eski sol üzerine yeni bilgiler

belge yayınları

Doç. Dr. Mete Tunçay

ESKİ SOL ÜSTÜNE YENİ BİLGİLER

Mete Tunçay, 1961 yılında SBF'nin Âmme Hukuku Kürsüsüne asistan olarak atandıktan sonra, **«Özgürlük Kavramı Üstüne Bir Çözümleme»** adlı çalışmasıyla doktorasını verdi. Londra'da School of Economics and Political Science'da araştırmalar yaptı. Daha sonra üç kez basılan **Türkiye'de Sol Akımlar** adlı teziyle doçent oldu. Doç. Dr. Mete Tunçay'ın aynı kitabın 1925 sonrası dönemi ele alan ikinci cildi üzerindeki çalışmaları sürüyor. Amerika'da Stanford Üniversitesi'nin Hoover Kurumu'nda da incelemelerde bulunan Tunçay'ın en son yayınlanan **T.C.'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)** adlı kitabı dışında, siyasal düşünce, siyaset sosyolojisi ve felsefe alanlarında birçok çeviri ve derlemesi var.
Eski Sol Üstüne Yeni Bilgiler, Türkiye siyasal tarihinin en karanlık kalmış, salt söylentiler ve efsanelerle bugüne gelmiş konularına yeni belgelerle ışık tutuyor.

Nesnel bir tarih yazımı, ancak her türden belgelere ulaşarak, onları değerlendirerek ve onlara dayanarak mümkün olmakta. Türkiye'de tarih yazımının karşılaştığı en büyük güçlüklerden biri de, tarih araştırmacılarının yazım çabasından önce, ele aldıkları dönemin belgelerini, her türden kaynaklarını iğneyle kuyu kazarcasına toplamak zorunda kalışları... Türkçenin içerik ve biçim olarak geçirdiği dönüşüm, siyasal engeller, belge ve kaynakların yokedilişi, korunamayışı, düzenli bir arşiv ve kütüphane kurumunun hâlâ oluşmamış olması, yakın geçmişimizin tarihinin yazılmasında aşılması güç engelleri oluşturmakta. Kaynakların dağınıklığı, ayrıca araştırmacıların ülkeler aşırı çalışmasını ve ülke içi engeller yanında, ülke dışı engelleri de göğüslemesini zorunlu kılmakta. Doç. Dr. Mete Tunçay'ın günışığına çıkardığı bu belgeler, yakın tarihimizin yazımına yapılmış önemli bir katkı niteliğinde. Tarihçilerimizin önyargılardan, duygusallıktan ve taraflılıktan, vakanüvislik ve resmi, ideolojik tarih anlayışından uzak bir tavırla, bir bilimadamının soğukkanlılığı, nesnelliği ve ciddiliği ile yakın tarihimizi ele almağa başlaması ve bu tür çalışmaların sayılarının artması, sevindirici bir olay.

BELGE YAYINLARI : 17

Birinci Baskı : Haziran 1982

Mete Tunçay : Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler / Kapaktaki fotograf : Mayıs 1919, Budapeşte / Kapak Düzeni : Pano Grafik / Dizgi Baskı : Kardeşler Basımevi Tel : 20 69 57 / BELGE YAYINLARI : Atasaray 406 Cağaloğlu İstanbul.

Doç. Dr. Mete TUNÇAY

ESKİ SOL ÜSTÜNE YENİ BİLGİLER

belge yayınları

İÇİNDEKİLER

Sunuş ... 7

I. Süleyman Nuri'nin Öyküsü ... 9

Ek: Enternasyonal Marşı ... 25

II. Mustafa Suphi'nin Manifest Çevirisi ... 27

Ek: Mustafa Suphi Üstüne Not/Kırım'da (Kollontay'la v.b.) Baku'da (Zeki Velidi'yle) ... 47

III. TKP'nin Birinci Kongresi (1920) ... 54

EK : TKP Programı ve Tüzüğü ... 142

IV. TKP'nin Üç Risalesi (1922) ... 163

1. Türkiye Emekçilerinin Kurtuluş Yolları ... 164
2. Türkiye Emekçileri Dostlarınızı Tanıyınız ... 176
3. Maskeler Aşağı ... 182

V. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası ... 192

1. Ankara'da İlk 8 Mart Uluslararası Kadınlar Günü Toplantısı ... 193
2. Nâzım Bey ... 197
3. Salih Hacıoğlu ... 205
4. TKP II. Kongresi ... 213
5. Doğru Öz ... 215

EK : Arif Oruç'un Yeni Dünya'sı ... 220

VI. BKP'nin Türkçe Yayın Organı: Ziya Gazetesi ve Türkiye ... 222

VII. TKP'nin Yurtdışındaki Başka Etkinlikleri ... 325

1. Türkiye Komünist Gençler Birliği ... 326
2. «Osmanlıca» Kızıl Şark ... 329
3. Profintern'in Türkçe İki Yayını ... 333
4. Sofya'dan (?) 1 Mayıs Seslenişi (1923) ... 334
5. KUTV'un İlk Türkçe Yayınlarından Birinde Nâzım Hikmet'in Tümü Bilinmeyen Bir Şiiri ... 339

VIII. Daha Eski Sol Üstüne Notlar ... 341

1. Sosyalizmin Osmanlı Toplumuyla İlgisizliği ... 342
2. Mutareke İstanbul'undan Bilmediğimiz Sosyalist Adları ... 342
3. Önemli Bir Doktora Çalışması ... 343
4. Solcu Soysallıoğlu'nun Görüşleri ... 344
5. Lem'i Nihat (1896-1918) ve Hüseyin Ragıp (Baydur, 1890-1955) ... 345
6. Kahkaha (1924) ... 346

Küçük Sözlük ... 347

SUNUŞ

Bu kitap, Türkiye'de Sol Akımlar *1908-1925. (Ankara: Bilgi Yay., 3. bas. 1978) adlı çalışmama belgesel bir katkı niteliğindedir.*

1979 İlkbaharında Sovyetler Birliği'nde, Bilimler Akademisi'nin konuğu olarak, iki buçuk ay süreyle, Türkiye'de Sol Akımlar'ın 1925-1945 yıllarını kapsayacak 2. cildi için incelemeler yaptım. Bunları, daha önceki hazırlıklarıma ekleyince, artık o dönemdeki solun hiç değilse bir taslak-tarihini yazabilecek durumdayım. Elimden gelen en kısa zamanda bunu yapacağım. Fakat, çalışmalarım sırasında, ilk cildin kapsamına giren yeni bir takım belgeler ve bilgiler de edindim. Bunları öncelikle yayımlamak istiyorum. *

İlk cildin, alışılmış anlamda bir kitaptan çok, bir «araştırma dosyası»na benzediğinin farkındayım. Dipnotlarının uzunluğu, çerçeve içindeki metinler, sondaki belgeler, gerçekten dikkati dağıtıyor. Belki, ikincil bir çözümleme yapacak inceleyiciler için yararlı olan bu durum, yalnızca Türk Solunun erken tarihini öğrenmek isteyenlerin kitabı okumalarını güçleştiriyor. Bunu itiraf ederken şunu da söyleyeyim ki, kitabımın dağınıklığının benim beceriksizliğimden ileri gelen yanı için, sığınabileceğim herhangi bir bahane yok. İçeriğinin önemi-önemsizliği, değeri-değersizliği bir yana, kimi insanların yazdıkları rahat okunur, kiminin zor. Açıkçası, iyi yazar vardır, kötü yazar vardır. (Tek avuntum, bunun ille de iyi araştırıcı — kötü araştırıcı ayrımıyla çakışmamasıdır!) Ama kitabımın çetinliğinin, bir de kullandığım malzemenin özelliğinden ileri gelen yanı var ki, o bakımdan kendimi oldukça suçsuz görüyorum. Türkiye'de tarihle ilgili —olabildiğince ilk elden— bir araştırma yapan herkes, zamanının çoğunu neyin nerede bulunduğunu keşfetmeye çalışmakla geçirir. Doğru

* Sovyetler Birliği'ndeki inceleme gezimin, solun ilk dönemine ilişkin ürünleri, bu kitapla, yakında Belge Yayınları basılacak olan **Mustafa Suphi'nin Yeni Dünya'sı** oluyor. Ayrıca **Birikim**'de çıkan iki yazımda da, orada topladığım malzemeden yararlandım: «Komintern ve Biz» (Sayı 52-53, Haziran-Temmuz 1979) ile «Mustafa Suphi üstüne Notlar» (Sayı 61, Mart 1980).

dürüst kütüphanelerimiz ve arşivlerimiz bulunsaydı, bu olgu avı hiç kuşkusuz böylesine zahmetli olmazdı. Hele konu solun tarihi olunca, aradığınız kaynağa erişmek adamakıllı güçleşiyor. Bu ender malzemeye de, denetlemek isteyen herkes rahatça bakabilirmiş gibi göndermeler yapıp, işinize yarayacak bir iki noktayı kullanmakla yetinemiyorsunuz. Belki çalışmalarımın başından itibaren, şimdi bu kitapta yaptığım gibi, materyalleri ayrıca yayımlayabilseydim, asıl kitabım daha çok kuramsal çözümlemeye ayrılabilir, daha çok kitaba benzeyebilirdi.

Burada sunduğum malzemeyi sekiz bölümde topladım; çeşitli altbaşlıkları da var. Herbiriyle ilgili olarak, TSA 1908 - 1925'te verilen bilgileri yinelemektense, oraya göndermeler yapmayı yeğledim. Şimdi bunların yorumuna girişmek istemiyorum. Bu belge ve bilgiler, kitabımın ana çerçevesini değiştirecek özellikler taşımamakla birlikte, ikinci ciltten sonra, onun yeni bir basımını hazırlayabilirsem, bunları da gözönünde tutacağım doğaldır.

III. Bölümü oluşturan «TKP Birinci Kongresi» başlıklı kitapçığı, daha önce 1927 Komünist Tevkifatı'*nı da basıma hazırlayan (İstanbul: Birikim Yay., 1977) Jülide Ergüder yeni harflere çevirmiştir. Çevrimyazıda dile hiç dokunulmamış, genç kuşakların anlamakta güçlük çekebilecekleri sözcükler kitabın sonunda ayrıca açıklanmıştır.*

Başta SSCB Bilimler Akademisi Doğu Bilimleri Enstitüsü çalışanları olmak üzere, bu materyalleri toplamama olanak sağlayan bütün yetkililere ve dostlarıma teşekkür ederim.

Ankara, Ağustos 1979 *M.T.*

***

Bu kitabın yayımlanmasının gecikmesi, ABD'nde, Kaliforniya'daki Stanford Üniversitesi'ne bağlı Hoover Kurumu'nda bulduğum, konuyla ilgili kimi malzemeleri de Yeni Bilgiler'e eklememe yaradı. Aslında, oraya Fulbright bursuyla başka bir araştırma için gitmiştim. Ama bu konuda da dikkatimi çeken kaynaklardan bir takım notlar aldım. Amerikan Uluslararası Bilimadamları Değiştokuşu Kurulu yetkililerine teşekkür borçluyum.

Ankara, Mayıs 1980 *M.T.*

I. SÜLEYMAN NURİ'NİN ÖYKÜSÜ

M. Suphi ve arkadaşlarının öldürülmesinden sonra, Komintern'in 3. Kongresinde TKP'ni (Salih Zeki ile birlikte) temsil eden Süleyman Nuri'nin (1895-1966) yayımlanmamış anılarının 1936 yılına kadar gelen ilk cildini okudum. (Bu anılardan kimi parçalar, 1960'larda **Jurnal Yunusti** adlı Rusça dergide çıkmış.) Latin harfli Türkçe daktiloyla 422 sayfa tutan ilk cilt 18 bölüm olup, sonunda 10 Haziran 1963 tarihi ve yazarının imzası vardır. İkinci cildin yazılıp yazılmadığını bile bilmiyorum. Herhangi bir edebî değer taşımasa bile, Türkiye'nin toplumsal ve siyasal yakın tarihi açısından ilginç sayılmak gereken bu anıları, aşağıda özetliyor ve konumuz için önemli birkaç sayfasını da aynen aktarıyorum.

1912'de izinli olarak Küçük Zabit Mektebinden geldiği vakit, S.N.'nın Gelibolu'da çekilmiş bir resmi.

SÜLEYMAN NURİ'NİN ÖYKÜSÜ

S.N. 1895'te İstanbul'da doğmuş. Halıcılar'da (Halıcıoğlu?) otururlarmış. Babası Karaman Çarşısında demirciymiş, iki kere hacca gitmiş. Ana tarafından ailesi 1870'lerde Şumnu'nun bir köyünden bir Trakya kasabasına göçmüş. Beş yaşındayken, babasının sert davranışları yüzünden, annesi kocasından ayrılarak çocuğunu da yanına alıp Gelibolu'daki akrabalarının yanına gitmiş, bir yıl içinde de ölmüş. S.N. dayılarının yanında büyümüş. İptidaî, rüştiye ve idadî mekteplerinde 12 yıl okumuş. Bu okulları bitirince bir yıl kunduracı çıraklığı yapmış, Sonra İstanbul'a gidip Küçük Zabit (Gedikli) mektebine girmiş. Elinde idadî şehadetnamesi olduğu halde, babası subay değil diye Harbiye'ye alınmaması ve ilkokul diplomalıların girebildiği bu assubay okuluna yazılmak zorunda kalması, ruhunda hiç kuşkusuz bir takım tepkiler yaratmış. 1914'te çavuş olarak mezun olmuş; fakat öğretmenlik etmesi için okulda alıkonmuş. Bir yıl sonra, Çanakkale cephesine gönüllü gitmiş ve savaşmış. Ertesi yıl, birliği Kafkas cephesine sevkedilmiş. (Evrak-ı metrukesi arasında Kafkas cephesine dair uzun bir şiir var).

S.N. anılarının 6. bölümünde Kafkaslardaki Türk-Rus kardeşleşmesi örneklerini anlatmaktadır. Subaylarından gizlice, iki tarafın erleri geceleri buluşur, Türkler «Ruski» dedikleri Ruslara tütün, Ruslar da «Osman» dedikleri Türklere beyaz ekmek, çay ve şeker verirlermiş. (Bu öyküler, benim 1968-69 yıllarında Gen Kur. Harb Tarihi Başkanlığında, Em. Gen. Kemal Niş Paşadan dinlediklerimle uyuşmaktadır.)

S.N. 1917'de Rus ordularına iltica etmiştir. Sığınışının nedeni, sonradan kendisinin «mâlihülya» dediği (s. 127), «harp macerasından sıyrılma arzusu»dur. Rusların cephede savaş tutsaklarına iyi davrandıklarını görmesi de bu kararını etkilemiştir. (Ateş altında askerin askere iyi davranması olağandır; ama bu şövalyece insancılığın yanısıra, karşı tarafın savaşçılarına böyle bir izlenim vererek teslim olmalarını

teşvik etmek, çok eskilere kadar giden bir komutan taktiğidir de.) S.N.'nin düşmana sığınışında belki en önemli etken, maceraperest tabur kalemi yazıcısının sürekli telkinleri olmuştur. Ona çeşitli Avrupa ve Amerika ülkelerinde (bu arada New York'ta da) konsolosluk yaptığını söyleyen, Japonya'da ve Amerika'da bulunduğunu anlatan bu adam, kendisini ihtiyat zabitliğine ayırmadıkları için İttihatçılara şiddetle muhalifmiş. Sonunda, birlikte teslim olmuşlar. S.N. Sarıkamış ve Baku şehrinin karşısındaki Nargin adası üsera kamplarında, çok güç koşullar altında bir yıl tutsak yaşamış. Oralardaki ulusçu (Pantürkist!) esaret arkadaşlarıyla çatışmış. Onlardan kurtulabilmek ve daha iyi yaşama koşullarına kavuşabilmek umuduyla adını değiştirerek Rus uyrukluğuna geçmiş (hatta bunun şart koşulması üzerine, vaftiz olarak tanassur etmiş). Yine de, Nargin kampından ancak Baku Komunarlarınca azat edilebilmiş. (27 Nisan 1920'de Baku'daki Sovyet devriminden önce, 1918'de de bu şehirde kısa süreli bir Bolşevik iktidarı olmuş, fakat İngilizlerin yardımıyla Müsavat hükûmeti tarafından devrilmiştir.) S.N. tutsaklıktan kurtulunca, Hazar Denizinde, Emanuel Nobel tankerinde dokuz ay süreyle yağcılık ederek yaşamını kazanmış. Bundan sonra, ömründeki kendisi için belki en hayırlı olay, yıkıcı propaganda yaptığı için tutuklanarak Krasnovodski Cezaevinde 26 Baku Komiserinden sağ kalanlarla birlikte üç ay hapis yatması olmuş. Çünkü 1918 yılının sonlarında İngilizler ve eSeR'lerin elindeki bu tutukluluğu sırasında, ünlü martir Suren Şaumyan'la berabermiş ve Anastas Mikoyan gibi önemli Bolşevik önderleriyle arasında ömür boyu sürecek bir dostluk kurulmuş. Cezaevinden kurtulunca, ikamete mecbur tutulduğu aynı şehirden kaçarak, 1919 Haziranında Baku'ya dönmüş. Burada (Azerbaycan'ın ilk Ankara Büyükelçisi olacak) İbrahim Abilov, KP'yle ilişki kurmasını sağlamış. O sıralar, Baku'daki Türk savaş tutsaklarının çoğu «Çanakkale» kahvesine devam ederlermiş. Bu kahvenin «ulusçu» havasına karşılık, Amele Klübü'nde Bolşevikler egemenmiş. S.N. o klübe sık sık gittiği için, adı «Bolşevik Süleyman»a çıkmış. Unutmayalım ki, Müsavat hükûmeti zamanında Azerbaycan'a Türkiye'den Şevket Süreyya Aydemir gibi birçok Turancı idealist gitmişti!) S.N. bu arada ünlü Azerbaycanlı Komünist Celâl Korkmazov'la tanışmış. [Baku'daki

Türkiyeliler arasında S.N.'den başka komünist olanlar da varmış. Nitekim, adını vermediği bir arkadaşı, XI. Kızıl Orduda hizmet etmiş ve İran KP emriyle, İngilizlere karşı Mirza Küçük Han yönetimindeki isyancılara yardım etmiş. Aynı kişi, daha sonra (1920'de olacak) TKP Baku Teşkilât Bürosunun isteği üzerine, Komünist Partileri arasında bir Balkan Federasyonu kurmak amacıyla Komintern İcra Komitesi üyesi ve Bulgar KP Sekreteri Kollarov'la ilişki kurmak ve İngilizlerin işgali altında bulunan İstanbul'da ve Anadolu'nun bir takım şehirlerinde mevcut olması muhtemel TKP teşkilâtlarıyla irtibat tesisi için Türkiye'ye gönderilmiş. O zamanki Bulgaristan ve Türkiye'deki siyasal durum, işçi-çiftçi hareketleri, muhalefet partilerinin faaliyetleri hakkındaki ayrıntılı raporu, halen SBKP Baku Arşivinde bulunmaktaymış. (S.N. bu Türkün adını söylemiyor, ama anlattıkları anılarının 389. sayfasında Saliyef Âdil hakkında aktardığı bilgilere çok benziyor!) Trakyalı bir başka Türk komünisti de Türkistan'a gönderilmiş. Bu zat, dönüşünde 7 Haziran 1920 tarihli *Yeni Yol* gazetesinde çıkan demecinde, Buhara'da birkaç aya kadar Eski Hive Hanlığı yerine bir Havarizem Cumhuriyeti kurulacağını açıklamış. (Yeni devletin bayrağı düz kırmızı, yalnız göndere yakın 1/8'i yeşil ve bu bölümünde beyaz ay-yıldızlı olacakmış.)]

S.N., bu sıralar Baku'da Dr. Fuat Sabit'le de ahbap olmuş. Erzurum Kongresi tarafından Sovyet yardımı sağlaması için Kafkasya üzerinden Moskova'ya gönderilen bu zat hakkında, Kemahlı bir köylü çocuğu olduğunu, Almanya'da ihtisas yaparken 1918'deki Spartakist hareketine katıldığını söylüyor. Eski bir Türkçü, hatta Teşkilât-ı Mahsusacı olmasına karşın, S.N. onun «hilkaten ileri görüşlü» olduğu kanısını belirtmekte ve dostunu savunmaktadır. Oysa, M. Suphi ile E. Nejad'ın 1920 Kasımı'nda Mustafa Kemal Paşaya mektuplarında açıkça eleştirdikleri Dr. Fuat Sabit'e daha sonraki yıllarda bir de «Troçkistlik» suçlaması katılmış ve bu arkadaşlık ilişkisi, S.N.'ye karşı da ömrünün sonuna kadar kullanılmıştır.

S.N. 1919 yılının sonlarında Rusya KP Kafkas Ülke Komitesi kararı uyarınca, öteki Türkiyeli komünistlerle birlikte, Pantürkistlere (Nuri Paşanın adamlarına) karşı mücadeleye girmiş, ayrıca karşı-devrimci Denikin ve Biçeharov orduları-

na karşı, Kuzey Kafkasya ve Dağıstan'da savaşlara katılmıştır (11. Bölüm). Daha sonra, Dağıstan Şıtabı, S.N.'ye Müsavat hükûmeti tarafından Karabağ'da (Daşnak) Ermenilere karşı cephe kurmakla görevlendirilen Halil [Kut] Paşaya yardım etmesi emrini vermiştir. S.N., yaveri Muhittin ve aşçısı (Ermeni dönmesi) Hidayet ile birlikte sade bir yaşam süren Halil Paşanın ruhça «demokrat» olduğunu söylemektedir.

Baku'da Dr. Fuat Sabit ve Yakup'la birlikte evde oturan S.N. 1920 Nisanında Rusya KP Kafkas Ülke Komitesi ve Az KP MK kararı gereği, öteki Türkiyeli Komünistlerle birlikte Müsavat hükûmetinin devrilmesine yardım etmiştir. (Bu devrimde, Ankara'nın emriyle Komünist-olmayan Türk subaylarının da yardımcı oldukları bilinmektedir!)

[S.N.'nin Azerbaycan'da Sovyet Devrimi gerçekleştikten sonraki dönemde, Orjonokidze'nin gözetimi altında bir Türk Komünist livası (tümeni) oluşturmak için Salih Zeki, Yakup ve İbrahim Alimov'la birlikte yaptığı girişimden, *Birikim*'in 61. sayısında çıkan «Mustafa Suphi Üstüne Notlar» başlıklı yazımda sözetmiştim (Mart, 1980).]

S.N. Türkiye Komünist Teşkilâtları Merkez Bürosunun 1920 Mayıs ayı sonunda Taşkent'ten Baku'ya taşınması üzerine, M. Suphi'nin kendilerine katılması yolundaki önerisini kabul ederek XI. Kızıl Ordu'dan ayrılmıştır. M. Suphi'nin Baku'daki Türkleri yeniden örgütleme çalışmaları sırasında, bazı yanlışlar yaptığı kanısında olan S.N. (ona göre, M. Emin ve S. Sami «hain provokatör»lerdir) bu arada «sabotör» dediği Ahmet Cevat'a (Emre) yüz vermesini, ona karşılık Baku'da M. Suphi'den önce hayli etkinlik gösteren şair Feyzullah Sacit'i pek tutmamasını kınamaktadır. [S.N. ateşli bir söylevci olan F. Sacit'in Enternasyonal Marşı'nı Türkçeye nazmen çevirdiğini söylüyor. Bu bölümün sonunda, ek olarak, Vâlâ Nureddin'in daha sonraki yıllarda yapacağı çeviriden başka, TKP'nce *Teşkilât Nizamnamesi*'nin arkasında basılandan da ayrı (bak. benim kitabımda s. 420), ama onunla aynı ay (Ekim 1920) içinde yayımlanan ikinci bir Enternasyonal çevirisi vereceğim. Bunlardan biri F. Sacit'inki olmalı, ötekiyse herhalde Siracettin'indir (?)]

1920 yazında her ikisinin birden hazırlıkları yapılan Şark Milletleri Kurultayı'yla TKP Birinci Kongresi'ne delege top-

28.4.1920 tarihli Bakû darbesine katılan Türklerden 1 — Yakup, 2 — Hüseyin (Hilmi?), 3 — S.N. (Bakû, Haziran 1920)

lamak için Türkiye'ye mümessiller gönderilirken, S.N.de Kuzey Kafkasya'ya yollanmış. Herhalde haklarında bir hayli yayın olduğu için, anılarında Kurultay'la Kongre'nin üstünde çok durmuyor. [Kurultay'da (İsmail Hakkı ile birlikte) seçildiği Propaganda ve Etkinlik Kuruluna üyelik belgesinin fotokopisi 19. sayfadadır.]

S.N., M. Suphi'nin Türkiye'ye gitmeden önce, «mutantan, elmaslı ve mücevheratlı» bir düğün yaparak Maria (Meryem) Yerşoski adlı bir Rus hanımla evlenmesini de iyi gözle görmez.

M. Suphiler Türkiye'ye geçtikten sonra, S.N. Rusya KP Kafkas Ülke Komitesi ve Ermenistan KP MK kararıyla Sovyet Ermenistanı Askerî Devrim Komitesi üyesi olarak çalışmış (Bölüm 14). İnanılması güç, ama Ermenistan'da Adliye Halk Komiserliği ve Yüksek Mahkeme Başkanlığı yapmış. Fakat Ermenice bilmediği, Rusçası da kıt olduğu için birkaç ay sonra bu görevlerinden ayrılmış. Oradayken, Bakulu gazeteci Semih Hüseyin'in yönetimi altında, Ermenistan'daki Türkler için Türkçe bir gazete çıkarttırmış.

Şimdi S.N.'nin anılarından (küçük dil düzeltmeleri dışında) aynen alacağım bir parçaya geliyorum (s. 383-87):

*
**

M. Suphi ve Arkadaşlarının Feci Surette Öldürülmelerinden Sonra, Rusya Komünist Partisi Kafkas Ülke Komitesinin ve Komintern Vekilinin Tensip ve Kararlarıyla, TKP Teşkilât Bürosunun Teşkili ve Bu Büronun Komintern'in Üçüncü Kongresinde TKP'ni Temsili.

Tiflis'te Orjonokidze'den aldığım talimat üzerine Baku'ya geldim. Baku'da mevcut Türk Komünistleri arasında Az KP MK'nin birinci kâtibi Kirov'un yardım ve yol göstericiliğiyle, Salih Zeki, Abid Alimov, İsmail Kadir ve İsmail Hakkı Kayserili'nin iştirakiyle, benim de dahil olduğum beş üyeden ibaret bir TKP Teşkilât Bürosu teşekkül etti ve derhal faaliyete geçti.

M. Suphi ve arkadaşlarının öldürülmelerinden sonra, bunlardan boşalan yerleri doldurmaya çalışmak ve Türkiye'deki mevcut teşkilâtlarla biran evvel rabıta kurmak lâzımdı. İlk iş olarak da, M. Suphi ve arkadaşlarının feci âkibetlerini

*intaç eden topluca Türkiye seyahatından ibret dersi alınarak, TKP Teşkilât Bürosu Saliyef Adil'i, Tahirof Hayder'i ve Müftizade Salâhaddin'i Balkanlara ve henüz işgâl altında bulunan İstanbul yoluyla Türkiye'ye göndermek kararını verdi ve bu arkadaşlar gönderildiler. Kâtibi olarak hizmetinde bulunduğum Teşkilât Bürosu, Salih Zeki'yi ve beni Moskova'da toplanacak olan Komünist Enternasyonali'nin Üçüncü Kongresi'ne delege olarak seçti. 1921 Haziran ayı sonlarında emrimize verilen bir yük vagonu içinde 15-20 gün gayet ağır şartlar altında yolculuk ettikten sonra Moskova'ya geldik. Her ikimizi Gorki «Tverskoy» caddesindeki Lüks Oteli'nin beşinci katında iki yataklı odalardan birine yerleştirdiler. Kongre henüz açılmamıştı.**

Otel lokantasında kahvaltı ediyor, öğle ve akşam yemeklerimizi yiyor, boş vakitlerimizde de otelin kıraathanesinde mütalâa ile meşgul oluyorduk. Moskova'yı hiç bilmediğimiz için, yalnız dışarı çıkmıyor ve ancak toplu gezintilere katılıyorduk.

Bir gün otelin salonlarından birinde benim tanımadığım bir adama rastladık. Salih Zeki'nin daha Türkiye'den tanıdığı bu adamın, kendisiyle biraz hoşbeş ettikten sonra Ankara resmî hükûmet partisinin Komintern'in Üçüncü Kongresi'ne gönderdiği delegesi, Tevfik Rüştü Aras olduğu anlaşıldı. M. Suphi ve arkadaşlarının daha kanları kurumadan ve Ankara Halk İştirakiyun Partisi'nin bütün üyeleri hapishanelerde ağır cezalar altında inlerken, Tevfik Rüştü Aras'ın Ankara resmî KP'nin mümessili olarak Moskova'ya Komünist Enternasyonali Üçüncü Kongresi'ne delege diye gelmesi, bizim hemen dikkatimizi çekti. Arkadaşım Salih Zeki, Tevfik Rüştü'yü ve onun aralarında bulunduğu Türkiye ve Ankara'daki çevreleri gayet iyi bildiği için, bu zat hakkında müsbet herhangi bir fikir edinmemize imkân yoktu.

Besbelliydi ki, Tevfik Rüştü Aras'ın da içinde bulunduğu Ankara gerici çevreleri Türkiye emekçilerini kollarını sallaya sallaya serbestçe sömürebilmek için Komünist Enternasyonalini bir vasıta olarak kullanmak emeli peşindeydiler. Ankara resmî KP'nin yakın mazisini ve icraatını etraflıca izah

---

** Salih Zeki ve S.N.'nin resimlerini Birikim'in 52-53'üncü sayısında yayımladım. M.T.

ettiğimiz ve İcra Komitesi'ndeki arkadaşlarımızın da destekledikleri raporumuzla Tevfik Rüştü delegelik hakkından ıskat edildi. Mandat'sının ıskatı kat'ileştikten sonra, kendisi hemen Moskova'daki Türkiye Sefarethanesi'ne nakl-i mekân ediverdi. Böylelikle, Ankara resmî «hükûmet» KP'nin Komintern saflarında yer alması önlenmiş oldu.

TKP Teşkilât Bürosunu temsil eden bizler ise, Kongre oturumlarında ve oturumlardan hariç zamanlarda, başka birçok ve bilhassa Balkan partileri delegeleriyle temasta bulunuyorduk. Balkan KP'leriyle bir federasyon kurmak hususunda birçok görüşmeler yaptık. Bize özellikle Bulgar KP liderlerinden Kollarov alâka gösteriyor ve görüşmelerimiz onun rehberliği altında cereyan ediyordu.

Komünist Enternasyonali'nin Üçüncü Kongresi Şark Meselesini müzakere ederken, 1921 senesi 12 Temmuzunda TKP Teşkilât Bürosu namına, aşağıda hülâsa edilmiş takriri okudum:

«Arkadaşlar! Anadolu'da halen devam eden Millî Mücadelenin Doğu Halkları üzerinde büyük tesiri vardır. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu Doğu Halkları asırlardır Batılıların esiri durumunda idi. Cihan Savaşına Türkiye emekçileri kendi ihtiyarları haricinde, paşaları tarafından sürüklenmişlerdir. Savaştan mağlup çıkan adları ne olursa olsun paşalar, Batılılarla Versay Barışını imza edince, Türkiye emekçileri emperyalistlere karşı ayaklandılar. Fakat bu sefer de, ayaklanan halkın başına paşalar musallat oldu. Ankara hükûmeti Batılılara karşı teşekkül ederken, Komünistlere karşı da takibatı arttırıyordu. Emekçilerin KP faaliyetini aksatmak ve provoke etmek için Ankara gerici çevreleri resmî hükûmet KP"ni teşkil ettiler. Bizim teşkilâtımızın bu partiyle hiçbir ilgisi yoktur.

Millî Mücadeleyi devam ettirdikleri sürece hem Anadolu emekçileri hem de Komünistler hükûmeti destekleyeceklerdir. Çünkü emperyalistlerin mahvı, insanları ebediyen esaret ve sömürüden kurtaracak ve dünya inkılâbının başlangıcı olacaktır. Millî Mücadele devam ettirildikçe biz hükûmeti destekleyeceğiz; ama M. Kemal Millî Mücadeleye ihanet eder ve savaştan vazgeçerse, Anadolu işçi ve çiftçileri M. Kemal'i yıkar ve onun cesedinin üzerinden geçerek cepheye ulaşır,

Arap harfli yazılar :
Şark İli Tebligat ve Faaliyet Şûrâsının Hey'et-i Riyaseti
Mayıs 19, 1921 sene
Rakam 1641
Şahadetname
Bu şahadetname verilmiştir arkadaş *Süleyman Nuri*(ye)
Onun için ki mezkûr arkadaş Şark İli Tebligat ve Faaliyet Şûrâsında *Şûrâ âzâsıdır*. Riyasetin Mes'ul Kâtibi
(imzalar)
İdare Müdürü

bütün Doğu Halklarıyla beraber kendi bağımsızlığı için emperyalistlere karşı savaşı devam ettirir.»

Komintern'in Üçüncü Kongresi'nde Lenin'in milletlerarası meseleler, Rusya KP'nin sosyalizm kuruluşu hakkında faaliyeti ve Doğu Sorunu hakkındaki söylevlerini en yüksek bir hazla dinleyerek büyük dersler almak, bizlere nasip oldu. Kollarov'un başkanlığında devam eden ve Balkanlı KP'ler arasında bir federasyon kurmak teşebbüslerini hedef tutan görüşmelerden de çok faydalandık.

Kongre sona erince, Komintern İcra Komitesiyle TKP Teşkilât Bürosuna ait bazı meseleleri halletmek için Moskova'da birkaç gün daha kaldıktan sonra, 1921 senesi yaz sonlarında Baku'ya avdet ettik.

Teşkilât Bürosu elinde mevcut imkânlar çerçevesinde faaliyetini devam ettirirken, iki genç Türkün Trabzon'dan motorlu bir kayıkla kaçarak geldiğini İçişleri Bakanlığından haber verdiler. TKP Teşkilât Bürosu kendi üyelerinden İsmail Kadir'i şahsen memur ederek, adları Nâzım Hikmet ve Vâlâ Nurettin olan bu iki genci Baku'ya getirtti. Baku'ya varınca, her ikisi de okumak için Sovyet Rusya'ya geldiklerini beyan ettiler.

1921 senesi başlarında, Batum'a gönderiyoruz diye M. Suphi ve arkadaşlarını Trabzon'da bindirdikleri motorda öldürerek Karadeniz sularına gömdükten üç dört ay sonra, aynı Trabzon'dan, belki aynı malsahibinin motoruyla ve belki de M. Suphi ve arkadaşlarının öldürülerek Karadenizin kâr-ı girdabına bırakıldıkları aynı motorla Batum'a güya kaçıp gelen bu (birbirlerine Leylâ ile Mecnun kadar düşkün ve bağlı, herbirinin ötekinin nesine meftun olduğu şüpheli) iki sözde firari, Kafkasya'daki Komünist hemşehrilerinin bütün ihtimam, gayret ve misafirperverliklerine rağmen, Baku'ya gelir gelmez, sanki Kafkasya'daki Pantürkistlerle işbirliği için Türkiye'den hususi gönderilmiş birer ajan gibi, Kafkasya ve Baku'da Ahmet Cevat ve Şevket Aydemir'in de dahil olduğu, Memduh Şevket'in (Esendal) idaresinde bulunan adamlardan Pantürkistler muhitine dalmışlar ve bunların kafilesine takılarak hep beraber Doğu Halkları (Emekçileri!) Komünist Üniversitesi'nde (KUTV) okumak veya okutmak üzere, Teşkilât Bürosunun haberi olmadan Moskova'ya gelmişlerdir. TKP Haricî Bürosu (İsmail Hakkı) ve TKP Teşkilât Büro-

suyla ilgileri, yaşamlarını temin için harçlıklarını almaktan ibaret kalmıştır.

İşin meraklı tarafı, kendilerini Batum'dan Baku'ya aldırmak için TKP Teşkilât Bürosunun hususi olarak gönderdiği, Büro üyesi, Baku'dan evli ve iki çocuk sahibi, Türkiye'ye avdeti kat'iyen tasarlamayan İsmail Kadir'i, yollarda beraber bulundukları bir iki gün zarfında provoke etmeye muvaffak olarak, kendisine ne vaad ettilerse yahut nasıl satın alabildilerse, Türkiye'ye gitmesi hususunda ikna etmişlerdir.

[*Bu alıntının, Nâzım Hikmet ve Vâlâ Nurettin'le ilgili, pek düşmanca yazılmış son bölümünü verip vermemekte biraz duraksadım. Fakat, Nâzım'ın büyük şairlik niteliği bir yana, ömrü boyunca TKP'yle ilişkileri hayli dalgalanmalı olmuştur. Kitabımın ikinci cildinde bu sorunlara ister istemez gireceğim için, burada da S.N.'nin baştan-olumsuz yargılarını aktarmaya karar verdim.*]

S.N.'nin TKP içinde çalışması, anılarındaki şu sözlerle sona erer (s. 389): «Moskova ve Kars Antlaşmalarındaki, her iki taraf kendi mıntıkasında mevcut ve diğeri aleyhine çalışan teşkilâtların lâğvı hususundaki maddelere uyularak, merkezi Baku'da bulunan TKP Teşkilât Bürosu kendini ilga kararı aldı.»

Bundan sonraki sayfalar, anı sahibinin uyruğu ve Partisinin üyesi olduğu Sovyetlerdeki yaşamına ayrılmıştır. 1922'de Rusya KP'nin desteğiyle, Leningrad Demiryolu Enstitüsü'ne yazılan S.N., Rusçasını yüksek öğrenime devam edebilecek ölçüde geliştirmek için bir hayli sıkıntı çekmiş. 1924 güzünde, öğrenimini Leningrad yerine Moskova'da sürdürmeye karar vermiş. Bu amaçla Moskova'ya geldiği zaman, orada Komintern Şark Şubesi Müdürü Dr. Ferdi (Şefik Hüsnü Değmer) ile tanışmış (s. 400).

Moskova'da okurken KUTV'daki Türkiyelilerle ilişkileri olmuş. (Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi, «üniversite» adını taşımakla birlikte, bir parti kursundan başka bir şey değildir. Öteki ülkelerden gelenler gibi, Türkiyeli öğrenciler arasında da, lise mezunu olmaları, Rusça bilmeleri şöyle dursun, kendi dillerinde bile doğru dürüst okuryazar olmayanlar vardır. Bunlar dersleri çevirmen aracılığıyla izleyebilmektedir. Ama, aralarında Nâzım ve Vâlâ gibi aydınlar da

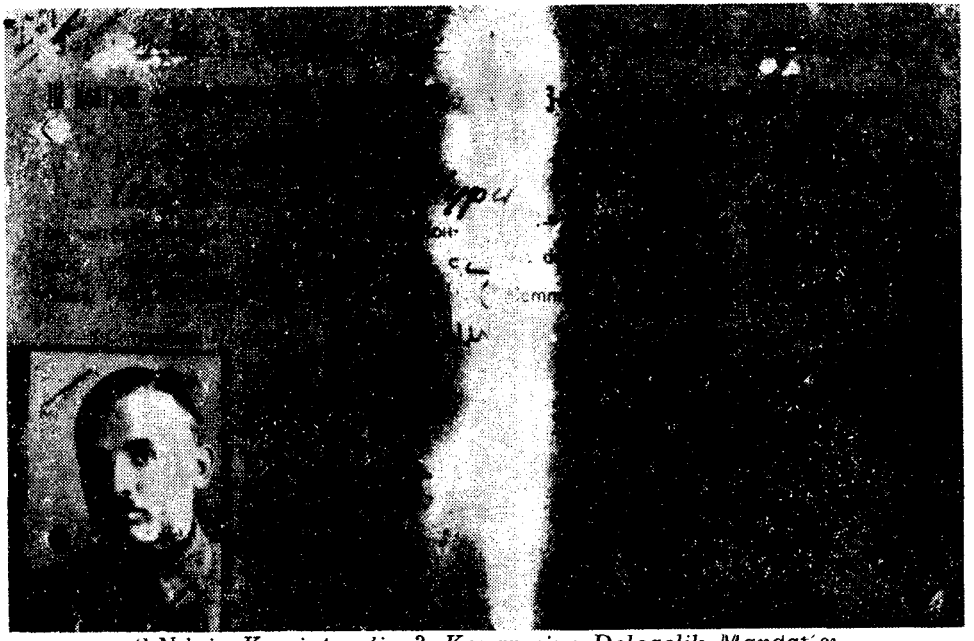
vardır.) S.N., Ahmet Cevat'ın önderliğindeki bir grubun Türkiyelilerin çoğunluğu üstünde baskı kurmasına, kendilerini dinlemeyenleriyse Troçkistlik suçlamasıyla okuldan attırıp «istihsal»e göndertmelerine içerleyerek, onun gibi Sovyet uyruğunda olan arkadaşı Hilmi Rıza'yla birlikte, bu öğrencilerin düzenledikleri bir parti toplantısına katılmış. Oturuma da başkan seçilmiş. Aleyhlerindeki havayı sezinledikleri için olacak, toplantıya gelmeyen Nâzım ile Vâlâ'nın her ikisini de partiden (TKP'den) ihraç kararı vermişler. Fakat Ahmet Cevad'ın şikâyeti üzerine derhal koğuşturma yapılmış ve toplantıya katılan Türkiyeliler cezalandırılmışlar. Hilmi Rıza ile S.N.de, Rusya KP üyesi oldukları halde MK'ni haberdar etmeden TKP'nin içişlerine karıştıkları için Parti Merkez Denetleme Kurulu'ndan birer ihtar almışlar.

S.N. 1927'de Zinaide Stepanovna adlı bir Rus hanımla evlenmiş; 1928'de Moskova'daki Enstitüyü tamamlayarak Ulaştırma Mühendisi çıkmış ve Azerbaycan'a yerleşmiş. Burada çeşitli işlerde çalışmış; aynı zamanda Azerbaycan Şûrâsında âzâymış (milletvekili). 1936 Eylülünde Baku Şose Yolları Bürosunda yöneticiyken, hüviyeti değiştirilerek görevle Türkiye'ye gönderilmiş. Burada bir buçuk yıl çalıştıktan sonra, «casus» diye tutuklanmış. İstanbul 1. Ağır Ceza Mahkemesinin 29 Kasım 1939 gün ve esas 939/471, karar 939/282 sayılı hükmüyle 15 yıl hapse mahkûm olmuş. Sivas Cezaevinde 12 yıl yattıktan sonra, 7 yıl da Çorum'da sürgün olarak yaşamış. Serbest kalınca, bir yıl boyunca, Sovyetler Birliği'ne, eşinin ve kızının yanına gitmeye uğraşmış, nihayet 1958'de Moskova'ya dönmüş.

*
**

S.N.'nin kâğıtları arasında bulduğum üç mektup sureti, onun bu anıları yazarken, arşiv belgelerinden yararlanabilmek için TKP'nin yardımını istediğini gösteriyor. Türkiye'de Solun tarihçiliği bakımından önemli görünen bu mektuplara biraz değinmek doğru olacak. S.N. o sıralar TKP Moskova mümessili olan Marat'a («İ. Bilen Yoldaş») 5 Eylül 1961 tarihli mektubunun bir yerinde şunları söylüyor:

«1959 senesi yazında, Baku Parti ve Azerbaycan İlimler Akademisi Elyazıları Arşivinde bulabildiklerim, esası tenvir etmekten uzaktır. Çünkü, Baku'da toplanan TKP 1. Kongre-

S.N.'nin Komintern'in 3. Kongresine Delegelik Mandat'sı (Kesin Oy Hakkı) Belge mavi karton üzerine basılmış olup, elyazıları kırmızı mürekkeplidir.

sinde seçilen MK'nin, Kongreye tekaddüm eden günler ve MK'nin Türkiye'ye hareket ettiği güne kadar geçen müddet zarfındaki bütün muhaberatı, belge ve evrakı tamamen MK tarafından kendileriyle beraber Türkiye'ye götürüldü ve orada da yoldaşlarla beraber gömüldü. O günlerin tek tük bazı muhaberatının, ya Zakafkasya Ülke Komitesi (ZAKKAY-KOM) yahut Şark Halkları Harekât ve Tebligat Şûrâsı İdare Heyeti (E. D. Stasova sorumlu kâtibi idi) arşivleri meyanında olması lâzım gelir. Bu iki arşivi bulmak için, Moskova Marksizm-Leninizm Enstitüsü ve Parti Arşivi'nde epeyce uğraştım, ama bulamadım. Bazı perakende vesikalar buldu isem de, bunlar maksadı tatmin etmekten uzaktır. Nihayet Parti Müdürü Yoldaş Lavrov'a başvurmak zorunda kaldım. Lavrov, 1926 senesine kadar Kafkasya Ülke Komitesi Arşivinin, Tiflis'te, Gürcistan KP MK Arşivinde bulunduğunu, Şark Halkları Harekât ve Tebligat Şûrâsı İdare Heyetinin ve TKP delegelerinin iştirak ettiği, Komintern'in 1., 2., 3. ve 4. Kongrelerinin ve umumiyetle Komintern Arşivi'nin de SBKP MK zâtî arşivinde ve emrinde olduğunu, bu vesikalara bakmanın ve icap edenleri seçmenin ise, bunlara ihtiyacı olan kardeş partilerin hususi surette istek ve ricalarıyla mümkün olabileceğini söyledi.»

S.N.'ye bu yardımın yapılmadığı anlaşılıyor. Çünkü, TKP MK'ne sekiz ay sonra yazdığı 28 Nisan 1962 tarihli mektup, parti yönetimine karşı genel bir eleştiri niteliğindedir. Bundan da bir sonuç çıkmamış olacak ki, Zeki Baştımar'ın Birinci Sekreterliğe geçmesi üzerine ona bir mektup yazarak (4 Ağustos 1962 tarihli «Yakup Demir'e Muhtıra»), anılarının «ancak bir roman şeklini aldığı»ndan yakınmış ve arşivlerden yararlanabilmek için yardım isteğini yinelemiştir. Bu son başvurusunun da olumlu bir sonuç verdiğini sanmıyorum. Zaten birkaç yıl sonra S.N. ölmüştür.

EK

[Baku'da fotokopisini aldığım 4 sayfalık bir belgenin çevrimyazısı]

(s. 1)
(Güllü,
manzara resimli
yelpazeli bir
desen)

(s. 2)
(Türkiye Komünist Fırkası)
nın (Azerbaycan Komünist
Fırkası) İkinci Kongresine
Yoldaşlık Armağanı
Baku - Teşrinievvel 1920

«ENTERNASYONAL» MARŞI (s. 3)

Kalk, ey emekle damgalanmış,
Aç ve Çıplak mazlum dünya
Zulme karşı vicdanlar yanmış
Alevlenmiş kanlı dava!

Yıkalım bu köhne hayatı.
Kuralım bir yeni âlem:
Arzın sefil, mahkûm insanı
Arza hâkim olur o dem...
nakarat
Bu kavga son, en kat'i,
Şanlı bir harp olur.
Enternasyonalle
İnsanlık can bulur!

* *

Yok bize hiç kimsenin imdadı
Sultanlardan, paşalardan!
Bunlar bütün insanlar cellâdı
Kendimizdir bizi hür yaşatan...

Parçalayıp köhne zinciri
Hükmü ele almak için.
Kızgın iken döğün demiri,
Ocakları körükleyin!
nakarat
Bu kavga son, en kat'i,
Şanlı bir harp olur.
Enternasyonalle
İnsanlık can bulur.

* *

Demir kollu zahmet ordusu
Dünyada bizleriz ancak;
Zahmetkeşin fabrika toprak;
Tembellere ölüm! korku!

Cellâtların başında bir gün
Şimşek çakar, ölüm gürler!
Albayrakla doğan parlak gün
Bize bahşeyler altın güller!
nakarat
Bu kavga son, en kat'i,
Şanlı bir harp olur.
Enternasyonalle
İnsanlık can bulur.

(s. 4)

Göğsümüzde
Doğan Büyük İmân
Güneşi. Şarkın Karanlık
Ufuklarını Parlasın; Kongreniz Kutlu,
Muvaffakiyetiniz Zengin Olsun!
Yaşasın Azerbaycan Şûrâlar Cumhuriyeti!
Yaşasın Şarkın Büyük ve Mubid Uyanışı!
Yaşasın Üçüncü Enternasyonal!

II. MUSTAFA SUPHİ'NİN (YARIM KALMIŞ) MANİFEST ÇEVİRİSİ :

Bakû'dayken bana, Türkiye'ye götürmem için, üstünde **Poesie** sözcüğü basılı, sayfa kenarları yaldızlı, ciltli bir defter verildi. İçinde, M. Suphi'nin kendi elyazısıyla başladığı, fakat bitiremediği bir **Manifest** çevirisi var. Bu yadigârın Türkiye'de saklanması için gösterilen temiz yurtseverlik duyguları önünde saygıyla eğilirim. Ülkemizde, bu defteri teslim edebileceğim uygun bir Devrim Tarihi Müzesi kuruluncaya değin, bunu emanet olarak kendim saklamak niyetindeyim.

Aşağıda çevrimyazısı sunulan belge, altı imzalanmış olarak defterin başına yapıştırılmıştı. Yalnız başlığı Arap harfleriyle elyazısı, metni ise Kiril alfabesiyle Azerbaycan dilinde daktiloyla yazılmıştır.

«İzahat

Türkiye Komünist Partisi'nin bânisi Mustafa Suphi arkadaşın elyazması olan bu defteri ben 1930'uncu yılda Kırım Simferopol [Ak Mescit] şehrinde muallim Osman Efendiden aldım.

Mustafa Suphi Arkadaş 1918'inci yılda Moskova'da neşrine başladığı *Yeni Dünya* Türkçe Komünist gazetesini 1919'uncu yılda (Türkiye'ye yakın olduğu için) Simferopol şehrine nakl ederek orada neşrine devam eder. Biraz vakitten sonra Vrangel ordusu tarafından işgâl olunan Simferopol'den uzaklaşmak mecburiyetinde kalan Mustafa Suphi arkadaş bazı elyazmalarıyla beraber tercümesini yazmakta olduğu bu defteri de Osman Efendiye saklamak için verir.*

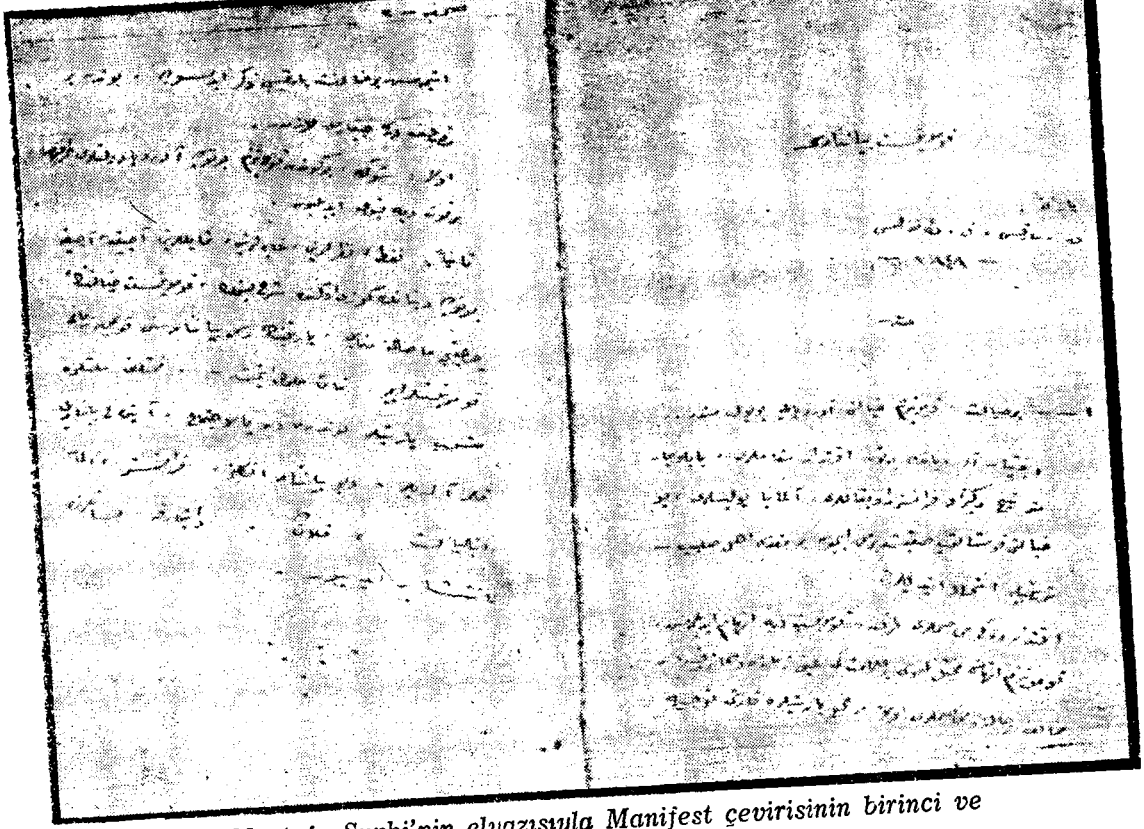
1920'nci yılda Simferopol tekrar Sovyetler ülkesine geçer ve Komünist gazetesi olan *Yeni Dünya* gazetesi tekrar Kırım Ablostnoy [Bölge] Komitesinin nâşiri resmî organı olarak çıkmaya başlar. 1930'uncu yılda bu gazetenin onyıllık bayramı teşkil olundu. Ben tesadüfî olarak bu bayramda Osman Efendi ile tanış oldum. O, benim Türkiye Komünisti olduğumu bildikten sonra Mustafa Suphi arkadaşın elyazmalarını saklamak için götürmemi teklif etti. Bizim için çok kıymetli olan bu aziz hatırayı bu vakte kadar ben gözbebeğim gibi saklamaktayım.

1920'nci yıldan Ankara Komünist Partisi Merkezî Komitesi Kadınlar Şube Müdiresi, hâl-i hâzırda Sovyet ülkesi parti uzvu, şahsî pensiyacı [emekli] Cemile Nuşirvanova.»

---

* «Suphi, esaret hayatında bütün kapitalin, köpekleri olan emperyalistlerin, sahte sosyalist ve milliyetçilerin yirminci asırda medeniyet maskesi altında oynadıkları kanlı komedilerini, bütün proleter âlemine karşı hesapsız ihanetlerini teşhir için yazmış olduğu pek değerli eserini maatessüf neşre muvaffak olamamıştır. (Dipnotu:) Bu eser, Denikin'in Kırım'ı işgali arifesinde Kırmızı Ordu ile Odesa'ya giden Suphi tarafından Osman namında yerli bir yoldaşa muhafaza edilmek üzere bırakılmıştı. Maatessüf bu genç de bu eseri yakmaya mecbur olmuştur.»

Ali Yazıcı'nın, **28-29 Kânunusânî 1921 — Karadeniz Kıyılarında Parçalanan Mustafa Suphi ve Yoldaşlarının İkinci Yıldönümleri** adlı anma kitabındaki M. Suphi üstüne yazısından (Moskova : Kızıl Şark Matbaası, 1923), s. 5.

Mustafa Suphi'nin elyazısıyla Manifest çevirisinin birinci ve ikinci sayfaları

(s. 1) KOMÜNİST BEYANNAMESİ

Yazan :
K. Marx ve F. Engels

METİN

1 — Bir hayalet, komünizm hayaleti Avrupa'yı büyülemiştir.. İhtiyar Avrupa'nın bütün iktidar makamları, Papa ve Çar Metternich' ve Guizot, Fransız radikalleri, Almanya polisleri, bu hayaleti kuşatıp sıkıştırmak için bir mukaddes Ehl-i Salip — tertibiyle ittihat ettiler.

İktidardaki muhasımları tarafından komünist diye itham edilmemiş, komünizm ithamını muhtel-i namus bir alâmet gibi aynı zamanda daha terakkiperver muhalif ricaline ve muhasımları olan mürteci partilere karşı tevcih (s. 2) etmemiş bir muhalefet partisi zikredilsin.

Bundan bir muzaaf ders çıkarmak lâzımdır.

Evvelâ: şu ki, bugün komünizm bütün Avrupa devletleri tarafından bir kuvvet diye kabul ediliyor.

Saniyen: nokta-i nazarlarını, gayelerini, temayüllerini açıktan açığa bütün dünyanın gözü önünde şerh etmek, komünist hayaletinin çocukça masalına mukabil, partinin resmî beyannamesini koymak zamanı, komünistler için tamamen hulûl etmiştir. Muhtelif milletlere mensup partiler Londra'da biliçtimâ âtideki beyannameyi kaleme aldılar ve bu beyanname, İngiliz, Fransız, Alman, İtalyan, Flaman ve Danimarka lisanlarında intişar ediyor.

(s. 3)

1

Burjuva ve Proleter

2 — Bugüne kadar insan cemiyetinin tarihi, sınıfların kavgaları tarihidir.

Serbest insan ve esir, havas ve avam, asîl ve memlûk, usta ve çırak, bir kelimeyle: ezenler ve ezilenler nihayet bul-

maz bir münazaada birbirine karşı göğüs gererek bazen elaltından, bazen açıktan açığa fasılasız bir mücadeleyi devam ettirdiler. Bu mücadele bazen bütün cemiyetin inkılâbî bir tarzda karma-karışık olmasıyla, bazen de karşı karşıya gelen iki sınıfın mahvıyle neticelenirdi.

Zamanımıza takaddüm eden tarihî devirlerde hemen her tarafta görürüz ki, cemiyet müteferrik sınıfların muhtelit bir teşkilâtını arzeder ve heryerde mütenevvî içtimaî meratibin teşrifatını buluruz. Böylece Eski Roma'da âyan, şövalyeler; avam, esirler; kurun-u vustada derebeyler, ustalar, çıraklar, köleler ve hemen (s. 4) bütün sınıfların bir hususî teşrifatı vardı.

3 — Hâzır cemiyet, derebeylik cemiyetinin devrilmesinden doğan burjuva cemiyeti — sınıf zıddiyetlerini ilga etmedi. O ancak, evvelkilerin yerine yeni sınıflar, yeni zulüm ihtimalleri, yeni mücadele şekilleri ikame etti.

Devrimiz, burjuvazi devri, hiç değilse bir sınıf-ı mümeyyize mâliktir. O sınıf zıddiyetlerini basitleştirdi. Gittikçe bütün cemiyet iki muhasım cepheye, doğrudan doğruya muhalif iki sınıfa, burjuvazya ile proletaryaya ayrılıyor.

Kurun-u vusta köleleri, ilk nahiyelerin burjuvalarını doğurdular. Bu nahiye burjuvazyasından asrî burjuvazyanın ilk tohumları inkişaf ettiler.

Amerika'nın keşfi, Afrika'nın etrafmda dairenmâdar seyrüsefer, yükselen burjuvazyaya yeni bir zemin temin ettiler. Şarkî Hindistan ve Çin pazarı, Amerika'nın müstemleke haline kalbi, müstemlekelerle ticarî münasebet ve mübadelât, mübadele vesaitinin, umumiyet üzere emtianın tenevvüü, buharlı seyrüsefain ve sanayi, o zamana (s. 5) kadar görülmemiş bir terakkiye mazhar kıldılar ve aynı zamanda yıkılan derebeylik cemiyetinin kalbgâhında mevcut inkılâpçı unsurun büyümesini tesri ettiler.

4 — Bundan beri, yeni pazarlar açıldığı nisbette artan ihtiyaçlara derebeylik veya lonca şeklinde sınaî işletme artık elvermiyordu. İmalâthane onun yerine geçti. Ustalar mutavassıt sınaî sınıf tarafından bir kenara atıldılar ve muhtelif esnaf cemiyetleri arasında vuku bulan taksim-i amâl yerine, atelye içindeki taksim-i amâl kaim oldu. Lâkin pazarların tevessuu, ihtiyaçların artması, tevakkufsuz devam etti. Kifa-

yet etmemek sırası nihayet imalâthaneye geldi. Sınaî istihsali de su buharı ve makinecilik inkılâp ettirdi.

İmalâthane yerini asrî büyük sanayie bıraktı. Sanayiin küçük burjuvazyası yerini sanayi milyonerlerine, hakiki sanayi orduları reislerine, asrî burjuvalara terketti.

(s. 6) Amerikanın keşfi dünya pazarını mümkün kılmıştı. Büyük sanayi onu tahakkuk ettirdi. Dünya pazarı, ticaret, seyrüsefain, kara yolları için azim bir inkişaf sebebi teşkil etti. Öyle bir inkişaf ki, onun da aks-i tesiriyle sanayi büyüyordu ve sanayiin, ticaretin, seyrüseferin, demiryollarının, her yeni ittisaı, burjuvazyanın ileri; bir yeni hatvesini kaydediyordu. O bu suretle sermayelerini daha ziyade arttırıyor, derebeyliğin bekayası ve mirası olan diğer içtimaî sınıfların heyet-i mecmuasını daha gerilere tardediyordu.

5 — Böylece, asrî burjuvazya; uzun bir inkişafın, istihsal usulünde ve nakil vasıtalarında bütün bir silsile-i inkılâbatın mahsulü olarak arz-ı vücut etmektedir. Yükselmesinin her bir müteakip kademesinde burjuvazya aynı cesamette bir siyasî terakki vücuda getirmiştir. Derebeylik ashab-ı timarînin tahakkümü altında ezilen bir sınıf; nahiyeler de, sahib-i iktidar ve müstakil bir cemiyet, burada müstakil beledî cumhuriyet, ötede vergilere ve angaryaya tâbi üçüncü (s. 7) kuvvet; sonra imalâthane devri gelince aristokrat hükümdarlıkta olduğu kadar mutlak hükümdarlık da — asaletle muvazene husule getiren bir dara; ne şekilde olursa olsunlar tekmil hükümdarlıkların temel taşı ve başlıca esası iken... burjuvazya; büyük sanayiin ve cihanşümul pazarın tesisi, hakk-ı fetih olarak asrî temsilî devlette tekmil hâkimiyet-i siyasiyeyi teslim etti. Asrî hükûmet iktidarı, bütün burjuva sınıfının müşterek menfaatlerini tanzim ve idare eden bir hey'et-i merfaadan başka bir şey değildir.

6 — Tarihte burjuvazyanın rolü herşeyden evvel inkılâpcuyâne bir rol idi. Burjuvazya iktidara vazıyed ettiği heryerde içtimaî maişetin bütün pederâne ve şairâne derebeylik şartlarını tahrip etti. Her âdemi doğuş icabatı mâfevkinde bulunan insanlara rapteden derebeyliğin karışık ve mütenevvi rabıtalarını merhametsizce kırdı. Hissiyat ile hiçbir alâkası olmayan çırçıplak menfaatten ve bervech-i peşin tediyenin zaruri icabatından [başka] bir rabıtanın insanlar arasında

devam etmesini arzu etmedi. (s. 8) Dindarâne heyecanların, asilâne hamlelerin, burjuva hassasiyetinin kutsî zerrelerini, hesabî hodbinliğin soğuk mevceleri içinde boğdu. Şahs-ı beşerin haysiyetini, mübadele kıymeti şeklinde nakde tahvil etti ve o kadar hararet ve heyecanlarla takip edilmiş ve o kadar pahalıya malolmuş, bütün hürriyetler yerine, yalnız olarak, ruhsuz muamelât-ı ticariye hürriyetini tesis etti. Hülâsa din ve siyasetin aldatıcı kostümü altında tebdil-i kıyafet etmiş istismar yerine, açıktan açığa, hayasızca, doğrudan doğruya, dürüştâne bir tarzda yapılan istismarı ikame etti.

Burjuvazya o zamana kadar dindarâne bir hiss-i riayetle, hürmet ve takdir edilen beşerî faaliyetlere müteallik vazifelerin cümlesini, zahirî yaldızlarından tecrit etti. Tabibi, hukukşinası, rahibi, şairi, âlimi kendi tâbiyetinde ecirler haline getirdi. Burjuvazya izdivacın medar-ı iftiharı olan heyecan ve hassasiyet nikâbını yırttı ve artık izdivaç rabıtası bir para işinden başka bir şey olmuyordu. (s. 9) Burjuvazya, kurun-u vustada irticaın hayran olduğu vahşiyâne kuvvetle intişarın, nasıl pek mantıkî bir tarzda en menfur bir tembelliğe müncer olduğunu açıktan açığa ispat etti. Kendisinden evvel kimsenin gösteremediği bir tarzda insan faaliyetinin nelere kâdir olduğunu gösterdi.

Mısır ehramlarından, Roma köprülerinden, Gotik katedrallerinden daha pek başka muhayyir-il ukûl şeyler vücuda getirdi. Ehl-i Saliplere ve fütuhatlara hiç benzemeyen mücadeleler yaptı.

7 — Burjuvazyanın sadece mevcudiyeti istihsal aletlerinin (yani, istihsal şeraitinin) ve içtimâî şeraitin hey'et-i mecmuasının bilâfasıla tahavvül ve tebeddülünü farz eder. Bilâkis eski istihsal usulünün olduğu gibi idamesi, mazideki sınaî sınıfların cümlesi için esaslı bir şarttı. Burjuva devrinin alâmet-i farikası, istihsalin bilâfasıla takallübatı, içtimaî şeraitin durmaksızın sarsılması, ebedî bir asayişsizlik ve tahrikâttır. (s. 10) O zamana kadar paslar ve yosunlar içinde tutmuş gibi lâyetegayyer duran içtimaî rabıtalar atîk ve şayan-ı hürmet fikir ve itikat mevkepleriyle beraber inkıtaa uğruyor. Yeni teşekkülâtın rabıtaları, salâbet peyda edemeden yıpramıyor. Zadegânlığın ve istikrarın ruhunu teşkil eden herşey hürmetsizliğe maruz oluyor. Nihayetünnihaye, beşeriyetin mevcudiyetini ve beşerî münasebetleri insanların ha-

yale kapılmayan apaçık bir gözle tetkik etmeleri icap ediyor.

8 — Mahsulâtına gittikçe daha geniş pazarlar bulup açmak ihtiyacı, burjuvazyayı bütün kürre-i arz sathı üzerinde telâş içinde koşuşup didinmeye teşvik eder. Heryere burnunu sokması, heryerde yerleşmesi, mübadelâtının şebekelerinin her tarafa girmesi icap eder. (s. 11) Mürtecileri pek ziyade mükedder ederek sanayii millî temelinden mahrum etti. Eski millî sanatlar mahvedildi. Tahriplerine her gün devam olunuyor.

Bunlar yerlerini yeni sanayie terkediyorlar. Bu berikilerin kabulü milletler için bir hayat ve memat meselesidir. Bu sanayi sadece yerli mevadd-ı iptidaiyeyi işlemekle iktifa etmiyor, fakat en uzak havaliden getirilmiş mevadd-ı iptidaiyeyi de kullanıyor ve yalnız yerlinin istihlâkatı için imâl etmiyor, fakat bütün cihan için çalışıyor. Mahallî sanayiin tatmin ettiği eski ihtiyaçlar, yerlerini; teskin ve tatmini en uzak memleket ve iklimler mahsulâtının istimaline vabeste olan yeni ihtiyaçlara bıraktılar. Mahallî ve millî mevcudiyetlerin asûde ve sofiyane sulh ve sükûnuna melce teşkil eden eski hudut maniaları; milletler arasında sıkı ve muhtelit bir tesanüt tevlit eden mübadelâtın namütenahî ihtilâtatı muvacehesinde yıktılar. (s. 12) Bu hususta maddî istihsal, manevî istihsal hepsi birdir. Her milletin husule getirdiği fikrî âsar, cümlesinin müşterek malı oluyor. Mahdut görüşlü, hususî eserlerin modası geçti: millî ve mahallî edebiyatların tenevvuundan bir cihan edebiyatı doğuyor.

9 — İstihsal aletlerinin heyet-i mecmuasını harikanüma bir süratle mükemmelleştirmek ve hay-i kâbil-i mukayese bir derecede nakliyatı kolaylaştırmak suretleriyle, burjuvazya, en barbar iptidaî efale varıncaya kadar mevcudiyeti teşmil etmiştir.

Mahsulâtının ehveniyeti, bütün Sedd-i Çinleri yaran; ecnebiye karşı beslediklerî kinde en sebatkâr olan vahşileri bile teslim olmaya mecbur eden bir ağır topçu kuvveti mahiyetindedir. Yeryüzünde yaşayan bütün akvamı, mahvolmak tehdidi karşısında, kendisine mahsus istihsâl usulünü kabule ve medeniyet tabir olunan şeyi memleketlerine ithale — yani bizzat kendilerini de burjuvalaşmaya icbar eder, bir kelimeyle kendi tasvirine müşabih bir dünya imâl eder. (s. 13)

10 — Burjuvazya, şehri, köyün hâkimi vaziyetine getirdi. Muazzam şehirler halketti. Şehirlerin ahalisini, köylerinkinden namütenahi bir derecede ziyade arttırdı ve ahalinin mühim bir kısmını köy hayatının kalın kafalılığından kurtardı. Köyü şehrin taht-ı hâkimiyetine vaz'ettiği gibi, vahşi veya yarı-vahşi memleketleri de medenî memleketlerin tâbiyetine geçirdi, köylü ahalisini burjuva ahalinin, Şarkı Garbın taht-ı tâbiiyetine koydu.

11 — Burjuvazya gittikçe istihsalin, emlâkin ve ahalinin parçalanmasının önüne geçmektedir. Ahaliyi teksif, istihsal vesaitini temerküz, emlâki küçük adette ellerde teraküm ettirdi. Bunun meş'um neticesi siyasî merkeziyet oldu. Sadece ittihat etmiş, herbiri hususî menfaatlere, kanunlara, hükûmetlere, gümrüklere mâlik müstakil vilâyetler yekdiğere mezcedilip (s. 14) birarada yoğuruldu. Aynı hükûmete, aynı kavanine, müşterek bir sınıf menfaatine ve müşterek bir gümrük hududuna mâlik bir tek madde haline kâlbedildi.

12 — Burjuvazya ancak bir asırdan beri hâkim sınıf vaziyetinde olduğu halde mucizenüma adedi ve hayretâver kudreti, daha evvelki ensalin müçtemian yapabildiklerini gerilerde bırakan müstakil kuvvetler halketti. Râm edilen tabiî kuvvetler, makineler, sanayi ve ziraate tatbik edilen kimya, buharlı vapurlar, şimendüferler, elektrikli telgraflar; yeniden açılan boylu boyunca kıt'alar; seyrüsefere salih kılınmış nehirler; zeminden fışkıran halk kitleleri; içtimaî sâyin sinesinde bu kadar muazzam müstahsil kuvvetler uyuduğunu vaktiyle hangi nesil şüphe ve tahayyül etmeye cesaret etmişti!

(s. 15)

13 — Böylece derebeylik cemiyetinden, burjuvazyanın teşekkülünü mümkün kılan istihsal ve istihlâk vesaitinin doğduğunu gördük. İnkişaflarının bir raddesinde, bu istihsal usullerinin ve nakil vasıtalarının derebeylik cemiyetinin istihsal ve mübadele şeraiti ile imalât ve ziraatın derebeylik teşkilâtıyla, bir kelimeyle mülkiyetin derebeylik şekliyle gayr-i kâbil-i tevfik bir hale geldiğini gördük. Bütün bu usul-ü istihsale müzaheret edecek yerde onu işkâl eden zencirler haline gelmişti. Bu zencirleri kırmak icap ediyordu ve onlar nihayet kırıldı.

Bu usul-ü idarenin harabeleri üzerinde serbest rekabet ve

ondan mantıken inşiab eden içtimâî ve siyasî teşkilât burjuva sınıfının siyasî ve iktisadî hâkimiyet-i mutlakası teessüs etti.

14 — Bugün buna müşabih bir prosesüs, bir tahavvül muvacehesindeyiz. İstihsal ve istihlâkın burjuva şeraiti, mülkiyetin burjuva (s. 16) usulü, kudretli istihsal ve mübadele âletlerinin harikalarını fışkırtan hâl-i hâzır burjuva cemiyeti... davet ve tecessüm ettirdiği tahtezzemin kuvvetleri itaat altına almaktan âciz bir sihirbazdır. Onar onar birkaç defa devreden senelerden beri sanayi ve ticaretin tarihi, asrî müstahsil kuvvetlerin, asrî istihsal usulüne karşı isyanının tarihinden başka bir şey değildir. Halbuki kendisine karşı isyan edilen mülkiyet usulü, burjuvazyanın bizzat mevcudiyeti ve hâkimiyeti ile tev'emdir. Zaman zaman tekerrür eden, her defasında daha tehditkâr «buhranlar»ın bütün burjuva cemiyetinin mevcudiyetini mevzuubahs ettirdiğini zikretmek kifayet eder. Her ticarî buhran, her defasında vücuda getirilmiş olan mahsulâttan mühim bir kısmının tahrip edilmesini intaç eylemeyle kalmaz; aynı zamanda mukaddema temin edilmiş (s. 17) müstahsil kuvvetlerin de yokolmasını mucip olur. Her buhran ecdadımızın mânâsız bulacağı bir salgının zuhurudur. Bu bir fart-ı istihsal buhranıdır. Birdenbire cemiyet, âni bir barbarlık haline rücu eder. Sanki bir kıtlık, umumî bir tahrip harbi onun vesait-i maişetini bağteten kesiverir. Sanayi ve ticaret yokolmuşa benzer. Bu neden? Zira, bu cemiyetin medeniyeti çok geliyor, vesait-i istihsaliyesi lüzumundan fazladır, sanayi, ticaret ifrat dereceyi bulmuştur. Bu andan bilitibar emri altında olan müstahsil kuvvetler, artık burjuvazya mülkiyetinin vaziyetini takviye etmezler.

Bilâkis büyümelerinde bu mülkiyetin dar nisbetlerini harikulâde bir derecede tecavüz etmiştirler. O zaman bu mülmiyet onlara engel olur ve bu engeli ıskat etmekle bütün burjuva cemiyetine de adem-i intizam ve tezepzüp iras ederler. (s. 18) Onun mevcudiyetine varıncaya kadar tehdit ederler. Burjuva mevcudiyetinin şeraiti, istihsaline hizmet ettiği bütün servetleri, kendisine mal etmek imkânını azaltır. Bu buhranlardan kurtulmak için burjuvanın kullandığı usuller hangileridir? Bir taraftan cebren birçok müşterek kuvvetlerin imhası, diğer taraftan yeni pazarların fethi ve eski pazarların daha derinden istismarıdır. Bu tarz-ı hareket neye yarar?

Aşikâr görünüyor ki, daha çok sanayii alâkadar eden daha müthiş buhranlar ihzarına ve bu buhranların önüne geçmek vesaitini daha ziyade tenkis etmeye yarar.

15 — Bu suretle, burjuvazyanın derebeyliği yere sermek için kullandığı silâhlar, şimdi kendi aleyhine dönüyor, hepsi bu kadar değil! Burjuvazya yalnız kendisine ölüm getiren silâhları imâl etmedi. (s. 19) Bu silâhları istimal edecek adamları da, asrî ameleleri, proleterleri de kendisi doğurmuş olacaktır.

Burjuvazya, yani sermaye büyüdükçe proletaryaya da işbuldukları müddetçe vesait-i taayyüşe mâlik olan ve sâyleri sermayeyi tezyit ettiği müddetçe iş bulan asrî ameleler sınıfı da aynı derecede büyüyor. Bu ameleler kendilerini perakende olarak satmak ızdırarındadırlar. Diğer herhangi ticarî eşya gibi bir maldırlar ve bundan nâşi rekabetin bütün tahavvülâtından, piyasanın bütün neticelerinden mütevellit aks-i tesire maruzdurlar.

Makineciliğin inkişafı ve işbölümü neticesi her türlü istiklâlden mahrum olan iş, işçi için bütün cazibesini kaybetmiştir. O makinenin âdi bir zeyli olur ve kendisinden en basit ve en yeknesak, en kolay öğrenilebilen iş talep olunur. Bugün bir amele tutmak için yapılacak masraf, yaşamaya ve neslin idamesine (s. 20) lüzumlu olan şeylerin bedelinden ziyade değildir. Halbuki bir malın —şu halde «iş»in de— fiyatı, onun istihsali için icap eden masarife muadildir. İş çetinleştikçe ücret tenakus eder, dahası var: makinecilik ve işbölümü inkişaf ettikçe aynı teşebbüste iş saatlerinin tezyidi, muayyen bir zaman zarfında talep edilen işin arttırılması ve makinelerin hareketi tesri olunması, ilâhir... suretleriyle sarf edilen iş yekûnu o nisbette çoğalır.

16 — Asrî sanayi, patriyarkal ustabaşının küçük imalâthanesini, sınaî sermayedarın büyük fabrikasına tahvil etti. Orada hesapsız ameleler birbiri üzerine istif edilmiş; askerî bir tarzda teşkilât altına alınmıştır. Bunlar sanayinin alelâde askerleri, neferleridir ve onlara nezaret etmek için bütün bir zabit ve küçük zabit teşrifatı mevcuttur. Burjuvazya sınıfına, burjuvazya hükûmetine köle olmaları yetmez, her gün, her saat makineye, müfettişe ve bilhassa burjuva fabrikacıya uşaklık ederler. Açıktan açığa yegâne hedef olarak (s. 21) maddî menfaati ilân ettiği nisbette, bu istibdat pek fazla miskince, kindar ve müz'içtir.

17 — El işi ne kadar daha az meharet ve daha az maddî kuvvet istilzam eder, yani asrî sanayi ne kadar çok inkişaf ederse, kadın ve çocuk işi o kadar çok erkek işi yerini alır. Cins ve yaş farklarının artık amele sınıfı için ehemmiyet-i içtimaiyesi kalmaz. Artık yalnız yaş ve cinse göre muhtelif masrafları dâi olan iş âletleri vardır.

18 — Amelenin fabrikacı tarafından soyulması, iç ücreti kendisine nakden tediye edilmekle, biter bitmez, derakap burjuvazinin diğer kısımları, mülk sahibi, perakendeci tüccar, rehin mukabili borç verenler ilâhir... her taraftan onun üzerine saldırırlar.

Eski zamanın mutavassıt sınıflarının, küçük sanatkârlarının, tüccarlar ve irat sahiplerinin, esnaf ve köylülerin küçük sermayeleri, büyük sanayi işletmesine kifayet etmez (s. 22) ve büyük sermayedarların rekabetine dayanamadıklarından mağlup düşerler yahut da meharetleri yeni istihsal usulleriyle kıymetsiz bırakılarak tedricen proletarya vaziyetine sukut ederler. Böylece proletarya ahalinin bütün sınıflarına mensup âzâlarla çoğalır.

19 — Proletaryanın geçirdiği inkişaf safahatı müteaddittir. Lâkin doğar doğmaz burjuvazyaya karşı mücadele etmek mecburiyetindedir. Mebadide bu mücadele amelelerin kendilerini doğrudan doğruya ferden istismar eden, burjuvazyaya karşı bir mücadelesidir. Buna başlayanlar evvel emirde münferit, işçiler, bilâhare bütün sanayi şubesinin bir merkez etrafında tecemmu etmiş cemiyetleridir. Bunlar hücumlarını yalnız mevcut burjuva istihsal şeraitine tevcih etmezler. İstihsal âletlerine karşı bile alınırlar. Ecnebi ve rakip emtiayı tahrip ederler. Makineleri parçalarlar, öznileri [? fabrikaları] yangına verirler. Kurun-u vustanın mahvolmuş amelesinin şeraitini ihya etmeye çabalarlar. (s. 23)

20 — Bu safhada işçiler memleketin her tarafına dağılmış ve rekabetle parçalanmış bir kalabalık teşkil ederler. Amele kitlesinin tesanüdü husul bulursa, bu henüz onların bizzat tecemmuundan tahaddüs etmez, ancak onlara başvurmaya mecbur kalan ve bütün proletaryayı kendi siyasî gayelerine vusül için harekete getirmeye henüz kâdir bulunan burjuvazyanın idaresi altında toplanırlar. Binnetice tekâmülünün bu raddesinde cemiyetler hakiki düşmanlarına karşı mücadele etmezler. Lâkin düşmanlarının düşmanlarına, mutlak hüküm-

darlığın son bakiyelerine karşı, eshab-ı emlâke, sanayi müntesibi olmayan burjuvalara, küçük burjuvalara karşı hücum ederler. Böylece bütün tarihî hareketin idaresi burjuvazyanın elinde temerküz eder. O zaman elde edilen her muzafferiyet burjuvazyanın bir muzafferiyetidir.

21 — Lâkin sanayinin inkişafı proletaryayı yalnızca adetçe tezyit etmez, onu daha kesif kitleler halinde tecemmu ettirir. (s. 24) Proletarya kuvvetini hissetmekle daha ziyade kuvvetlenir. Mihanikî âlât, işin nev'ine göre olan farkları izale ve hemen her yerde ücreti müsavi bir alçak seviyeye irca ettikçe muhtelif proletarya zümreleri arasındaki menfaat ve tarz-ı maişet farkları da ortadan kalkar.

Fakat burjuvaların aralarında câri olan ve ticarî buhranları intaç eden rekabet dolayısıyle bu amele ücreti günden güne daha sık olarak temevvücata maruz kalır.

Makineciliğin bilâinkıta inkişafı ve tekâmülü kesb-i sürat ettikçe amelenin tekmil şeraiti gittikçe daha ziyade mevzuubahs olur ve münferit amele ile münferit burjuva arasındaki çarpışmalar iki sınıf beynindeki çarpışmaların evsafını daha ziyade ibraz eyler. Mebdede ameleler, burjuvalara karşı toplantılar yapmaya başlarlar. İttihatlarının hedefi ücretlerinin müdafaasıdır. Sonra muhtemel isyanlar için mühimmat biriktirmek maksadıyle devamlı cemiyetler tesisine kadar giderler. (s. 25) Bazı yerlerde mücadele, isyana münkalip olur.

22 — Bazen amele bir galebe temin ederler. Fakat bu geçicidir. Bu hücumların hakiki kârı, doğrudan doğruya muvaffakiyetin verdiği menfaat değildir. Bu kâr, amele arasında gittikçe intişar eden birlikten ibarettir. Bu birlik büyük sanayinin vücuda getirdiği ve muhtelif mahallerin amelesine, mütekabil münasebetlere girişmek imkânını veren nakil vasıtaları sayesinde suhulet peyda etmiştir. Halbuki bu ittihat husul bulunca, aynı nev'iden mahallî mücadelelerin teaddüdü mütemerkiz istikametli bir tek millî mücadeleye, bir sınıf mücadelesine tahavvül eder. Lâkin her sınıf mücadelesi bir siyasî mücadeledir. Kurun-u vustada ancak dahilî memleket yollarıyla işleyen burjuvaların, tahakkuk ettirmek için asırlarca zaman sarfettikleri birliği, şimendüferler sayesinde proleterler, pek az zaman zarfında tahakkuk ettirdiler.

23 — Maamafih, proletarya sınıfı ve neticeten proletarya si-

yasî partisi, halk ile bu teşkilât beynindeki (s. 26) rekabet dolayısıyle yeniden kırılır. Lâkin daima da her dakika ameleler daha kuvvetli, daha selâbetli, daha kudretli olarak kurulur. Burjuvazyanın dahilî münazaa ve münaferetlerinden bilistifade, proletarya sınıfı cebren ve kanun vasıtasıyle işçilerin menfaatlerinden bazılarını tanıtmaya muvaffak olurlar.

İngiltere'de on saatlik gün kanunu bu nev'idendir.

24 — Eski cemiyette tahaddüs eden bütün çarpışmalar, birçok vekayide proletaryanın tekâmülünü teshil ederler. Burjuvazya fasılasız bir mücadeleye girişmiştir, Evvelâ: aristokrasiye karşı, sonra sanayinin terakkisiyle menfaatleri haleldar olan burjuvazi kısımlarına karşı... Bütün bu mücadelelerde o, proletaryaya müracaat, onun müzaheretini talep ve böylece onu siyasî harekete sevketmek ısdırarmdadır. Böylelikle proletaryaya kendi teşekkülüne hizmet eden vesait-i terbiyevîyeyi ita etmiş olur. Burjuvazi proletaryaya kendisine karşı çevrilecek silâhlar vermiş oluyor. (s. 27)

25 — Bundan maada, gördüğümüz gibi, sanayinin terakkisi proletaryaya hâkim sınıftan cesim kısımları ilâve eder veya hiç değilse onların mevcudiyetini tehdit eder.

Sınıflarından sukut etmiş bu burjuvalar dahi proletaryaya birçok vesait-i terbiyevîye temin ederler.

Hülâsa: sınıf mücadelesi kat'i bir dakikasına her yaklaştığı zaman hâkim sınıfın ve bütün eski cemiyetin inhilâl ameliyesi öyle bir şiddet, öyle bir huşunet ihraz eder ki, iktidar makamına sahip olanlardan küçük bir grup kendi sınıfından ayrılır. Ve istikbâl kendisine ait olan inkılâpçı sınıfına iltihak eder. Nasıl vaktiyle ahalinin [aristokrasinin] bir kısmı burjuvazyaya geçmişse, tıpkı bunun gibi zamanımızda, burjuvazyanın bir kısmı proletaryaya geçer ve bilhassa bu hal tarihî hareketin hey'et-i mecmuasının idrakine kadar yükselebilen birkaç burjuva fikriyatçısı için vâki olur.

26 — Zamanımızda burjuvazyaya muhalefet eden bütün sınıflardan yalnız proletarya hakikaten inkılâpçı bir sınıftır. Büyük sanayi muvacehesinde diğer sınıflar erir ve mahvolurlar. Proletarya ise en halis mahsulü gibi ondan neşet eder. Mutavassıt sınıflar, küçük sanatkâr, (s. 28) küçük tüccar, esnaf ve köylüler burjuvazyaya ancak tehlike altında bulunan kendi mutavassıt sınıf mevcudiyetlerini siyanet etmek

için hücum ederler. Buna mebni inkılâpçı değil, fakat muhafazakârdırlar.

Daha ileri giderek onlara mürteci diyebiliriz. Zira tarihin çarkını tersine çevirmek teşebbüsünde bulunurlar. Yahut inkılâpçı iseler, proletarya içinde hâl olmaya mahkûm bulunduklarını idrak ettikleri için inkılâpçıdırlar. Bu takdirde hâl-i hâzır menfaatlerini değil, lâkin müstakbel menfaatlerini müdafaa ederler. Kendi nokta-i nazarlarını terkederek proletarya nokta-i nazarına geçerler.

Serseri proletaryaya eski cemiyetin en süflî tabakalarını teşkil eden bu süprüntü de gelince, bazen proletarya inkılâbı onu da âni bir sarsıntıyle, hareketi içine sürükler. Maamafih (s. 29) vaziyet-i hayatiyesi kendisini daha ziyade irticaî manevralar için, satın alınmaya rûy-u rıza götermeye mütemayil kılacaktır.

27 — Eski cemiyetin mevcudiyet şeraiti, proletaryaya tayin edilen mevcudiyet şartları vasıtasıyle tahrip olunmuştur. Proletaryanın mülkü yoktur. Onun zevce ve çocuklarıyle münasebetinin artık burjuva rabıtalarıyle hiç alâkası yoktur. Asrî, sınaî iş içinde, İngiltere, Fransa, Amerika ve Almanya için aynı olan sermayeye asrî tâbiiyeti altında her millî hususiyetini kaybetmiştir. Kanunlar, ahlâk, din, onun için herbiri arkasında bir burjuva menfaati gizlenen burjuva itikadat-ı bâtılasından ibarettirler.

28 — Şimdiye kadar yekdiğerini müteakıp, iktisada vaz'iyed eden bütün sınıflar, tekmil cemiyeti kendi iratlarını teminat altına koyan şartlara mahkûm etmek suretiyle kazanılmış vaziyet-i iktisadiyelerini muhafaza etmeye çabalıyorlardı.

Proleterler şimdiye kadar kendilerine bir gelir hissesi verilen usulleri ilga etmek suretiyle, ancak içtimaî müstahsil kuvvetleri (s. 30) elde edebileceklerdir. Yani demek oluyor ki, iradın tevzii hakkında mevcut bütün idare usulünü ilga etmelidirler.

Proletaryanın kendisine ait siyanet edilecek hiçbir şeyleri yoktur. Bilâkis şimdiye kadar ki bütün hususi teminatları, bütün hususi muhafaza tertibatını tahrip etmelidirler.

29 — Şimdiye kadarki bütün içtimaî hareketler, ekalliyetler tarafından yahut ekalliyetler menfaatine yapılmıştı. Proletarya hareketi ekseriyet-i azimenin, ekseriyet-i azime menfaatine hareketidir. Eğer cemiyet-i hâzıranın en süflî tabakası

olan proletarya ayaklanacak, başını kaldıracak olursa bu isyanın infilâki, resmî cemiyeti teşkil eden tabakat-ı âliyeyi beraber alıp getirmesi iktiza eder.

30 — Proletaryanın burjuvazyaya karşı mücadelesi, esasında öyle olmamakla beraber, şeklen bir millî mücadele olacaktır. Bedihîdir ki, her memleketin proletaryası evvel emirde kendi burjuvazyasının hakkından gelmek mecburiyetindedir. Bu tarzda, proletarya (s. 31) inkişafının en umumî safahatını tasvir etmekle, hâl-i hâzır cemiyette az çok gizli olarak mevcut vatandaş muharebesini açık bir inkılâp halinde infilâk ettiği ve burjuvazyayı cidden devirecek, proletaryanın kendi hâkimiyetini tesis edeceği noktaya kadar takip ettik.

31 — Bugüne kadar bütün cemiyetleri gördük ki, ezen ve ezilen sınıfların zıddiyeti üzerine istinat etmiştir. Fakat bir sınıfı ezebilmek için onun hiç değilse esirlik hayatını devam ettirebilecek şeraiti temin etmek lâzım gelir. Köle, köleliğine rağmen nahiyenin (komünanın) âzâsı sırasına yükselmişti; derebeylik mutlakiyetinin boyunduruğu altında küçük burjuva, burjuva olmuştu. Asrî amele, bilâkis sanayinin terakkisiyle yükseleceğine gittikçe daha derin bir surette bizzat kendi sınıf şeraitinin dûnuna sukut ediyor. İşçi yoksul fakir oluyor ve fakirlik ahalinin ve servetin artmasından daha çabuk büyüyor. Böylece aşikâr olarak tahakkuk ediyor ki, burjuvazya bundan böyle cemiyetin (s. 32) hâkim sınıfı olarak kalmaya ve kendi sınıf mevcudiyeti şartlarını mutâ bir kanun gibi cemiyete kabul ettirmeye muktedir değildir. Hükûmet etmeye kabiliyetsiz olmuştur. Zira artık esirlerine esarete tahammül için icap eden esbab-ı taayyüşü temin etmekten âcizdir. Onların öyle bir hale düşmesine rıza göstermesi icap ediyor ki, bu halde onlar vasıtasıyle doyunacağına, kendisi onları doyurması lâzımdır. Cemiyet artık burjuvazya hâkimiyeti altında yaşayamaz, yani artık burjuvazyanın mevcudiyeti cemiyetin hayatı ile kâbil-i tevfik değildir.

32 — Burjuvazyanın mevcudiyetinin ve hâkimiyetinin başlıca merbut bulunduğu şart, eshas-ı hususiyenin elinde servetlerin terakümü, sermayenin teşekkülü ve tezayüdüdür. Onsuz sermayenin mevcut olamayacağı şartı da, ücretli işçiliktir. Ücretli işçiliğin yegâne istinatgâhı, amelelerin kendi aralarındaki rekabettir. Fakat burjuvazyanın bilâ kasd ve mukavemet âmili bulunduğu sanayinin terakkisi, ameleleri reka-

bet ile hâl-i infiratta idame edecek yerde, cemiyetler vasıtasıyle onların inkılâpçı ittihatlarını vücuda getirdi. Böylece büyük sanayinin kendi inkişafı, burjuvazyanın istinat ettiği istimlâk ve istihsal usulünü temelinden tahrip ediyor. (s. 33) Herşeyden evvel, burjuvazya kendi mezar kazıcılarını husule getiriyor. Burjuvazyanın harabiyeti ve proletaryanın zaferi mütesaviyen her ikisi de gayr-i kâbil-i içtinaptır.

2

Proleterler ve Komünistler

33 — Komünistlerin diğer partilerle olan münasebeti nedir?

Komünistler diğer amele partileri muvacehesinde ayrı bir parti teşkil etmezler. Proletaryanınkilerden ayrı gayrı menfaatleri yoktur.

Amele hareketine tatbik etmek kastıyla ayrı prensipler, esaslar vaz' etmezler. Komünistlerle diğer amele fırkaları arasındaki fark şundan ibarettir.

1. Proleterlerin muhtelif millî mücadelelerinde, Komünistler, milliyetten müstakil ve tekmil proletaryaya müşterek olan menfaatlere nazar-ı dikkati celp ederler ve kıymet verirler.

2. Proletaryayla burjuvazya arasındaki mücadelenin geçirdiği muhtelif safhalarda, Komünistler tam hareketin menafiini temsil ederler.

34 — Demek oluyor ki, Komünistler, tatbikatta bütün memleketlerdeki amele partilerinin en sabitkadem kısmını ve ameleye bilââfasıla yeni bir şevk verenidir. Nazariyatta proletarya kitlelerine nazaran, proleter hareketinin şeraitini, ceryanını ve umumî neticelerini idrak etmekten münbais faikiyete mâliktirler. (s. 34)

Yakın gaye Komünistler için, diğer proletarya fırkalarıyla birdir. Proletaryanın sınıf halinde teşkili, burjuvazya hâkimiyetinin devrilmesi, proletarya tarafından siyasî iktidarın zaptedilmesi.

35 — Komünistlerin nazarî telâkkiyatı, katiyen şu veya bu cihan ıslahatçıları tarafından keşf ve icat edilmiş fikirler ve esaslar üzerine istinat etmez. O telâkkiyat ancak mevcut bir sınıflar mücadelesi ile gözümüz önünde ceryan eden bir tarihî hareket gibi bilfiil mevcut şartların umumî ifadesidir-

ler. Mevcut mülkiyet şartlarının ilgası komünizmin hususi bir vasfı değildir.

36 — Mülkiyet şartlarının cümlesi mütemadiyen karışıklıklara, değişmelere maruz bulunmuştur.

Meselâ: Fransız İhtilâli, burjuva mülkiyet lehine derebeylik mülkiyetini ilga etti. Lâkin ezmine-i mütaahhara, burjuva ferdî mülkiyeti; bir sınıf mücadelesi ve insanın insan tarafından istismarı şartları altında mahsulât, istihsal ve istimlâkinin vuku bulduğu vaziyetin son ve mükemmel ifadesidir. (s. 35)

Bu itibarla, Komünistler, filhakika nazariyelerini şu terkip ile ifade etmekte haklıdırlar: Ferdî mülkiyetin ilgası...

37 — Ferdin sâyiyle şahsî olarak kazanılmış mülkü ilga etmek istediğimizden dolayı biz Komünistlere çok defa taarruzda bulunuldu. Deniliyor ki, bu mülk, her hürriyetin, her faaliyetin, hür istiklâl-i şahsiyetin temelini teşkil eder.

Acaba, sây ile, faaliyetle, istihkak ile kazanılmış olan bu mülk hangisidir? Burjuva mülkiyetinden evvel mevcut olan küçük burjuva, küçük köylü mülkiyetten mi bahsolunuyor? Onu bizim ilga etmemize ihtiyaç yoktur. Sanayiin inkişafı onu şimdiden ilga etmiştir ve hergün biraz daha ilga ediyor.

Hâl-i hâzır burjuva ferdî mülkiyetten mi bahsolunuyor?

O halde, acaba ücretli iş, proleterin işi, bu proleter için bir mülk tevlit ediyor mu? Katiyen değil. Amele, ücretli işi istismar eden ve gündelikçi işçilerin miktarını tezyit etmeksizin (s. 36) çoğalması mümkün olmayan mülkiyeti vücuda getiriyor. Bugünkü şeklinde mülkiyet, sermaye ve ücretli işin muhalif kutupları arasında hareket eder. Bu tezadın iki kutbunu tetkik edelim.

38 — Sermayedar olmak herhangi bir şahsî vaziyete malik olmak değildir. İstihsalde bir içtimaî mevki işgal etmeyi istilzam eder. Zira sermaye müşterek bir hasılattır ve ancak birçoklarının müşterek sâyiyle faaliyete getirilebilir ve hatta son tahlilde cemiyetin bütün âzâlarının sâyiyle ancak semeredar olur.

O halde, sermaye bir şahsa merbut bir kudret değil, cemiyetin lâzım-ı gayr-i müfarıkı olan bir kudrettir.

Buna binaen sermaye, bütün cemiyet âzâlarının müşterek malı addedildiği takdirde şahsî mülkiyet, müşterek mülkiyete

kâlbedilmiş olmaz. Tebeddül eden mülkiyetin içtimaî vasfıdır. O bir sınıf mülkiyeti olmaktan çıkar.

39 — Geçelim ücretli işe.

Ücretli işin vasatî alım fiyatı, asgarî ücrettir. (s. 37) Yani işçiyi, kendi işçi şeraiti altında yaşatmak için icap eden taayyüş vasıtalarının mecmuu kadardır. Ücretli işçinin, sâyiyle elde ettiği şey, ancak hayatını idameye kifayet eder. Elinde fazla bir şey kalmaz. Biz hayatı sadece devam ettirmek maksadıyle, şahsın sâyinin mahsulünü elde etmesi hakkını ilga etmeyi asla istemiyoruz. Bu temellük kendisine başkalarının sâyi üzerinde bir iktidar temin etmeye kâfi; bir safî irat bırakmaz. Fakat biz işçiyi, ancak sermayeyi arttırmak için yaşatan, hâkim sınıfın menafii icabına göre onun hayatını tehdit eden bir tevzi usulündeki bütün sefaletleri ilga etmek istiyoruz.

40 — Burjuva cemiyetinde, canlı iş, ancak sermayede teraküm etmiş olan işi arttırmak için bir vasıtadır. Komünist cemiyetinde, terakküm etmiş iş, işçilerin hayatını genişletmek, zenginletmek ve tenmiye etmek için bir vasıtadan ibaret olacaktır.

Burjuva cemiyetinde mâzi hâl üzerinde saltanat sürer. (s. 38) Komünist cemiyetinde hâl-i hâzır üzerinde saltanat sürecektir. Burjuva cemiyetinde müstakil ve şahsî olan sermayedir; çalışan fert ne istiklâle mâliktir, ne şahsiyete.

Bu vaziyeti ilga etmek; işte, burjuvazyanın şahsiyeti ve hürriyeti ilga dediği şeydir. Hakkı da var ve hiç şüphesiz burjuva şahsiyet, istiklâl ve hürriyetini ilga etmek murat olunuyor.

41 — Burjuva istihsalinin hâl-i hâzır şeraiti altında hürriyet denilince, ticaret hürriyeti, alımsatım hürriyeti anlaşılır.

Fakat artık hiçbir nev'i cambazlık kalmazsa, tabiatıyla cambazlık serbestisi de kalmayacaktır. Serbest satıcılığa müteallik bütün parlak cümleler ve hâl-i hâzır burjuvazyasının tekmil diğer ahrarane atıp tutmaları, ancak kurun-u vustanın kuyut ve şuruta tâbi cambazlığına ve kul ve köle vaziyetindeki burjuvazyaya kıyasen bu mânâyı haizdir. Her türlü alışverişin, istihsalin tekmil burjuva şartlarının ve bizzat burjuvazyanm Komünizme tevfikan ilgası muvacehesinde bunların hiçbir mânâsı olamaz. (s. 39)

42 — Hülâsa: sizin anladığınız mânâdaki mülkiyeti ilga et-

mek istediğimizden şikâyet ediyorsunuz. Ve hakikaten de istediğimiz budur. Sâyin sermayeye, paraya, irada artık tahvil edilemediğini; kısaca, içtimaî iktidarın bilkuvve inhisarını temin etmediğini, şahsî mülkiyetin burjuva mülkiyetine kâlb olmadığını görünce, şahsiyetin ilga edildiğini ilân ediyorsunuz.

Demek ki, size göre, şahıs, burjuva, hem mülk sahibi burjuva olduğunu itiraf ediyorsunuz. Muhakkak bir surette bu şahsiyet ortadan kaldırılmalıdır.

Komünizm hiçbir kimsenin içtimaî mahsulâtı elde etmesine muhalefet etmez. Lâkin bu mahsulâtı elde etmek suretiyle âharın sâyini kendisine tâbi kılmak iktidarını hazfeder. 43 — Ferdî mülkiyetin ilgası, her türlü faaliyetin tevakkufunu mucip olacağı ve umumî bir haylazlığın herkese sirayet edeceği itirazı ileriye sürüldü.

Böyle olsaydı, burjuva cemiyeti daha çok, haylazlığı içinde mahvolup gidecekti. Zira bu cemiyette çalışanlar zengin olmuyorlar (s. 40) ve zengin olanlar çalışanlar değildir. Kuşkulanılan şey şu müptezel hakikate müncer oluyor: artık sermaye kalmayınca ücretli iş de kalmayacaktır.

Komünizmin maddî şeyleri istihsal ve tevzi usulüne

EK : MUSTAFA SUPHİ ÜSTÜNE İKİ NOT

Kırım'da (Kollontay'la vb.)

Yakın olmak için Anadolu'ya
Kırım'a taşındı Mustafa Suphi
«Yeni Dünya»sıyla...
Ve koyunlarında muska yerine
Mustafa Suphi'nin türkçeleştirdiği
«Komünist Manifestosu»nu taşıyarak
geçerlerken anayurda
işçiler ve askerler
Odesa üstünden gemilerle;
...[1]

Önder Sağlam'ın derlediği *Ölümsüz Savaşçı Mustafa Suphi* başlıklı küçük bir kitapta (İstanbul: Ürün Yay., 1978), M. Ozeraner adlı bir Sovyet yazarının «Destanlaşan Bir Devrimci» diye dilimize çevrilmiş bir makalesi var (s. 71-97). Burada, yazarın Mustafa Suphi'yle 1919'da Kırım'da birlikte bulunmuş iki kişiyle yaptığı röportajlar çok ilginç: Bolşevik Partisinin Kırım Yöre Komitesi üyesi Simyon Maksimoviç Mirniy ve Mustafa Suphi'nin grubunda çevirmen ve danışman olarak çalışan Gavril Andeviç Keremitçi.

1) Ataol Behramoğlu, Mustafa Suphi Destanı, III. Bölüm, 4 (İstanbul: Sanat Emeği Yay., 1979), s. 110. Bu alıntıyı, M. Suphi'nin yarım kalmış Manifest çevirisini yukarıda aktardıktan sonra, her güzel sözün (ya da şiirin) doğru olması gerekmediğini (et vice versa / ve tersine) hatırlatmak için veriyorum.

Mirniy, yazara şunları anlatmış: Moskova'da «Uluslar Halk Komiserliğinde, Kırım'a gitmek için hazırlanan bir grup Türkün başında bulunan Mustafa Suphi ile karşılaştım. Suphi bizde çok iyi izlenim bıraktı. Konuşmamız sırasında o sürekli olarak Kırım ve oradaki durumla ilgili sorular soruyor ve anayurdu Türkiye'ye daha yakın olmak için hemen Kırım'a gitmek istiyordu. Dönüşte Harkof'a kadar Türk grubuyla birlikte geldik. Trende M. Suphi'yi daha yakından tanıma olanağını bulduk çok iyi Fransızca konuşuyordu. Rusçayı henüz pek beceremiyordu. Yolculuğumuz sırasında M. Suphi cana yakın bir kişi olduğunu gösterdi. O, ince bir alayla Sinop'tan nasıl kaçtığını ve kayıkla Kırım'a nasıl geldiğini anlattı. M. Suphi sade, içten ve doğulu devrimcilere özgü romantizmiyle bize kendisini çok sevdirmişti. Karadeniz'den Türkiye'ye nasıl geçilebileceğini düşünüyordu. Harkof'tan sonra ateş boyunda ilerleyen Sovyet ordu birliklerinin peşi sıra gittik. Bu, Kırım'a hergün biraz daha yakınlaşan Beyaz Orduları ve yabancı saldırganları bozguna uğratan 1'inci Dneprovski avcı tümeniydi. Bu tümenin politik komiseri Sevastopol'da Komsomol örgütünü kuranlardan bolşevik Balaklavalı, Kırımlı Rum Orion Aleksakis'ti. Aleksakis'la tanışan M. Suphi uzun süre onunla arkadaşlık etti. Daha sonra Kırım'da sık sık buluşurlardı. Arasıra bizde toplanıyorduk. Ve çeşitli konular üzerinde tartışıyor, konuşuyorduk. Bu toplantılara Dibenko ile o zaman Kırım'da bulunan Kollontay[2]'da katılıyordu. Burada M. Suphi'nin bütün karmaşık sorunları diyalektik materyalizm açısından sade ve açık bir biçimde ortaya koyması, bizde derin izlenimler bırakmıştı.»

Bu açıklamalara, Kırımlı bir Ermeni olan Keremitçi de şunları eklemiş: «Mustafa Suphi, Kırım'da Parti Yöre Komitesi'nde Müslümanlar Seksiyonu»nun yönetmeniydi. Biz onunla sık sık kentlere ve köylere gidiyorduk... İnsanlar M. Suphi'yi ilgiyle dinliyordu. Sorular soruyorlar ve her zaman ondan açık ve akıllıca yanıtlar alıyorlardı. M. Suphi nerede konuşsa, büyük bir canlılık, neşe, onaylama haykırışları, coşkun alkışlar kopuyor, duyuluyordu. M. Suphi, Türkiye'den

2) Sovyet devriminin en renkli kişilerinden olan bu kadının çeşitli yazılarından derlenmiş bir kitap, dilimize de aktarılmış bulunmaktadır:
Alexandra Kollantai, çev. Akşam Göztok, **Marksizm ve Cinsel Devrim** (Ankara: Bilgi Yay., 1974).

gelen herkesle görüşmek, onlarla uzun uzun konuşmak için her olanaktan yararlanıyordu. Onlarla konuşurken, M. Suphi kendini adeta yurdunda, halkının yanında görüyordu. Hâlâ belleğimdedir. Bir kez Yalta'ya gittik. Limana bir Türk gemisi demirledi. Türk denizcilerin geldiğini telefonla bildirdiler. Geç kalmamak için çok ivediliyorduk. Suphi sık sık saatine bakıyor, heyecanı gittikçe artıyordu. Limana vardık. Gemi İstanbul'dan gelmiş. M. Suphi her denizciyle ayrı ayrı konuşuyor, yurdundaki durumla ilgili sorular soruyor, onlara Sovyet Rusya'daki durumla ilgili bilgiler veriyor, yeni çıkan «Yeni Dünya» gazetesini ve daha başka yayınları dağıtıyordu. Rusya işçi ve köylülerinin Partinin yönetiminde yeni bir yaşamı, kapitalistlerin ve pomeşçiklerin (toprak beylerinin) bulunmadığı bir düzeni kurmak için nasıl savaştıklarını, çalıştıklarını büyük bir içtenlikle anlatıyordu...

M. Suphi, Kırım yolculuğu sırasında tanıştığı yeni arkadaşı Orion Aleksakis ile Sevastopol'de sık sık görüşüyordu. Suphi ve Aleksakis, hem karakterleri hem devrim davasına bağlılıkları bakımından birbirlerine çok benziyorlardı. Bu iki arkadaş parti yöre komitesi oturumları dışında da buluşuyorlar, birbirlerinin evlerine gidiyorlardı. ... [Krivoşeyin konağındaki gece toplantılarından] birçoklarında bulundum. Hatırlayabildiğim kadarıyla bir kez, her zamanki Kırım yolculuğundan dönmüştük ve M. Suphi Krivoşeyin'de, oturduğu konakta kalmamı rica etti. Çok geçmeden yoldaşlar toplanmaya başladı. Gelenler arasında: Mirniy, Lenin'in küçük kardeşi Dimitriy İliç Ulyanof, kurulan Kırım Kızılordusu Politik Bölümü Şefi Aleksandra Mihaylovna Kollontay, Sergey İvanoviç Petrikovski — Petronko, Yakov Gorodetskiy ve Stepan Polonskiy de bulunuyorlardı. Çay içtik, sigara tüttürdük ve uzun uzun konuştuk. M. Suphi her zaman olduğu gibi, o gece de bütün gözleri üzerine çekti. Son yolculuktan izlenimlerini anlatıyor, şaka yapıyor, Rusçadan Fransızcaya geçiyordu. Şakalaştık, güldük.

Bir defasında Simferopol'a birkaç günlüğüne, Komintern Yürütme Kurulu üyesi Yan Brezin geldi. Krivoşeyin'de düzenlenen bu gecelere, toplantılara o da katıldı. Suphi Paris'te bulunduğu sıralarda Jaurès'i nasıl delice alkışladığını anlattı. Kollontay da 1912'de II. Enternasyonal'in Kopenhag toplan-

tısından sonra verilen bir şölende Fransız sosyalistlerinin lideriyle nasıl dans ettiğini ve o günlere ilişkin anılarını anlattı. Tek sözle ben bu geceler ve toplantılarda çok ilginç konuşmalar duydum, enternasyonalist devrimcilerle tanışma ve konuşma olanağını buldum. Suphi birçok klâsikleri okumuş, onların yapıtlarını ezbere biliyordu. Ömer Hayyam'dan şiirler okuyor, Golbah [Holbach] ve Lenin'den alıntılar yapıyordu. ...

Odesa'da kaldığım iki hafta içinde Suphi grubunun Türkiye'ye gitmek için yaptığı yoğun hazırlıklara tanık oldum. Suphi Türkiye'nin gelenek ve göreneklerinin bütün inceliklerini, ülkenin politik durumunu derinlik ve genişliğine biliyordu. Çatışan iki politik akımın: İttihatçılarla Hürriyet ve İtilâfçıların politikalarını yakından izliyordu. Bu iki partinin artık 'politik ölüler' olmasına karşın Suphi, çürüyen bu 'ölülerin' Türkiye'nin geleceğini daha uzun bir süre zehirliyeceğini söylüyordu. Suphi, bu düşüncelerinde haklıydı... Denize açılma ve Türkiye'ye deniz yoluyla gizli girme hazırlıklarını hızla sürdürüyorduk. Elimizde birkaç tekne vardı. Hazırlıklar tamamlanınca, küçük gruplar halinde arkadaşlar bu teknelerle denize açılıyorlardı. Yoldaşlarımızı bu uzun ve tehlikeli yolculuğa nasıl uğurladığımızı hiç bir zaman unutmıyacağım. Biz Suphi'yle birlikte. Karadeniz kıyısından ayrılan yoldaşlarımızı uğurlarken: 'acaba bir kez daha görüşebilecek miyiz?' diye düşünüyorduk. İki gün sonra bizim de denize açılmamız gerekiyordu... Bize bir taka verdiler, motoru çalışmıyordu. Motoru onarmaya başladılar, ama bu iş uzun sürdü. Bu arada Denikinciler Odesa'ya doğru saldırıya geçmişti. Biz de Kızıl Ordu askerleriyle birlikte geri çekilmek zorundaydık. Daha sonra bu birliklere Kırım tümenleri katıldı. Bunlar Kiev - Jitomir bölgesinde 12. Kızılordu'yla birleştiler. İ. E. Yakir'in komutasında Güney ordu birlikleri grubunu oluşturdular. Denikinci, Mahnocu ve öteki karşı - devrimci haydut çeteleriyle sürekli savaşlar içinde geçen bu kahramanlıklarla dolu seferin tarihçesi bilindiği için yinelemiyeceğim. Biz Mustafa Suphi ve arkadaşlarıyla birlikte Kiev'den kalkan bir trenle Moskova'ya vardık... Kırım'dan çıkışımızı uzun uzun anlatmıyacağım. Ama yalnız Mustafa Suphi'nin gerçek bir askere yakışır nitelikte olduğunu söylemek isterim. O, enternasyonalist erleriyle birlikte, peşimize düşen Denikinci ve Mah-

nocu eşkiya kalıntılarına karşı yiğitçe özveriyle çarpıştı. Biz, yolumuz üzerinde birçok haydutları temizledik. Düşmanı yararak kendimize nasıl yol açtığımız üstüne raporu Mustafa Suphi yazdı. Bu belge şimdi Moskova'da Marksizm - Leninizm Enstitüsü arşivindedir. 28 Eylül 1919 günlerini taşıyan belgenin altında 'Türkiye Komünist örgütleri başkanı M. Suphi' imzası vardır... Mustafa Suphi'yi bir süre sonra Orta Asya'ya gönderdiler. 'Yeni Dünya' gazetesini orada sürdürdü. Müslüman halk arasında ajitasyon işleri gördü. Türkmenistan cephesi politik işler bölümünde çalıştı. Enternasyonal birlikleri kurdu. Mustafa Suphi orada, Parti'nin yöre komitesine bağlı enternasyonal propaganda bürosunda da çalıştı. Suphi'nin bu dönemdeki yaşam ve eylemleri üstüne bilgim azdır. Kendisiyle 1920 yazında, Bakû'da, Türkiye Komünist Partisi'nin kuruluşu açıklandığı zaman buluştuk. Öğrendiğime göre, Mustafa Suphi daha 1920 Mayıs'ında Bakü'ya gelmiş.

Biz 1920 yılı Ağustos ayı sonunda geldik. Bakû'ya sadece Sovyetler Birliği'nden değil, birçok doğu ülkelerinden de delege ve konuk geldi. Birçokları buraya kendine tüccar süsü vererek, kimileri sınırı gizlice geçerek (o zamanlar bunu yapmak pek o kadar güç değildi) geldiler....

Mustafa Suphi bana Moskova'da Vanda adında komünist, devrimci Polonyalı bir kadınla evlendiğini söyledi. Vanda Türkiye'ye hep birlikte gitmeye razı olmuş. M. Suphi, tekrar Odesa'dan bir yelkenliyle denize açılan ilk grup Türk yoldaşların ne olduklarını sordu. Ama benim birşeyden haberim yoktu. Yelkenli Karadeniz kıyılarında devriye gezen Fransız savaş gemilerinin eline düşebilirdi. 1920'de Vrangel'in bozguna uğratılmasından ve Kırım'ın kurtuluşundan sonra, evime döndüğümde birşey öğrendim. Onları yakalamışlar. Sevastopol'a götürmüşler ve Vrangelcilerin zindanlarına atmışlar. Bunun arasında, dostum Hıristofor Ayvazyan da vardı. Ayvazyan, devrimci eğilimli bir bekçinin yardımıyla kaçmayı başarmış. Başından çok şeyler geçmiş. Kızılordu'ların gelişine kadar illegaliteye geçmek, gizlenmek zorunda kalmış. Türkiyeli yoldaşların ne olduklarından böylece bir şey öğrenemedik...

Bizim grupla Moskova'ya dönmek, üzere gara gittiğimizde, Mustafa Suphi, karısı Vanda ile birlikte, bizi uğurlamaya gelmişti. M. Suphi'nin eşini dikkatle süzdüm. M. Suphiye uy-

gundu. Uzun boylu, gür, koyu kumral saçlı, tatlı yüzlü, ince, sevimli bir kadındı. Kırım üstüne, kurtuluştan sonra Türkiye'de yapacağımız karşılaşma üstüne konuştuk. Dostça vedalaştık ve ben vagona atladım. Sonra da vedalaştık ve ben vagona atladım. Sonra da gözden kayboluncaya dek pencereden uzun uzun baktım. Kafamdan «tekrar görüşecekmiyiz?» sorusu geçti. Yüreğime acı düştü!»[3]

Bakû'da (Zeki Velidî'yle)

Bir zamanlar Bolşevikken sonraları aşırı sağa kayan merhum Ord. Prof. Dr Zeki Velidî Togan *Hatıralar*'ında (İstanbul: Tan M., 1969), Başkırdistan Cumhuriyeti'nin başında olduğu halde Sovyet yönetimine karşı ayaklanmak üzere Türkistan'a geçmeden önce 1920 Temmuzunda Bakû'ya gittiğini anlatır:

«Bakû'da Türkiyeli Komünist Mustafa Suphi'nin evinde kaldım. Onu Moskova'dan tanıyordum. O Komünist ise de Rusların Şark siyasetini beğenmiyordu, bilhassa harp esiri olan Türkiyelilerden bazılarını 'hakiki Komünist' sayıp kendisini kenara bırakmak istemelerinden dolayı Stalin ve arkadaşlarına küskündü. Bana Bakû'da ikametim müddetince evinde kalmamı teklif eden de kendisi idi. O bizi Azerbaycanlı [Mehmet] Emin Efendizade ve Kırımlı Veli İbrahim'e havale etti. Ben onunla çok konuştum. Türkistan'da yapmak istediklerimiz hakkında ona bazı şeyler söyledim. Çünkü Ruslara söylemeyeceğinden emindim» (s. 333).

Zeki Velidî Türkistan'a geçer, ama iki ay sonra Şark Milletleri Kurultayı'na katılacak kendisine yakın kimi delegeleri geriden yönetmek için tekrar Bakû'ya döner: «Bakû'da ben doğrudan doğruya 'Türk Komünist Partisi Merkezi'ne gittim.

3) Bu notla hiç ilgili olmamakla birlikte, Mustafa Suphi'nin biyografisine, aile çevresi hakkında, şimdiye kadar gözden kaçmış olan küçük bir katkıyı kaydetmeden geçemeyeceğim.

Alâkasız bir kaynakta belirtildiğine göre, Mustafa Suphi'nin kızkardeşi, «edep ve nezahetle mümtaz ve yüksek bir aileye mensup bir hanım kız,» Tevfik Fikret'in zehirleyici dinsiz şiirlerinden etkilenerek Selimiye önlerinde vapurdan kendini denize atıp intihar etmiş. Ali Kemalî Aksüt, **Prof Mehmet Ali Aynî, Hayatı ve Eserleri** (İstanbul: Ahmet Sait M., 1944), s. 358 ve dn. 1.

Mustafa Suphi'yi gördüm. Parti merkezi binasında partinin âzâsı olan Azerbaycanlı Emin Efendizade'ye ve sonradan Kırım Cumhurreisi olan Veli İbrahimov'a verilmiş dairede, onların misafiri olarak kalacağımı söyledi. Hiç de korkmayın, dedi. Emin Efendizade aslen Bakûlu olup 1917'de Müsavat Partisi tarafından Türkistan'a gönderilmişti. Orada kendisiyle görüşmüştüm. Sonra Türkiye'ye geldi ve Tatarlardan olan hanımı ile birlikte hâlâ Türkiye'de yaşadığını zannederim. Sovyetler benim bir Komünist Parti Merkezinde yerleşeceğimi hiç zannetmediklerinden burası benim için sağlam bir kale idi.»

Zeki Velidî'nin söylediklerinin doğruluğundan kuşkulanmak için herhangi bir neden görmüyorum. Ancak, bundan Mustafa Suphi'nin bir karşı-devrimciye yataklık ettiği sonucunu çıkartmamak gerekir. Çünkü Zeki Velidî, o tarihte henüz parti üyesidir, fakat milliyetçi bir doğrultuda muhalefet yapmaktadır. M. Suphi ise açıkça muhalif diye ortaya çıkmış olmamakla birlikte, onun da Sultan Galiev gibi bir milliyetçiliğe eğilim duyduğu anlaşılmaktadır. *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925*, s. 231-33'te çerçeve içinde aktardığım, Ethem Nejat'la birlikte Bakû'dan (1920 Kasım ayında olacak) Ankara'daki Mustafa Kemal Paşaya gönderdiği mektup, onun bu tutumunu kanıtlayıcı niteliktedir.

III. TKP'NİN BİRİNCİ KONGRESI

Bu temel kaynak şimdiye dek elimizde yoktu. Oysa, «Dr. Samih Çoruhlu» takma adıyla 1966 Mayıs ve Temmuz aylarında **Yeni İstanbul** gazetesinde bir yazı dizisi yayımlayan Prof. Akdes Nimet Kurat, **Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler** kitabında Dr. Fethi Tevetoğlu, **Belleten**'in 140. sayısında çıkan (Ekim 1971) uzun bir makalesinde Ord. Prof. Hikmet Bayur, buradaki tutanakları geniş ölçüde kullanmışlardı. Ben de, **TSA 1908-25** adlı kitabımda, bu ikinci ellerle Yusuf Bagirov'un Azerîce bir makalesinde ve TKP'nin bir broşüründe verilen özetlerden yararlanmıştım (s. 218-24).

Burada tümünü yayımlarken, arkasına da, bu Kongrede kabul edilmiş olup benim daha önce Atatürk'ün Çankaya'daki Özel Kütüphanesinde bularak kitabımın sonuna (s. 403-20) koyduğum TKF Programı'nı ve Teşkilât Nizamnamesi'ni ekliyorum.

[Kapak]

BİRLEŞİNİZ BÜTÜN DÜNYA İŞÇİLERİ

TÜRKİYE KOMÜNİST FIRKASI'NIN BİRİNCİ KONGRESİ

— Birinci İçtimâ —
Türkiye Komünist Fırkası Neşriyatından
Bakû,
1920

[s. 3]

Türkiye Komünist Fırkası'nın Birinci Kongresi — Birinci İçtimâ —

Türkiye Komünist Teşkilâtının Birinci Kongresi, 10 Eylül 1920 cuma günü saat beşte, Bakû'de Kızıl Ordu Klübü'nde açılmıştır. Kongreye rey-i tam sahibi 32, rey-i istişârî ile 42 âzâ iştirak ediyordu; âzânın en büyük kısmı Türkiye'nin muhtelif mahallerinden gelmişti.

Kongrenin resm-i küşadında Azerbaycan İnkılâp Komitesi Reisi Neriman Nerimanof Yoldaş ile Azerbaycan Harbî Komiseri Ali Haydar Karayef, Üçüncü Enternasyonal'in Merkezî Komitesi âzâsından Pavloviç, Stasova ve daha birçok med'uv yoldaşlar hazır bulunmuşlardır.

Yoldaş Mustafa Suphi'nin nutku

Resm-i küşad münasebetiyle Mustafa Suphi Yoldaş tarafından âtideki nutuk irad edilmiştir:

Türkiye İştirakiyun teşkilâtının birinci kongresini açmakla kendimizi bahtiyar addediyoruz. (Sürekli alkışlar, mızıka Enternasyonal'i çalar)

Arkadaşlar, bir zamanlar bir hayal halinde telâkki olunan komünizm, bugün, Rusya'da meydana getirdiği hayat ile, kurduğu yeni şekl-i hükûmetle, Kızıl Ordusu ile amele, rençber ahali içerisinde kuvvetlendirdiği teşkilâtıyla şarkın ve bütün dünyanın mazlum millet ve sınıflarına pek büyük ümit veriyor. Son aylar zarfında, bize görünen iki büyük manzara [s. 4] bu ümitlerin ne kadar esaslı olduğunu gösteriyor. Bu manzaralardan biri, Üçüncü Enternasyonal'in ikinci kongresidir ki orada şark ile garbın muhtelif mahallerinden gelmiş 37 millete mensup amele ve rençber vekilleri içtimâ etmişti. Bu içtimâ proletarya hareketlerinin yeryüzünde ne derece kuvvetli olduğunu gösteren aşikâr ve maddî bir delildir. Diğer taraftan, içtimâını henüz bitiren Beynelmilel Şark Kongresinde şarkın muhtelif milletleri, Hindliler, Cavalılar, İranlılar, Türkistanlılar, Buharalılar. Dağıstanlılar, Kırımlılar, Türkiyeliler ile Gürcistan ve Ermenistan mazlum milletleri tarafından gönderilen binlerce vekiller bir yerde toplanarak aynı hedefe doğru amel ve iradelerini ilân etmiş olmakla Avrupa cihangirlerine karşı azîm ve maksatlarını anlatmış oldular. Üçüncü Enternasyonal'in kongresi son celsesini kapatırken, Rusya'nın muzaffer Kızıl Ordusu'nu dünya proletaryasının ve şark mazlum milletlerinin hâdim ve müdafii bir ordu olarak ilân etmiştir. (Şiddetli alkışlar)

Bakû'da toplanan Beynelmilel Şark Kongresi de Avrupa ve Amerika'nın zâlim ve hunhar emperyalizmine karşı mukaddes mübareze ilân etti. (Şiddetli alkışlar) İşte bu iki misâl karşısında bolşevizmin yeryüzündeki içtimâî inkılâba nasıl esaslı bir istinatgâh olduğu meydana çıkıyor. Türkiye'deki son vak'aları tetkik etseniz, gelen arkadaşları dinleseniz, fırkamıza gönderilen mektupları görseniz, memleketimizin son ümidinin bolşevizmde olduğu kanaatini anlarsınız. Arkadaşlar, Rusya inkılâb-ı kebiri son üç sene zarfında icazkâr numuneler görmüştü. Hiç kimsenin ümit etmediği halde Rusya proletaryası evvelâ bir inkılâp ordusu vücuda getirdi ki cihanı hayran bıraktı. İşte bu inkılâp şimdi demir ellerini şarka uzatıyor. Şark siyaseti Üçüncü Beynelmilel'in ruznamesinde birinci maddeyi [s. 5] teşkil ediyor. Bu meselede en ziyade alâkadar olanlar şüphesiz bizleriz. Biz Türk komünistleri bu hareketin kıymetini bilmeli, tarihin kaydedeceği bu fırsatı iyi takdir etmeliyiz. Biz de kendi memleketimizde Avrupa em-

peryalizminin ve haricî ve dahilî düşmanların haddini bildirmeliyiz. Bütün bu arzularımızı tasavvur ve temenniden hakikat haline koyacak, bu kongredir. Türkiye komünist kongresi Rusya'dan uzanan bu demir elleri tutabilecek kuvvetler yetiştirecek ve fırkamız yalnız Türkiye'de değil, bütün şarkta inkılâbın alemdarı olacaktır. (Alkışlar) Onun için, Yaşasın Türkiye Komünist Fırkası (Alkışlar) Yaşasın bütün komünist fırkalarını har-i aguşunda toplayan Üçüncü Enternasyonal ((Alkışlar ve marş) Yaşasın şarkta birinci inkılâp ocağı kuran Azerbaycan Şûra Cumhuriyeti. (Alkışlar ve marş)

Yoldaş Neriman Nerimanof'un nutku

Azerbaycan inkılâp komitesi reisi Yoldaş Neriman Nerimanof, sürekli alkışlar arasında meclisi samim-i kalbden tebrik ederek âtide istihsar edilen nutku söyledi:

Ben isterim ki, bütün ömrünü harbler ve felâketlerle geçiren Türkiyeliler için bu meclis ebed nişan olsun. Siz şüphesiz bu mecliste dertlere ilâçlar arayacaksınız. Fakat bu ilâcınız vatana münhasır mı yoksa bütün beşeriyete mi aid olacaktır. Dört yıllık harp bize gösterdi ki bütün milletleri zelâletten kurtaracak ilâç ancak komünizmdir, başka ilâç yoktur. (Alkışlar) Feylesoflar, âlimler, insanların ahlâkını tehzib için pek çok kitaplar yazdılar, fakat insanlık hep felâket içinde yaşamaya devam ediyordu. Niçin? Çünkü [s. 6] sözle, kitapla beşerin ahlâkını tehzib etmek mümkün değildir. Ona tabiî bir yol lâzımdır. Bunu Karl Marx buldu ve gösterdi. O diyordu ki, bir taraftan fabrikalar diğer taraftan ameleler çoğalırken hayat gittikçe çetinleşiyor.

Bir taraftan kapitalizm medeniyeti yükselirken diğer taraftan karanlıklar içinde mazlumlar ziyadeleşiyor, binaenaleyh bir gün gelip mutlaka büyük bir inkılâp kopacaktır. İşte cihan harbi neticesinde mazlum amele hakiki hayata kavuştu. Memleketin hakiki sahibi, hayatın hakiki mâliki oldu. (Alkışlar) Yoldaşlar, sizin kongrenize büyük ve mühim vazifeler düşüyor. Şarkı iyi tanıyınız, oraya ihtiyatlı gidiniz, çünkü şarkın hayatı, âdetleri, düşünce ve itiyatları pek başkadır.

Şark, Rusya amele ve köylüsünün gittiği yoldan gidemez. Bizim bir sehvimiz şarkı felâkete sürükler. Bunun için tatbikat cihetini evvelce hâl etmeli, şarkı öyle bir canladırmalısınız ki, o bağırsın: Artık ben yaşıyorum, ben bu dünyada

buyruklar verebiliyorum, diyebilsin; şarkı bizden soğutmak isteyenler bilsinler ki bu emellerine nail olamayacaklardır. Yoldaş olalım, Üçüncü Enternasyonal'in bayrağı altında toplanalım, azadlığımızı halâs edelim. (Alkışlar ve marş)

Bundan sonra Rusya Komünist (Bolşevikler) Fırkası merkezî heyeti namına Yoldaş Stasova söz alarak Rusça bir nutuk irad etti. Yoldaş Stasova bu nutkuna kongreyi tebrik ile başlayarak dedi ki: Siz gayet müsaid bir zemin-i mesâi bulduğunuz için bahtiyarsınız, halbuki Rusya Komünist Fırkası pek müthiş müşkülâta maruz kalmıştı. Rus komünistleri çarlığın en zâlim devirlerinde müşkül vaziyetlerde bulundu. Biz vaad ediyoruz ki, daima her hususta yardımınıza [s. 7] koşacağız. (Alkışlar) Arkadaşlar, biliyorsunuz ki, son zamanlarda mesleksiz, hüviyeti meçhul çok adamlar komünist yazılmaya başlamışlardır. Bunun için aramıza girmek isteyenleri iyi tahkik ediniz. Emin olmadığınız adamları almayınız. Yoldaşlar, biz Rus komünistleri tehlikeli zamanlarda amele teşkilâtlarından pek ziyade istifade ettik. Maateessüf, kuvvetli şerik-i istinatgâh olan amele teşkilâtlarını Anadolu'da zayıf bulacaksınız, o teşkilâtlarınız ancak İstanbul'da kuvvetlidir ki orası da halihazırda düşmanın taht-ı işgâlindedir. Fakat, komünizmin ittifakıyla bu mazlum şehirin mazlum amelesini kurtaracağımıza emin olalım. (Alkışlar) Yoldaş Stasova'dan sonra Azerbaycan Komünist Fırkası merkez-i umumisi ile Bakû komitesi namına Yoldaş Ali Haydar Karayef kongreyi tebrik ederek dedi ki: Rusya inkılâbı umum cihan zahmetkeşleri ah ve nâlelerinin bir semeresidir. Bunun için bu inkılâp yalnız Rusya'ya mahsus değildir. Türkiye zahmetkeşlerinin yıllardan beri akıttığı kanlı gözyaşları da bu inkılâbın ruhunda yer bulmuştur. Türk zahmetkeşleri de o inkılâbın bayrağı altında toplanarak saadet ve necat bekliyorlar. Sizin birinci kongreniz bugün Azerbaycan'ın kırmızı payitahtında açıldı ise, yarın pek yakında İstanbul'da sizin kızıl payitahtınızda açılacaktır. (Sürekli alkışlar) Azerbaycan Komünist Fırkası sizinle bu mukaddes yolda ilerleyecek ve zâlimleri kahretmedikçe kırmızı bayrağı elinden bırakmayacaktır. (Alkışlar ve marş)

Yoldaş Karayef'ten sonra Üçüncü Enternasyonal'in merkezî komitesi namına Yoldaş Pavloviç Rusça olarak irad et-

tiği nutkunda, Türkiye'nin son harbde oynadığı rollerden bahsederek, Avrupa'nın tazyiki ile bir çok zayiata uğradığını söyledi. Bâdehu şu sözlerle nutkuna devam etti: «Şimdi Çanakkale ve Karadeniz boğazlarına hâkim olan düşman, aksi inkılâbçıları üstümüze musallat etmeye fırsat buluyor. [s. 8] Biz herşeyden evvel istiyoruz ki, Türkiye yalnız kendi menfaati için değil bütün beşeriyetin saadeti için İstanbul üzerine kırmızı bayrağını yükseltsin.» (Alkışlar ve marş)

Bundan sonra, Bakû amele ve köylü bahriyelileri şûrası vekili Kasımof Yoldaş söz alarak kongreyi tebrik etti. İrat ettiği nutuktan aşağıdaki parçayı iktibas ediyoruz: «Yoldaşlar, bizim şiarımız şarkı kurtarmak olsun. Bu da ancak komünizm sayesinde mümkün olacaktır. Şimdiye kadar birçok kurbanlar verdik. Şarkın hâlâsı namına bundan sonra siz de kırmızı kurbanlar vereceksiniz, biz sonuna kadar sizinle beraberiz. (Alkışlar) Ve, siz bize söz vermelisiniz ki bu zamana kadar şarkın birinci kahramanı olduğunuz gibi bundan sonra da kırmızı bayrak altında şarkın halâskâr kırmızı kahramanları olacaksınız. Yoldaşlar, şarkı halâs etmedikçe silâhlarımızı terketmeyelim.» (Alkışlar ve marş)

Yol Kurbanlarına İhtiram

Riyasete verilen bir teklif üzerine Rusya'da, Azerbaycan'da, Türkiye'de ve sair memleketlerde inkılâp yolunda canlarını feda eden yoldaşların ruhunu şâd etmek için matem marşı kaimen okundu. Bunu müteakip Dağıstan komünistleri namına Yoldaş Celâl Korkmazof tarafından kongre tebrik edildi.

Şark Beynelmilel Teşkilâtı teşvikat-ı icraiye komitesi namına İsmail Hakkı Yoldaş kongreyi tebrik ettikten sonra, komünist hareketinin tarihine ait müfid bir nutuk irad etti. Son kısmını iktibas ediyoruz:

«919 martta Moskova'da içtimâ eden Üçüncü Enternasyonal'de birinci defa olarak Türkiye proletaryasının da vekili bütün cihan amelelerinin [s. 9] vekilleri arasında bulunuyordu. O da muhterem yoldaşımız Mustafa Suphi idi. Arkadaşlar, Türkiye'de şimdiye kadar çeşitli simaların, şahsiyetlerin, sırmalı paşaların pek çok sözlerini dinledik, fakat bu sözler Anadolu köylüsüne hiç bir fayda vermedi. Komünistler ise köylerde kırmızı çiçeğin tohumlarını ekecek ve bedbaht

Anadolu'yu bu suretle yükseltecektir. Bu gayeye vusül için çok çalışacağız ve her fedakârlığa katlanacağız. Biz Türkiye'deki işçilere ve rençberlere istinat ediyoruz. Cihan proletaryası da bizimle beraberdir. Biz yalnız değiliz. Üçüncü Enternasyonal bizim istinatgâhımızdır. (Sürekli alkışlar)

*
**

Azerbaycan'da inkılâp hareketini temsil eden hemkârlar namına kongreyi tebrik eden maarif komiseri Yoldaş Dadaş Bünyadzade'nin nutkundan: «Birkaç gün evvel şark illerinin kurultayı vardı. Oradaki nümayendeler Avrupa'ya cihad ilân ettiler. Afganistan nümayendesi de «Biz bolşevik değiliz. Fakat emperyalizme karşı açılan bu muharebede sizinle beraber yürüyeceğiz» demişti. Bu doğrudur ve pek aydın bir meseledir ki bütün şark beraber yürüyecektir. Türkiye komünistleri hat ve hareketlerini şimdiden sağlam esaslar üzerine kurmalı, tâ ki memleket dahilindeki menfaatperest kara kuvvetler baş kaldırmasın ve komünizm kökleşsin, Ben size Azerbaycan fırkası namına söz veriyorum ki şarkın müstemleke halinden kurtarılmış[ması] ve komünizmin intişarı için Azerbaycan daima size yardım edecektir. (Alkışlar)

*
**

Türk kızıl askerleri namına kongreyi tebrik eden Mehmet Emin Yoldaşın nutkundan: «Yoldaşlar, memleketimizin büyük mâzisi ve siyasî [s. 10] tarihi vardır. Şimdiye kadar birçok cemiyetler ve siyasî fırkalar tesis edilmiş! Bunlar memleketle, Türkiye'nin mukadderatıyla oynamak istemişlerdir. Zavallı memleketin halâsı için birçok kongreler toplanmış, kararlar verilmiştir. Ancak hâkim sınıfların menafiine hizmet eden bu mukarreratta her ne kadar fakir ahaliden de bahsedilmişse de, zavallı halk ancak âlet olarak kullanılmış ve onun faidesine verilen parlak kararlar kâğıt üstünde kalmaktan başka bir şeye yaramamıştır.

Halbuki, bugün bu tarihî kongre artık o çürük mefkûreleri ve şahsî düşünceleri kökünden imha ile şimdiye kadar Avrupa kapitalizmi faidesine âlet olan zavallı Anadolu köylü ve ameleleri hesabına iş görecek ve Türkiye'nin mukadderatını memleketin hakiki sahibi olan mihnetkeşlere teslim edecektir. Biz eminiz ki Anadolu bu suretle kurtulacak ve eskiden kuru

bir nâm olarak İstanbul'u şarka merkez addedenlere karşı İstanbul'un hakikaten şark ve garp proletaryasının halâsına hâdim bir merkez olduğunu ispat edecektir. Üç senedenberi Rusya inkılâbının muhtelif cephelerinde fedakârane çarpışan kızıl Türk askerleri diyor ki: Bugünden itibaren Türkiye'nin hakiki inkılâbı uğrunda son katresine kadar kanımızı feda etmeye hazırız.» (Alkışlar)

*
**

İstanbul komünist grubu nâmına Hilmi oğlu Hakkı Yoldaşın nutkundan: «Arkadaşlar, zannettiğiniz gibi Türkiye amelesi hakikati yalnız bugün anlamış değildir. Tahsil için Avrupa'nın muhtelif memleketlerine ve muhtelif fabrikalarına gönderilen genç Türk amelesi, Avrupa amele hareketlerinde [s. 11] ümit verici roller oynamışlardır. 918-919 inkılâbına iştirak eden hakiki Spartakistlerle beraber büyük cidalde can veren birçok komünistlerimiz vardır. Yoldaş (Bela Kun) kendisiyle görüştüğüm zaman, Macaristan inkılâbına birçok Türk gençlerinin de iştirak ve Türklerin bir ihtilâl taburu teşkil ettiğini bana söylemişti. Avrupa'dan avdet eden yoldaşlar memlekette teşkilât vücuda getirmişlerdir.

Türkiye komünistlerinin nâmına kongreyi tebrik eden Maksud Yoldaş nutkunda, Türkiye'de işçi ve rençberlerin ıstırap hayatından bahsederek bu zavallıları kurtarmak için ancak kızıl bayrağa sarılmak icabedeceğini söyledi; alkışlandı ve marş çalındı.

Fahrî riyasete intihap

Tebrik nutuklarına nihayet verildikten sonra, riyaset heyetine verilen müteaddit imzalı bir teklif üzerine (Lenin), (Troçki), (Zinovyef), (Stalin) yoldaşlar ittifak-ı ârâ ile fahrî riyasete intihap olundu.

Tebrik telgrafları

Diğer bir teklif üzerine de, Üçüncü Enternasyonal İcra Komitesine, Rusya Komünist (Bolşevik) Fırkası merkez-i umumîsine, bütün dünya emperyalizmine karşı fedakârlık göstermekte berdevam olan Rusya Kızıl Ordusuyla Antanta'nın kara kuvvetlerine karşı mukavemette bulunan Türkiye İnkılâp Ordusuna tebrik telgrafları çekilmesine karar verildi.

Birinci meclis Enternasyonal marşını müteakip saat sekizde kapandı.

[s. 12] 11 Eylül 1920

*
**

İkinci içtimâ, Birinci meclis
(Kırmızı Gençlik Klübünde)
Heyet-i riyaset intihabı

Müstafi komisyonun tebliği üzerine bazı münakaşat cereyan ettikten sonra hak-ı reye mâlik yoldaşların isimleri okunarak kâffesi kabul olundu. Reisin teklifi ile usul-u müzakereye aid bazı maddeler de kabul edildi. Bâdehu heyet-i riyaset intihabına başlanıldı. Mustafa Suphi, Mehmet Emin, Abîd Alim, Cevad «Erzurum delegesi», Süleyman Nuri, Nazmi, İsmail Hakkı yoldaşlar ekseriyetle heyet-i riyasete ve fahrî olarak Ali Haydar Karayef, Stasova ve Celâl Korkmaz yoldaşlar da mezkûr heyete intihap olundu. Riyasete geçen Mustafa Suphi Yoldaş, ruzname-i müzakeratın birinci maddesini teşkil eden (ahvâl-i hâzıra hakkında malumat)a dair izahat verecek olan Abid Âlim Yoldaş'a söz verdi, Abid Âlim Yoldaş âtideki noktaları izah etti.

Ahval-i Hâzıra Hakkında

İnhisar ve istilâ devrine ayak basan sermayedarlık 1914 cihan harbine sebebiyet verdi. Harb-ı umumî iktisadiyatında büyük bir buhran doğurdu. Sermayedarlık buhranın önünü alamıyor. Bunun neticesi olarak mağlup memleketlerde inkılâp esasları hazırlanmış oldu. Rusya'da sermayedarlık teşkilâtı vasî değildi. Mutlakiyetin tesiri altında proletaryanın hareketi öteden beri büyük tesirler icra ediyordu. İnkılâbın Rusya'da başlayacağı öteden beri takdir ediliyordu. Hakikaten burada proleterler burjuvaziyayı daha kolaylıkla mağlub ederek hâkimiyeti eline geçirdi. Rusya'da zuhur eden inkılâbı garbde diğer bazı [s. 13] inkılâbî hareketler takib etti. Almanya'da kıyam zuhur ettiği gibi, Macaristan'da şûrâlar hükûmeti bile teessüs etti. İngiltere, Fransa gibi yerlerde amele, mühim tatil-i eşgaller ile burjuvaziyayı sarstı. Mamaafih, garbda burjuvazya çok kuvvetli olduğu için şarkta umumî ve vasî bir kıyam olmadıkça garbda proletarya hareketlerinin lâyıkıyla inkişaf edemeyeceği anlaşıldı. Müstem-

lekecilik siyaseti zaten şarkın mazlum milletlerin incitmişti. Rusya'dan yükselen inkılâp sesi şarkta müsaid bir mâkes buldu. Fakat sermayedarlar inkılâpçı şarkı derhal tazyike başladı. Garp cihangirleri aleyhine Rusya inkılâbına şark hareketleri inzimam etti. Bütün kuvvetler inkılâbı idare eden Üçüncü Enternasyonal'in bayrağı altında toplandı. Bugün bir taraftan bütün dünya içtimaî inkılâbı gözümüzün önünde durduğu gibi, diğer taraftan şarkda cihangirler son kuvvetlerini sarf ediyorlar. İktisadî (kara) buhranlar: Cihan harbi esnasında en müterakki milletlerde devlet borçları yedi defa arttı, İngiltere ile Fransa sermayesini yarı yarıya, İtalya yüzde yetmiş ve Rusya yüzde doksan nisbetinde kaybetti. Bunun neticesi olarak, eşar ile işçi gündeliği arasındaki müsavatsızlık nisbeti artmıştır. Amerika'da eşya fiyatı yüzde yüz yirmi arttığı halde, amelenin ücreti ancak yüzde seksen; Fransa'da eşya yüzde üç yüz, amelenin ücreti ise yüzde iki yüz artmıştır. Bu rakamlar amelenin heryerde daha fena şerait-i hayatiye içerisine girdiğini gösteriyor. Yine harbin tesiriyle paranın fiyatı heryerde alçalmıştır. Amerika dolarına nisbeten İngiltere'de para yüzde otuz, Fransa ve İtalya'da yüzde altmış, Almanya'da yüzde doksan altı alçalmıştır. Görülüyor ki, büyük devletlerin [s. 14] iktisadiyatı mahvolmaktadır. Vaziyetin düzelmesi imkân haricindedir. Dünya inkılâbı pek yaklaşmıştır.

Ganimetlerin taksimi: Dört müttefik haydud dünyayı aralarında taksime başladılar. Fakat, Almanya meselesinde araları açıldı. Türkiye ve Rusya meselelerinde de uyuşamadılar. Bu ittihadsızlık sebeble umumî buhran hâd bir hale geldi.

İnkılâbî buhranlar: Düşmanlarımızın buhranlarına rağmen her tarafta amele arasında Rusya inkılâbına temayülkâr cereyanlar uyanmış, grevler çoğalmıştır. Avrupa ve Amerika'da içtimaî inkılâp hareketinin başladığına dair birçok risaleler intişar etti, bu mühim hadiseler inkılâbın yaklaştığını gösteriyor.

Yoldaş Alimof nutkuna şu sözlerle nihayet verdi: «Şarkta başlayan millî azatlık hareketleri derinleşirse, bütün dünyada içtimaî inkılâplar kopacaktır. Biz hiçbir vakit garb haydutlarının ve onlarla beraber olanların gittiği yoldan gitmeyeceğiz. Gitmek isteyenlere de bütün kuvvetimizle müsaade etmeyeceğiz.» (Alkışlar.)

Anadolu'nun Vaziyet-i Hâzırası

Bundan sonra Anadolu'nun vaziyet-i hâzırası hakkında söz alan Erzurum delegesi Cevad Yoldaş dedi ki: «Harbin bidayetinde Türkiye'nin hudutları geniş olduğu halde, şimdi hudutlar küçülmüş, memleket parçalanmış, Antanta tarafından ise harbin bütün ağırlıkları Anadolu fakir halkının boynuna yüklenmiştir. Memleket ve bundan en ziyade müteessir olan Anadolu fakir ve rençber halkının kalbinde büyük bir galeyan vardır; bugün İstanbul ve İngiliz hükûmetine karşı başlayan kıyam harekâtı da o galeyandan doğmuştur. (Alkışlar.) Bu harekâtın başında [s. 15] müdafaa-i nefis meselesi esas idi. Fakat sonra bu hareket içtimâî, sınıfî inkişaflara mazhar olarak inkılâbî mahiyete girdi. Şiarları iki idi: biri, memleketi garb emperyalistlerine teslim etmemek, diğeri ordu arkasında milleti soyan tufeylilere karşı mübareze; ilk kongrede buna dair kararlar verildi.

İşte bugün Anadolu canıyla başıyla memleketi müdafaa etmekle beraber inkılâp yalnız temiz adamları iş başında bulundurmağa çalışıyor. Sanadid-i İttihattan ve dalavereci yeni milyonerlerden hiçbiri hareketin içine sokulamamıştır. İnkılâbçı Anadolu fikrini İstanbul'a anlattı. İngilizlerin elinde oyuncak olan İstanbul ise onu boğmak için elinden geleni yaptı. İngiliz silâhlarıyla techiz ve İstanbul hükûmeti tarafından sevk edilen kuvvetlere karşı, Anadolu kararındaki azmini göstererek hayata harb ile cevap verdi. Böylece Anadolu'da dahilî ve sınıfî cidal ilk adımını atmış demektir. (Alkışlar.) Bu mübareze ve hareket-i mühimme buhranlar içinde gittikçe kuvvet bulmakta ve halk arasında yapılmaktadır. Fukara halkın hukukunu müdafaa için hükûmet mesarifatının mühimce kısmını zengin sınıflara yükletmek istemişti. Zenginler, irticaî kuvvetler yarattılar. Fakat, halk kütlesinin bütün azameti önünde bu kuvvetler kâmilen erimektedir. (Alkışlar.)

Anadolu hareketi başta Rusya inkılâbının mahiyetine vakıf değildi. Fakat son zamanlarda bütün hakikat anlaşılmağa başlamıştır. Anadolu'da sol sosyalistlerin efkârını neşreden gazeteler vardır. Erzurum'da çıkan «Albayrak» halkı inkılâba doğru götürüyor. Herkes günden güne inkişaf ediyor. Komünist fikir ve teşkilâtları gittikçe kuvvet buluyor. İşte Anadolu'nun hakiki vaziyeti! Anadolu [s. 16] şimdiki hükûmeti,

son ideal hükûmet olarak kabul etmiyor. Zaman gelecek halk emeline muvafık hükûmet şekline de nâil olacaktır. Anadolu Rusya'dan içtimâî inkılâpdan büyük müzaheretler bekliyor. Anadolu başladığı bu inkılâp hareketleriyle yalnız kendisi için değil, bütün beşeriyet için selâmet vaad ediyor. (Alkışlar).

Erzurum delegesi kendisine karşı vâki olan bir sual üzerine şu sözlerle nutkuna nihayet vermiştir: «Mukaddema halkın makam-ı hükümdariyeye karşı büyük hürmeti vardı; herşeyini oraya medyum addediyordu; fakat şark vilâyetlerinde bu fikir tamamen değişmiştir. Çünkü halk padişahın memleketi ne felâketlere sürüklediğini görmüş ve şimdi halâskâr olarak kendi kendini meydana atmıştır.» (Alkışlar)

İttihaz olunan mukarrerat

Ahval-i hâzıra hakkındaki nutuklardan sonra, müttefikan âtideki mukarrerat kabul edilmiştir:

1. Bir taraftan Rusya'da başlayan komünist inkılâbının büyümesi, genişlemesi ve günden güne dünya amelesinin Rusya'da açılan komünist bayrağı altına müteazzi bir suretde toplanması ve diğer taraftan cihan harbi neticesi olarak hayat-ı maişetin gittikçe daralması dolayısıyla yıkılmakta olan eski dünyanın şeklini idameden âciz kalan sermayedar ve müstemlekeci devletler ailesinin de doğrudan doğruya hâkimiyeti eline almak için mübarezeye atılması, eski sermaye sistemi yıkılıp yerine beşeriyetin mihnetkeş kısmının saadet ve refahını temin eden komünizmin kâim olacağına şüphe bırakmamaktadır.

2. Bütün beşeriyetin komünizm devrine girmesi ve içtimâî [s. 17] inkılâbın muzafferiyet-i kat'iyesinin temini ve dünya inkılâp kuvvetlerinin aynı gayeye doğru gidebilmesi için bütün inkılâbî kuvvetlerin umumî bir merkeze raptı lâzımdır.

3. Rusya komünist inkılâbı tarihi, kuvvetli teşkilâtı ve kızıl ordusuyla bir merkez rolünü tabiatiyle ifaya kâdir ve Moskova'da teşekkül eden Üçüncü Beynelmilel ise dünya inkılâpçı kuvvetlerinin nâzım ve rehberi heyeti vazifesini görmeye lâyıktır.

4. Anadolu'da devam eden millî inkılâpçı hareketinin umum dünya emperyalizmine karşı mücadelesiyle bütün dün-

ya proletarya hareketine yardım ettiğine kâniyiz, bu millî hareketin memleket dahilinde inkişaf bulması ve derinleşmesiyle, sınıf şuurunun meydana gelmesine hizmet ettiği ve böylece yarınki içtimaî inkılâba müsait bir muhit hazırladığı muhakkaktır.

5. Türkiye Komünist Fırkası bir taraftan Türkiye'de emperyalizme karşı olan bu hareketin derinleşmesine yardım etmekle beraber diğer taraftan rençber, işçi halkın asıl maksadı ve son emeli olan çalışanlar hâkimiyetini elde etmek esaslarını hazırlamak için bezl-i mesâi edecektir.

*
**

İkinci İçtimâ — Akşam celsesi
Türkiye Komünist teşkilâtı merkezî heyetinin faaliyeti
Lâyihacı : Mustafa Suphi Yoldaş

Türkiye Komünist teşkilâtının faaliyeti hakkında lâyihayı esas itibariyle ikiye ayırmak lâzım gelir: biri «tenevvür», diğeri «teşekkül» [s. 18] devri. Tenevvür devri: Bu devrin mahiyetini, mânâsını anlamak için Rusya'da inkılâbın henüz başlamadığı zamanlara kadar geri gitmelidir.

Cihan harbinin zuhuru ile memleketimizin mağdur sınıflarından yüzbinlerle amele ve rençberlerin asker sıfatıyla Rusya'ya esir düşerek Sibirya, Türkistan, Kafkasya ve nihayet İdil ve Ural boylarındaki demiryol, fabrika ve köy işlerinde hah nâhah çalıştırılmaları, esasen hayatta zahmetle yoğrulmuş Türkiye işçileriyle Rusya proletaryası arasında dostluk ve yakınlık husulüne vesile oluyor. «10» Temmuz İnkılâbından beri açılan harp sahnelerinde facialı roller oynamaya mahkûm edilmiş Türk rençber ve askeri bu temastan büyük feyizler alarak sınıfî mübarezede Rusyalı amele yoldaşlarla beraber harekete başlıyorlar: «Ücret ve iş müddeti hakkındaki hareketlere, tatil-i eşgallere iştirak ederek, arkadaşlarının itimat ve muhabbetlerini celb ediyorlar. Vaktiyle memlekette halkçılık ve sosyalistlik hayaline hizmet edip belâdan belâya uğrayan ve nihayet muhaceret ve esaret yoluyla bu işçiler kafilesi içinde çalışmaya mecbur olan muallim, muharrir inkılâpçılarımızdan bazı gençler ise hem amele ile beraber taş taşıyıp, çalışarak kapitalizmin ve harpten doğan

gaddarlığın ağırlıklarını bizzat kendi hayatlarında hissediyor, hem de diğer taraftan amele ve rençber halkımız içinde tufeylî unsurlara ve umumiyetle işleticilere karşı kaynamakta olan düşmanlık duygularının sınıfî ve inkılâbî cidale esas olabilecek derecede tebarrüzüne şahit oluyorlar. İşte bu gibi tesirat iledir ki, Rusya'daki Türk amele ve rençberleri ile Bolşeviklerin münasebeti 1915 senesinden itibaren başlamış ve umumiyetle sermayedarlarla çar saltanatına ve nihayet Avrupa harbine karşı teşvikatta bulunan Bolşevik edebiyatı Türkler arasında büyük revaç kazanmıştır. Bu edebiyatın iki sene zarfında amele kulübelerinde dağıtılarak gizli köşelerde tercüme ve tebliğ edilmesi sayesinde mağdur ve müteassıp rençber ve askerlerimiz [s. 19] arasında, kendi gaddar ve vahşi kuvvetlerimize, zâlim hükûmet ve hükûmdarlarımıza, şan ve şöhret düşkünü müfteris paşalarımıza karşı söz söylemek imkânı hasıl olmuştur.

1917 senesi şubatında Rusya'da başlayan inkılâbın Kerenski zamanına ait ilk kısmında bu gizli faaliyet daha açık bir şekle girerek Bolşeviklerin şehir ve köy işçi ocaklarında içtimaî inkılâbın yaklaştığına dair açıktan açığa tebligat devri başlamış ve Türk Bolşevikleri de gerek kendi hemşerileri gerekse Müslüman ahali arasında Marxism ve Komünizm hakkında konferanslar tertip etmiştir.

Teşrinievvel vekayiinin başlamasıyla fabrikalarda ve diğer iş ocaklarında çalışan Türk işçilerinin topluluklarına halel gelerek herkes, ele geçen fırsat ve hürriyetten faydalanıp memleketlerine gitmek üzere türlü yerlere dağılıyor. Evvelce Bolşeviklerle münasebet peyda edenler ise içtimaî inkılâbın payitahtı kırmızı Moskova'da geliyorlar ve buradaki Tatar inkılâpçılarıyla kolkola vererek 1918 senesinin ilk aylarında Osmanlı şivesinde olarak (Yeni Dünya) gazetesini çıkarmaya başlıyorlar.

(Yeni Dünya)nın intişara başladığı tarih, Bolşevizmin Rusya'da tevessü ve taammümüyle Rus askerlerinin Kafkasya'dan ric'ate ve bu fırsattan istifade eden Osmanlı ordularının Kafkasya'yı istilâya başladıkları devre tesadüf ediyor. Osmanlı ordusu Bakû gaz madenlerini ele geçirerek diğer taraftan Almanlarla beraber Dağıstan, Kuban ve Ukrayna üzerine tesirler yaparak inkılâpçı Rusya'yı ışık ve ekmekten mahrum etmek tehdidini ikâ ediyorlar. Osmanlı hükû-

met ve ordusu başında bulunan «İttihat ve Terakki» fırkasının Türk ve Müslüman memleketlerine ait istilâ ve ittihat hırsları bütün şark memleketlerine sirayet ederek Müslüman kuvvetlerinin azatlığı Osmanlı istilâsında gördükleri [s. 20] bu devir Türkiye Bolşevikleri için, muhit faaliyetlerinde en ziyade sıkıldıkları bir zaman hatırlatır. Mamaafih, (Yeni Dünya) gazetesi bir taraftan Alman kılıcına dayanan bir istilâ hareketinin memleketi ve mazlum halkı pek tehlikeli uçurumlara götürmekte ve azatlığın ancak Rusya gibi Avrupa proletaryası arasında da içtimaî inkılâbın kıyamına bağlı olduğunu söylemekten, diğer taraftan ise bu tehlikeyi bir türlü görmek istemeyen paşalar hükûmetinin memleket ve halka reva gördükleri zulümleri tebliğden hâli kalmamıştır. Brest-Litovsk muahedesini imza eden o zamanki muzaffer Türkiye'nin Moskova'daki sefiri Galip Kemalî Bey'in Yeni Dünya ve muharrir aleyhine verdiği üç muhtıra ile protesto, tutulan bu irşat ve muhalefet yolunun tarihî vesikalarını teşkil eder.

Mamaafih, şunu da derhal söylemelidir ki, hakikatin karanlıkları içinde kaybolduğu bu dar ve müziç devir, bize en iyi ve maksada en sadık arkadaşları vermiştir. Muhtelif üsera karargâhlarından Kazan'a gelen felâketzede arkadaşların ilk müşaveresi (20 Temmuz 1918) Moskova'da Türk Sol Sosyalistler konferansını davet etmiş ve bu konferans Türkiye Komünist teşkilâtını doğurmuştur.

İkinci devir: Tenevvür devri burada biterek konferansın seçip ayırdığı merkezî heyet doğrudan doğruya teşkilât işlerine girişiyor. Konferansın verdiği istikametler: [1.] Rusya ve Türkiye'deki amele ve rençber ve askerlerimiz arasında tebligat ve teşkilât, içtimaî inkılâp cephesinin fikren ve fiilen müdafaası, 2. İlk müsait fırsatta Türkiye'den de celp olunacak vekillerle Rusya'daki teşkilât vekillerinden mürekkep ilk Türkiye Komünist kongresinin davet ve celbi «teşkilâtın fırka haline getirilmesi» suretinde hülâsa olunabilir.

[s. 21] Konferanstan sonra, teşkilâtımız Rusya Komünist (Bolşevik) fırkası ile daha yakın münasebete girişmekle beraber, benim Bütün Rusya Müslüman İşleri Merkezî Heyet idaresinde âzâ ve Beynelmilel Şark Tebligat ve Neşriyat şubesinde reis olmaklığım, bütün faaliyetimizin Rusya'daki Müslüman işleriyle beraber ilerlemesine sebep olarak Merkezî Heyet ilk teşkilât devrinde bütün maddî manevî vesai-

tini Müslüman İşleri Komiserliğinden alıyor ve kuvvetinin mühim bir kısmını Müslümanlar arasında küflenmiş fikirlerin yıkılarak inkılâp ruhunun yükselmesine sarfediyor: bu meyanda Türk komünistleri Tatar sol sosyalistlerinin Kazan'da davet edilen ilk konferansına iştirak ile ilk programın tesbitine fiilen iştirak ettiği gibi, bütün Rusya Komünist teşkilâtlarının Moskova'da açılan birinci kongresine de altı vekil vermeye muvaffak olmuştur.

Faaliyetin Dört Cephesi

Gerek Türkler ve gerekse Müslümanlar arasındaki faaliyetleri itibariyle İdil ve Ural'da, Kırım'da, Türkistan ve Azerbaycan'da olmak üzere dört kısma ayırmak mümkün olur:

1. Teşkilâtımızın Moskova, Kazan, Samara, Ufa ve Saratof gibi İdil ve Ural yollarındaki siyasî hücreleri ilk faaliyet yuvasını teşkil ederler. Bu muhtelif memleketlerde adetleri 500'e baliğ olan Türk komünistleri, mürteci kara kuvvetlerle mübareze maksadıyla Türk esirlerinden kızıl askerler teşkiline muvaffak olmuş, Ufa ve Kazan'da (Çekoslovak) türedilerine, Orenburg'ta ise Dutof bandasına karşı Rusya'nın inkılâp cephesini müdafaada yararlık göstermişlerdir. İdil ve Ural boyunu Çekoslovak menhuslarından temizleyince, buralardaki eski Sosyalist Müslüman Sosyalistleri yeniden ihya edilerek İrtica ile Mübareze Fevkalâde Komisyonuna [s. 22] teşkilâtımızdan vekil olarak iştirak edilmiş ve Kazan'daki (İlmî Heyet) yeniden teşkil ve üç ay kadar idare olunarak Tatar maarif ve medeniyetine ait birçok meseleler meyanında hat ve imlâ usulünün islâhına hâdim bir konferans da davet edilmiş ve konferans mühim ve faideli kararlarla işinde muvaffak olmuştur.

Moskova ve İdil — Ural'daki faaliyetimiz: Türkiye ile başlayan yeni münasebetimiz teşkilâtımıza beynelmilel teşkilâtlar arasında mevki tutmak liyakatını vermesiyle 1919 Martında Moskova'da içtimâ eden Beynelmilel Müşavere Meclisi'ne bizim vekilimiz de dahil olmuş idi. Otuz dört memleketten birçok vekilin gelmesi üzerine Üçüncü Enternasyonal'in ilânı takarrür etmesiyle Türkiye Komünist teşkilâtı da Üçüncü Enternasyonal'in Birinci Kongresinde de vekilimi bulundurmuştur. Bu sene Temmuz ayında toplanan İkinci Kongre-

ye teşkilâtımız iki vekil göndererek inkılâbî müesseseler arasında tasdik ettirmiş ve gelecek kongrelere dört rey ile iştirak hakkını ihraz eylemiştir.

2. *Kırım'da:* Şark cephesinin kara kuvvetlerden temizlenmesiyle bütün faaliyetini cenup Ukrayna'daki Uskuropatevski (Skoropadski) saltanatı üzerine tevcih olunduğu sıradadır ki, Merkezî Heyet İdil ve Ural'da çalışan bütün faal arkadaşlar için seferberlik ilân ederek Kırım hududuna hareket ediyor. Yeni Dünya gazetesi muharrir, mürettip, huruf ve saire levazımıyle 22 Kânunusânî 1919'da Kırım'a varınca, orada Bolşeviklerden mürekkep bir Müslüman Komünist şubesini vücuda getirmiş ve iki ay sonra davet ettiği konferansa onyedi şehir ve köy teşkilâtından otuzu mütecaviz vekilin iştirak etmesiyle Kırım'daki komünistlerin [s. 23] adedi dört yüzü geçtiği anlaşılarak şu kısa zamana ait faaliyetin neticesini görmüştür. Teşkilâtımız bu arada (Kırım Müslüman Komünistler Ülke Bürosu) yanında açılan fırka mektebinden yirmiyedi genç ve münevver komünist yetiştirmeye delâlet ederek, inkılâbî harekete müteayyin esaslar hazırlamıştır.

Türklere mahsus olmak üzere Kırım sevahilindeki şehirlerde mahallî teşkilâtlar yanında Türk komünist şubeleri ve idarelerde yaşayan Türkiyeliler arasında küçük mikyasta Türkiye amele ve rençber şûrâları teşkil olunduğu gibi, esas yuvası Türk askerlerinden mürekkep olmak üzere Beynelmilel Şark Alayı da teşkil olunmuştur.

Kırım'da neşriyat işlerine kuvvet verilerek Yeni Dünya ve Kırım Haberleri isminde iki gazetenin sıra ile her gün çıkarılmasına ve Kanun-u Esasî ve İştirakiyun Programı gibi birkaç eser tercüme edilip basılmasına ve birçok beyannameler neşrine muvaffakiyet hasıl olup bunlar gerek Kırım içinde gerekse Türkiye sahillerinden gelmekte olan kaçak kayıkçılar vasıtasıyla memleketimizdeki amele ve rençber halka dağıtılmış ve bu kayıklarla arkadaşlardan ve Kırım'daki amele ve rençberlerden birçoğu Türkiye'ye gönderilmiştir.

İngiliz ve Fransız donanmalarının tehdidi ve çar saltanatını iadeye çalışan Denikin'in hücumu karşısında 23 Nisan 1919'da ricate mecbur olduğumuz zaman, Kırım'ı inkılâp ateşleriyle tutuşmuş ve bütün azadlık ümitlerini proletarya hareketine bağlanmış bir halde bırakıyoruz. Kırım'da iken hayırhahlık münasebetleri tesis ettiğimiz mülteci kurultaycılar

bizden sonra çıkardıkları (Millet) gazetesinde bu ümitleri açıktan açığa kuvvetlendiriyorlardı. Sonra aldığımız haberlere göre [s. 24] oradaki Bolşevik arkadaşlarımızdan ve bu hayırhah inkılâbçılardan 17 kahramanın Vrangel haini tarafından telef edildikleri anlaşılıyor. Burada teşkilâtımızın delâletiyle meydana çıkan Kırım hududunda Kızıl asker sıfatıyla düşman kurşununa hedef olduklarını ihtiram ile zikretmek lâzım gelir. (Matem marşı.)

Kırım ric'atinden sonra Odesa'daki faaliyetten de bahsetmek lâzım gelir. Teşkilâtımız arkadaşlardan bir kısm-ı mühimi Türkiye'ye nakletmek üzere Mayıs 1919 tarihinde Odesa'ya gönderildiği zaman, orada Üçüncü Enternasyonal şubesiyle teşrik-i mesâi etti. Beraber getirdiği matbaasında beyannameler ve Enternasyonal Manifesti'ni neşrederek Türkiye'ye gönderdi. O zaman başlıca arkadaşlarımız, daha birtakım amele ve rençber esirlerle iki gemi içinde memleketine sevk olundular ki bu meyanda Merkezî Hey'et âzâsından iki arkadaş İstanbul'a gitmişler ve beni murahhas olarak Rusya'ya bırakmışlardı.

3 — *Türkistan'da* : Dört düşman kuvvetlerle sarılmış Odesa havalisinden 12'inci ordu cenup grubu ile muzafferen çıkılıp Moskova'ya gelindiği zaman Türkiye'de olan biten vak'aların Moskova inkılâpçı mehafilinin dikkatini celbettiği görüldü; vakıa Antanta'nın İstanbul'u işgali ve Osmanlı ordusunun kısmen terk-i silâh ile inhilâle uğraması üzerine taksim politikasının bütün şiddetiyle meydana çıkması kıyam hareketlerine sebep olmuş, bu kıyamı idare eden Mustafa Kemal Paşa ise Bolşeviklerle münasebete girişmek teşebbüslerinde bulunmuştu. Rusya Komünist Bolşevik Fırkası Merkez-i Umumîsi ile cereyan eden muhaverede Türkiye'de başlayan bu müdafaa-i milliye hareketine müzaheret edilerek aynı zamanda inkılâp fikirlerinin neşrine [s. 25] çalışılması yolunda teşkilât nâmına vâki olan teklifimiz kabul edilmiş ve bu teklif kendilerine yazı ile tebliğ olunmuştur.

Şimdi bizim için Türkiye'ye yaklaşmak lâzım olduğu halde, cenup hududu kara kuvvetlerle tamamen kapanmış olduğundan, Türkistan, İran veya Kafkasya yoluyla uzun bir seyahate mecburiyet hasıl oldu. Türkistan'a ve solumuzda Bahr-i Hazer sevahilinde ahvalin seyahate müsait olmaması ve Türkistan İşleri Komisyonu reisi İlyava Yoldaş tarafından lüzum

gönderilmesi üzerine birkaç arkadaş Kafkasya tarikiyle Türkiye'ye gitmek üzere memur edilmiş olmakla beraber Taşkent'te de üç ay kadar kalmaya mecburiyet hasıl olmuştur.

Bu sırada Türkistan Komünist Teşkilâtının üçüncü konferansı ile burada intihap olunan merkezi komitenin faaliyetine iştirak edilmiş, bir taraftan müslüman zahmetkeşleri arasında beynelmilel inkılâp yolunda fedakârlık hislerinin intişarına, diğer taraftan ise mülkiyet ve şeriat meseleleri etrafında halkın mukadderatıyla oynayan irtica kuvvetlerine ve hususiyle ötedenberi memleketi soymaya alışıp nihayet komünist nikabı altında gizlenerek işine devam eden kolonizatörlere karşı mübarezeye kuvvet verilmiştir. Şarkta inkılâp yollarını açmak ve şark inkılâpçı ve komünist teşkilâtlarını bir yere toplayabilecek bir müesseseye ihtiyaç ötedenberi hissedilmekte olduğundan, Taşkent'te Beynelmilel Şark Tebligat Şûrâsı nâmiyle bir müessesenin vücuda getirilmesine delâlet olundu. Bütün tesisat işleri tarafından bu müessese içinde Çin, Kaşgar, Buhara, Hiva, İran, Türkiye komünist teşkilâtları toplanmaya muvaffakiyet hasıl olmuş ve az zamanda Türkistan'ın şark memleketleriyle birleşen bütün hudutlarında rabıta şubeleri açılmış ve [s. 26] hariçte gizli teşkilâta başlanılmıştı. Türk teşkilâtına ait olmak üzere burada Şubiri yanındaki şubeden başka Eskişehir'de bir şube daha açılarak Sibirya'dan gelmekte olan esirlerin terbiye ve iaşeleri işine delâlet olunmuş ve Türkistan cephesi başkomutanlığı huzurunda Türk kızıl askerlerinden mürekkep bir kıt'a-i askeriye teşkil edilmiştir ki bu kıta şimdi Bakû'ye nakledilmiştir.

4 — *Azerbaycan'da:* Türkistan'da açılan teşkilâtlar etrafında toplanan Türk komünistlerinin miktarı 40'a baliğ olarak Bahr-ı Hazer'in düşmandan temizlenmesinden sonra bu arkadaşlardan 23'ü ile beraber Türkiye'ye ait faaliyetin Kafkasya'ya nakli kararlaşarak 27 Mayıs 1920 tarihinde Bakû'ye gelindi, Bakû'ye gelir gelmez teşkilâtımız ilk defa olarak Türkiye'ye yaklaştığını ve kendi kitlesi içinde çalışmak imkânına malik olduğunu hissetmiştir. Teşkilâtımız Bakû ve etrafında Türkiye'den bir veya diğer suretle gelip toplanmış olan binlerce amele ve rençberlerle tuttuğumuz yola hayırhah ziyalılar, şair ve ressamlara mülâki oldu. Mesleğimize mutekit bazı arkadaşlar da teşkilâta ilhak olunarak Merkezî Büro

yeniden faaliyete girdiği gibi, Bakû'de evvelden teşkiline teşebbüs olunan Türk Komite veya Fırkası lağv ve yeni esaslarda tesis olundu. Bu hususta biraz tevakkufa ihtiyaç var:

Bir müddetten beri Anadolu kıyam hareketini inkılâpçı Rusya ile birleştirmek ve Azerbaycan Şûrâlar Hükûmetini tesis etmek maksadıyla Kafkas Ülkesi Bolşevik Komitesi ile beraber çalışan arkadaşlar evvelâ bir Türk Komünist Fırkası vücuda getirerek Merkez Komitelerini intihap etmişler ve Şûrâya İttihat Terakki hükûmeti ve harp zamanında büyük roller oynamış bazı kimseler ithal edilmişti.

[s. 27] Yakın mazileri memleketin son harp felâketleriyle alâkadar olan bu zatlarla amele ve rençber fırkasını tesis ve temsil gayr-ı tabiî idi. Onun için bu teşkilâtın ilgasında tereddüt olunmayarak eskiden beri Azerbaycan Komünistleri ile beraber çalışmış olan bazı Komünist arkadaşların Rusya ve Türkistan'dan gelenlere ilâvesiyle vücuda gelen gruppa Bakû Teşkilâtına esas olarak kabul edilip bu gruptan Türkiye Teşkilâtının Bakû şubesi vücuda getirildi ve bu şube Azerbaycan Bakû komitesine ilhak olundu.

Böylece vücuda gelen şube, faaliyetinde Merkezî Heyetle birleşmiş ve âzâsı iki yüze baliğ olmuştur. Kayıt ve tescil esnasında teşkilâta maksadı esasiyeye hizmet edemeyecek bir takım şahısların girdiği hissolunmasıyla, bunlar hakkında tasfiye muamelesine teşebbüs olunmuştur. Bakû teşkilâtının faaliyeti Meclise ayrıca takdim edileceğinden bu babda daha fazla tafsilâta lüzum yoktur.

Bakû Teşkilâtı.

Merkezî Hey'etin faaliyetine gelince, bunu anlamak için bir kere Merkezî Hey'etin esas teşkilâtına vakıf olmak lâzımdır:

Merkezî Hey'et, Teşkilât, Matbuat ve Tebligât, Rabıta ve İstihbarat, Harbî şubelerinden, bir de Umumî Kitabet ve Malî şubesinden terekküp eder.

Teşkilât Şubesinin Faaliyeti:

Bu şube faaliyetini, Türkiye ve Kafkasya'ya ait olmak üzere üç ay zarfında memul olmayacak derecede tevsi etmiştir. Ayrıca, tafsilî görüleceği üzere, bilhassa İstanbul ve etrafı, maden ocak mıntıkaları ve Karadeniz sahilleri gibi

Avrupa emperyalistlerinin istilâsına [s. 28] maruz mıntıkalarda çalışmış ve Şark Beynelmilel Kongresi ile teşkilâtımız kongresine yüze yakın ülkenin bulunmasına muvaffakiyet hasıl olmuştur.

Kafkasya'da kalmış olan Türkiye amele ve rençberleri arasında teşkilât arttırılmış ve böylece memleketimizde fikir neşrine hâdım mühim bir basamak daha vücuda getirilmiştir.

Yeni Şubeler.

Arzolunduğu gibi Anadolu ve Rusya dahilinde faaliyette bulunmuş, Anadolu'nun muhtelif mahallerine gönderilmiş arkadaşlar aşağıda gösterilen şubeler teşkil edilmiştir. Bu şubeler vekillerini elyövm kongremize göndermiş bulunuyorlar.

İstanbul şubesi: 1919 senesi bidayetinden beri hâl-i faaliyettedir. Haziran bidayetinde Bakû'den iki arkadaş (Mithat, Alâaddin) gönderilmişti. İstanbul şubesinden bugün kongrede müteaddit vekiller bulunuyor.

Zonguldak şubesi: Abdurrahman ve Ahmet yoldaşlar Haziranda teşkilât için gönderilmişti. Ereğli ve Zonguldak'ta şubeler açarak faaliyette bulunmuşlar ve kongreye vekiller celbine muvaffak olmuştur.

Trabzon ve havalisi: Yusuf Kemal Yoldaş tarafından Trabzon ve Rize'de şubeler açılmıştır.

Nahcivan şubesi : Nahcivan'da hem Anadolu ile muvasala ve münasebet temin etmek hem orada bir şube açmak üzere haziran ortasında Cemal Yoldaş ile Salih Zeki, Hilmi, Hakkı, Nurettin Yoldaşlar gönderilmiş ve orada bir şube açılarak arzu edilen şekilde faaliyette bulunulmuştur.

Salih Zeki Yoldaş'a Erzurum, Sivas, Ankara ve Trabzon havalisinde faaliyette bulunması için vekalet verilmiştir.

[s. 29] Yekatrinadar, Novorosiski, Tuapse şubeleri Temmuz evahirinde Kuban ve Çorni More (Karadeniz) guberniyası ile Anadolu'nun Karadeniz sahillerinde teşkilât yapmak, konferansa ve kongreye vekiller getirmek üzere gönderilen Baha Ali Yoldaş'la diğer yirmi arkadaş tarafından Yekatrinadar, Novorosiski, Tuapse'de şubeler açılmış ve Anadolu ile bu şuabattan yüz yirmi beş kadar vekil getirilmiştir.

Bundan başka Bakû'da bir şube teşkil edilmiştir. Oltu'da bulunan teşkilât ile münasebette bulunmak üzere Yusuf Zi-

ya ve İran'da Hintli efrat arasında propagandada bulunulmak üzere Sadık, Kuban ve Rostof havalisinde kesif miktarda sivil Türk esirleri bulunduğu anlaşıldığından oralara da Nakizade Selâhattin, Yurş ve Çinof Yoldaşlar gönderilmiş ve askerî teşkilât için binden fazla Türk esir ve askerleri toplanmıştır.

Matbuat ve Tebligat Şubelerinin Faaliyeti:

«*Yeni Dünya gazetesi:* Bakû'de tekrar intişar ederek bugüne kadar on bir nüsha çıkmış, her nüshadan iki bin âdet Azerbaycan'a, üç yüz elli sekiz adet Rusya ve İran'a, üç yüz elli adet Türkistan'a gönderilmiştir. Şimdi her bir nüshadan ihtiyat olarak dört, beş yüz adet depoda mevcut bulunmaktadır.

Telif ve Tercüme Komisyonu: Bu nâm ile bir komisyon teşkil edilerek Kanun-u Esasî, Komünist Fırkası Programı, Lenin'in Tercüme-i Hâli, Lenin'in Burjuvazya Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü hakkındaki tezleri, Komünist Programı'nın Şerhi, Komünist Beyannamesi [s. 30] (Manifest), Sây ve Sermaye, Bolşevizm Nedir?, Şûrâ Hükûmeti Nedir ve Nasıl Teşkil Edilir?, Kırmızı Ordu Kıt'aatı, Fırka Hücreleri Talimatnamesi, Çocuk Dostu, Mektebe Kadar Terbiye Müesseseleri, Talimatname ve Programları nâmiyle on iki adet kitap tercüme edilmiştir. Lenin'in Tercüme-i Hali, Şuralar Hükümeti Nedir?, Komünist (Bolşevik) Programı, Burjuvazya Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü nâmındaki kitaplar tabedilmiş ve diğerleri tabedilmek üzeredir. Bunlardan başka Komünizmin Elifbası, Hükûmet ve İnkılâp, Altına İbadet, Büyük Başlangıç, Enternasyonal Tarihi, Mahkeme ve Sosyalizm, Kanun-u Esasî kitapları da kısmen tercüme edilerek yakında ikmal edilecektir.

Levhalar: Ressamlarımız tarafından amele ve rençberlerimizin geçirdikleri elîm hayata ait 29 levha da tersim ve neşir olunmuştur.

Siyasî Kurslar: Bakû teşkilâtına merbut olmak üzere 17 Haziranda bir de siyasî fırka mektebi açılmıştır. Bu mektepten maksat, amele ve asker arasında içtimâî inkılâbın esasatına vakıf yoldaşlar yetiştirmektir. Mektep elli talebe ile tedrisata devam etmiştir. 4 Eylül 1920 tarihinde birinci devre ikmal edilmiş ve kırk üç genç komünist şehadetname almıştır.

Mektepte okunan dersler şunlardan ibaret idi: Tarih-i Medeniyet, İçtimaî İnkilâp Tarihi, İktisat, İktisad-ı Siyasî, Kooperasyonlar, Fırka Tebligat ve Teşkilâtı, Kızıl Ordu Teşkilâtı, Coğrafya, Tarih-i Umumî, Musiki.

Rabıta ve İstihbarat Şubesinin Faaliyeti:

Bu şubenin şarka ait rabıta ve istihbar faaliyeti Türkistan'da teşkil olunup şubeleri Pamir'den [s. 31] Bahr-i Hazar'a kadar intişar etmiş olan Beynelmilel Şark Tebligat Şûrâsı vasıtasıyla cereyan etmiş ve yeniden garbe doğru tevsi edilerek Nahcivan ve Karadeniz'de tesis olunan bazı noktalarla irtibat temin olunmuştur. Bu şube tarafından şimdiye kadar 33 arkadaş işe gönderilmiş ve ahvale dair 29 lâyiha ve mektup alınmıştır. Bu muharrerat içinde kıyam hareketlerinin başında duran kumandan ve valilerden küçük zabit, amele ve askerlere varıncaya kadar birçoklarının gönderdikleri mektuplar vardır ki bunların muhteviyatı memleketin muhtelif tabakaları arasındaki ahval-i ruhiyeyi pek aşikâr olarak göstermektedir, Türkiye'de kumandan ve vali bey ve paşalar da dahil olduğu halde, bolşevizmin halâskâr bir kuvvet olarak telâkki edildiğini söylemek doğru olur. Yalnız büyük memurlar komünizmin Türkiye'de tedrici ve yukarıdan aşağıya doğru muhil bir usulde tatbiki mümkün olacağını düşünmekte, amele ve askerler ise harbin, müdafaanın en büyük ağırlıkları kendi sırtlarına yükletildiğinden ve zengin sınıfların kendilerini yine istedikleri gibi soyduklarından şikâyet ederek, buna nihayet vermek için çare aramaktadırlar.

Hülâsa, Antanta'ya karşı son azim ve kararla mücadeleye girişen Anadolu içtimâî inkılâp için şarkın hiçbir tarafında görülmeyen istidatlar göstermektedir. Anadolu'nun Trabzon, Erzurum, Eskişehir gibi şehirlerinde komünistliği alenen müdafaa eden (Albayrak, İşçi) nâmlarıyla muhtelif gazeteler çıkarılmış ve İstanbul'da komünist arkadaşlarımız tarafından Kurtuluş isminde bir de mecmua neşrine muvaffakiyet hasıl olmuştur. Beş numarası çıkan bu mecmuada Üçüncü Enternasyonal ile müttefikan çalışıldığı alenen yazılmaktadır ki, kongremiz bu gazetelerin [s. 32] müessis ve muharrirlerinden bazılarını faaliyeti içine almış olmakla haiz-i şereftir.

Harbî Şubenin Faaliyeti:

Daha Türkistan'da iken Türkiye'de tebligat ve teşkilât işleri ile meşgul olmak üzere gönderilen Abit Âlim Yoldaş tarafından Bakû'da Türk esir askerlerinden mürekkep bir Komünist kıt'a-i askeriyesi teşkil edilmek üzere teşebbüsâtta bulunulmuştu. Merkezî Hey'et Bakû teşkilât işlerini yoluna kor komaz, kıt'a-i askeriyeyi kendi idaresine alarak kumandan ve siyasî mürebbîler temin etmiş ve sevkiyat cihetiyle her teşekkül eden askerî kıt'anın bir kumandanlığa merbutiyeti lüzumuna nazaran bu kıt'amn da on birinci ordu kumandanlığına merbutiyeti temin edilmiştir.

Bir müddet sonra Türkiye'den alınan haberlerde mümkün olduğu kadar süratle muavenet edilmesi arzu ve talep edildiğinden, burada mevcut Türkiyeli amele ve rençberlerle üseradan daha birçoklarının iltihakı ve teşkilâtın ikmâli sonunda fırka-i askeriyenin Anadolu'ya gönderilmesi düşünülmüş ve bu maksatla Rusya Şûrâlar Hükûmeti ve Onbirinci Ordu Kumandanlığı ile Şube müzakârata başlayıp esasen maksadını elde etmeğe muvaffak olmuştur.

Bu suretle eski Komünist kıt'a-i askeriyesi bu kızıl fırkanın esas kadrosuna kabul edilmiş ve Birinci Nişancı Alayı nâmıyla bir alay teşkil ve yeni kumandan ve siyasî komiserler tayin edilerek fırka karargâhı da küçük mikyasta teşkil edilmiştir. Bundan maada, içeri Rusya'dan üserayı toplamak için yirmi kadar arkadaş gönderilerek oralardan gönüllü celbedilmeye başlanmış ve Azer [s. 33] baycan Şûrâlar Cumhuriyeti dahilinde ise, Türkiyelilerin seferberliği ilân ettirilmiş ve işe ciddiyetle başlanılmıştır.

Birinci Alay'ın mevcudu az müddette tezayüt ile yedi yüze karîp bir hale geldiği ve seferberlik muvaffakiyetle devam ettiği sıralarda Moskova'daki Anadolu Elçiliğinin vekili olan İbrahim Talî bugün on birinci ordu kumandanı ve merkezi heyet ile mülâkatında (Türkiye'nin adama ihtiyacı yoktur, ancak esliha ve cephaneye ihtiyaç vardır) yolunda vâki olan ifadesi üzerine ordu kumandanlığı tarafından seferberliğin durdurulması hususundaki istifsara tarafımızdan cevab-ı muvafakat verilerek seferberlik durdurulmuştur. Böylece on beş yirmi bin kişilik müsellâh bir kuvvetin müstevlilere karşı gönderilmesinden —ma'haza Anadolu kıyamcılarıyla ara-

da bir suitefehhüm vücuda getirmemek maksadıyla— sarf-ı nazar olunmuş ve mühim bir fırsat elden kaçırılmıştır. Şimdiki halde mevcudu bine yaklaşan alayın iki haftaya kadar Anadolu'ya sevki hazırlıklarıyla uğraşılmaktadır.

Bundan başka Harbî Şube yanında bir de Esirler Şubesi açılmış ve Rusya'nın muhtelif yerlerinden gelen esirlerden askerliğe giremeyenler arasında teşvikat işlerine germi verilerek bir taraftan da iaşeleri temin edilmiş ve şimdiye kadar Bakû'ya gelen 1099 esirden 349 kişilik iki kafile Türkiye'ye gönderilmiştir.

Kitabet ve Maliye Şubesinin Faaliyeti:

Merkezî heyetin 26 Mayıs 1920'den 10 Eylül 1920 tarihine kadar devam eden muamelâtı kuyudat defterlerine göre 1401 giden ve 202 gelenlerden ibaret olmak üzere 1603 kâğız [kâğıt] yekûna baliğ oluyor.

[s. 34] Bu muharrerat içinde fırka işleri için 52 ve askerî işler için 21 kişiye verilen tasdiknameler vardır.

Maliye işlerine gelince: Burada Meclis Suphi Yoldaş'ın sözünü keserek hesabat hakkında Mecliste tafsilâtlı malûmat verilmesine müsaade olunmamış ve bu hesabatı tetkik ve neticesini arz etmek üzere Ahmet Cevat, Yakup ve Abdurrahman Yoldaşlardan mürekkep bir komisyon seçmiştir. Bununla beraber Mustafa Suphi Yoldaş maliye cihetinden teşkilâtın geçirdiği muhtelif devirleri muhtasarca anlattıktan sonra sözlerini şöyle bitiriyor:

Bu tafsilâttan anlaşıldığı üzere, teşkilâtımızın masrafı büyük bir tasarruf ve itidal ile icra edilmektedir. Bunun sebepleri:

1. Türkiye ile muvasalanın son zamanları kadar pek müşkül olması dolayısıyla muntazaman para gönderilmesinin temin edilememiş olması,

2. Memlekette masrafı kontrol edecek yüksek teşkilâtın henüz mevcut olmaması cihetiyle, giden tebliğcilere asgarî miktarda para verilerek fedakârlık hislerinin inkişafına çalışılması ve nihayet ihtiyat bir kısım meblâğın muhafazası fikirleri ile izah olunabilir. Halihazırda yoklar temin edilmiş olduğu gibi, mes'ul arkadaşlarımız da İstanbul ve Anadolu'da çoğalmış olduklarından, ciddi faaliyet nisbetinde kasamız varidat ve medfuatının sür'atle yükseleceğine şüphe yoktur.

Bununla beraber bizim para sarfiyatında tasarruf, teftiş ve ihtiyat prensiplerini terket[me]memiz lâzım gelir.

Bugün biz beynelmilel inkılâp muhitinde yardım almakla beraber, düşünmeliyiz ki memlekette kara kuvvetlerle çarpışarak beynelmilel inkılâp [s. 35] muhitiyle münasebete girişemeyeceğimiz zamanlar da gelebilir. Bu gibi zamanlardaki müzayakaya tahammül haysiyetini şimdiden kazanmaya çalışmalıyız.

İşte arkadaşlar, böylece size altı senelik harp ve mübareze tarihinin muhtelif safhaları hakkında malûmat verdiğim gibi, aynı zamanda Türkiye Komünist Teşkilâtı Merkezî Hey'etinin hülâsa-i faaliyetini arz etmiş oldum. Hey'et-i Merkeziye bu faaliyeti ile, Türkiye amele ve rençber halkının zâlim ve yağmacı hükûmet ve devletler ayağı altında ezilmiş olan hukuk ve metalibini beynelmilel inkılâp ufuklarında göstermeye muvaffak oldu. Şimdi ise bu hukuk ve metalibi kızıl bir bayrak halinde Türkiye ve Rusya'daki komünist arkadaşlarımızın birleştikleri bu muhterem kongreye takdim ile vazifesini ikmal etmiş oluyor. Bu kongreye birleşerek inkılâpçılıktaki itimat ve kuvvetlerini arttıran Komünist arkadaşlarımızın mukaddes bayrağımızı yere düşürmeyerek zafer ve ikbal yolunda daima ileriye, büyük adımlar atacaklarına ümit ve itimadımız tamdır (Sürekli alkışlar).

Abid Âlim Yoldaş — Yaşasın Türkiye Komünist Teşkilâtını kuran ve ona hayat ve kuvvet veren Suphi Yoldaş (Alkışlar).

İsmail Hakkı Yoldaş — Arkadaslar, bir zamanlar Rusya'da, karargâhların dört duvarları arasında Çarlık zamanında Türk esirleri inler ve hayatları tehdit edilirken, «Yeni Dünya» onların ruhlarına nüfuz etmekten halî kalmıyordu. Türkistan'a geldiğimiz zamanlarda, Suphi Yoldaş'ın vefatını işittik, Anadolu fukarası için çalışan, Üçüncü Enternasyonal'de Türkiye nâmına âzâ olarak bulunan yoldaşımızın bu elîm haber-i vefatı bizi matemlere boğmuştu.

Fakat, bunun yalan olduğunu, ve mefkûresinde sabit, metin adımlarla ilerlediğini [s. 36] bu Mecliste gördük...

İşte arkadaşlar, kongremiz kendilerinin inkılâp yolundaki mesâî-yi fedakâranesi ile fikirlerindeki isabet-i siyasiyesini takdir ederek teşekkürler etmesini teklif ederim.

Mehmet Emin Yoldaş — Arkadaşlar, ben yalnız diyeceğim ki, kırmızı inkılâp fikrinin Türkiye amele ve rençberleri arasında intişarı için sebatkârane çalışan Suphi Yoldaştır. Binaenaleyh, Rusya'da (Lenin) ne ise, bizim için de Mustafa Suphi odur. (Alkışlar.) Biz isterdik ki, bu salonumuzu Suphi Yoldaş'ın resimleriyle tezyin edelim, fakat kendileri razı olmamıştır.

Teklif ediyorum ki, yoldaşımızın fotoğrafı meşhur inkılâpçılar arasında tâlik edilsin.

Suphi Yoldaş — Arkadaşlar, teveccühünüze teşekkürler etmekle beraber, bu meselenin bu vadide ileri götürülmesi vaktin ziyaı demektir. Şahsım hakkındaki sözlerden vazgeçmenizi rica ederim.

Selim Mehmet Yoldaş — Arkadaşlar, Türkiye Komünist Fırkası'nın dünya işçileri arasına geçerek tarihî roller oynamasına sebep olan muhterem arkadaşımızın lehinde ne kadar söz söylemiş olsak çok değildir. Bu vadide biraz daha söz söylendikten sonra Mehmet Emin Yoldaş'ın fotoğraf hakkındaki teklifi kabul ve Merkezî Hey'etin faaliyeti tamamiyle takdir ve tasdik edilmiştir. Celse nihayetinde söz alan Yakup Yoldaş şu sözleri söylemiştir.

Suphi Yoldaş dediler ki, Türkiye teşkilât-ı merkezînin Bakû'ye nakledildiği zamanda Bakû'deki gruppa arasında komünist olamayacak bir takım adamlar da bulunduğundan tasfiye ve ıslah edilmiştir. Evet arkadaşlar, [s. 37] bunlar bilerek mahaza teşkilâtın boşluklarını doldurmak maksadıyla alınmıştı.. Başka hiçbir fikre müstenit değildi.

Fakat o grup hiçbir tehditten yılmayarak azimle çalışmıştı, bu tavzih edilsin.

Suphi Yoldaş — Arkadaşlar, burada bir suitefehhüm vardır. Biz bu grubun mühim roller oynadığını biliyor ve her zaman takdir ediyoruz. Fakat teşkilâtımız Türkistan'dan buraya geldiği zaman grubun içindeki vaktiyle cihangirlik siyasetine hâdim olmuş şahısları tasfiye etmeye lüzum görmüştü. Maamafih, içtimaî inkılâp yolunda fedakârlık gösteren ve eskidenberi başka sıfatla meşhur olmayan Yakup, Süleyman Nuri, Hilmi yoldaşları bizim aramızda birinci saffa aldık. (Alkışlar.) Kendilerine geçmişteki faaliyetleri hakkında ise her vakit söz verilebilir.

Bâdehu ruzname-i müzakârata geçilerek Merkezî Büronun Maliye işlerini tetkik için bir komisyon teşkil edildi, ve reisin Müstemleke ve Milletler Meselesinin yarınki içtimâda bakılması hakkındaki teklifi kabul edilerek Meclis kapandı.

Merkezî Hey'etin Faaliyeti Hakkında Karar

Türkiye Komünist Teşkilâtının Birinci Kongresi Merkezî Hey'etin faaliyeti hakkında Mustafa Suphi Yoldaş tarafından arzolunan lâyihayı dinledikten sonra, teşkilâtın Rusya'da dahilî ve haricî irticaya karşı mübareze yolunda ifa etmiş olduğu mühim vazifeyi takdir ve bu faaliyetin Türkiye amele ve rençberlerinin teyakkuz ve halâsına doğru atılmış büyük bir adım olduğunu tasdik eyler.

(Merkezî Hey'et, içtimâî inkılâbın bu ve diğer mübareze cephelerinde en müşkül devirler geçirdiği sıralarda Türkiye'ye ait tebligat ve teşkilât işlerinde muayyen bir hedefe doğru ilerlemiş ve Üçüncü Enternasyonal'de [s. 38] mevki kazanmakla faaliyet-i inkılâbiyesinde doğru bir yol tuttuğunu ispat eylemiştir. Kongre bu hususta Merkezî Hey'ete ve hususiyle şimdiye kadar geçen devre-i faaliyette en mes'ul vazifeyi ifa etmiş olan Mustafa Suphi Yoldaş'a teşekküratını ilân ile diğer meselelere geçer.

Maliye Komisyonunun Netice-i Tetkikatı

Türkiye Komünist Teşkilâtı Kongresi Riyaset Hey'etine

1 Haziran 1920'den 16 Eylül 1920'ye kadar Türkiye Komünist teşkilâtının muhasebesine bakıldı — Kalem kalem kâffe-i varidat ve sarfiyatın ordinoları ve her nevi evrak-ı müsbitesi tetkik edildi, selâhiyet haricinde sarf olunmuş hiçbir meblâğa tesadüf olunmadı. Defterler mucibince kasada mevcut olmak lâzım gelen meblâğ tetkik olunarak cümlesinin mevcut olduğu görüldü. Komisyon yalnız umumî lokanta ve avans hesabatının diğer hesaplardan ayrılmasını tetkik-i muhasebatı teshil cihetinden şayan-ı tavsiye görür. Arz olunan müddet zarfında teşkilâtın varidat ve mesarifi bugünkü kasa mevcudunu irae eden cedvel berveçh-i balâ tertip edilmiştir.

Tetkik-i Muhasebat Komisyonu
Yakup Ahmet Cevat Veli İbrahim Abdurrahman Mes'ut

Üçüncü İçtimâ

Müstemlekât Meselesi
Lâyihacı Hilmi oğlu Hakkı Yoldaş

Yoldaşlar!

Üçüncü Enternasyonal'in İkinci Moskova Kongresi Müstemlekât Meselesini müstesna bir ehemmiyetle ruzname-i müzakerâtına koydu. Zannediyorum ki, burada kızıl enternasyonali sarı enternasyonalden ayıran mühim [s. 39] mümeyyizelerden başlıcasına temas ediyoruz. İkinci Enternasyonal'in 1907'de Stuttgart'da inikat eden bir kongresi de bu mesele ile uğraşmıştı. Aynı mesele karşısında her iki enternasyonalin aldığı vaziyet bize vuzuhla gösterdi ki onları yekdiğerinden ayıran şey, aralarındaki sıra numarası farkı değil, fakat hayatî vasıfların tehalüfünden münbais bir fark, bir prensip farkıdır.

Stuttgart kongresinde müstemlekât politikasına dair cereyan eden münakaşalar iki kutup etrafında toplanıyor: Hollandalı Van Kol Alman revizyonistleriyle, Bernstein ve David'le beraber, kapitalist devletlerin yalnız kolonileri muhafaza etmelerine değil, fakat yeni koloniler vücuda getirmelerine ve eskileri genişletmelerine de taraftardır. Bir sosyalist enternasyonal kongrede mühim teşkilâtları teşkil eden başların bu kadar serahatle emperyalist düşünceler izhar etmesine hayret edeceksiniz, fakat bu bir hakikattir, ve onu kapitalist koloni politikası lehine serdolunan delillerle açıktan açığa görmek kabildir. Onlara göre, Avrupa sanayiine mevadd-ı iptidaiyye tedarik etmek, daima artan mahsulât-ı sınaiyeye müşteri bulmak, nihayet Avrupa'da yaşamaya muktedir olamayan fazla nüfusa tazyik-i içtimâiyeden masun melcelere muhaceret ve iş yurtları temin eylemek için kolonilere lüzum vardır. Bundan başka, kapitalist koloni politikası, kolonizatörlerin vesayeti altında koloni halkının medenîleşmesini de hazırlar.

Van Kol ve kumpanyasına göre, meselâ Felemenk Hindiyası ve Alman Kamerun'u ahalisi, memleketlerine müsellâh ve kahhar bir cebir ile Avrupa'dan ithal olunan medeni-

yetten dolayı, fazla olarak, minnettar da olmalıdır; nasıl ki, beyabanda tuzağa düşürülerek demir kafesler içine tıkılan hayvanat-ı vahşiye sirklerde kırbaç ve şiş tehdidi altında göstermeye muvaffak oldukları hünerlerden [s. 40] topladıkları para ve alkıştan (!) dolayı mürebbilerine minnettar olmaya mecburdurlar! Stuttgart kongresinin bu orijinal sosyalistleri, nihayet kapitalist müstemlekât politikasını müdafaa eden delillerini Marxist bir çerçeve içine almak marifetini de unutmadılar: müstemlekeler tekâmül kanununa istisna teşkil etmezler; onlar da sosyalizme kavuşmak için kapitalizmin ızdıraplı yolundan geçmeye mecburdurlar!

İliklerine kadar egoist bir burjuva kokan bu zihniyette, Avrupa proletaryasını müstemlekât halkı aleyhine kapitalizmle ittifaka teşvik eden öyle bir sinizm (sipite) vardır ki, bu daha 1907 Enternasyonal'inde 1914 faciasını hazırlayan meş' um âmillerin çoktan doğmuş olduğunu bize gösterebilirdi. Revizyonistlerin, proletaryanın enternasyonal kurtarıcı vazifesine, bir kelime ile, sosyalizme karşı en alçak hiyanetleri işte buradadır. Bernstein mektebi, işçiye sermaye ile müştereken koloni halkını eksploite etmekte Marxist bir mecburiyet olduğunu tâlim ederken, cihanşumul sosyalizm idealine doğru ilerleyen amele sınıfına millî hudutlardan mânialar yaparak onu müteferrik ve müteassıp parçalara ayırır. Bu suretle, düşmanını daima zayıf düşürmek plânını takip eden beynelmilel burjuva stratejisine geniş bir muvaffakiyet sahası hazırlıyordu. 1914 senesi Ağustosunun dördüncü günü Alman sosyal demokrasisinin umumî harbi icat eden burjuvazi ile ittifak ilân ettiği bu meş'um günü, sosyalizmin tarihi unutmayacaktır. Ne ise!...

Stuttgart kongresinde koloni politikasını reddeden diğer tarafa gelince, bu, müstemlekeciliğin proletaryanın sınıfî ahlâk umdelerine mugayir olduğunu, çünkü koloni politikasını müdafaa eden nokta-i nazara göre, medeniyette daha doğrusu teknik vesait itibariyle ileri giden milletlerin geride kalanlar [s. 41] üzerinde tahakküm icra eylemesi meşru addedilmek, binaenaleyh insaniyeti hâkim ve mahkûm iki büyük sınıfa ayırmak iktiza edeceğini iddia ediyordu. Maamafih, bu nokta-i nazarlar, herhalde mühim bir akis uyandırmadan sönüp gitti. Onu herkes, insaniyeti platonik bir aşkla

müdafaa etmek isteyen safdil bir filozof ideolojisi gibi telâkki etmişti, ve bütün kongre sermayeye yeni ve uzun bir ömür vaad eden müstemlekât meselesinde sosyalizm aleyhine kurulmuş bir tuzak bulunduğunu göremedi. Bu suretle, İkinci Enternasyonal bu sosyal-patriyotlara, sosyal-emperyalistlere, sosyal-opportünistlere (Boni) tevzi eden şirket (enternasyonalizm)i bir firma tabelası gibi mânâsından evvel reklâm kuvvetinden istifade olunan mutantan renkli boş tâbir menzilesine indirmiş oldu.

Üçüncü Enternasyonal müstemlekât meselesini yalnız nazarî olarak vaz'etmekle iktifa etmedi: o aynı zamanda hakiki inkılâpçı sıfatiyle bu mühim meseleyi fiilen halletmek çarelerine de tevessül etti. Moskova Kongresi'nde, Müstemlekât Meselesi herşeyden evvel iktisadî muayyeniyet (determinizm ekonomik) nokta-i nazarından tetkik olundu. Gösterildi ki, Müstemlekât Meselesi, ne sade mevadd-ı iptidaiyye meselesi, ne de kuru bir ahlâkî mevzudur. Gösterildi ki, kendi içindeki tezatların ve muvazenesizliklerin tesiri altında uçuruma yuvarlanan kapitalizmin kırk seneden beri dahil olduğu yeni devirde, müstemlekelere tutunmak suretiyle bu mukadder sukuttan yakasını kurtarmaya ve ömrünü bir müddet daha uzatmaya çabalamaktadır. Ancak, müstemlekât politikası aynı zamanda insaniyete yeni bir âlem fethetmek idealiyle hareket eden proletaryayı sınıfî hayalinde ihtilâl eden bir tesiri de mucip olmaktadır. Ve bu, sosyal demokrat sınıfların da reformist temayülleri doğuran proletaryayı millî ve vatanî préjugé [s. 42]lerle tarihî rolünde iğfal eden âmillerden en mühimi olmuştur. Binaenaleyh, bir taraftan ameleyi küçük burjuva zihniyetinin meş'um tesiratından kurtararak ona inkılâpçı vazifesinde sınıfının tam saffetini iade etmek, diğer taraftan burjuvaziyi son kalesi içinde sıkıştırmak için proletaryanın koloni ahalisiyle ittifak aktetmesi, onları emperyalizme karşı vaki olan cidallerinde fiilen himaye eylemesi lâzımdır.

İşte yoldaşlar, görüyorsunuz ki, Bakû Şark Milletleri Konferansı, bu noktadan Moskova kongresinin tatbikî bir görünüşü demektir.

Müstemlekât Meselesi, Türkiye komünistleri için şüphesiz daha hususi bir ehemmiyetle mevzudur. Şu dakikada garp emperyalizmi Türkiye'yi vâsi bir esir deposu haline ifrağ et-

mekle meşgul bulunuyor. Türkiye işçi ve çiftçisi müstemlekât meselesinin ne olduğunu, ne demek istediğini, hâlâ Anadolu'da, Trakya'da, Suriye, Arabistan ve Mezopotamya'da dökülmekte olan kanlardan, hâlâ tutuşan ve genişlemekte devam eden yangınlardan öğreniyor. (Sevr) muahedenamesi, dünya harbinin karakterini göstermek hususunda, Versay ve Sen Jermen muahedelerinden daha mucizdir. Dün zayıf milletlerin halâsı için harp edenler, bu gün bilhassa zayıf milletler üzerine çullanmışlardır. Anadolu'da Sevr muahedesiyle Türkiye'ye bırakılan arazi üzerinde bile nüfuz dairelerine, inhisar mıntıkalarına ayrılmayan yer kalmadı. Demek, bütün Türkiye baştan başa kapitalist Avrupa'nın müstemlekât politikası dairesine girmiştir; demek, büyük kapitalist devletlerin dünyanın her tarafına taşıdığı medeniyetten, Türk işçisi ve rençberi de bundan sonra artık bilâvasıta nasibini alacaktır!... Kapitalist Avrupa'ya göre, sadece koloni politikası denen şey, bugün Türkiye'nin vücudu içinde bir dert, müthiş bir dert olarak tahribat yapmaktadır. [s. 43] Ve bu Türkiye Komünist Fırkası'nın Türk proletaryasına sınıf benliği vermek ve onu inkılâpçılığa hazırlamak hususundaki vazifesini fevkalâde güçleştirmiştir: Berberistan halkına son senelere kadar kendi memleketlerinin belediye dairelerinde bile söz ve mevki vermeyen Fransa, Adana'daki pamuk amelesinin inkılâp teşkilâtı vücuda getirmesine nasıl müsaade eder?... Bütün dünya Nil fellâhına, Hint (parya)sına, Çin (kuli) ve Fas bedevisine verilen hürriyetin derecesini bilir.

Bu tafsilât, Türkiye komünistleri için müstemlekât meselesinin ehemmiyetini bütün vüs'atiyle izah etmeye kâfidir, zannederim.

Binaenaleyh, herşeyden önce bugünkü Müstemlekat Meselesinin başlı başına nasıl bir mesele olduğunu, hangi zaruretlerden doğduğunu ve hangi istikametlerde tekamül etmekte bulunduğunu tetkik etmek Türkiye Komünistlerinin en mühim vazifelerindendir. Burada, şüphesiz bu meseleyi bütün sebepleri ve neticeleriyle izaha kalkışacak değilim. Yalnız, müstemlekat meselesi dediğimiz bu muğlak meselenin içyüzüne bir göz atmış olmak için kısa birkaç söz söylemek herhalde pek lüzumsuz değildir.

(Marxizm)e göre, müstemlekât politikası demekle kapitalizmi istilâcı (emperyalist) vasfiyle anmış oluyoruz. Şüphe-

siz, tarihin her devrinde müstemlekelere tesadüf olunur. Finikelilerin, Yunanlıların ta eski zamanlarda müstemlekeler vücuda getirdiklerini görürüz. Fakat bugünkü Müstemlekât Meselesinin büsbütün ayrı karakteri vardır. Evvelce müstemleke edinmek ya kendilerini müsellâh olarak müdafaa edemeyen milletlerin vergi verme kabiliyetinden istifade maksadiyle yani sırf istilâcı emellerle yahut ecnebi [s. 44] memleketlerde küçük ecnebi kolonileri teşkil etmek ve yahut yüksek harslı zengin memleketlerdeki müdehhar serveti doğrudan doğruya yağma etmek maksatlarıyle vâki olurdu.

Bugünkü müstemlekât politikası ise kapitalist iktisat sisteminin zarurî bir neticesidir. Biliyoruz ki, serbest rekabet ve kâr âmillerinin tesiri altında kapitalist sanayinin kabiliyet-i istihsaliyesi, bütün tarihte görülmemiş bir derecede artmıştır. Fakat plânsız bir surette yani milletlerin istihlâk kabiliyeti nazar-ı itibare alınmayarak arttırılan mahsulât, piyasada aynı nisbette artan bir müşteri kitlesi bulamadı.

Bu istihsâl ile istihlâk arasında kapitalizmi mahvolmak tehlikesine sürükleyen bir muvazenesizlik husule getirmeye başladı. 1880'den itibaren kendini gittikçe daha şiddetli surette gösteren bu tehlike önünde sermayedarlar fevkalâde tedbirler ittihazına mecburiyet gördüler. Bu tedbirlerin başlıcalarını, rakipler arasında cidali tâdil etmek üzere karteller, tröstler ve monopoller vücuda getirmek, gümrüklere himaye usulü koymak ve nihayet mümkün olduğu kadar ucuz mevadd-ı iptidaiyye celbini ve mütemadiyyen artan mahsulâta fazla müşteri teminini mümkün kılacak müstemlekeler elde etmek teşkil eder. Fakat bütün bunlar muhtelif memleketler kapitalistleri arasındaki iktisadî rekabeti, devletler arasında müsallâh ve harbî rekabet sahasına nakletmekten başka bir neticeyi mucip olmadı. Militariso-marinizm, işte bu rekabetin felâketengiz şekilleridir.

Yalnız Bağdat hattı etrafında ceryan eden gürültülü maziyi, Fas ve Kongo meselelerini hatırlamak İngiltere-Almanya-Fransa devletleri arasındaki askerî rekabetin nerden, nasıl ve hangi [s. 45] gayeyi istihsal için doğmuş olduğunu, bize en vâzıh surette ispat edebilir. Görülüyor ki yoldaşlar, askerî rekabet iktisadî rekabetin had devirlerini secileştiren bir maraziyettir ve müstemleke politikası, dediğimiz gibi, Ka-

pitalizmin istilâcı vasfından başka bir şey değildir. Bu suretle dünya harbini tevlit eden sebepleri de bulmuş oluyoruz.

İşte Müstemlekât Meselesinin içyüzünü görebilmek için yaptığımız şu basit araştırma bile, bizi bilâvasıta sermayenin yamyam çehresiyle karşılaştırmış oldu.

Eğer bugünün büyük inkılâbı, şayet bütün dünyayı ihata kabiliyetinden mahrum kalırsa, diğer tâbir ile, eğer bütün dünya bu çıplak hakikate göz yummakta devam eder ve sermayeye karşı açılan mukaddes cihada iştirakten çekinirse, hiç şüphe yok, istihsal dünkünden daha pek çok tahripkâr cihan harpleri doğuracaktır.

Türkiye harbin başladığı güne kadar yarım müstemleke idi.. Türk amelesi ve rençberi, Avrupa banka gruplarına yine muhtelif şekiller altında işinin mahsulünü kaptırıyor ve Osmanlı hükûmeti, bu yağmacılığa sadece tavassut ediyordu. Bugün Türkiye tam bir müstemleke haline gelmektedir ve İstanbul'un padişah hükûmeti, Türk işçi ve köylüsünün düşmanlariyle açıktan ittifak yapmıştır. Kırım muharebesi esnasında Karl Marx, Rus Çarlığı aleyhine Türkiye tarafını iltizam etmiş ve Türk çiftçisini, Avrupa'nın en saf, en ahlâklı köylü tipi olmak üzere anmıştı. Bugünkü Rusya Şûrâlar devleti ve Marx'ın öz varisi sıfatiyle Avrupa emperyalistleri aleyhine Türk köylüsüyle birleşiyor. İşte burada da, Komünizm ile temsil olunan beynelmilelin saf ve türlü çehresini görebiliriz.

[s. 46] Sermayenin beynelmilel karakterine ve beynelmilel tahribatına karşı beynelmilel bir cephe vücuda getirmek! İşte Komünizmin ilk şiarı ve temel taşı. Türkiye'nin kurtuluşu, dünyanın kurtuluşu ile, yani sermayenin mahvedilmesiyle kâbil olabilir. Türkiye proletaryasının dünya proletaryası saflarında mevki alması, yalnız kapitalizme karşı açılan cidalde zafere doğru atılmış yeni bir adım sayılmakla kalmaz! O aynı zamanda tarihî bir uyanış, yani bir idrak de ifade eder. Binaenaleyh, temenni edelim: Yaşasın Kızıl Enternasyonal, Yaşasın Türkiye'nin uyanışı, Yaşasın kurtuluş inkılâbı, kahrolsun sermaye!.. (Alkışlar.)

Milliyetler Hakkında

Lâyihacı Nazmi Yoldaş, okuduğu lâyihada âtideki tezleri müdafaa ediyordu:

Şarkta uzun bir zamandan beri fukara halkın kanını akıtmağa sebep olan milliyet meseleleri hep cihangir ve kapitalist devletlerin müstemlekât politikasına raptedilmek iktiza eder. Ermeni Meselesi birinci defa olarak Berlin Muahedesine konan bir madde ile meydana çıkmıştır. İngiltere Rusya Çarizmine karşı Hindistan yolu üzerinde kuvvetli bir Ermenistan teşkilini istiyor. Taşnak Fırkası Londra'da kuruluyor.

Çar hükûmeti ise, bütün kuvvetiyle Ermenistan hükûmetinin teşkiline mâni oluyordu. Ermeni patrikhanesi bir ihtilâl ocağı haline almıştı. Dökülen kanlara, İngiltere sermayedarlarının istifadesini teminden başka maksat gözetmeyen İngiliz siyaseti sebeptir. Türklere gelince: Türk hükûmetini idare eden ekâbir ve mütegallibe ile Türk fakir ve rençber halkını birbirine karıştır [s. 47] mamalıdır. Ekâbir şüphesiz, İslâmiyet ve milliyet perdesi altında menafi-i şahsiyelerini müdafaa için meş'um roller oynadılar. Türk ve Ermeni halk arasına husumet sokmaktan ihtiraz etmediler. Cereyan-ı tarihînin beraber yaşattığı bu iki milleti birbirine düşman ettiler. Her yerde ve her zaman ölen, ezilen, hak-ı hayattan mahrum, biçare, fakir halktı! Avrupa emperyalizminin bir neticesi olan Harb-i Umumî esnasında zavallı fakir Ermeni köylüsü yine İngiliz tesvilâtına, Taşnakların, papazların teşvikatına alet oldu. Van ve Bitlis taraflarında Müslüman fakir halkı kesmeye, evlerini yakmaya, mallarını yağmaya başladı... Buna karşı İttihat ve Terakki hükûmeti bîaman davrandı, Ermeniler tehcir edildiler; mallar alındı ve gizli emirlerle büyük bir kısmı öldürüldü.

Taşnaklar ve Ermeni papazları milliyet ve mezhep davasıyla İngiliz siyasetine, İttihat ve Terakki ile Türk devletçileri de yine milliyet ve mezhep bayrağı altında Alman siyasetine hizmet etmişlerdir. Neticede milyonlarla Türk ve Ermeni fukarası imha edildi. Nazmi Yoldaş, Rusya Çarlığının tahrikatiyle Rum papazlarının ve şovenistlerin tesis ettiği Etniki Eterya'nın harekât-ı inkılâbiyesini tasvir etti. Kiliselerde nassiyye-i diniye yerine millî, dinî düşmanlıkları telkin ediyor, asırlardan ber kardeş gibi yaşayan Türk ve Rum fakir halkı birbirlerine düşman ediliyorlardı.

Yunanistan'ın teşekkülü yalnız Rusya'nın değil, İngiliz ve Fransız cihangirliklerinin de âmâline muvafıktır. Rumluk esasen Osmanlı devleti içinde pek kuvvetli bir unsur ol-

duğu ve müteazzî bir millet hayatı yaşadığı cihetle amâl-i milliyesi pek vâsi idi. Gördüğü teşvikattan cesaret alarak her tarafta imha siyasetini takip etti. Buna karşı Türkiye devletçileri de arasıra Rum halkını tezipten ve tahripten halî kalmadı. Görülüyor ki, [s. 48] Rumluk meselesinde de büyük haydutların cihangirliği ve şovenistlerin âmâli ve devletçilerin menafii yüzünden milyonlarla fakir halk kırıldı. Hâlâ kırılmakta devam ediyor.

Nazmi Yoldaş, Kürt, Arap ve sair anasırın emperyalizm siyasetine kurban olduğunu ve yerli mütegallip şıhlar ve reisler elinde mazlum ve mağdur yaşadığını tasvir ettikten sonra, diyor ki: «İşte arkadaşlar, ilm-i siyasette meşhur Şark Meselesi budur. Yoksa emperyalistlerin parasiyle çıkan kitaplarda denildiği gibi, sırf muhtelif din ve milliyet mensupları arasındaki münaferetten mütevellit bir mesele değildir. Bu münafereti icat ve terviç eden kendileridir. Bu münaferet zavallı fakir halkı istismar için kurulmuş bir tuzaktır.»

Bundan sonra Türk fakir halkına nakl-i kelâm eden Nazmi Yoldaş, «izahattan anlaşıldı ki bütün muhtelif milletlerle çarpıştırılan bu halk... en ziyade zulüm gören bu halk... istihkar ve daha doğru imha politikasına en ziyade hedef edilen bu halktır... Bütün siklet-i dava Türk halkı üzerindedir. Türkiye fakir halkı, Avrupa burjuvazisinin elinde esir olduğu gibi, kendi zenginlerinin ve devletçilerinin elinde de esirdir. Artık Şark Meselesi denilen bu feci temaşayı sahne-i siyasetten ilelebet izale etmek lâzımdır.» demiştir. Nazmi Yoldaş Şark Meselesini burjuvazinin halledemeyeceğini, ve halletmek istemediğini ve ancak Şarkı parçalayarak fakir halkı kendisine esir etmekten başka bir maksat takip etmediğini beyan ettikten sonra şu sözler ile nutkuna nihayet vermiştir:

«Bunun ancak bir suret-i hâlli vardır. Bu meseleyi meydana çıkaran burjuvazinin yıkılması, sınıfî ve siyasî tahakkümün mahvı ve Türkiye'de içtimâî inkılâbın inkişafı ve şûrâ hükûmetinin kurulması! Yaşasın [s. 49] müstakil Türkiye Sosyalist Şûrâlar Hükûmeti!» (Alkışlar.)

Bunu müteakiben Kırım ülke komitesi âzâsı Kiremitçi, Erzurum delegesi Cevat, İsmail Hakkı ve Selim Mithat yoldaşlar söz alarak milliyetçilerin, şovenistlerin, kapitalistlerin, cihangirlerin, devletçilerin Şarkta muhtelif milletler arasında vücuda getirdikleri husumeti bir kat daha izah ettiler. Ba-

dehu Mustafa Suphi Yoldaş[ın] Müstemlekât ve Milliyetler Meselesi hakkındaki mütalâaları tevhiden vâki olan beyanatı alkışlarla karşılanmış ve bu beyanatın karar halinde program komisyonuna arzı kararlaştırılmıştır. Müstemlekât ve Milliyetler meselesi hakkında Mustafa Suphi Yoldaş tarafından komisyona verilip kabul edilen kararlar:

1. Müstemleke bugünkü haliyle istilâcilık devrini geçiren sanayi, malî, ve ticarî inhisarcılığın zarurî bir mahsulü olduğu gibi, millî niza ve kıtaller de hâlihazır şerait-i iktisadiye ve siyasiyesinden çıkan birer hailedir. Hey'et-i içtimâiyyenin mukadderatı zenginliğe istinat eden sermayedarlardan, fütühatçılık ve yağmakârlıkla ihraz-ı şöhret ve hükûmet eden emaret ve hükûmetlerle bunlara satılmış bir avuç zabit ve memurînden ibaret bir sınıf-ı ekalliyet elinde kaldıkça bu felâketlere nihayet vermek imkânı yoktur.
2. Burjuvazi arasında kurulan hükûmetler fert ve milletlere ait musavat ve adalete dair birçok bahislerde bulundukları halde, tarihin bize arz ettiği feci hadiseler, hele son Avrupa harbinden sonra kararlaşan Versay muahedesinin mağlup ve zayıf millet ve memleketleri kısım kısım esir ve müstemleke haline getirmeye teşebbüs yolunda meydana çıkan neticeleri pekâlâ gösteriyor ki adalet ve müsavata ait bu şiarlar yalancı bir nümayiş olmaktan başka bir mahiyet kazanmamıştır.
3. Demek olu[yo]rki, sermayedarlar, hükümdar ve sultanlardan mürekkep [s. 50] hiç hükmündeki bir ekalliyetin beşerin ekseriyet-i azîmesini teşkil eden zayıf ve fakir işçi sınıflara zulm ve tegallübü suretinde mütecelli bu cihanşümûl beliyenin izalesi ancak sınıf farkını ortadan kaldırarak, yeryüzünde hâkim ve mahkûm, zâlim ve mazlum fertler, millet ve devletlerin hükmünü bırakmayacak bir inkılâb-ı azîmin vuku-u tahakkuku ile hasıl olabilecektir.
4. Bütün dünya amele ve rençberleri arasında hâdis olan bu mahiyetteki içtimâî inkılâpta, şimdiye kadar başka devlet ve milletler hükmü altında veya müstemleke halinde yaşayan millet ve memleketler amele rençber sınıfının millî ve medenî metalibine karşı hâkim vaziyetteki mil-

let proletaryası tarafından fedakârlıkta bulunarak mazlum milletler arasında tenevvür ve temeddünün inkişafına hadîm olacak medeniyetkâr millî müessesata kuvvet vermeli ve bu suretle onların da samimi olarak inkılâba müzaheretleri esasları hazırlanmalıdır.

5. Komünist Fırkası inkılâp hareketinin yeni girdiği gayr-i müterakkî memleketlerde emperyalizme karşı mevcudiyetini müdafaa eden millî kuvvetlere müzaheretle, bu umumiyetle sermayedarlar idaresine karşı sınıfî mübareze hissinin işçi halk içinde derinleşmesine ait mesâide bulunmalı ve herhalde teşkilâtın istiklâlini muhafaza etmelidir.

*
**

Üçüncü İçtimâ — İkinci Celse

Kooperasyon hakkında Lâyihacı Cevat Yoldaş'ın İzahatı :

(Kooperasyon) içtimâî meselenin müslihane bir tarz-ı hallidir. (Kooperasyon)'un da gayesi, tıpkı inkılâbî meslekler gibi, sınıfsız, sırf müstahsil bir sınıftan mürekkep, mes'ut ve müreffeh bir hey'et-i içtimâiyye vücuda getirmektir. Fakat o, şiddetli bir siyasî ve sınıfî mübarezeden [s. 51] uzak durur: yalnız (kooperasyon)'un icap ettirdiği terbiye-i siyasiye ve içtimâiye ile iştigal eder. Gayesine vasıl olmak için üç safhadan geçer:

Evvelâ insanların kendi kendilerinin tâciri olmasına çalışır. Bu safhada müstahsil ile müstehlik arasındaki bütün tufeylî mutavassıtlar, madrabazlar, simsarlar, teftişçi ve kazıkçı bakkallar, bezirgânlar ortadan kalkar.

Saniyen, insanların kendi kendilerinin fabrikatörü olmasına sarf-ı gayret eder: bu safhada fabrikatörün ve terakki ettikçe bankerin menafii müstehlikte kalır; büyük sermayedarların faaliyet sahası daralır.

Salisen, insanların kendi kendilerinin çiftçisi olmasına da ehemmiyet verir: bu safhada artık hey'et-i içtimâiyye tekemmül etmiş, bütün tufeylîleri içinden atmış olacaktır. Maamafih, tatbikat, nazariyata uymadığı için, kooperatifçiliğin en müterakki olduğu memleketlerde bile, ne ticaret ne fabri-

katörlük ne de bankerlik ne de diğer bütün tufeylî sınıflar kalkmıştır. Orada cemiyet eskisi gibi iki sınıfa, gaddar mağdur, zâlim mazlum, zengin fakir, işleten işleyen sınıflara münkasim olmakta berdevamdır. Hayat fevkalâde muğlak ve mürekkeptir. Bugün hey'et-i içtimâiyyeyi muslihane değiştirmek, inkılâpsız mevcut haksızlıklara, fenalıklara nihayet vermek mümkün değildir. Çünkü (kooperasyona) müracaat eden sınıflar mahduttur. Yarım proleterler ve bir kısım proleterler, burjuva sınıflar, devletçiler, büyük zenginler, bir de teşkilâttan mahrum pek fakir sınıflar bunun haricinde kalıyor. Bundan başka, müstemlekât politikası ve onun icap ettirdiği askercilik [s. 52] ve donanmacılık vasî mikyasta kapitalistliği yaşatıyor. Binaenaleyh, sırf (kooperasyon)'dan hey'et-i içtimâiyyenin sınıfsız bir şekle girmesini beklemek abestir. Bununla beraber, (burjuvazi)'nin kudretli ve insafsız hükümranlığı altında yaşayan amele ve fakir sınıflar (kooperasyon)dan, bilhassa proletarya sınıfı istihlâk kooperasyonundan oldukça mühim faideler elde etmektedirler. Hakikaten buna iştirak eden âzâlar az zamanda işçi ve müstehlik sınıfların hakkını yiyen tufeylîleri kısmen ortadan kaldırmağa ve kendi vaziyet-i hayatiyelerini bir derece ıslaha muvaffak oluyorlar, kendilerine az çok refah temin ediyorlar, hususiyle müstemleke veya bizim gibi nîm-müstemleke halinde yaşayan memleketler, şarkî bir kooperatifçilik sayesinde kapitalizmin birçok gaddarlıklarından kurtarabilirler. Kendi aralarında az çok sanayinin terakki etmesine, müteazzî esnaf kitlelerinin teşekkül etmesine, sermayenin mühim bir kısmının içtimâî bir şekilde birikmesine, hasılı inkılâbı hazırlamasına hizmet ederler.

(Kooperasyonun) Muhtasar Tarihi

Kooperatifçilik meydana çıkalı henüz yetmiş beş sene geçti. Bu hareket ondokuzuncu asrın nısf-ı evvelinde doğdu. O devirde içtimâî mesele her tarafta siyasî ve iktisadî cereyanlara, ilmî münakaşalara mahal veriyordu. Birçok âlimler ve büyük insanlar makineciliğin terakkisi ile büsbütün şerait-i hayatiyesi fenalaşan küçük esnafın vaziyetini ıslah etmeyi düşünüyor, bütün faaliyetini buna hasrediyordu. İşte böyle bir zamanda İngiltere'de (Robert Owen) isminde birisi zuhur etti. (Owen) âdi bir iplikçi çırağı idi, hatta tahsilden de

mahrum idi. Zekâsı sayesinde servet kesb [s. 53] etti ve nihayet kendi başına (Lanark) kasabası civarında bir fabrikaya mâlik oldu. O zaman amelesine mahsus havadar, aydınlık, güzel evler yaptırdı, amele çocuklarını okutmak için mükemmel bir mektep vücuda getirdi.

Bu mektepte musiki ve oyun vesair terbiyevî usuller geniş bir yer işgal ediyordu. Fazla olarak ameleye teftissiz ve ucuz mal satan dükkânlar açtı. Bu dükkânlar sebebiyledir ki (Robert Owen) kooperatifçiliğin babası, pîri nâmını aldı. Hakikatte bu dükkânlar (kooperatif) değildi. Çünkü âzâsını teşkil eden ameleye, bir hisse veya bir avans vermemişlerdi. Bir de dükkânları kendileri tesis ve idare etmiyorlar, bir maksat, bir gaye gözetmiyorlardı. Ancak (Owen) toptan aldığı malları maliyet fiyatıyla amelesine tevzi ettiği için tufeylî mutavassıt sınıfları ortadan kaldırıyordu ki teşebbüsüyle kooperasyonun mahiyeti arasında işte bu noktada müşabehet vardır.

Hakiki kooperasyonu, İngiltere'nin (Rochdale) kasabasında yaşayan bir avuç dokumacı amelesi keşf ve tatbik etti. Tabiî, buna asıl zamanlarında hüküm süren ahvâl-i siyasiye ve sınaiye sebep oldu. O devirde az evvel söylediğim gibi amelenin şerait-i hayatiyesi gayet karanlık olduğu gibi, içtimaî meselenin hâllini arayanlar, muhtelif içtimâî ve siyasî meslekler çıkaranlar da pek çoktu. Buna dair gazeteler, mecmualar, risaleler, kitaplar çıkıyordu. Amelenin zihinleri hep bu meselelerle meşgul etti. Bunun içindir ki amele arasında doğdu ve az zamanda bütün İngiltere ve İskoçya'dan başka Avrupa'ya da intikal ve intişar etti.

Kooperasyonun Esasları

Kooperasyon (istihlâk) kuvvetine istinat eder. İstihsali yaşatan, [s. 54] ona kıymet veren, onun kârını temin eden, sermayeyi besleyen ve büyüten istihlâktır.

Bunun için kooperasyonda sermayeye değil, istihlâke ehemmiyet verilir. Esası gayet basittir. Beş on kişi birleşerek toptancı fiyatıyla bir sandık şeker alsalar da aralarında paylaşsalar bir (kooperasyon) yapmış, bakkalın kazancını kendilerine temin etmiş olurlar. Yüz kişi veya yüz aile birleşip bir miktar para verse de, fabrikadan doğrudan doğruya bir vagon şeker getirmiş olsalar, kooperatiflerini bir derece daha

ilerletmiş ve bir kaç tufeylînin kârını kendilerine temin etmiş olurlar. İşte (Rochdale) dokumacıları bu basit fakat mühim esası keşfetmişler, bir liralık hisselerle bir kooperatif, dünyanın ilk kooperatifini açmaya karar vermişlerdi. Fakat vaziyet-i maliyeleri o kadar berbat idi ki, ancak bir senede, haftadan haftaya evvelâ kırk para, sonraları altmış para ve iki kuruş vererek bir lirayı tedarik edebilmişlerdi.

O devirde mesele-i içtimâiyye vâzıh ve mükemmel surette tetkik olunuyor, bütün hey'et-i içtimâiyenin ıslahı düşünülüyordu. Rochdale dokumacıları da daha iptidada mükemmel bir programla işe girişmişlerdi. Takip ettikleri gayeleri şunlardı: vaziyet-i iktisadiyelerini düzeltmek, refah temin etmek, kendilerine hastaneler inşa etmek, çocuklarını okutacak mektep açmak, bunlar an-karip maksatlardı. Bundan başka vakit buldukları gibi fabrikalar açmak ve ziraî teşebbüslere girişmek ve bu suretle mükemmel ve müstakil bir hey'et-i içtimâiye vücuda getirmek ve bu maksatları takiben teşekkül edecek diğer kooperatif cemiyetlerine de yardım etmek gayelerini de programlarına ithal etmişlerdi. Bugüne kadar açılan kooperatiflerin programı hep buna göredir.

[s. 55] Kooperasyonda metalar maliyet fiyatıyla tevzi edilmiş olsa bu program tatbik edilemez. Bunun için tevziat pazar fiyatıyla yapılır. Demek ki fazla bir para verilmiş olur. Buradan masarif çıktıktan sonra bir miktar daha artar ki, tâcirlerin kârını temsil eder. Bu miktarın yüzde yirmisi (ihtiyat akçesi) olarak ayrılır. Bu akçeler birike birike büyük sermaye olur. İştiraki olan ve hiçbir zaman âzâ arasında taksimi caiz olmayan bu sermaye ile toptancılığa ve fabrikatörlüğe geçilir. İhtiyat akçesinden başka terbiye ve maarif hissesi de tefrik olunur, mütebakisi (boni) nâmıyla ve istihlâk nisbetinde âzâya verilir. (Kooperasyon)'da her zaman duhûl mümkündür. Müterakki şirketlerde ancak beş kuruş kadar bir duhûliye ile girilir, hisselerin taksitlerle hatta bonolarla tediyesi de mümkündür.

Her aile bir âzâ sayılır. Bir ailenin beş hisseden ziyade alımına ekseriyetle müsaade olunmaz. İngiltere'de ((iki yüz -- 200) liraya kadar, ailelerin sermaye sahibi olmasına müsaade eden kooperatifler vardır. Fakat buna mukabil hemen hiç faiz vermezler, veya pek cüz'i bir şey verirler. (Boni)'ler yalnız istihlâk mukabilindedir.

(Kooperasyon)un İntişarı

Kooperatifler süratle biribiriyle birleşmeğe, ittihadı vücuda getirmeye mecburdur. Aralarında ittihat olmayan istihlâk şirketleri büyücek bakkal dükkânlarından ibaret kalır. Kooperasyon ittihatları toptancı ticaretin vazifesini görür.

Bir memleketin bütün kooperatifleri bir ittihat altında birleşirse sınaî devreye geçmekle olay olur. Birleşemezlerse toptancılıktan ileri gidemezler.

[s. 56] Zamanımızda İngiltere, Almanya, İsviçre, Hollanda, İsveç, Norveç, Rusya, Fransa ve sair Avrupa memleketlerinde kooperatifçilik pek çok ilerlemiştir.

Bu memleketlerin bazılarında ahali, miktarının sülüsanı raddesinde kooperasyona dahil olmuştur. Yalnız Rusya'da 1919 iptidasında (54.000) kooperatif şirketi vardı. Rusya'da ise kooperasyon hareketi (1905)'ten sonra faaliyet kesbetmiştir. Bu yerlerde kooperasyonlar muazzam ittihatlar vücuda getirmişler, pek çok fabrikalar açmışlar, kendi aralarında başka muamelâta girişmişler, hatta bazı vapurlar bile mübayaa etmişler ve ziraî teşebbüslere girişmişlerdir. Fakat cihanşûmul seyr-ü sefain, demiryollar, kanallar, hafriyat, ıskaat, müstemleke ticareti, harbî ve bahrî zenaat, cesim bankerlik vesaire henüz hususî kapitalin elindedir, ve sırf kooperasyonla kapitalizmi imha etmenin imkânı görülmemektedir.

Ziraî Kooperatifler

Kooperatifler istihlâk şirketleri şeklinde doğmuşlardır. Mamaafih, bugün muhtelif nevileri vardır. İstihsal ve kredi muamelâtı ile iştigal edenleri olduğu gibi köylüler arasında teşekkül edenleri de çoktur. Bu ziraî kooperatifler pek mühimdir, ve inkılâptan sonra da uzun zaman yaşayacaklardır. Bu şirketler köylülere lâzım olan eşyayı şehirlerden ve memalik-i ecnebiyeden getirterek köylüler arasında tevzi eder. Kezalik köylülerin yetiştirdiği ham eşyayı toplayarak şehirlere ve memalik-i ecnebiyeye götürür, satar, bu suretle tufeylî sınıfların ıtrahına hizmet ederler. Şu kadar ki, bunların çoğu bir küçük burjuva sınıfın teşkiline baîs olmaktadır.

[s. 57] Ziraî kooperatiflerin saha-i faaliyetine daha birçok hususlar dahil oluyor: ziraî aletler ve makinalar celb etmek, peynircilik, bağcılık, tohumların ıslahı, tohumluklar celbi,

terbiye-i ziraiyenin neşri vesaire, bunların her tarafta ziraatin terakkisine hizmet ettikleri görülmüştür.

İnkılâptan sonra :

Söylediğimiz gibi (kooperasyon) arzu olunan inkılâb-ı içtimâiyyeyi tevlit edemiyor. Heyet-i içtimâiyyeyi gaddar sınıfların zulmünden kurtaracak ancak inkılâptır. Bahusus sınaî medeniyetten ilelebed mahrum kalmaya mahkûm müstemlekât ve nîm-müstemleke halindeki memleketler yalnız inkılâb-ı umumî sayesinde bekâlarını sermayenin elinden kurtarabileceklerdir.

İnkılâptan sonra, istihlâk kooperatiflerinin ehemmiyeti tamamiyle zâil olur. Bu şirketler ticarî mahiyetlerini zâyi ettikleri için esas şekilleriyle tabiî berdevam olamazlar. Ancak kooperatifçilik müşrikî olursa ve iyi anlaşılmış ise, inkılâp o şirketlerde mükemmel «tevzi» makineleri bulur: kuvvet-i istihsaliyelerinden de çok istifade eder. Sunuf-u içtimâiyye arasında büyük serbestîlerin husulüne meydan verilmez.

Rusya'da inkılâptan sonra istihlâk kooperatifleri birer (tevzi) organı olarak kullanılmaktadır. Kâffesi hükümetin taht-ı nezaretindedir. Tabiî (boni) yoktur, âzâlar aileler değil, fertlerdir, sehimleri hisseleri yoktur, yalnız avans verirler. Tevzi ettikleri emtiayı ekseriyetle (ittihat)'lardan veya hükûmet dairelerinden alırlar. Maamafih, bu intikâlî devirde eşhastan da mübayaa ederler. İstihsal tevessu ederek merkezîleştirilmedikçe dahilî, haricî ticaret kâmilen devletin taht-ı inhisarına geçmedikçe, tabiî (kooperasyon) eski rolünü, yeni bir şekilde ifa etmekte berdevam olacaktır.

[s. 58] İlk zamanlarda kooperatiflerin belki (boni) tevzi etmelerini men'etmek kâfi bir tedbir sayılabilir. Bilâhare bütün memleketin iktisadiyatını tek bir merkeze raptetmek imkânı hasıl olunca, kooperatifler de suhuletle devletin idaresi altına geçebilir.

Rusya'da inkılâptan sonra (ziraî komünalar) ihdasına başlanmıştır. Bunlar ziraî kooperatiflerden ayrılır. Komünalarda yetmiş seksen aile iştirakî bir hayat geçirirler: toprakları, âletleri, vasıtaları ve mahsülleri müşterekdir. Tabiîdir ki, komünalar içtimâî inkılâp için daha mühimdir. Komünaların intişarı sayesinde köylülük âlemi komünizm yaşayışına alışabilecektir. Kooperatifler ise hiçbir zaman aileleri

iştirakî hayata dahil etmezler. Bunun için inkılâbın şu ilk senelerinde hem ziraî kooperatiflere hem de ziraî komünlere revaç veriliyor. İstikbâl her iki müessesenin kuvvetiyle hazırlanıyor.

Bizim Memleketimizde

Kooperatifçilik (1911) senesine kadar memleketimizde malûm değildi. Yalnız bazı küçük şehirlerde İngiliz ve Amerikalılara mahsus üç dört kooperatif vardı: fakat bunların kooperasyonun kavaid-i esasiyesine muhalif olarak yerlileri içerlerine kabul etmiyorlardı. Balkan muhaberesinin hitamında tarafımdan kooperatifçilik hakkında bir kitap neşrolundu. Birkaç konferans verildi.

İki üç şirket de açıldı. Fakat Harb-i Umumînin patlamasından sonra (millî iktisadiyatiyle) bütün ticareti beş altı yüz âzâsının kirli elleri arasında cem' etmek ve sahte bir burjuvazi vücuda getirmek politikasını takip eden Jön Türk hükûmeti onları da [s. 59] kapattı ve o kooperatifçiliğe serbestî-i cereyan vermek istemedi. Onların yerine (millî kooperatifler) nâmıyla bir takım şahsî şirketlere tâbi ve onların beyiye dükkânları mesabesinde dükkânlar açtı. Bunların hep idareleri hep İttihat Terakki'nin tayini ile teşekkül ediyordu. Suistimal ve selâhiyetsizlik cümlesini mahvetti. Biz inkılâba kadar ve inkılâptan sonra uzun bir zaman bu şirketlere muhtacız, çünkü bizim ahalimiz terbiye-i siyasiyye ve içtimâiyyeden mahrumdur. Kum taneleri gibi dağınıktır. Kooperasyonun mühim bir vazifesi de âzâsını siyasî ve içtimâî bir gaye etrafında toplamaktır. Bu hareketin ilerletilmesine ve yeni esaslara tevfik edilmesine ehemmiyet verilmesini, bizde kooperatifçiliğin uyandırılmasını temenni ederim.

[Kooperasyon]'a Müteallik Kararlar

Madde — 1 — T.K.F. Türkiye'de şûrâ hükûmeti teessüs edip hâkimiyet proletaryanın eline geçinceye kadar memleket dahilinde komünizm ruhunda bir (kooperasyon) hareketi uyandırmaya çalışmalıdır. Açılacak (kooperatif)'lerin riayet edeceği şartlar şunlardır.

1: Sehim yerine avans ahzi, 2: (Boni) miktarının hadd-i asgariye tenzili suretiyle ihtiyat akçesinin fazlalaştırılması, 3: Fertlerin âzâ olarak kabulü, 4: Ticaret, simsarlık, sarraflık

ve faizcilik nevinden herhangi bir mesleğe mensup olanlarla âhiren ücretli sâyinden istifade edenlerin hey'et-i idareye kabul edilmemesi ve hey'et-i umumiyede hakk-ı rey sahibi olmaması, 5: Her hey'et-i idarede mutlaka bir Komünistin bulunması.

Madde 2 — Merkezî Hey'et arzu olunan (kooperasyon) hareketini tevlit etmek için buna mahsus üç aylık kurslar açmalı, [s. 60] risaleler ve talimatnameler neşretmeli ve icabeden defterleri bastırmalıdır. Kurslarda (kooperasyon)a ait derslerden başka, komünistliği ve komünist prensiplerine muvafık iktisadiyat-ı umumiyeyi tanıttıracak ve sevdirecek konferanslar da verilmelidir.

Madde 3 — Şimdiki hükûmet nezdinde teşebbüste bulunarak, bu esaslara muvafık olarak teşekkül edecek kooperatiflerin temettü vergisinden muafiyetini ve hükûmetin taht-ı inhisarındaki emtianın tevziine icra-i tavassut etmelerine çalışmalıdır.

Madde 4 — Her mıntıka dahilinde teessüs edecek kooperatifler arasında irtibat temin etmeli, aynı mıntıkada teşekkül edecek ziraî kooperatiflerin cümlesini mıntıka istihlâk kooperâtiflerinin etrafında toplamalı; ve muhtelif mıntıkaların kooperatifleri arasında (birlik) vücuda getirmelidir.

Beş dakika teneffüsten sonra, İşçi Dernek ve Birlikleri hakkında lâyihacı Zinallı Yoldaş söz alarak âtideki izahatı verdi:

«İlk evvel teşekkül eden işçi cemiyetlerine ameleler, ustalar, müdürler hep beraber iştirak ediyordu. Tabiî iş sahipleri kendi menfaatlerini gözeterek türlü türlü sahtekârlıklar yapıyordu. Lâkin bilâhere işçiler kendi iktisadî şeraitini düzeltmek için mübarezeye başlıyor ve işçi cemiyetleri mahiyetlerini değiştirerek hemmeslek işçi derneklerine ve birliklerine tahavvül ediyor. Bugün Rusya'da dernekler, birlikler gayet kuvvetlidir. Bu inkılâplar ne kadar kuvvetli olursa işçiler o derece arzularına nail olurlar. İşçi birlik ve derneklerinin birinci maksadı kapitale karşı mübareze olduğu için, malî cihetten kuvvetli olmaları lâzımdır. Bu da, [s. 61] âzâsının vereceği taksitlerle temin edilir. Bu para umumî grevlerde ameleye verilir ve hastaların tedavisine sarf edilir. İşçiler münferit oldukları zaman daima fabrikatörlerin esiridirler. Fakat kuvvetli bir ittifak vücuda getirebildikleri anda

sermayedarların tazyikatına ve zulmüne karşı mukavemet imkânını istihsal etmiş olurlar. Tatiller esnasında gündeliklerini alırlar ve işten çıkarılsalar bile dernekler onlara başka iş bulur.» Zinallı Yoldaş bundan sonra iktisadî mübarezede amelenin biribirine siyasî grup ve fırkalarında amele ittifaklarına yardım etmesi lüzumundan bahsettiği gibi, işçilerin mutlaka terbiye-i siyasiyye sahibi olması ve işçi çocuklarının küçük sinlerinden itibaren tahsil görmesi lüzumunu da izah etti.

Bâdehu Beynelmilel Amele İttihadı âzâsından Mikadze Yoldaş bu mesele hakkında şöyle izahat verdi:

«İkinci Enternasyonal'in korkaklığı ve haşinliği üzerine açılan Cihan Harbi Üçüncü Enternasyonal'i doğurdu! Bütün dünya işçisi derneklerini biraraya toplayarak beynelmilel bir büro tesis etmek ve bu cemiyetleri merkezileştirmek istenildi.

Türkiye'deki amele teşkilâtlarının iyi ilerlemiş olması bize ümitler veriyor. Bu teşkilât tam bir sol meslek tutuyor ve Üçüncü Enternasyonal ile alâkadar bulunuyor. Merkezî Büronun şubesi olarak Azerbaycan'da bir Şark Bürosu teşkil ettik, vazifesi propaganda, burjuvaziyi devirmek ve içtimâî inkılâbı hazırlamaktır. Bu hususta Türkiye işçi vekilleriyle görüşeceğiz ve müfît neticelere vasıl olacağız. (Alkışlar.)

Bunun üzerine Mehmet Emin ve Lütfi Yoldaşlar söz alarak meseleyi lâyıkiyle tenvir ettikten sonra Meclise nihayet verilmiştir.

[s. 62] Türkiye İştirakiyun (Komünist) Fırkası'nın Birinci Kongresi aşağıdaki kararı kabul etmiştir: Bütün cihan sahasında kapitalizm ile iş arasında devam etmekte olan mücadelede en keskin silâh sınıfların taazzuvu olacaktır.

Sınıfî cidalde muvaffer olmak için Türkiye ve şark memleketlerinde devr-i tıfıliyette bulunan işçi cemiyetleri yabancı anasırdan tathir edilerek daimi surette amele taraftarı olan komünist teşkilâtlarıyla müttehiden iktisadî mübareze yürütmek için muayyen bir istihsalde iştirak eden işçilerin bir teşkilâtı olmalıdır ki amele sınıfının ücretli köleliğini ortadan kaldıracak büyük hareket, disiplin dahiline girmiş olsun ve bu veçhile (işçi dernek ve birlikleri, cemiyetleri ve ittihatları) bütün memleket istihsalâtını amele kontrolü altına almaya şimdiden alıştırılsın. Bugün işçi dernek ve birliklerinden en kuvvetlisi İngiltere, Amerika ve Fransa işçi dernek ve birlikleri olsa da, onların yalnız iktisadî mübareze ile uğraşarak

siyasî sahada pek geride kalmış olmaları ve aynı zamanda proletarya içinde küçük burjuva zihniyeti ve millî taassup uyandıran İkinci Enternasyonal'in mukabili bulunmaları bize gösteriyor ki, en doğru işçi dernekleri ve birlikleri nümunesi, Şura Rusyası teşkilatlarıdır.

Binaenaleyh, şûrâ teşkilâtlarını nümune-i imtisal ittihaz ederek Türkiye'de dahi evvela mevcud mülkiyet usûl-ü idaresiyle ve sonra burjuva hâkimiyetiyle kat'i surette mücadele edebilecek işçi dernek ve birlikleri yaratılması lâzımdır.

*
**

Dördüncü, Beşinci, Altıncı İçtimâlar

— Türkiye Komünist Fırkası'nın programına hasredilmiştir. —

Riyaseti İsmail Hakkı Yoldaş ifa ediyor. Söz, programımız lâyihasını arz [s. 63] eden Mustafa Suphi Yoldaş'a.

Mustafa Suphi Yoldaş:

Kapitalizm idare-i zâlimanesine karşı şimdiye kadar hudut ve millet tanımaksızın Rusya'da, Almanya ve Macaristan'da, muhtelif şark ülkelerinde ve nihayet Türkiye'de icra-i faaliyet eden arkadaşlarımızı, memleketimize iş görmeye davet ve bir merkez etrafında toplamağa sevk edecek âmil şüphesiz ki muayyen esaslarda takip olunacak bir programdır. Bugün biz böyle bir program lâhihasını muhterem kongreye arz ile mühim ve tarihî bir vazifenin ifasına girişiyoruz.

Türkiye Komünist Fırkası'nın programını tetkik ederken bunu iki kısma ayırmak lâzım gelir. Biri: Programa mukaddime ve esas olacak bazı tezler, diğeri asıl program.

Mukaddime ve esaslardan bahs ederken, bir kere Türkiye Komünist Fırkası'nın beynelmilel içtimâî hareketine istinad ve aynı zamanda müzaharet eden inkılâpçı bir fırka olduğunu hiçbir dakika hatırdan çıkarmamak lâzım gelir.

Yalnız, Türkiye'deki amele ve rençbere istinad edecek her hangi bir hareket ile Avrupa ve Amerika burjuvazisine mukavemet etmek, işçi halkı esaret zincirlerinden kurtarmak mümkün değildir. İçtimâî inkılâp esasları bilhassa kapitalizmin büyük roller oynadığı Avrupa ve Amerika sınaiyat muhitinde tekemmül etmiş, sermayedarlarına karşı koyacak

kuvvetli işçi sınıfları da oralarda vücuda gelmiştir. Rusya ve Avrupa proletaryasının sermayedarlığa karşı kıyam ederek kısmen hâkimiyeti eline aldığı bu devirde, herhangi bir amele ve köylü fırkasının bu beynelmilel hareketten tecritleri, müdafaasını üzerine aldığı mazlum sınıfı devletliler hesabına [s. 64] satıp işletmekten başka bir mânâ ifade etmez. Biz karşımızda duran tarihî devrin içtimâî inkılâp devri olduğuna kâiliz. (Alkış.)

Türkiye sınaiyat itibariyle zengin ve proletarya memleketi sayılmasa da, bütün mahsûl-u mesâîsini Avrupa ve Amerika kapitalizmine rehin etmiş, son asır içinde emperyalizm ve istilâ hareketine hedef olarak, Harb-i Umumîyi müteakîp nihayet her türlü hükümet teşkilâtı ihlâle uğrayarak, zulme, inkâra karşı ayaklanmış bir halkı temsil etmiş olmaklığı itibariyle, içtimâî inkılâpta muayyen bir role, bir hisseye mâliktir. Türkiye gibi bütün şarkta da bugün millî şekilde görünen kıyam hareketleri, proletarya hareketi saha-i faaliyetini genişlettikçe iktisadî bir mahiyet almak zaruretindedir. İstanbul ve Anadolu'da daha pek mükemmel olmayan işçi sınıflarının iz'ânında bolşevizme müzaheret şeklinde beliren hareket ve tenevvür, bunun maddî ve haricî mukaddemesini teşkil eder.

Fırkamız azatlığı yolunda beynelmilel içtimâi inkılâp hareketine istinad zaruretin tenvir ettiği işçi halkımız arasındaki teşkilâtını da beynelmilel esasta yapmağa mecburdur. Fırkamız Türk amele ve rençberlerini mütaassıp İttihad ve İtilâfçılar veya hain Sosyalistler tesiri altından kurtarmağa ne derecede mecbur ise, Türkiye'de yaşayan Rum, Ermeni, Kürt milletlerinin mağdur sınıflarını da Etniki Eterya, Taşnak veya Bedirhan teşkilâtlarmdan ayırarak menfaat ve maksadı müttehid bir sınıf halinde hem dahili tufeylilere, hem de istilâcı harici kuvvetlere karşı birleştirip ayaklandırmak vazifesiyle mahmuldür. (Alkışlar.)

Fırkamız her ne nâm altında yaşarsa yaşasın, bu idrake mazhar [s. 65] olmadıkça beynelmilel mübareze cephesinde iş görmeğe ve «Enternasyonal» muhitinde kuvvetli müteneffiz bir mevki tutmağa liyâkat kazanamaz.

İçtimâi inkılâp gibi; inkılâbın bütün dünya burjuvazyasına galibiyetten çıkan komünizm tatbikatı da beynelmilel mahiyeti haizdir. Bu istihsalin geçirdiği son inhisar devrinin bir netice-i zaruriyesidir. Sendika, tröst ve karteller elinde

büyük sanatların toplanması, hudut ve memleketleri birbirine bağlayan böyle ahenin istihsal ve inhisar birlikleri vücuda getirmiştir. Şarkın ham eşyası ile Garbın mahsulâtı da yine öyle bir kül teşkil ediyor, onun için Komünizm tatbikatında da âlemşümul bir mahiyet ve zaruret vardır. Ve onun için medeniyet ve refahın fen ve sanatla mütevaziyen, yer yüzündeki insanlar arasında tevzî ve tâmimi işini yine Komünizm yapabilecektir. Bu sebepledir ki, devr-i intikali temsil eden içtimâî inkılâp devrindeki buhranlarla Komünizm tatbikatının hedeflerini biribirine karıştırmayarak, bu farkların halka tebliğ ve tenviri, fırkamızın en mühim vazifesini teşkil ediyor.

Bizim programımıza mukaddeme olarak tavzih ve tetebbuuna muhtaç olduğumuz maddelerden biri de, Türkiye gibi Avrupa kapitalizminin pençesinde ezilen memleketlerin burjuvazya demokratlığı ile kurtulmaya muvaffak olamayacağı meselesidir.

Kapitalizm, istihsali büyük şirketler vasıtasıyla inhisar haline getirmekle maddeten ikbâli devrinin en yüksek mertebesine çıkıyor. Filvakî, kapitalizmin bidayet-i inkişafında Garbî Avrupa millet ve memleketleri arasındaki hudutları birleştirerek, siyasî ve iktisadî büyük vâhid-i kıyaslar vücuda getirmiş ve sonra garp medeniyeti nâmı altında malûm olan manzume-i muaşereti doğurmakla, tarihinde mühim bir rol oynamış oluyor. Ancak, [s. 66] kapitalizm her ne şekil ve surette olursa olsun, bu medeniyeti daha ilerilere doğru neşr ve tâmim etmek kuvvetini şimdi tamamiyle kaybetmiş, harb ve istilâ ile me'lûf tahripkâr bir devreye ayak basmıştır. Avrupa ve Amerika'nın Uzak ve Yakın Şarkta takip ettiği faciakâr siyaseti burada sayıp dökmeye lüzum yok.

Ancak, silâh tehdidi altında ispirto, esrar, afyon satan kendi memleketlerinden kovduğu heyet-i içtimâiyenin muzir efradına, müteferris ve kâtillere, hilekâr rahiplere müstemlekelerde yer veren, bu memleketler ahalisinin her vasıta ile ırken, medeniyeten ve iktisaden sukut ve zevaline doğru muntazam bir usul ile çalışan bir medeniyetin en iptidaî ve basit tezahürâtını hatırlamak, asıl ve mahiyeti hakkında bir fikir vermeye kâfidir. Hülâsa, denilebilir ki, sermayedarlık medeniyetinin son devirde vücuda getirdiği iktisadî mutlakiyet, Şark için ucuz fiyatla ham malı memleket ve halkımızdan zabt etmek ve pahalıya satmak şartıyla çürük mahsulâtı yine

bizlere zorla kabul ettirmekten başka takip ettiği bir maksat yoktur. Son kırk yıllık müstemlekâtçılık faaliyeti neticesinde ve bilhassa Avrupa Harb-i Umumîsinden sonra, hudud-u siyasiyesi bir kat daha belirmiş olan bu şartlar içinde, burjuvazyaya müstenid herhangi bir hareket Şarkın zavallı millet ve memleketlerini kurtarmak kabiliyetini kaybetmiştir, ve onun için bütün ümit ve istihsâl dünyanın bütün mazlum sınıf ve milletleri ile birleşerek zulüm dünyasını yıkmaya çalışan hakiki hars ve medeniyete doğru ilerleyen inkılâpçıların ve bu inkılâpçıları ağuşunda toplayan Komünist Fırkasmındır. (Sürekli alkışlar.) [s. 67] Mukaddemeye girecek bu program için fikri hazırlayacak maddelerden biri de mülkiyet meselesidir. Esasen, mülkiyet, devr-i hâzırdaki şekliyle bir hak olmaktan ziyade, bir hurafe mahiyetini arz ediyor. Sây ve teşebbüsten ziyade hilekârlıkta, hırsızlıkta usta olanlar az zamanda büyük mülkdâr oluyor ve bundan sonra bir sürü mirasyediler işçi milletin sırtında —hiçbir iş görmeksizin— yaşamak hakkını kazanıyorlar. Bugün proletaryanın esaret ve mahkûmiyetine, Şark ve umumiyetle müstemleke milletlerinin sefalet ve mazlumiyetine temel taşı işini gören müessese bu «mülkiyet» hakkıdır. Yer yüzündeki büyük fesat ve davalar hep bu mülkdârlık etrafında dolaşmaktadır. İnsanlar arasında lâhûti ve tam mânâda müsavat ve adaletin hükmetmesine taraftar olan komünistler, umumiyetle vesait-i istihsaliyeyi devlete bağlamakla zengin ve fakirler arasında bir tesviye muamelesi yapmak istiyorlar. Öyle bir tesviye ki, artık zengin başını kaldırıp kendi emeğiyle geçinen işçinin elinden malını gasbetmeye, ve onun sırtında yaşamaya imkân bulmasın, kendisi de yaşamak için küreği, sabanı alıp çalışmaya başlasın. Ancak, şu eski şekildeki mülkdârlığın lâğvı ve Komünizmin tesisiyledir ki cemiyet-i beşeriyede tufeylî fertler gibi gaddar müstevlî devlet ve hükûmetler de mahvedilmiş ve yeryüzünde beynelbeşer ve beynelmilel bir kardeşlik kurulmuş olacaktır. (Sürekli alkışlar.)

Mülkiyetin ilgasından çıkan tatbikî neticeleri program tafsilâtında göreceğimiz veçhile, bilhassa işletici, büyük mülkdârlara tesir etmektedir. Yoksa, kolunun gücüyle geçinen rençber bundan bir şey kaybetmeyecek, belki birçok kazanacaktır. Meselâ, toprak, bu toprağı işleyen köylünün elinde mülk olarak kalacağı gibi köylünün büyüyen [s. 68] evlâtlarına da bizzat işlemek şartıyla yeni toprak hisseleri verile-

cektir. Küçük sanatkârlar da başkalarının emek ve mahsulünü gasb etmemek şartıyla devletinin yardımını görecek ve evvelemirde kooperatifler içinde birleşerek fen itibariyle sanatı ilerletebilecektir. Demek ki, mülkiyetin ilgasında Komünistler karşılarında yalnız işletici ve faizci mülkdârlar sınıflarını görecekler, küçük mülkiyet sahibi işleticilerle küçük sanatkârlar kendilerine zâhir olacaklardır.

Miras meselesi de mülkiyet ile beraber halledilmiş oluyor. Tatbikatta işçi halkın ev eşyası evlâd-ı âyâline geçtiği gibi, imar edilen tarla ve sabanı işçinin ölmesiyle tercihen bu işçinin evlâdına veriliyor. Küçük tezgâhlarda da aynı muamele yapılıyor.

Böyle olunca arkadaşlar, bizim takip ettiğimiz maksatların tatbik olunamaz bir hayal değil, belki mağdur amele ve rençberleri açlık ve kulluktan kurtaran, refah ve medeniyete, hayata çıkarabilecek yegâne bir yol, hem hak ve adalet yolu olduğunda bir an bile tereddüt etmek büyük bir günahtır. Ancak, bu yola gidebilecek insanların ruhlarında mukaddes bir ateşin de yanmağa başlaması şarttır. İnkılâp ateşiyle müteharrik olmayan insanlar, bizim yolumuzda bir adım bile ilerleyemezler, sağa sola sarsılıp sendeleleyerek sukut ederler.

Mustafa Suphi Yoldaş'ın son sözleri birkaç kere alkışlarla kesildikten sonra, Türkiye Komünist Fırkası'nın programına mukaddeme ve esas olarak arzettiği on madde okunarak bervech-i âti kabul olundu.

*
**

Türkiye «Komünist» Fırkasının Programına Bazı Mukaddeme ve Esaslar

(Mustafa Suphi Yoldaş tarafından yazılan lâyihânın ilk şekli.)

1. — Hudud ve millet tanımayan fabrika sanayiinin yeryüzünde inkişaf ve teessüsü ile küçük ve millî sanatlar ortadan kalkmağa başladıktan sonra, sermaye, fabrika sanayiine sahip olan burjuvazya elinde temerküz ederek umumî bir sahaya giriyor. Sınaî istihsal işleri, şahsî teşebbüs mahiyetini kaybederek, yeniden yeniye vücuda gelen iktisadî şartlar, istihsalin şahsî mülkiyetten müşterek mülkiyete girmesini kolaylaştıracak bir şekil alıyor. Böylece Avrupa ve Amerika'da istihsal, birçok büyük şirketler, tröst ve karteller vasıtasıyla «sermayedarlar inhisarı» haline girince, bu ülkelerde iktisadî

kudret gibi siyasî hâkimiyet ve fabrikacılar, bankerler ve büyük mülk ve toprak sahipleri eline geçiyor ve bu tufeylî ve muhteris sınıflar, bütün insanlık âleminin mukadderatıyla oynamaya başlıyorlar. Küçük sanatkârlar ise, işlerini ilerletmekten, rençberler, topraklarını işlemekten âciz bir halde hayatın en ağır ihtiyaçları altında eziliyorlar ve gittikçe fakirleşerek kol kuvvetlerini iş pazarına çıkarıp fabrika ve kara toprak gündelikçilerine koşuluyorlar. Böylece, gündelikçiler (proletarya) mütemadiyen şehir ve köylerde artarak, işletici ve gâsıp sermayedarlara karşı düşman bir sınıf halinde meydana geliyor ve sınıfî bir his ve terbiyenin verdiği ve faaliyetlerle teşkilâtlarını gittikçe kuvvetlendiriyor. Hükûmeti ellerinde tutan zenginler sınıfı ise, mükemmelleşmekte ve mükemmelleşerek [s. 70] kuvvet bulmakta olan işçi halka karşı zulümlerini arttırdıkça artırıyor.

2 — Avrupa ve Amerika'da teessüs eden sermayedarlık inhisarı etrafındaki malî ve itibarî muamelelerin akla hayret verecek derecede artarak, netice itibariyle sanat, ticaret ve umumiyetle banka sermayesinin de artarak büyük ve merkezlerde temerküz etmesi, itibar tahvillerinin küllî miktarda harice çıkarılmasına sebep olarak sermaye (kapital) beynelmilel bir devreye giriyor.

Müstemlekât usulünü icat eden bu devrede ise, bütün dünya piyasaları gibi memleket ve milletlerin sermayedar devletler arasında zahiren muhtelif bahanelerle paylaşıldığı görülüyor. Gerek hulûl-ü müslihâne ve gerek doğrudan doğruya harp ile maksada ermek için kara ve deniz harbî kuvvetlerinin büyük mikyasta artmasından vücuda gelen militarizmin davet ettiği masraflar o derece büyüyor ki, bu yolda daha ziyade ileri gitmeye halkın tahammülü kalmadığı gibi, tutulan bu istikametten geri dönmek de mümkün olmuyor.

Karanlık ve açlık içinde yaşayan milyonlarca insanları sefaletten kurtarabilecek ve medeniyeti yeryüzünde neşir ve tesise hizmet edebilecek olan milyarlar pahasındaki bu teknik ve istihsal kuvvetlerinin telef ve berhava edildiği bu devrede, Türkiye ve İran gibi yarım müstemleke ve Hindistan gibi doğrudan doğruya müstemleke halinde yaşayan zayıf ve fakir memleketlerin —emperyalist devlet ve memleketler menfaatine olarak— iktisat ve medeniyetçe harabiyet ve esaretine doğru tertipli bir usul ile gidiyor, ve bu gibi memleketlerde mahreçler temin edecek [s. 71] kara ve de-

niz yollarının ele geçirilmesi etrafında müthiş ve âlemşümul harpler ve facialar icat olunuyor, ve böylece bir veya diğer millet ve memlekete mensup milyonlarca amele ve rençber sefalet içinde mahvediliyor ki, bütün bu haller sermayedarlığın son nısıf asırda getirdiği istilâcılık devrinin hasselerindendir.

3 — Sermayedarlık istihsali inhisar haline getirmekle maddedeten satvet ve ikbalin en yüksek mertebesine varmış ve fakat aynı zamanda bidayet-i inkişafında haiz olduğu bazı medeniyetkâr kuvvetlerini gaip etmiş oluyor. Vakıa burjuvazi devrinin iptidalarında serbest mübadele ve rekabet, insanlar arasında teşebbüs ve teavüne yardım etmiş, istihsal ve nakil vasıtalarının terakkisi millet ve memleketler arasında yakınlığa hizmet eylemiş ise de şimdi istihsal müesseselerinin birleşmeleri ve sermayedarlığın iktisadî mutlakiyetler vücuda getirecek surette aldığı inhisar şekli hüküm ve tagallübe âlet oluyor. Bu inhisarlar eline geçen kara ve deniz yolları ise ucuz satın almak şartıyla ham malı ve pahalıya satmak üzere çürük mamûlâtı büyük soyguncu kumpanyalar hesabına taşımaktan başka bir iş görmüyor.

Filhakika sermayedarlığın son ikbal devrinde Avrupa ve Amerika'da zuhur eden iktisadî buhranların önü alınamayarak müstahsil işçi kuvvetlerinin ise inhisar mutlakiyeti altında ezilip azaltılmasına çalışılması, Asya ve Afrika'nın gayr-i müterakki memleketlerinde küçük zenaatların imha edilerek, yerine büyük zenaatların tesis olunmaması ve sanayinin inkişaf ve terakkisi ile sıkı bir alâkası olan ziraatin bu yüzden iptidaî halde kalması ve aynı zamanda müskirat, fuhşiyat ve hurafâta ait türlü türlü müesseselerin intişarına ve binaenaleyh halkın iktisaden, medeniyeten, [s. 72] örfen ve ahlâken tedennisine gayret olunarak nüfusun kısmen oldukları yerlerde tamamen mahvına, kısmen ise başka memleketlere muhaceretlerine sebebiyet verilmesi, netice itibariyle insanlık âleminin büyük bir kısmını temsil eden bu memleket ve ülkelerde hayat ve medeniyetçe inkişaf ihtimallerini tamamen bitirmektedir ki, bütün bunlar, iptidaları Avrupa ve Amerika'da hâl-i hâzır medeniyetin doğmasına yol açan kapitalizmin son zamanlarında artık tekmil medeniyetkâr kuvvetlerini gaip ederek tamamen muhteris ve tahripkâr bir mahiyet aldığını ispat etmektedir. Tarihin bu cereyanını durdurmak veya bu cereyanı geriye çevirmek mümkün değildir.

4 — Burjuvazinin istihsal vasıtaları nasıl derebeylik devrindeki tarihî şartlar içinde vücuda gelmiş, eski yaşayış usul ve kanunları zulüm ve sefaleti arttırmaya sebebiyet verince, bu devir nasıl kendiliğinden yıkılıp gitmiş ise, şimdiki burjuvazi devrini yıkacak sebep ve âmiller pek ziyade artarak hey'et-i içtimâiyeyi sarsmış bulunuyor. Filhakika yukarıda arz olunduğu üzere inhisarcılığının bütün mânâsıyla iktisadî bir mutlakiyet ve istibdat halinde hükümrân olmağa ve bunun altında çıkan her türlü harp ve buhranların yalnız mal ve insanları değil, belki istihsal çarelerini de bozup yıkmağa başlaması, büyük mülkiyet ve tasarruf haklarının, bu haklara malik olmayan beşer kütlesinin istihsalâtına engel olup gitmesini ve bununla beraber amele sınıfının bir taraftan açlık ve sefalet içinde mahvedilirken, diğer taraftan eski tertip ve usulü muhafaza için zorla işletilip silâhlandırılması suretiyle yıkıcı-düşman kuvvetin kendiliğinden yetişip meydana çıkması, artık sermayedarlık ve burjuvazi usul ve kavanininin hey'et-i içtimâiye ihtiyaçlarını tatmin etmeye muktedir olmadığını göstermektedir. [s 73]

Sabık Rusya imparatorluğunun vasî muhitinde daimi surette Almanya, Avusturya, Macaristan ile Asya'nın bazı memleketlerinde kısmen ve mevsimî olarak amele ve rençber halkının hâkimiyeti ele alması, İtalya, İngiltere, Fransa ve Amerika proletaryalarının ise bu harekete temayülleri yeryüzünde burjuvazi hâkimiyetinden proletarya idaresine intikal devrini temsil eden içtimaî inkılâbın başladığını maddi ve âşikâr delillerle meydana koymaktadır

5 — Sınıfî cidal ile hülâsa edilebilecek olan amele ve rençber inkılâpçı hareketinin vasf-ı esasiyesi; bu hareketin içtimâî ve beynelmilel (enternasyonal) olmasıdır. Dünyanın herhangi ülkesinde yaşayan herhangi bir millete mensup işçilerin sermayedarlara aynı surette mahkûm ve ezilmiş olmaları onlar arasındaki dinî, vatanî her türlü ayrılığı son plânda bırakarak müttehit azimkâr ve inkılâpçı —beynelmilel— bir millet doğmasına yol açıyor.

6 — Bugün yeryüzünde millet ve devlet halinde yaşayan içtimaî hey'etlerden herbirine mensup amele, fukara ve rençber takımı, burjuvazi tasalluttunu temelinden yıkmak üzere son ve kat'i azîm ve tedbir ile sınıfî mübarezeye girişmeleri beynelmileli doğurmakla beraber, millî muhitte-ileride is-

tihsalâtın hür ve müşterek esaslarda kurulmasıyla, medeniyet ve refah nokta-i nazarından beliğanmabelâğ telâfisi mümkün-büyük fedakârlıklara lüzum göstermektedir.

Kendi muhit ve milleti içirde bu fedakârlığı göze almayanlar, beynelmilel faaliyete girişmek liyakatini gaip ederler. Sosyoloji ile inkılâpçı sosyalizmi birbirine karıştırıp sulh ve müsalâmeti netice değil, belki bir vasıta olarak kullanmak isteyen hain sosyalistler son ve kati [s. 74] mübarezeye gevşek bir mahiyet vermekten ve aynı zamanda inkılâbı burjuva saltanat ve tahakkümüne satmaktan başka bir şeye hizmet etmiş olmazlar.

7 — Mazlum işçiler sermayedarlar aleyhine sınıfî cidalde birleşince, karşılarına bütün dünya burjuvazisinin varlığına istinadgâh olan «mülkiyet» meselesi çıkıyor. Esasen bir hak değil; bir hurafe olan bu müessesenin yıkılması ve hey'et-i içtimâîyede mevcut istihsal vasıtalarının devlete raptı iledir ki, sermayedarlıktan doğan siyasî ve iktisadî her türlü zulüm ve tegallüpler ortadan kalkmış ve cemiyet-i beşeriyede kendi emeğiyle yaşayan her ferdin hakk-ı hayat ve iştiraki takarrür etmiş, yani komünizmin teessüsü ve işletici, gaddar ve mütevlî şahıs ve devletlerin mahvı tahakkuk etmiş olacak ve nihayet fertler gibi milletler arasında bütün mânâsıyla «beynelbeşer» ve «beynelmilel» kardeşlik, birlik ve adalet şiarları zafer bulacaktır.

8 — İçtimâî inkılâp gibi, inkılâbın burjuvaziye galibiyet ve muzafferiyetinden çıkan komünizm tatbikatı da âlemşümul bir mahiyeti haizdir. Tarih gösteriyor ki, yeryüzünde yaşayan heyet-i içtimâiyeden bir kısmı derebeylikten burjuvazi devrine yeni giriyor. Diğer kısmı burjuva devrine girmiş, proletarya hareketinin muhtelif safhalarını yaşıyor. Üçüncü bir kısmı ise, burjuvazi devrinden proletarya devr-i hâkimiyetine geçmiş bulunuyor. İçtimâî inkılâbın ibtidar ve intişarında milletlerin geçirmekte oldukları iktisadî tekâmüllerle tarihî ve siyasî şartların büyük alâka ve hisseleri olmakla beraber, inkılâp başladıktan sonra millet, memleket ve ülkeleri birbirinden lâyezal kararlarla ayırmak doğru değildir. Bugün proletarya devr-i hâkimiyetine ayak basmış olan Rusya'da komünizm [s. 75] icraat ve tatbikatının muvaffakiyeti, iktisadiyatça müterakkî diğer garp memleketlerindeki içtimâî inkılâbın zuhuruna bağlı olduğu kadar, bütün garpta intişar

edecek komünizm tatbikatının da iktisadiyatça daha muhtelif safhalar arzeden şarktaki inkılâbî hareket ile alâkası pek mühim ve hayatîdir. Garp ve şarktaki bu hareketler dünya iktisadiyatının esasen burjuva devr-i saltanat ve tasallutunda inhisar mahiyetini almasından dolayı — birbirlerinin mütevellit ve mütemmîmidir.

9 — Umumiyetle şark memleketlerine nisbetle oldukça siyasî ve iktisadî tekâmülâta mazhar olan Türkiye'de fabrikacılık lâyıkıyla inkişaf edememiş, ve memleketin ötesine berisine serpilmiş bazı fabrikaların mevcut olmasına rağmen, bunlar ve şehirler etrafında mükemmel ve musannef bir proletarya teşekkül eyleyememiştir. Türkiye bugün Avrupa ve Amerika'ya gönderilen ham eşyayı ve madenleri çıkaracak ve bunları bozulmaktan kurtarıp kolaylıkla taşıyacak sanayi-i istihzariye, madeniye ve nakliyede çalışan yüz binlerce sanatkâr ve fukara işçilerin, tarla ve bahçelerde sabahtan akşama kadar alın teri dökerek en zarurî ihtiyaçlarını temin etmekten âciz kalan köylülerin, cihangir hükûmet ve devletlerin yumruğu altında ömürleri heder olan milyonlarca amele ve köylüden mürekkep askerlerin ve nihayet şehir ve köylerde her türlü istihsal vasıtalarından mahrum işsiz ve halâs ümidini kaybetmiş bir sınıf-ı fukaranın yaşadığı bir memlekettir.

10 — Yedi asırlık iktisadî ve siyasî hayatında, ocak devrini atlatarak birçok hükûmet ıslahat ve tanzimatına maruz kalan ve bugünkü şekil ve tarz-ı idaresiyle burjuva demokrasisine ayak basmış olan Türkiye'de (sınıfî mübareze) iptidaî inkişaf devrini yaşamaktadır: Bugün Türkiye'de galip ve yağmacı Antanta devletlerine karşı devam eden [s. 76] millî kıyam hareketine fakir sınıfların iştiraki, «düşmanın düşmanı» ile yani haricî kapitalizmin tasallutuna karşı kendi içindeki muhtekir ve gâsıp küçük burjuvazi ile müştereken mübareze mahiyetinde tecelli etmektedir. Kendi muhitinde yalnız maddî menfaate müstenit münasebetler tesis eden Avrupa ve Amerika burjuvazisinin Türkiye gibi hayat ve iktisadiyatça zayıf memleketlerin her türlü tahaffuz ve nikâb hudutlarını yıkıp bu memleketleri kendilerine irad veren birer çiftlik ve buralarda yaşayan insanları yalnız işletilmeye mahkûm birer hayvan sürüsü haline koymaları, bu memleketlerde umumi surette Avrupa ve Amerika sermayedarlığına karşı büyük bir düşmanlık hissi uyandırmıştır.

Ma'haza, bir taraftan emperyalistlere karşı tevcih edilen bu mübarezenin devamı, diğer taraftan bilhassa içtimâî inkılâbın Avrupa'da intişarı, sınıfî iz'anın tekemmül ve inkişafı üzerine mühim tesirler icra ederek, Türkiye'deki hareketlerin içtimâî mahiyet almasına yardım etmekte ve sosyalizm esasında amele ve rençber şûrâlar cumhuriyeti tesisatına müsait şartları ihzar eylemektedir.

11 — Türkiye İştirakiyûn (Komünist) Fırkası yukarıda zikrolunan esaslara binaen, son devrin insanlık âlemine yeni ve bütün mânâsıyla hür hayat vaad eden içtimâî inkılâp devri olduğuna kâil ve herşeyden evvel bir «amele ve rençber» fırkası, dünyanın diğer komünist fırkalarıyla beraber Üçüncü «Enternasyonal»i teşkil ve onun yine beynelmilel burjuvazi ile mübarezesine faal bir uzuv olarak iştirak eder.

Türkiye «Komünist» Fırkası bütün füyuzatını işçi halktan almakla beraber, beynelmilel kardeşlik ve birlik hareketinin pişvası olarak halka zafer ve inkılâp yollarını gösterir. Yeni hayat tesisine delâlet eder.
[s. 77]

*
**

Program Müzakerâtı

On maddeden ibaret mukaddeme ve esaslar müzakere ve reye konulup kabul edildikten sonra, asıl programın muhteviyatına geçiliyor. Lâyihacı Mustafa Suphi Yoldaş tarafından fasıl fasıl okunup izah ve bâdehu müzakere ediliyor, bundan sonra da, madde madde reye konuluyordu. Program lâyihası hükûmetin şekline, dinî, millî münasebetlere, iktisadiyata, köy iktisadiyatına, tevzi ve istihlâke, bankalara, vergilere, mesken ve iaşe meselesine, işçilere ait teminata, ordu ve zabıta işlerine, mahkeme işlerine, maarif ve harsa ait olmak üzere on iki fasıldan ve kırk dokuz maddeden ibaret idi.

Fasıllar hiç bir tâdilâta uğramadığı gibi, maddelerde memleket ve halkın şu hayat ve iktisat şartlarına göre bazı tâdiller yapılmış, daha sonra fırka programı hey'et-i umumiye ile reye konularak sürekli alkışlar içinde kabul olunmuştur.

Program Müzakereleri

Program münakaşasında söz alan yoldaşlardan bazılarının nutuklarından, aşağıdaki fıkralar iktibas edilmiştir:

Ahmet Cevat Yoldaş'ın nutkundan :

1 — Sermaye ve mülkiyet meselesi : Sermayedarlar mülkiyeti tevzi eden komünistliği haydutluk ve eşkiyalıkla itham ediyorlar. Bu gayet cahilâne bir ithamdır. Komünistler bunların tasvir ettikleri gibi haydut ve şakî değildir. Bilâkis, burjuva hayduttur. İnsanların hür bir haysiyet sahibi olmasına mâni olan, insanları esir haline getiren onlardır. Burjuvazidir ki, eski giydiklerimizi, eski sanatlarımızı mahvetti, bizim bütün şarkın, bütün mazlum ve mağdur sınıfların servetini, semere-i sâyini hayhay gasb [s. 78] eden, onunla bankalarını dolduran onlardır. Sonra utanmadan «Komünistler gâsıptır!» derler. Biz burjuvalara diyoruz ki: Bu topladığınız servetler sizin değildir: Umumî cemiyetindir. Siz bu servetleri icat ettiğiniz bir sistemle tedricen gasbettiniz ve şimdi onları cemiyetin ekseriyetini istismar etmek maksadıyla istimal ediyorsunuz. Bu servet artık sizin elinizde kalamaz. Yoldaşlar, akidenin esası bu noktadadır. Bir bankanın sermayesi birkaç şahsın malı mülkü olamaz. Gayet vasî bir heyet-i içtimâiyenin mesaisi iştiraki olmadıkça bir bankanın sermayeleri işleyemez, bir nemâ getiremez. Bunun gibi bir fabrikanın da işlemesi birçok insanların çalışması, vasi bir hey'et-i içtimâiyenin mahsulâtını istihlâk etmesiyle mümkündür. Demek ki, bankalar, fabrikalar, içtimaî ve iştirakî mahiyette müesseselerdir. Bunlar hiçbir suretle ferdî mülkiyet halinde kalamazlar. İşte komünizm, burjuvazinin birçok sınıfları imha ederek, sayısız insanların emek hakkını yiyerek, sayısız insanları işleterek biriktirdiği bu muazzam servetleri gâsıp ve gaddar sınıfın elinden alarak hakiki sahipleri olan proleter sınıflarına ve umum hayat-ı içtimaîyeye iade edecektir.

2 — İnkılâp neden teehhür ediyor: Avrupa'da proleter sınıfı mükemmel teşkilâta malik olduğu halde, orada ne için içtimâî inkılâp olmuyor. Bu noktayı tahlil etmek ve künhüne vakıf olmak, bizim için pek mühimdir. Garpte amele sınıflarının mübarezeden hâlî kalmadığı şüphesizdir. Her gün kıyamlar çıkarıyorlar, tatil-i eşgaller yapıyorlar. Sermaye bu-

na karşı pek çok fedakârlık ihtiyar ediyor. Amele sınıfını memnun etmek için elinden geleni yapıyor. Sermaye bütün kuvvetini Şarktan ve müstemlekelerden temin ediyor. Bunun için Şarkın bir an evvel uyanması lâzımdır. Avrupa haydutları bu gün bile Kızıl Rusya'ya ve Türkiye'ye karşı kendi askerlerini sevk [s. 79] ediyorlar. Şovenist Rumları, Polyakları teslih ederek üstümüze musallat ediyorlar. Yahut, müstemlekelerden tuttukları renkli askerler ile bütün inkılâbî hareketi bastırmaya çalışıyorlar. İktisadî ihtiyat hazineleri de hep Şarkta ve müstemlekelerdedir. Şark ne kadar tez ayılırsa, Avrupa burjuvazisi o kadar çabuk maddî ve manevî bütün kuvvetlerini gaip edecektir. Şarkın ayılmaması kendi kendine karşı bir ihanettir. Şarkta inkılâp, intibah süratle intişar ettiği nisbette kapitalistler korkuya düşecek, titreyecek ve teslim-i silâha mecbur olacaktır. Ancak ortada Avrupa proletaryası hâkimiyeti eline geçirebilecektir. Şark daha ziyade beklememeli, esaretten kurtulmak için bütün mevcudiyeti ile inkılâba atılmalıdır.

3 — Şimdiki hükûmetimizden hiçbir şey beklenilemez; son vekayi-i tarihiyemizi gözden geçirecek olursak görürüz ki, bizim hükûmetlerimiz köylü ve rençber halkı asla inkişaf-ı medenî ve içtimâiyeye sevk etmemiştir. Gerek padişahlık, gerek sabık Jön Türk Hükûmeti ancak kendi sınıfî ve şahsî menfaatlerini gözetmiştir. Maaşları tezyit ve temine çalışmışlar, köylü ve rençber sınıfın şerait-i hayatiyesini iyileştirmeye asla ehemmiyet vermemişlerdir. Son üç padişahımızın siyasetine hepimiz vâkıfız. İşte Abdülhamit, gayet müstebit bir adam iken, bin üç yüz yirmi dört inkılâbı üzerine meşruiyetperver bir hükümdar kesildi, göğsüne kırmızı kokart takarak selâmlığa çıktı. Demek o ne müstebit, ne de meşruiyetperver idi. O ancak tacını, tahtını düşünen, müreffeh yaşamak isteyen bir şahıstı. Sultan Reşat'ın da sulhperverliği ve meşrutiyetperverliği sahte idi. Çanakkale müdafaası cihangirlik damarını tahrik etmiş, cihangirâne kasideler bile yazmasına sebep olmuştu. Ecdadının cesaret etmediği temâyülâtı göstermekten ve Jön Türk Hükûmetinin Cihad-ı Mukaddes [s. 80] ve İttihad-ı İslâm politikasına âlet olmaktan ihtiraz etmemiştir. Fakat yine bu padişah devletin mühim aksamını düşmana teslim eden muahedeleri imzalamıştır. Şimdiki padişah da onlar gibidir. Bir saray hayatı yaşayabil-

mek için o güya müdafaa etmek istediklerini söyledikleri milleti de vatanı da İngilizlere esir ediyorlar, payitahtlarında düşman jandarmasını görmeye razı oluyorlar. Bütün bu hükûmetler göstersinler, memlekette ne yaptılar? Yol yok, mektep yok, hiçbir şey yok, sonra da bunlardan hiçbir şey beklememeliyiz.

Biz ancak hükûmeti tufeylî sınıfların ve eşhasın elinden kurtarıp amele ve rençber sınıflarının ellerine teslim ettikten sonra, içtimâî ve medenî bir inkişafa mazhar olabileceğiz. Onlar «vatan, vatan?» diye bizi Anadolu'nun içerisinde küçük bir muhit dahilinde sıkıştırdılar. Hükûmeti biz zahmetkeşler, kanlarını döken askerler, rençberler elimize almalıyız. Memleketimizde hakiki inkılâbı biz yapmalıyız. (Sürekli alkışlar)

Abîd Alim Yoldaş'ın nutkundan :

Yoldaşlar! Komünizm beşeriyeti sınıfsız bir hayata götürecektir. Sınıfsız bir hayat, hükûmetsiz bir hayat demektir. Hükûmet daima bir sınıfın elinde olup diğer sınıfları tazyik etmeye vasıta oluyor. Komünizm bu usulü ortadan kaldırarak insanları hakiki müsavata nail edecek, hiçbir ferdin diğer fertler üzerine ve hiçbir sınıfın diğer sınıflar üzerine hakk-ı hâkimiyeti kalmayacaktır.

Yoldaşlar! Kapitalist taraftarları komünistleri birçok yalanlar, bühtanlarla itham ediyorlar. «Komünizm katiyen hürriyet vermiyor!» diyorlar. Bu, burjuva sınıfı hakkında doğrudur, çünkü komünizm hürriyeti amele ve rençber sınıfın bütün düşmanlarına bahşedemez. Onlar hâkim iken bütün amele ve rençber sınıflarını hürriyetten mahrum bıraktıkları gibi, inkılâbı yapacak proleter sınıflarla [s. 81] mukabele-i bilmisilde bulunmalıdır. Bilirsiniz ki, bugün hâkimiyeti elinde tutan sınıfa karşı herhangi bir kıyam vâki olsa, ona cesaret edenleri derhal kurşuna dizerler. Tabiîdir ki, inkılâpçılar da burjuvazinin irticaî hareketine karşı aynı şiddetle hareket etmelidir. Yumuşaklıkla, merhametle inkılâp yapmak asla mümkün değildir.

Hurafat İle Mücadele Hakkında

Bu kelimenin tayyini teklif eden Sacit Yoldaş izahat veriyor: Elbette ki, hurafe fikir ve hakikatin karşısında bir lekedir; insanlar tenevvür ettikçe cehalette zaruri olan bu haller kaldırılacak. Geçen maddede hürriyet-i vicdan kabul edil-

di. Bununla tezat teşkil eder. Tabiatiyle batıl şeyler kaldırılır. Fakat zikrine lüzum yoktur. Bazı şeyleri söylemekten, söylememek evlâdır. Bazı hisler tevlit edebilir.

Suphi Yoldaş — Hurafelerin kendiliğinden kalkması tabiîdir, diyorlar. Arkadaşlar, fark nedir? Hürriyet-i vicdan bizim memleketimizde de bir şiar olarak yaşıyor, fakat bu hakikatte boş bir söz olarak kalmıştır. Biliyorsunuz ki, İttihat ve Terakki Fırkası da hürriyet-i vicdan taraftarı idi. Fakat İstanbul'da polisler vasıtasıyla kadınların, çarşaflarını yırttıran, ibadette kusur edenleri tutturup hapse attıran yine İttihat ve Terakki idi. Güya diyeceklerdi ki, Talât Paşa dindar adam imiş. Bu hareketler hürriyet-i vicdanı müeyyit değil, belki aldatmak için kurulmuş bir takım tuzaklardır. Biz ise, cesaret-i medenîye göstererek «Her ferdin dinî münasebetinde mes'uliyeti Allah'a, siyasî içtihadatında ise halka karşıdır.» diyoruz. Halkın gözünü örten bulutlu perdeleri yırtarak insanlara bütün mânâsıyla tam bir hürriyet-i vicdan vermek istiyoruz. Bu arada size programımızı göstermek zamanı gelmiştir. Hurafat ile mücadele, bizde gençlik içinde yirmi otuz seneden beri [s. 82] intişar ettiği halde hükûmetler irticaî bir vaziyet muhafaza ediyor. Fırka bu hali alenen göstermeye mecburdur. Komünistler esasen cehalet ve taassupla mücadeleye karar vermiş fedailerdir.

(Madde aynen kabul edilmiştir.)

Federasyon Hakkında

Edilen itirazlar üzerine Suphi Yoldaş izahat vererek «federasyon» kelimesinden ne kastedildiğini anlattı. Büyük bir federasyon içindeki küçük cumhuriyetlerin devletten ayrılmadıklarını, bahusus sosyalist esasta kurulmus hükûmetlerde bunların idare işlerinde her vakit siyaset-i iktisadiye cihetinden müttehit bir şekil teşkil ettiklerini, bundan asla korkmamak lâzım geldiğini söyledi. İtirazların temadisi üzerine; Ethem Nejat Yoldaş: Şark kongresine iştirak eden yoldaşlardan bir Bulgar, bizden şöyle sordu: «Bulgarlar Türkiye ile federasyon yapmak istiyorlar. Türkler buna razı olurlar mı?» Görülüyor ki, yalnız federasyon bugünkü devletin havzası dahilindeki memleketlere münhasır değildir. Sosyalistler bütün millet ve memleketlere şâmil bir mânâdadır.

Ahmet Cevat Yoldaş — Bugünkü münakaşalardan anlıyo-

rum ki eski zihniyetlerimizi terk ediyoruz. Biz eski kafamızdan ayrılmayacak olursak, bizim kanunlarımız burjuvazi hükûmetinin kanunlarından farksız olur. Yoldaşlar, hudut, bayrak, padişah, bunlar beşerin zararını doğuran bâtıl şeylerdir. Umum beşeriyeti iktisadî bir idare altında birleştirecek geniş sistemler, geniş prensipler lâzımdır. Görüyorum ki, Antanta'nın bugünkü muvakkat muvaffakiyetleri ve galibiyetleri karşısında bir takım vehimlere düşülüyor. Fakat Yoldaşlar, o haydut devletlerin tegallübü çok sürmeyecektir, onlar pek yakında elleri arasında tuttukları bütün müstemlekeleri [s. 83] kaçıracaklardır. Her millet gibi Araplar, Kürtler, Bulgarlar da ne surette yaşayacaklarını kendileri takdir ve tayin edeceklerdir. Federasyonu Rusya kabul ettiği gibi biz de kabul etmeliyiz. Bu prensibi yalnız biz değil, bütün milletler kabul etmelidir. Ancak bu prensip sayesindedir ki beşeriyet vasî bir aile halini alabilecektir.

(Madde aynen kabul edilmiştir.)

Arazi Meselesi Hakkında

Arazi meselesinde takip olunan prensipler hem basit hem de gayet âdilânedir. Şüphesiz esas gaye devletin idaresi altında cesîm ziraat ve mükemmel makinelerle çiftçiliktir. Fakat bu devreye girinceye kadar hususî ve küçük ziraat de uzun zamanlar devam edecektir. Bu devrede herkese işleyebileceği kadar toprak temin edilmelidir. Müştereken çalışan lara ise her türlü suhûletler gösterilir. Maamafih, münferit olarak toprağı ekmek isteyenler de serbesttir. Onlar da ne kadar toprak zer'edebileceklerdir. Bunların vefatında evlâtları tercihen pederlerinin ekip biçtiği yeri imâr etmekte berdevam olacaklar. Bu toprak yetmediği halde fazla olarak kendilerine diğer topraklar da verilecektir. Çünkü bir insanın zer'edebileceği toprak az, birkaç insanın zer'edebileceği toprak ise çoktur. Demek ki aile büyüdükçe toprağı da büyüyecektir. Bununla miras meselesi daha âdilâne bir şekle girmiş oluyor. Biz yalnız başkaları vasıtasıyla başkalarını işleterek ziraî teşebbüslere müsaade etmeyeceğiz. Toprağı kim işliyorsa mahsul de onundur. Yalnız insanın insan tarafından kul köle haline getirilmesi memnudur. Demek ki, [s. 84] toprağı işlemek hakkı bâki, başkalarını işletmek hakkı memnûdur. Tevziat ve sair işler köy şûralarına aittir, herşeyin adalet dairesinde cereyanı lâzımdır.

Buna dair programa bir madde ilâve olunsun. (İlâvesi kabul edilmemiştir.)

Mesken Meselesi Hakkında

Yakup Yoldaş — Bizim memleketimizde ekseriya dört beş odalı evler mevcuttur. Bunlar nasıl taksim edilecektir. Bu hususta arkadaşları biraz tenvir etmek lâzımdır.

Sacit Yoldaş — Ben (aile mahremiyeti siyanet edilerek) kaydının ilâvesini teklif ederim.

Suphi Yoldaş — Bizde mesken meselesi yeni değildir. Meselâ, İstanbul, Anadolu'dan asker geldi mi, evlere taksim ediliyor. Ancak taksim hususunda bazı usullere müracaat ediliyor ki, bunların nazar-ı dikkate alınması lâzımdır. Kanun yapıldığı zaman bunların hepsi mufassalan düşünülüyor. Fakat zengin sınıfın sefahatine tabiî meydan verilmez. Meselâ: Bir kütüphane, bir salon, bir yemek odası, bir sandık odası, bir tuvalet odası... bunlara işte mahâl yoktur.

Hilmi oğlu Hakkı Yoldaş — Hükûmetler muhacirleri, yangından çıkanları düşünmüyorlar. Onları câmilere, hamamlara dolduruyor ve bu zavallıların aile mahremiyetini nazar-ı itibare almıyor... Çünkü onlar mazlum ve fakir sınıfa mensuptur, aile mahremiyeti yalnız burjuva sınıfına mahsustur. Tabiîdir ki, proleter sınıflar da hâkimiyeti ele alınca, bedbaht sınıfların sefaletini tehvin etmeyi düşüneceklerdir. Bu onların hakkıdır. Böyle bir mesele karşısında burjuvazinin hissiyatı kimseyi işgal edemez. Zavallı [s. 85] amele ve rençberler, birkaç aile bir evde, bir odada, hatta bir tarafında da sığırlar bulunmak şartıyla yaşamaya mahkûmdurlar.

İsmail Hakkı Yoldaş — Fırka programım gösterdi. Mesken meseleleri ahali komisyonları vasıtasıyla hâl olunur. Bu komisyonlar her nev'î hissiyata ve icabata riayet ederler. Bu tabiîdir.

Mahkeme-i Şer'iyeler Hakkında

Yakup Yoldaş — Biliyorsunuz ki, memleketimizde adliye işlerinden mâada şer'i mahkemeler de vardı, bunları birdenbire atmak doğru değildir. Şûrâ idaresinin halk mahkemeleri teşkil edildiği gibi, şer'i mahkemeler de vücuda getirilmiştir. Ben Dağistan'da birçok misallere tesadüf ettim ve şer'i mahkemelerin bekası lüzumunu anladım. Abdurrahman Yol-

daş'ın dediği gibi mahkeme-i şer'iyeler muvakkat olarak kabul edilmelidir.

Suphi Yoldaş — Dinî esaslara ait olan meseleler cemaat meselesi haline getirilir. Küçük miras, nikâh, talâk meselesi cemaat teşkilâtı halindeki şer'i mahkemeler veya murahhaslıklar ve saire tarafından hâl edilir. Şûrâ idaresi buna mâni değildir. Fakat mahkeme-i şer'iyeler ve kadılar hakkında söylenen sözler, edilen itirazlar yeni değildir. Biliyorsunuz ki, en büyük ediplerimizden Namık Kemal, Ziya Paşa gibi adamlar bile mahkeme-i şer'iyeler aleyhine yazmışlardır. Anadolu'da kimse onların lehinde değildir. Yalnız kadılardan herkes müştekîdir ve kadıların hayırsızlığı ayyûka çıkarak mesele bunlar aleyhine çoktan hâl edilmiştir.

Bizim tekrar mahkeme-i şer'iyelere rücû etmemiz büyük bir hata ve irtica olur. Dağıstan başka Türkiye başkadır. Dağıstan ahalisi daha iptidaî devirler yaşıyor. Fakat bunlar da hakikati anlıyorlar, hatta Türkistan'da mahkeme-i [s. 86] şer'iyelerin lâğvını bizzat ahali talep etti. Evvelâ, komünistler bir eser-i deha ve siyaset göstermek için mahkeme-i şer'iyelere ruhsat ve inkişaf vermişlerdi, üç ay sonra ise bir de gördük ki, halk câ-be-câ ellerinde sopa ile kadıları mahkemelerden koğdular. (Alkışlar). Bugün Türkiye'de komünistler bazı komünistlerin dediği gibi, böyle bir kıyaset gösterse, bizim amele ve rençberlerimiz de kadı efendileri sopa ile koğmağa mecbur edilmiş olacaklardır. Bundan başka bizde müftülükler hemen cemaat teşkilâtı halindedir. Kadılardan münevver olanlar şer'i mahkemelerin Bolşevik olduğunu yazıyor. Demek ki bizde ruhanîler bile komünizmi kabul ediyor. Artık mahkeme-i şer'iyeler hakkında söz uzatılmamalı, bakiyesinin mülkileştirilmesine taraftardırlar. Memleketten haber aldığımıza göre, inkılâpçı ve Bolşevik müftü ve kadı efendiler de eksik değildir. Onun için Türkiye'de böyle bir mahkeme-i şer'iye meselesi etrafında büyük hadiselerin zuhuru tasavvur edilemez. Patrikhane ve murahhaslıklara gelince: Meselenin asıl keskin ciheti budur. Çünkü: Bunlar hem siyasî, hem millî, hem adlî, ve hem de dinî bir müessese olarak mesup oldukları milletler içinde vaziyete hâkimdirler. Komünistlerin karşısına çıkacak unsurlar asıl bunlardır ki; bunlara koşulan kadılar da zuhur ederse her birisine karşı mübareze açarak herhangi millete ve dine mansup olan mağ-

dur sınıfları kulluk ve karanlıktan kurtarmak, komünist fırkasının mukaddes vazifesi olacaktır. (Alkışlar.)

*
**

Altıncı İçtimâ — Akşam Celsesi
Muhtelif Teşkilâtların Lâyihaları

İstanbul Teşkilâtı Hakkında Lütfi Necret Yoldaş'ın Nutku'ndan:

Rusya İnkılâbı şiarını dünyaya neşretmeğe başladığı zaman İstanbul'da [s. 87] herkes buna dair malûmat almak istiyordu. O esnada üseranın bir kısmı da Rusya'dan gelerek halkı tenvir ediyorlardı. Mütarekeden sonra halk iki şık karşısında kaldı: Biri içtimâî inkılâba koşmak, diğeri cihangirlerin nüfuzu altına girmek... Ekseriyet içtimâî inkılâba, hürriyete taraftardı. Bazı teşkilât vücuda getirildi ve Üçüncü Enternasyonal ile alâkadar olmağa başlanıldı. Rusya'ya suret-i hususiyede gidip gelen arkadaşlar bizi tenvir ettiler ve (Yeni Dünya)nın neşriyatından haberdâr eylediler. Bundan sonra komünizm propagandası tevessü etti, grubumuz büyüdü. 1919 yazında Rusya'daki Türkiye Komünist Teşkilâtı Moskova'ya ve oradan Kırım'a nakl-i faaliyet etmişti. Ve bu zamanda dört yoldaş Kırım'dan İstanbul'a gelmişlerdi ve yanlarında inkılâba ait eserlerle Yeni Dünya nüshaları getirmişlerdi. Bu edebiyat da ayrıca komünizm efkârının intişarına hizmet ediyordu. Üç ay sonra tekrar Odesa'dan İstanbul teşkilâtına memur birkaç yoldaş geldi. Bu arkadaşların iştirakiyle faaliyet ziyadeleşti, propaganda tevessü etti ve on iki kişiden mürekkep bir heyet vücuda getirildi. İngilizler bu teşkilâtı haber alarak arkadaşlarımızın bir kısmını tevkif ettiler bir kısmını da hidemât-ı şâkkada kullanmak üzere Çanakkale'ye nefy ettiler. Bunun üzerine teşkilât büyük bir buhran geçiriyor, gayet hafî çalışmaya mecbur oluyordu. Maamafih, kayıkçılar, hamallar ve de bazı sınıflar arasında faaliyet ve teşvikat devam ediyordu. Biz Beş Martta İstanbul'dan hareket ettiğimiz zaman ahvâl bu merkezde idi. Bundan sonra görülen işler hakkında yeni gelen bir yoldaşın verdiği malûmata nazaran tramvay müstahdemlerine büyük bir grev yaptırılmış ve maaşları tezyit ettirilmiş. Bundan başka, İngiliz vapurlarında çalışan ameleler arasında da propaganda

yapılarak, greve teşvik edilmiş, muvaffakiyet görülmüştür. [s. 88] Bu teşebbüslerin neticesi olarak maaşlara zam yapıldığı gibi, tramvay, vapur müstahdemlerine ve amelesine mahsus hastahaneler, kıraathaneler ve içtimâ mahalleri açtırılmıştır.

Hilmioğlu Hakkı Yoldaş'ın Nutku'ndan:

Yoldaşlar, Cihan Harbi sebebiyet verdiği bütün felâketlere, perişanlıklara, sefaletlere rağmen, bize iki büyük iyilik getirdi. Biri Rus Çarlığı'nın ve onunla beraber birçok taçların sukutu, diğeri de Türk proletaryasının sınıf benliğini, sınıf şuurunu hissetmesi oldu.

Türkiyelilerin bir kısmı Rusya'da, diğer bir kısmı da Almanya'da gayet mühim inkılâbî hadiseler, vak'alar görmüşlerdir. Biz Almanya'da gördük ki, harbi idare eden Türk hükûmetinin mühimmat-ı harbiye ve sair eşya almak üzere gönderdiği memurlar büyük şehirlerin açık veya kapalı kumarhanelerinden ve sefahat merkezlerinden çıkmıyorlar. Öyleleri vardı ki, İstanbul'da az bir müddet evvel fena bir hayat yaşamakta iken, şimdi Berlin caddelerinde otomobil içinde yüzü boyalı kadınlarla dolaşıyor ve bir gecede yüzbinlerce mark sarf edebiliyordu. Yine öyleleri vardı ki, meselâ alâka gösterdiği bir kadına yalnız hoş görünmek için, mühim bir tiyatroyu onun şerefine kapatıyor, diğer biri, yüzlük banknotlardan sigara yapmak ve yakmak tecrübelerinde bulunuyorlardı. İttihat ve Terakki Fırkasının birçok garip teşebbüsleri meyanında sun'i ve cebrî tedbirlerle büyük teşebbüsat-ı iktisadiyeye muktedir yeni bir burjuva hey'eti de vardı. Tabiî böyle bir klik vücuda gelmek için ona bir de işçi sınıfı ilâve etmek lâzım gelecekti. Bunun için Tophane, Zeytinburnu, tersane ve sair fabrikaları sanayi mekteplerine mensup dört bin kadar genç işçi, fabrikalarda sanat öğrenmek ve staj yapmak için Almanya ve Avusturya-Macaristan'a [s. 89] gönderildi. Bu genç amelenin büyük bir kısmı Almanya'nın muhtelif şehirlerine dağıtılmıştı ve bu gençlerin Alman amelesinin hayatına karışmasına, Alman amele teşkilâtıyla doğrudan doğruya temasa gelmesine imkân hazırlıyordu. Berlin'de ve Almanya'nın büyük şehirlerinde büyük Türk memurlarının ve harp zenginlerinin sefihâne hayatı devam edip giderken, bu gençler her gün memleketlerine ait zehirnak hava-

disler alıyorlardı. O zaman bu genç Türk amelesi memleketi bütün mukadderatı ile beraber kumar masasına koyanların daima tekrarından usanmadıkları «vatan» ve «millet» kelimelerinin mânâ-yı hakikisini anlamaya başlamıştı.

Görülüyordu ki, «Yaşasın vatan» nârasıyla bağıranlar hakikatte vatanı yağma etmekten ve sefahatten başk bir şey düşünmüyorlardı. Memlekette açlık müthiş bir şekil almış iken ve memleketin çocukları gıdasızlık yüzünden uzvî tereddiye duçar olurken, Berlin'e gelmiş beyler yüzbinlerce markı ufak bir keyif için ve ölüme sürüklenen memleketin kaderine karşı tamamiyle lâkayt, sokaklara döküyordu. Bütün bu vak'ayı mazruf olan çıplak ve ebedî hakikat bütün bu soyan sınıfların soyulan sınıfları uyutmak ve avutmak için kullandığı tarihî yalanlar Almanya'daki Türk amele ve talebesi üzerinde şedît tesirler ifa etmekten halî kalmadı. İşte bu şeraît-i ruhiye altında doğrudan doğruya ameleye istinat eden ilk Türkiye Sosyalist Teşkilâtı vücut buluyordu. Amele ve talebe arasındaki ruhî ihtimardan [bir kelime okunamıyor] ve müteazzî bir heyet vücuda getirmek fikriyle bir kısım talebenin teşviki ve ameleden büyük bir ekseriyetin iştirakiyle, Türkiye İşçi ve Sosyalist Partisi dünyaya geldi.

Almanya'da inkılâp başladığı zaman Türkiye işçileri Spartakların yanında mevki almaktan çekinmediler ve büyük ideale bağlı, saf ve civanmert [s. 90] genç inkılâpçılarımız (Liebknecht) ve (Rosa Luxemburg) etrafında Spartaküs harekatına bilfiil iştirak ettiler. (Alkışlar.) Bu genç yoldaşların cihan inkılâbına doğru attıkları bu kat'î ve kahraman adım bize beynelmilel teşkilâtların kuvvetlendirilmesi lüzumunu hissettirmişti. Spartaküs vukuatı esnasında birkaç genç ihtilâlci arkadaşımızın şan ve ideal meydanında can verdiklerini gördük ve onların mezarları önünde onların gittikleri yoldan dönmeyeceğimize ahdü misak ettik. (Alkışlar.) O devirde Berlin Türk Klübü, başlarında kuvvetli bir çeneye malik nasyonalistlerden biri* ile onun kuyruğu olan birkaç kişinin elinde idi. Bilâhare, teşkilâtçı birkaç arkadaşımızın etrafında amele gençler de klübe iştirak ettiler. Klübün Türk klübü olduğu ve nasyonalistlere ait bulunduğunu iddia edenlere karşı, biz onun Türkiye amele ve köylüsüne ait olabileceğini ve onun içinde ancak Türkiye Sosyalist işçi ve çift-

* Hamdullah Suphi Tanrıöver. — M.T.

çilerinin mümessilleri içtimâ etmek hakkına malik olduğunu iddia ettik ve beylere kapıyı gösterdik. (Alkışlar.)

Klüpte sınıfî hislerin uyandırılması için genç amelelere gece dersleri açıldı. Ve bir sendika (işçi derneği) vücuda getirildi. Buna iştirak eden gençler gerçi muhtelif meslek ve sınıflara mensup idilerse de, onları, taksime uğratmadan bir sendika etrafında toplamağa mecburiyet vardı. İşte bu suretle bir taraftan Türkiye İşçi Derneği, diğer taraftan da Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi teşekkül etmiş oldu. Parti teşkilâtını müteakip kendisinin hâlâ organı olan *Kurtuluş* mecmuasını neşre başladı. Bu Almanya'da intişar eden ilk Türkçe sosyalist gazete idi. Bilâhare, «Kurtuluş» Almanya'da Almanca ve Türkiye'de Türkçe neşredilmeye başlanmıştı. [s. 91] Partinin doktriner karakteri, söylediğim gibi tamamiyle ortodoks Marxizmdir. Ve onun ne Alman Sosyal-Demokratları ne de Müstakilleriyle münasebeti vardır. O, Marxist sıfatını muhafaza için kendisine yapılan baştan çıkarıcı «kurlara» karşı daima lâkayt bulunmuş, siyasî namusunu büyük kıskançlıklarla müdafaa etmiştir. Türkiye'nin ilk sahifeleri yazılmakta olan sosyalist tarihi, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi hesabına küçük bir leke ile kirlenmemiştir. Biliniz yoldaşlar ki, gerek memlekette ve gerek Almanya'daki arkadaşlarımızın kalbinde sizin hissettiğiniz büyük heyecan yaşıyor. (Alkışlar.)

*
* *

İstanbul'da Komünist ve Amele Harekâtı Ethem Nejat Yoldaş'ın Nutku'ndan:

Yoldaşlar! Proletarya öteden beri dünya kapitalistlerinin esiri olan Türkiye'nin Harb i Umumîde sermayedarlığın yeni ve büyük bir soygununa hedef oldu. Harp içeride başlayan ve yeni bir sermayedarlık tesis ve hayat pahalılığını ihdas eden cereyan, harpten sonra da devam etti. Mütareke senelerinde bunu İngiliz, Fransız, Amerika ve sair kapitalistler idame ettiler. Bir taraftan takım takım garp kapitalist vekilleri İstanbul'a geldi; diğer taraftan İstanbul'da öteden beri Avrupa kapitalistlerinin merhametsiz ajanları olan Rum, Ermeni, Yahudi, Levanten ve Türk burjuvazisi fakir sınıfı soymaya başladı: Hayat çekilmez hale geldi.

Harp içinde iddihar-ı servet eden, sermayedar mevkiine

geçen Türk burjuvazisinin ekserisi ellerindeki paraları sefihâne sarf etmeye başladılar. Şoven olan garp kapitalistleri Türk sermayedarlarına, mutavassıtlarına iş vermiyor; onların siyasetlerini kabul etmiyorlardı.

Harp zenginleri öteden beri iradla tufeylî bir hayat-ı sefahat süren [s. 92] sınıf-ı mümtaz, lükse ait eşyalar almak ve sefahat yapmakla büyük israf yapıyorlardı. Bunun için memlekete binlerce balya çikolata, içki, itriyât, ipekliler, tuhafiye eşyası, çorap vesaire geliyordu. Bu suretle proletaryanın alınteri ile kazan[ıl]mış servet-i cemiyet sefih burjuvaların zevk, eğlence, hava ve hevesi için Avrupa kapitalistlerinin eline akıyor: Buna mukabil, garbe vâki olan ihracaat onda biri bile tutmuyor ve bu suretle Türkiye halkının öz sermayesi Avrupa sermayedarlarının eline giriyordu. Vakıa, İstanbul'da icra-yı muamele eden yerli ve Avrupa burjuvaları amelenin yevmiyesini pek yükseltmeğe sebep olduklarını ve ameleye refah verdiklerini söylüyorlardı. Harpten evvel yevmiye yirmi kuruş alan amelenin yevmiyesi vasatî yüz kuruşa çıkmıştır. Bu terfî ile işçi aldatılmak, avutulmak istendi. Fakat hakikatte bu terfî değil, burjuvalar menfaat kârına bir tenzil idi. Burjuvalar bu muğfil [siyaseti ?] ortaya koyarak proleterlerin sâyinden daha çok sirkat ediyorlardı. Çünkü, yerli ve ecnebi sermayedarların yaptıkları inhisar ve ihtikâr hayatı maişet-i sabıkaya nazaran, yüzde bin beşyüzden iki bine kadar terakki eylemişti. Avrupa sermayedarlarının Türkiye'de soygun vekili olan Düyûn'u Umumiye'nin yaptığı istatistik, umumî pahalılığın yüzde bin beşyüzelli, bin yediyüz olduğunu gösterdi.

İstanbul'un proleter ve yarım proleter sınıfları, kapitalizmin ve kapitalistlerin menfaatine hizmet eden hükûmetin bariz soygunculuğunu tabiatiyle gördü ve anladı. Vaktiyle İstanbul'da proletarya ve nîm proletaryanın hayat ve maişeti hiç olmazsa asgarî bir derecede temin ediliyor, mahmâemkân giyecek bir şey buluyor ve ailesine ekmek tedarik edebiliyordu. Ve o vakit sınıf zıddiyetini duyamıyor, ezen ve ezilen sınıflar [s. 93] hakkında imale-i zihin etmeğe lüzum hissedemiyordu. Fakat harp ve mütareke günlerini müthiş tazyik ve iktisadî esareti (yövmün cedîd rızkün cedîd) yaşayanlara sınıf şuurunu, sınıf benliğini, sınıf zıddiyet ve düşman-

lığını hissettirdi. İstanbul'un umum proleterleri anladılar ki, iki zıt, iki düşman sınıf daima mevcuttur.

Biri eziyor, çalıştırıyor; diğeri eziliyor hem çalışıyor; biri bütün ömrünü çalışmak ve istihsal ile geçiriyor ve işinden mahrum kal(ma)dığı, ihtiyarladığı ve sakatlandığı ve hayatına nihayet verildiği zaman ailesine sefalet ve açlıktan başka bir şey veremiyor; diğeri bütün ömrünü çalıştırmak, ezmek ve çalışanların mahsul-ü sâyini tufeylî olarak yemek ve yutmak ile müsterih ve mes'ut yaşıyor ve öldüğü zaman ailesine ve çocuklarına sefihâne yaşayabilecek ve birçok proleterleri ribka-i esarete alabilecek bir sermaye bırakabiliyor.

İstanbul proletaryası çok eskiden beri devam eden iktisadî esareti, sınıf tezatlarını, sanatın düşmanlarını, aç ve çıplak kaldığını ve soğuktan donduğu ve ailesinin açlıktan teverrüm ettiği gayr-ı tahammül günde pek derinden öğrendi. Ağızlarda dolaşan «vatan» ve «vatanperverlik» mefhumunun biçare halkı soymak ve çalıştırmak için vesile teşkil eder [«ettiğini» olacak] «vatan» ve «milliyet» diye bağıranların proletaryayı ezenler olduğunu anladı. Proletaryanın artık sermayedarlığa karşı seferberliğini ilân ederek mücadele, muharebe safına geçmesi lâzımdı. İstanbul işçileri bu hakikatlerin, mürşitleri sosyalistler tarafından tekrar edildiğini duydukları zaman içtimâî sınıflardaki mevkilerini hemen tayin ettiler. Ve mübareze kararlarını verdiler. Teşkilâtlar vücuda getirmeye başladılar; binaenaleyh, bir taraftan sosyalist efkârı proletarya arasında şiddetle faaliyete hükümrân oluyor, [s. 94] diğer taraftan, «sendikalar, işçi dernekleri ve birlikleri ittihatları» vücuda geliyordu.

Bâdehu Nejat Yoldaş İstanbul için yeni bir sima-i siyasî olan bu teşkilâtlar hakkında izahata geçiyor:

Sosyalist efkârı proleter sınıf arasında zuhur edince, İstanbul'da muhtelif fırkalar zuhur etti.

1 — Türkiye Sosyalist Fırkası, 2 — Sosyal Demokrat Fırkası, 3 — Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi...

Her nerede amele hareketi görülse, işçiler düşmanlarını anlayıp mübarezeye kalkışsa, orada proletaryayı iğfal etmek, avutmak için yalancı, hain sosyalist partileri de kurulur. Bunlar tekâmülcü, ıslahatçı demokrat sosyalist olarak meydana çıkar, sermayedarlık esaretinin idamesine sebep ve vesile olurlar. İstanbul'da teessüs edip vilâyatta şubeler küşadına

çalışan Türkiye Sosyalist Fırkası ile Sosyal Demokrat Fırkası tamamen bu şekilde sosyalistlerdir. Bunlardan birincisi yani Türkiye Sosyalist Fırkası, İngiltere kapitalistlerinin entrikasıyla teessüs etmiştir. Bu fırka son zamanda İngiltere müdafiiliği ve meddahlığı ile şöhret bulan Hürriyet ve İtilaf Fırkası ismindeki burjuva fırkasıyla iştirak-i mesâi eylediğini gazetelerle, ilân etmekle mahiyetini ortaya koymuştur. Sosyal Demokrat Fırkası da Avrupa'daki sosyal demokrat fırkalarından daha çok sağ ve şuursuzdur. Galata'da toplanan bu Sosyal Demokratlar Ferit Paşa hükûmetinin topladığı Şûrâ-yı Saltanatta alenen dediler ki: «Biz Sosyal Demokratlar, Amerika'da sada-yı hakkı çıkaran insaniyetperver Wilson'u takdir ederiz ve onun prensiplerini kabul ve bu prensipler dahilinde hareket edilmesini talep ederiz.» Bu itiraf bir cinnet idi. Bu izahata aziz yoldaşlar, payitahtta [s. 95] teşekkül eden bu iki partinin tamamen yalancı muğfil opportünist sosyalistler olduğu tezahür eder. Bunların zararı en ziyade proletaryaya dokunduğundan bunlar bizim en büyük düşmanlarımız olmalıdır. Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi'ne gelince... Onlar tamamen Marxistlerdir ve maksat ve gayelerine hararetle sadıktırlar. Yoldaşım Hakkı'nın izah ettiği gibi, bunlar Avrupa'dan, Almanya, Avusturya-Macaristan ve İsviçre'den gelen kol ve fikir işçilerinin, İstanbul'un eli nasırlı ve mahrum zahmetkeşlerinin birleşmelerinden vücuda gelmiştir. Parti İstanbul'a merkezini nakil eder etmez içtimâî inkılâbın vücuda gelmesi için evvelâ : Proletaryanın kat'î sınıf şuuru ve içtimâî inkılâbın hedefleri hakkında vasî malûmat edinmesi ve organize olması lüzumuna kat'iyen kâni bulunduğundan, ilk iş olarak İstanbul amelesini işçi birlikleri etrafına toplamaya sarf-ı mesâi eyledi.

Nejat Yoldaş İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi'nin İstanbul'daki faaliyetini anlattıktan sonra, İstanbul'da âlî Marxist fikirlerini tamim eylemek üzere «Kurtuluş» isminde bir mecmua neşredildiğini söyledi ve ilâve etti.

Tab' [ve] kâğıt fiyatlarının pek yüksek olduğu bir zamanda hiçbir taraftan maddî muavenet görmeyen *Kurtuluş* kazançlarını temine kâfi olmayan idealist kol ve fikir işçilerinin fedakârlığı ile intişar ediyor ve halka meccanen tevzî olunuyordu.

Parti keza Almanya'da çalışan genç arkadaşlarından bi-

rini amele muhiti olan Eskişehir'e yolladı. Orada birçok tazyikat ve müşkülâta duçar olan bu genç arkadaşımız, genç bir sosyalist muallimin arkadaşıyla «İşçi» ismindeki gündelik sosyalist gazetesini neşreyledi. [s. 96] Gündelik bir sosyalist gazetenin Anadolu'da intişarı şayan-ı dikkat bir hadise idi. Çünkü: İşçi Anadolu'da birinci defa olarak açıktan açığa sosyalist efkârını neşrediyordu.

Bu sosyalist partilerden başka, İstanbul'da bir de bizi buraya gönderen hafî Komünist grubu mevcuttur. Maalesef, Komünist grubu İstanbul'daki padişah ve İngiliz hükümetinin mezalimi münasebetiyle alenen icra-yı faaliyet edemiyor. Şurasını haber vereyim ki, İstanbul Komünist grubu uhdesine düşen vazifenin ehemmiyetini takdir ederek her yere girmiş, muhtelif amele kitlelerine nüfuz etmiş ve onları kendi lehine kazanmaya çalışmıştır. Grubun derece-i faaliyeti memleket serbest bir devreye girdiği zaman görülecektir. Bu münasebetle grubun inkılâpçı Rusya ile münasebeti kabul ettiğini ve Odesa Üçüncü Enternasyonal Bürosu delâletiyle Moskova Üçüncü Enternasyonal'in İkinci Kongre'sine davet edildiğimizi zikredebiliriz.

Yoldaş bundan sonra, Türkiye'nin ve İstanbul'un işçi dernek ve birlikleri hakkında uzun uzadıya malûmat verdi; ve muhtelif dernek ve birliklerin bünye ve mahiyetini, işçi ve muallimler grevini anlattı ve sonra: İstanbul işçi birlikleri ve sendikaları Meclis-i Meb'usan intihabı münasebetiyle geçen Kânunuevvelde bir içtimâ akdettiler. Bu içtimâa üç binden ziyade amele murahhası ve vekilleri iştirak eyledi. İçtimâda intihap münasebetiyle amelenin hukuku, müdafaa ve muhafaza edilmesi lâzım geldiği iddia ve bu münasebetle proletaryanın hukuk-u intihabiyesini gasbeden iki dereceli intihap hükûmet nezdinde protesto edildi. Tevalî eden amele (ve) intihap ve içtimâlarını idare edenler İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi mensupları idi. O zamanın hükûmeti bu işçi harekâtından [s. 97] kuşkulanarak içtimâları men'etti. Ve idare edenleri emniyet-i umumiye vasıtasıyla Divan-ı Harb'e verdi.

İçtimâların men'i münasebetiyle her ne kadar amele istediği nüfuzu yapamadı ise de, İstanbul'un proletaryası Meclis'e amele müdafîsi meb'usların girmesi lüzumuna kânî ve bu hareket her ne kadar sağlam bir sosyalist değil ise de, bir demirci ustasının Meclis'e girmesine vesile oldu. (Alkışlar.)

Türkiye'de bazı memleketlerde olduğu gibi, fikir işçileriyle kol işçileri arasında muhalefet yoktur. Fikir işçileri kol işçilerine iltihak ediyor ve onların haklarını bir ağızdan kabul ediyorlar. Bu sebeple, İstanbul içtimaî inkılâbı daha kudretli ve ittifaklı bir sima gösterecektir. İstanbul muallimlerinin yaptığı şuurlu grev — ki on yedi gün devam etmiştir — muhtelif işçi teşkilâtları tarafından kemal-i samimiyetle tebrik edilmiştir. Ahiren Paris'te sol sosyalistlerle bütün dünya münevverlerinden mürekkep «Kılaret [Clartè] — Aydınlık» nâmında bir grup teessüs etmiştir. Bu grupta Anatole France gibi inkılâb-ı içtimâînin müdafii Fransız şairlerinden tutunuz da (Tagore) gibi mazlum şarkın halâsını, kurtuluşunu terennüm eder, Hint şairlerine kadar bütün milletlerin edipleri, muharrirleri, hatipleri, muallimleri var.

İstanbul'daki fikir işçisi yoldaşlarımızdan bazı ressamlar, muharrirler, muallimler, gazeteciler bu Aydınlık grubu ile münasebete girişerek, grubun İstanbul'da bir şube küşad etmesini temin ediyorlar. Görülüyor ki, İstanbul'daki fikir işçileri hem bütün dünya mütefekkirlerini proletarya bayrağı altına çağıran grupla temas ediyor, hem kol işçileriyle, sosyalistlerle yanyana çalışıyorlar.

Ethem Nejat Yoldaş bundan sonra nutkunun nihayetine geliyor:

[s. 98] Yoldaşlar! İstanbul'da Avrupa sermayedarlarının iktisadî ve askerî esareti altında inleyen mazlum halk, içtimaî inkılâbı bütün helecanı ve bütün isticali ile bekliyor ve kurtuluş ve saadet güneşinin kendi semasında bir an evvel doğmasına intizar ediyor! Bizi İstanbul buraya, bu emelleri size bildirmeğe ve aynı maksat için birlikte çalışmak lüzumunu iblâğ etmeye ve Üçüncü Enternasyonal ile münasebeti takviyeye gönderdi. Buradaki yoldaşlarımızın İstanbul'un ihtilâlci kalbini kabul edeceklerine şüphe yoktur.

Yaşasın Türkiye'nin İçtimaî İnkılâbı

(Alkışlar.)

Yaşasın Üçüncü Enternasyonal.

*
**

Abdurrahman Yoldaş'ın Karadeniz sahiline ait nutkundan:

Yoldaşlar, ben Karadeniz sahilinden bahsedeceğim: En ziyade nazar-ı dikkatinizi bu sahilde çalışan kayıkçıların,

hamalların bir de Zonguldak madenlerindeki amelenin ahvali üzerine celb etmek isterim. Hamallarla kayıkçılar bir nev'î teşkilâta maliktir. Bunların reisleri vardır. Fakat bu teşkilat bunların faydasına değil, zararına hizmet ediyor. Memleketten gelip teşkilât dahilinde iş bulmak isteyen kayıkçılarla hamallar, bir sıra dahilinde çalışmaya giderler ve kazançlarını reise verirler. Bu kazançtan muhtelif hisseler ayrılarak asıl çalışan işçi bunun küçük bir kısmını alabilir. Hâsılı, teşkilât zahmetkeşlerini mağduriyetten kurtaracağına, bilâkis emeklerinden intifâı düşünüyor. İşte bu sınıf arasında propagandamız müessir neticeler vücuda getirebilmiştir. Maden ocaklarında çalışan ameleye gelince, bunların en şâyân-ı merhamet sınıfı sekiz, on yaşındaki çocuklardır. Memleketinde hükûmete medyun olduğu vergiyi vermek için kömür madeni ocaklarında iş aramaya gelen bîçare rençberlerin hali de şâyân-ı merhamettir. Umumiyetle bu ocaklarda hayat [s. 99] tahammülsüzdür. Birkaç ay burada çalışanlar sıhhatlerini zayi ediyorlar. Zonguldak'a hin-i muvassalâtımda amele ile temasa gelmeye çalıştım. Ocakların civarı Fransızların tahtı idaresinde olduğu ve amelenin harekâtı üzerinde pek sıkı tazyikât yapıldığı için, alenen çalışmak mümkün değildi. Maamafih, sıkı kontrol altında olmayan kuyular da vardı.

Ben de ancak oranın amelesi ile görüşmeğe ve aralarında teşkilât yapmağa muvaffak oldum. Tatil zamanlarında ameleleri kırlarda, dağlarda toplayarak onlarla görüştüm. Bunların ruhunda süratle bir tahavvül husule geliyor ve sınıfî menfaatlerini hissettirmek mümkün oluyordu. Aralarında çok zekî insanlara tesadüf ettim.

Şimdi orada hakiki bir teşkilât esasları kurulmuştur. Bıraktığım bazı eserler okunuyor ve komünizm esasatı süratle intişar ediliyor. Samsun'da da hamal ve kayıkçılar arasında bir şube küşad edilmiştir. Vezirköprü'de de bazı teşkilât vücuda getirilmiş, oradan da bir delege gelmiştir.

Kongre Trabzon'a, Anadolu'nun dahilî vilâyetlerinin zahmetkeşlerine ait müteaddit raporlar kabul etmiş ve bunları zaptına aynen geçirmeğe karar vermiştir.

*
**

Kızıl Gençler Birliği'nin Tebriki

Kızıl Gençler Birliği nâmına Bridman Yoldaş kongreyi hararetle tebrik eyledikten sonra dedi ki: «Bundan biraz ev-

vel bizim Gençler İttifakının kongresi açılmıştı. Orada şark milletlerinin hemen cümlesi vekillerini bulundurmuşlardı. Bu murahhasların kâffesi müteazzî gençler birliklerinin ittifaklarını temsil ediyorlardı. Türkiye[nin] de murahhasları vardı, fakat onlar organize olmuş gençlik teşkilâtlarını temsil etmiyorlardı. Bundan anlı[s. 100]yorum ki, Türkiye'de henüz bu gibi işlere ehemmiyet verilemiyor. Halbuki, gerek inkılâpta ve gerek hayat-ı umumiyede ve iktisadiyatta gençlerin ve çocukların oynadığı rol gayet büyüktür. Gençler bütün ruhlarıyla inkılâbı anlıyorlar ve nefislerini ona teslim ediyorlar. Silâhlı olarak cephelere koşuyorlar. İşletici sınıfa karşı pek mühim surette mübareze edebiliyorlar. Gençliğin serbest teşkilâtlanması taazzî etmesi elzemdir. Gençlik inkılâba çok büyük hizmetler ifa edebilir. Temenni ederim ki, gelecek sene kongremiz icmâ ettiği zaman, sizin de gençlik teşkilâtlarınızın nümayendeleri bulunur.» Badehu Bridman Yoldaş Şark Kızıl Gençleri Birliği namına Türkiye Komünist Teşkilâtı Kongresine âtideki tezleri teklif etti :

1 — Küçük ve büyük sanayi ile istihsal tezgâhlarında işçi gençlerin gayet ağır şartlar altında istismar edilmesi ve gençliğin bedenen ve ruhen zafiyete düşmesine sebebiyet vermesi, bütün kapitalist memleketlerde proleter gençlerin muntazam teşkilât altında taazzî etmesine mucip olmuştur.

2 — İstihsalâtta gençliğin tâbi olduğu hususî şartlardan başka, ruhunun ahval-i hususiyesine nazaran gençliğe verilmesi icab eden komünizm terbiyesi için kendi kendilerine hususî teşkilât vücuda getirmeleri lüzumu anlaşılmıştır.

3 — Proleter gençliğin birlikleri işçi sınıfının en faal ve inkılâpçı kısmını teşkil ettiklerinden, hiçbir zaman komünizm esasatından hariç bir meslek ittihaz edemezler.

4 — Bütün memleketlerin gençlik teşkilâtlarını birleştirecek olan Beynelmilel Gençlik Birliği, Üçüncü Enternasyonal'in en ümitbahş bir istinatgâhı olacaktır. Binaenaleyh, Üçüncü Enternasyonal'e dahil olan komünist [s. 101] teşkilâtları ve fırkaları, gençlik hareketinin inkişafıyla alâkadar olmalı ve bilfiil bu harekete iştirak etmelidir.

5 — Şark memleketlerinde proleter gençlik, işçi ve köylü sınıflarının en mazlum kısmıdır. Garbî Avrupa emperyalizmi her sınıftan ziyade gençlik üzerinde fena tesir bırakmıştır. Şarkta devam etmekte olan küçük el tezgâhı sanayii, Avru-

pa'nın cesîm fabrika istihsalâtıyla mübareze edebilmek için, çocukların kuvvetinden ve emeğinden istifade etmeye başlamıştır. Derebeylik hayatını geçiren taşralar ise çocukları şehirlere atmış, burjuvaların pençesine teslim etmiştir. Çocukların zaaf ve aczinden istifade edenler yalnız bunlar değildir. Ebeveynleri de onları istismardan geri kalmamaktadırlar. Burjuvazi bununla iktifa etmeyerek, ordularını ekseriyetle genç kuvvetlerden teşkil etmiş ve cihan muharebesinde gençlerin kanını bol bol döktürmüştür.

6 — Gençlik, büyüklere nisbeten dinî taassupla zehirlenmemiş, burjuva akideleriyle beslenmemiş, milliyet hissiyatıyla aşılanmamıştır. Gençlik, ailevî rabıtalarla bağlanmadan ve derebeylik âdetlerine alışmadan burjuvazinin kucağına atılmakta olduğundan, ruhunda zâlim sınıflara karşı mübareze hisleri uyanmıştır.

7 — Bu hususiyetlere binaen, şarkın inkılâp hareketlerinde gençlik en mühim bir rol ifa edebilir. Türkiye Komünist Fırkası, Türkiye inkılâbının muvaffakiyetpezîr olması için gençler arasında icra-yı faaliyet etmesini en mühim vazifelerden addetmelidir.

8 — Kızıl Gençliğin Konferansı ayrı olarak işçi gençlerin Komünist gençlik birlikleri teşkil etmelerini ve bu suretle hususî teşkilâta sahip olmalarını inkılâp mübarezesi için en iyi bir tarîk addeder. Binaenaleyh, konferansı mahallî Komünist teşkilâtlarının gençlik [s. 102] birlikleriyle münasebata girişmelerini ve gençliğin taazzisi için her türlü yardımda bulunmalarını teklif eder.

9 — Konferans Gençlik Birliği teşkilâtının tam muhtariyetini tasdik etmekle beraber, birliğin fırkanın gayevî nezareti altına girmesini lâzım addeder.

10 — Gençlik Birliği'nin fırka tarafından siyasî bir nezaret tahtında bulundurulması ve aralarında mütekabil münasebat tesisi için, konferans fırkanın birlik nezdinde ve birliğin fırka nezdinde kendi vekillerini bulundurmasını lüzumlu addeder.

11 — Türkiye'de Komünist Gençler Birliği'nin teşkilini arzu eden konferans, Merkezî Hey'etine gençlik arasında geniş mikyasta faaliyette bulunmasını ve Türkiye'de Komünist gençlik harekâtının inkişafına yardım etmesini teklif eder.

*
**

Türkiye'de Komünist Teşkilâtlarının Birleşmesi Hakkında Bir Teklif

Komünist teşkilâtlarının yekdiğerlerinden habersiz ve rabıtasız olarak yahut herhangi bir nazariyat ihtilâfından dolayı biribirlerine karşı lâkayt veya muhalif vaziyet alarak çalışmaları, inkılâb-ı içtimâî gayelerine vusulü fevkalâde müşkülleştirmektedir. Hollanda ve Almanya Komünistlerinin bu suretle fraksiyonlara ayrılmış olması bu memleketlerdeki inkılâbî hareketlerin inkişaf ve muvaffakiyetine mâni olmuştur. Üçüncü Enternasyonal'in icraiye komitesi Zinovyef'in ikinci kongrede arz ettiği raporda tafsil ettiği veçhile, bu gibi inşikak ve infikaklara kat'iyen müsaade edemeyeceğini bildirmiştir. Kapitalist dünyaya karşı tek ve dik bir ihtilâl cephesi teşkil ederek zafer-i kat'iyi ihraz için bir memleket dahilinde müstakilen teşekkül eden komünist gruplarının bir merkez-i umumî etrafında birleşmesi [s. 103] elzemdir. Binaenaleyh, gerek İstanbul'daki komünist gruplarının gerek Anadolu veya Rusya'da vukuatın tesiriyle yekdiğerlerinden ayrı olarak vücut bulan teşkilâtların Türkiye Komünist Fırkası ile ittihat ve hepsi birlikte bir vahid-i tam teşkil eylemesi ve Türkiye inkılâbına çalışan yoldaşların müteferrik sahalarda kalarak kuvvetlerini israf ve zayi eylememeleri icap eder. Biz sahib-i selâhiyet delege olmak sıfatıyla İstanbul Komünist grubunun Türkiye Komünist Fırkası ile birleşmeye âmâde olduğunu ilân ve diğer teşkilatların da aynı veçhile hareket eylemelerini büyük gayemiz nâmına teklif ve rica ederiz.

Ethem Nejat ve Hilmi oğlu Hakkı

Bu teklif Kongre tarafından ittifak-ı ârâ ile kabul edilmiştir.

***

Türkiye'de Kadınlık Hareketi Hakkında

Lâyihacı Naciye Yoldaş kadının tarihte geçirdiği iktisadî ve ailevî safhaları icmal ettikten sonra, Türkiye'de kadınlık hareketi hakkında âtideki izahatı vermiştir:

Türk kadınlığının aile arasındaki vaziyeti tam mânâsıyla esarettir. Cemiyet bir mücrimi nasıl hapsederse, kendi içinden çıkarırsa, kadınlar da alelıtlak kadın olmak cürmünden dolayı evlere hapis olunur. Fakat bu hapsin azabını çeken yalnız kadınlar değildir. Bütün millet bundan muzdarip bu-

lunuyor. Zira kadının cemiyetle olan münasebeti kesilince eve bakmak [?] zaruret-i maişet vücuda geliyor. Şu vaziyet kadına körükörüne itaati, esareti tahmil ettiği gibi izzet-i nefsini de cerihadâr ediyor. Mamafih harbin bir netice-i zaruriyesi olarak Türk kadını az çok serbestî bulmuş, temin-i maişet için sokağa fırlamağa mecbur olmuştur. Bunu kadın için bir mukaddeme-i halâs addediyorum. [s. 104] Fakat hayata karışan kadınlar, kadınlığın bir kısm-ı ekalliyetidir. Bugünkü cemiyetin şeraiti nazar-ı dikkate alınacak olursa, hayatın zaruretleri karşısında bu kadar cüz'i bir kemiyetin eriyeceği ve eski istihalenin yeniden başlaması endişesi zuhur ediyor. Türk kadının resmî dairelerde memur olması pek yenidir. Türkiye'de memur kadınların ekseriyeti maarife ve mekteplere mensuptur. Fakat bunda da erkeğin imtiyazı gözetilerek bir muallime aynı seviyedeki muallimle, hatta daha yüksek bile olsa, maddeten bir olamıyor. Kadın, istihdam olunduğu bütün dairelerde aynı madun muameleyi görüyor. Son harp kocasını ve oğlunu hudutlara gönderen kadını, karnını doyurmak ve yavrularını kurtarmak kaygısıyla çarşı ve pazarlara çıkarmış, açlık ve ölüm tehlikesine karşı didinmeye sevk etmiştir. Bu hususta bilhassa Anadolu köylü kadınları büyük bir azîm ve metanetle faaliyete girmişlerdir. Yük taşımak, ekin ekmek, tarla sürmek, çiftçilik etmek gibi sırf adelî işlerde erkeklerin yerini tutmaya ve bütün milletin maişetini temine çalışmışlardır. Bu kadıncıklar köylerden şehirlerin ticaret pazarlarına kadar sokularak, alışveriş işlerine de girişmişlerdir. Esasen şehirlerdeki kadına nisbeten köylü kadınlar daha serbest bir hayata malik idiler. Onlar eskiden beri tarlalarda erkekleriyle, akrabalarıyla çalışabiliyorlardı. Köylü Türk kadınları arasında muharebelere iştirak edenler, silâh kullananlar da vardı. Fakat şehirlerde manzara değişiyor. Evlere takılan kafesler kadının esaretini ilân ediyor.

Türkiye'de erkekleri işgal eden garip mesâiden biri de kadınların tesettürüdür. Bu mesele her sene feyyaz bir kudretle intaş eder, dair-i şümulünü genişleterek mahkemelere, şer'i mehafile, Meb'usan salonlarına ve padişah sarayına kadar uzanır. Bu batıp batıp yeniden nükseden bir maraz halindedir. [s. 105] Memleketin kuvve-i teşrîiye [ve] icraiyesi bütün memleketin hayatını, ihtiyacını bir tarafa atarak; güya artık her iş bitmiş gibi kadının örtünmesi, başının tuvale-

ti, çarşafının biçimi, hâsılı kadının haric' kıyafeti ile iştigale başlarlar. Kadının açılmasıyla şeriatin elden gittiği(ni), Kitab-ı Allah'ın tezelzüle uğradığı iddia olunuyor.

Bereketsizlik, kaht, müselsel yangınlar, muharebeler, mısır ekmeğe, velhasıl ne içtimâî tereddiler, millî felâketler, buhranlar varsa, kâffesinin âmil-i mutlağı kadının açılması olarak ileri sürülüyor. Polis karakollarına, adliye idarelerine, emniyet-i umumiyeye, lâzım gelen yerlere bu gibi yolsuzluklara sebep olan kadınların derhal tutularak tevkif edilmesi, terzil olunması için emirler verilir. Bütün bu tazyikâta rağmen, Türk kadınlığı son zamanlarda payitahtta mühim uyanıklık gösterebilmiş, siyasî ve iktisadî faaliyetler izhar etmiştir. Ezcümle; memleketin Avrupa ve Yunan cihangirleri tarafından uğradığı istilâ üzerine muhtelif kadın cemiyetleri merkezî bir komite teşkil ettiler. Siyasî muazzam matineler tertip ederek protesto keşide etmişlerdir. Yine kendi faaliyetleriyle kadınlar Maarif Nezaretini, Dârülfünûn'un kapılarını genç talebata da açmağa icbar etmişlerdir. Tıb şubesi henüz kadınlığa kapalı duruyorsa da, yakında onun da açılacağına hiç şüphe yoktur.

İstanbul'da on beş kadar kadın cemiyeti vardır ki, cümlesi son zamanlarda teessüs etmiştir. Bunların büyük bir kısmı şefkat işleriyle tevaggul ederler. Bu cemiyetlere burjuvazinin kadınları da iştirak ediyorlarsa da, umumiyetle bu sınıfın kadınları sıcak apartmanlarında ve konaklarında hôdkâmâne bir hayat sürmektedirler.

Kadın cemiyetlerinin bazıları da kadınlığın hukukunu müdafaa, bazısı da eski kadın sınıflarını, işçiliklerini ihya etmek maksadıyla teşekkül etmiştir. [s. 106] Sırf ilmî ve terbiyevî müesseseler de vardır. Fakat bugünün ihtiyacı hayatın boş yiyicilerini içerisinden atarak, «Çalışan, yer» hakikatini her tarafa anlatmaktır. Fakat halkın başına yumruklarını indirerek, isyan seslerine kulaklarını tıkayarak yaşayanların, artık ebediyen sönmeleri zamanı gelmiştir. Binaenaleyh, Türkiye Komünist Fırkası herşeyden evvel Türkiye kadınını kurtarmak için bir Türkiye Komünist Kadın Teşkilâtı vücuda getirmeye çalışmalıdır.

Yaşasın kadın ve erkeği hayatın bütün yollarında birleştiren kızıl güneş!

Yaşasın Türkiye Komünist Fırkası!

Kadınlık Hareketi Hakkında Mukarrerat

Naciye ve Hakkı Yoldaşların teklifi üzerine aşağıdaki dört madde kabul edilmiştir:

1 — Tarihin hataları ve içtimaî hastalıkları kat'î surette tashih ve tedaviye karar veren Türkiye Komünist Kongresi, kadınlık âleminin kıymet ve ehemmiyetini takdir ederek, lâyık olduğu dereceye is'adı için icap eden kat'î tedbirlere tevessül eder.

2 — Beşeriyetten sınıf farkını kaldırmak şiarıyla ortaya atılan Komünistler, tabiatıyla kadınları cemiyetin içerisinden ihraç etmek gibi bir ikilik hatasını irtikâb edemez. Komünistler nasıl hazır yiyicileri mahvederek tam bir müsavat-ı hukukiye yaratıyorsa, kadınlık, erkekliğin farklarını da kaldırarak, hukuk ve vezaif cihetiyle hakiki bir birlik teşkilini kabul eder.

3 — Türkiye'de kadınların hayat-ı umumiyeye daha serbestâne iştirak edebilmelerini temin için şimdiye kadar erkeklere tahsis edilmiş olan içtimaî müesseselerden kadınların da aynı hak ve selâhiyetle istifade etmeleri elzemdir. [s. 107]

4 — Kadınlarla erkekleri yekdiğerinden ayrı bulundurmak, onları müessesat-ı içtimâiyyenin haricinde yaşatmak, kadınlarda anlayış kuvvetini yanlış yollara saptırmak ve bu yanlış telkinler kadının büsbütün geri bir hayat idamesine sebep olmuştur. Binaenaleyh, beşeriyetin diğer nısfı olan kadınların erkeklerle mütevaziyen hareket etmeleri ve lâyık oldukları tekâmülün temini için lüzumu kadar fedakârlıklar ihtiyar olunur.

*
**

Yedinci İçtimâ — Sabah Celsesi
Teşkilât ve İntihabat

Bu celse kapalı yani sırf kongrenin hakk-ı rey sahibi âzâsı arasında icra olunarak hariçten kimse alınmamıştır.

Evvelâ teşkilât nizamnamesi fasıl fasıl, madde madde tetkik edilerek kabul edilmiş, bâdehu Merkezî Hey'et intihabı icra olunmuştur. İntihap olunan yoldaşlar aşağıda gösterilmiştir :

Mustafa Suphi, Mehmet Emin, Nazmi, Hilmi oğlu Hakkı, İsmail Hakkı, Ethem Nejat, Süleyman Nuri.

Merkezî Hey'et namzetliğine şu yoldaşlar intihap olunmuştur:

Hüseyin Sait, Asım Necati, Selim Mehmet oğlu.

Hesap müfettişliğine şu yoldaşlar intihap olunmuştur:

Süleyman Sâmi, Lütfi Necdet, İsmail Çitoğlu Yoldaşlar.

*
**

Yedinci İçtimâ — Son Celse.
İsmail Hakkı Yoldaş'ın Nutkundan:

Memleketteki nüfusun ekseriyetini köylüler teşkil eder. Türkiye'nin şehirlerde, [s. 108] sancaklarda oturan insan kitlesinin çok ve pek çok kısmını köylerde görürüz. Nüfus-u umumînin yüzde sekseni köylüdür. Anadolu'nun çiftçisi yalnız çiftçilik etmiyor. Hükûmetin askerini de onlar teşkil ederler. Şehirlerin en müşkül işlerini, hamallığı, uşaklığı edenler de Anadolu köylüleridir. Köylü bir lokma ekmek ve bir kat ince elbise için bütün yıl çalışır. Mektep yüzü, istirahat yüzü görmez, ezvak-ı beşeriyeden hiçbir hisse almaz. Hükûmetlerimizin programlarında köylerde mektep açmak, köylüleri ilim ve irfan ile tezyin etmek, sıhhatlerini korumak maddeleri büyük bir mevki işgal ederse de, bunların hiçbiri icra olunmamaktadır. Şehirlilerle köylüler arasında, Anadolu karlı dağları kadar mühim farklar vücuda getirilmiştir. Köylerde yaşayan insanlar bize başka türlü bakarlar. Köylere vardığımız zaman başımızdaki festen, boynumuzdaki kıravattan dolayı bize lâhutî bir mahlûk nazarıyla bakarak, bize karşı muhteriz, korkak, müşfik ve bazen de lütufkâr davranırlar, çünkü kendileri ne kadar iyi ise hükûmet mensuplarından o kadar fenalık görmüşlerdir ve her kimi görseler «Acaba hükûmet memuru mudur» diye düşünürler. Bir jandarma köyde Sultan Abdülhamit kadar cebir ve sitemden görür. [?] Biçare köylüler onların bütün zulümlerine tahammül ederler.

İstanbul'un saraylarında, kâşânelerinde oturanlar şiirler terennüm ederek, mes'udâne imrar-ı hayat ederler. Bu bedbaht halkın yaralarına merhem olmasını düşünmezler bile. Fakat komünist(in) arkadaşlar, artık bu zahmetkeş tabakaları düşünecek, onların sinesinde kırmızı çığış açacaktır.

Ahlâkı, ruhu üzerine henüz gelen kurşun siyahîn atlas gi-

bi temiz olan bizim köylülerimiz pek kıymettardır. Bîçarelerin akan hayatını kaplayan siyah bulutları dağıtmak, irfan ve medeniyet güneşini tulûğ [s. 109] ettirmek lâzımdır. Yoldaşlar, en büyük endişemiz bu olmalıdır. (Alkışlar.)

Biz köylerle şehirler arasındaki farkı kaldırmağa, köylüleri de şehirliler derecesinde yükseltmeğe uğraşacağız. Şarkın bahusus Türkiye'nin proleteri köylüleridir. Avrupa'da başı semaya yükselen fabrikalarda muhtekir sınıflara mukabil vasî ovalarda, kızgın sahralarda şehirler ve zenginler hesabına uğraşan köylülerimizi düşünmemek kâbil değildir.

Celâl Korkmaz Yoldaşın Nutkundan:

Gerek Rusya ve gerek Türkiye'de çalışmak isteyen bir Komünist, en evvel umum nüfusun yüzde doksanını teşkil eden köylüleri nazar-ı itibara almalı, zulmün karanlıklarıyla lekelenmiş fikir ve vicdanları komünistliğe mahsus nurlarla tenvir etmelidir. Bizim en mühim silâhımız propaganda olmalıdır. Biz revolüsyonerler bu silâhla Sultan Hamit'leri, Çarları, Generalleri, Paşaları yıktığımız gibi, bütün köhne dünyayı da yıktık. Şimdi yeni bir hayat vaz ve teminine çalışıyorlar.

Köylerde çalışmak şehirde çalışmağa benzemez, şehirde her kim öyle çalışabilir. Burada fikir ve gayelerimizi neşir için icap eden vasıtalar kâmilen mevcuttur. Köyde oturan halk ayrı ayrı herşeyi söylemek, bütün meseleleri anlatmak, inkılâbın köylere neler bahşedeceğini ispat etmek, anlamayanlara tekrar tekrar söylemek, onların kılık ve kıyafetine girerek köylü ruhuyla munsif olarak, köyde yaşamak hakiki bir köylü gibi onlarla yanyana oturarak, onları tenvir etmek, onları anlayacakları lisan ile ikna etmek lâzımdır. Köylülere çok söylemekten yorulmadan, bıkmadan izahat vermekten, inkılâbın faydalarını anlatmaktan daha müessir vasıta yoktur. Analar ağızlarında gıdayı çiğnedikten sonra evlâtlarının ağzına verdiği gibi, biz Komünistler de bütün inkılâp [s. 110] meselelerini közlem çiğneyerek hazım olunmaya hazır bir hale getirerek, köylülerin ağzına vermeliyiz. Büyük Yoldaşımız Lenin köylüler arasında (Sovyet Komünizmi) usüllerini tatbik edebilmek için Komünistlerin iştigâlâtını üç safhaya ayırıyor:

(2) [1] Birincisinde : Çok söz söyleyerek inkılâp ateşini; inkılâbı temin edinceye kadar devam ettirmeli.

(1) [2] İkincisinde: Yine çok söz söyleyerek köylülerin kalbini ve aklını inkılâp ateşiyle nurlandırmalı.

[3] Üçüncüsünde: İnkılâbı yaptıktan sonra köylüler arasında sovyet teşkilâtını vücuda getirmeye çalışmalı. Bugün Rusya'da Rusya inkılâpçıları safhaların ikincisini ikmâl etmiş bulunuyorlar. Şimdi de üçüncüsü ile iştigal ediyorlar. Sovyet teşkilâtını vücuda getirmeye çalışıyoruz. Fakat siz Türk komünistleri henüz çok genç ve yenisiniz, sizin önünüzde büyük büyük mâlikler duruyor, bu mâlikleri yıkmak için yorulmadan, bıkmadan çalışmak ve değişmez bir mefkûre, bir azîm lâzımdır. Siz en evvel eski dünyanın esaslarını yıkmalısınız. Fakat bunun için çiftlikle şirin [?] yememelisiniz, yoksa İttihat ve Terakki'nin insanları gibi, İstanbul'da şehirlerde temiz elbiseler giyip yumuşak yataklarda yatmakla maksada vâsıl olunmaz. Köylünün âdetlerine mugayir olan herşey ruhuna da aksi gelir. Köylünün hayatıyla mutlak bir hayat geçirmeden onun ruhuna nüfuz edilemez. Genç Türklerin yaptığı gibi, siz de para ve nâm için çalışmamalısınız. Komünistlik böyle olmaz ve böyle kafalı Komünistlerle de memleket ve halk kurtarılamaz. İnkılâpçı bir genç ancak inkılâbın direği olan köylü halkı inandırmakla olur. Bir de köylülerin gittiği yoldan gitmekle, yediğini yemek, içtiğini içmekle, onların her türlü kederlerine, elem [s. 111] ve acılarına iştirak etmekle temin olunur. Köylü ile hakiki yoldaş ve kardeş olmayan, köylünün itimadını kazanamaz.

Köylüler arasında yaşamayan, çalışmayan Komünistlere Komünist denilemez ve her fırka kartını cebine sokan da Komünist sayılmaz. Köylü içinde yaşamamak fikriyle fırkaya dahil olmuş varsa, onlar aldıkları vesikaları iade etsinler, bu işin ehli olmadıklarını ispat etsinler. Böyle yaparlarsa namuslarını muhafaza etmiş olurlar, bunun aksi namussuzluktur, dolandırıcılıktır. Bizim yapacağımız inkılâp, Genç Türk İnkılâbına benzemez. Biz köhne dünyayı yıkıyoruz ve halkın, köylünün menfaatine elverişli taze dünya dikeceğiz. Bunun için, nasıl ki bir Müslüman namazdan evvel abdest alıyorsa, tathir ediyorsa, biz Komünistler de maksadımızı temin için köylülerin arasına giderken eski fikirlerden tathir etmeliyiz.

Muhitimizde başka diyardan gelmiş bir kardeşimizi aç ve çıplak gördüğümüz halde, ehemmiyet vermiyoruz, bu Komünistliğe muhaliftir. Komünist düşünmeden iyilik etmelidir.

Beşeriyete hizmet etmeli, zulme hateme çekmeye çalışmalıdır. Köylü bir fakire merhamet etmeyen Komünistin eski beylerden paşalardan farkı olmaz.

Köylerde nazar-ı dikkate alınacak meselelerin en mühimi köylünün hayatına muvafık bir surette yaşamaktır. Köylü peynir ekmekle karnını doyururken Komünist işret eder, zevk ve sefahata dalarsa, tabiîdir ki, köylü ona hoş nazarla bakmaz ve inanmaz: Köylü bu gibi sahte Komünisti dinlemez, köyden bile koğar. Halk aç kalınca halk ile beraber aç kalmalı, hâsılı halkın bütün elem ve kederlerine iştirak etmeli ki halk da Komünistlere Mekke'den gelmiş müncî bir hacı gibi hürmet etsin; onları içerisine kabul etsin, kendi gidip arasın.

[s. 112] Garpte olacak inkılâp ile şarkta olacak inkılâp arasında büyük fark vardır. Şark halkı arasında inkılâpçılığı neşretmek isteyenler güler yüz gösterseler, tatlı söz söyleseler de evvelâ kendileri sözleriyle amel etmezlerse, halkı inandıramazlar. Köylüler söze değil, yaşayışa bakarlar; ona çok ehemmiyet verirler. Komünistler kendi aralarında müttefik, müttehid olmalı, kardeş gibi geçinmeli; o zaman köylüler de Komünistleri iyi görürler ve onlara inanırlar.

Son sözüm: Aziz yoldaşlarım: Siz Komünistler, eğer şehirlerde kalıp rahat yaşamak ve köylülere uzaktan bakmak isterseniz maksadınıza vasıl olamazsınız. Siz köylüleri kendinizden uzak görürseniz köylüler de sizi kendilerinden uzak görürler. Mutlaka köylere gidip, köy halkını görmek ve anlamak lâzımdır. (Alkışlar.)

*
**

Köylü Arasında Çalışmaya Dair Kararlar

Köylerde çalışmanın ehemmiyeti hakkında Celâl Korkmaz Yoldaşın beyanatı dinlendikten sonra, Kongre aşağıdaki kararı kabul etmiştir:

1 — Türkiye Komünist Fırkası Merkezi Hey'eti nezdinde Rusya Şûrâlar Cunmhuriyeti'nde olduğu gibi, köy ve yurtlarda halk arasında işlemek üzere hususî bir «köy şubesi» açmak lâzımdır. Bu şube vasıtasıyla hem köylerde ve yurtlarda inkılâp yayılır hem de Sovyet ve Komünist esası ve fikirleri neşredilir.

2 — Bu şube gayet ehemmiyetli olmasına binaen, teşkili için köylülerin ruhundan ve âdetinden anlar ve onlarla icap ederse bir yerde yaşamak, onlar gibi yiyip içebilecek, fırkaya mensup, temayüz etmiş üç arkadaş intihap edilir.
3 — Köy şubesinin vazifeleri şunlardır:

[s. 113] Elif—Köylerde çalışmaya mahsus bir nizamname ve tâlimatname hazırlar.

Be — Hazırladığı nizamnameye tevfikan kurslar açıp mütehassıslar yetiştirmek.

Pe — Kursa kabul edilecek mütehassıslar halkın öz arasından ayrılmalı ve hiçbir suretle mahkûm olmamış bulunmalı, halk arasında her türlü hâl ve harekâtıyla temayüz etmiş ve kursu ikmâl ettikten sonra da yine halk arasında ilmi ile âmil olarak halka hüsn-ü misâl olabilmelidir. Öyle ki, halk her zaman ve her yerde Komünist nâmı altında bir adam gördü mü, derhal namusu mücessem, gayyur, fedakâr ve halkı düşünür ve hukuk müdafiî bir adam hatırlarına getirmelidir.

Te — Mütehassıslara kurslarda alacakları her türlü malûmat-ı siyasiyeden başka, tahriri olarak tâlimat-ı umumiye ve hususiye verilmelidir. Miting, içtimâ, konser ve bahusus meclislerde halk için ne gibi mevzular intihap etmek lâzımdır ve halk ile nasıl anlaşmalıdır. Bu ve bunun gibi esas ve şekle ait noktalar, mütehassıslara daima ihtizar edilmelidir. Her mütehassıs her iki haftada faaliyeti hakkında muktezî raporları merkeze gönderir.

4 — Halk dilinde ve halkın okuyacağı tarzda, köylülere mahsus köylü gazete ve risaleleri neşredilmeli ve o gibi gazetelerin bir tarafı, Rusya'da çıkan gazetelerde olduğu gibi, fırka sedası havadis ve malûmatiyle doldurulmalıdır.
5 — Her köyde konser ve sair sebeplerle toplanacak köylüleri ihtiva edecek «köy ortakları» hazırlanmalıdır. Bu mahallerde köylüler her akşam toplanır, görüşür, mübahese eder, gazeteler okur ve çay içerler. [s. 114]

6 – Köylerde köylü komiteleri, hücreleri ve tahsilsizlik ile mübareze dernekleri teşkil edilmelidir. Köylerde tesis edilmiş bu gibi komite ve teşkilâtları kontrol etmek ve onlardan hesap istemek «köy şubesi»nin vazifesidir.
7 — Merkezî Hey'ete mensup bütün yoldaşlar her fırsattan istifade ederek köylüler arasında çalışmaya çok ehemmiyet vermelidir.

Celâl Korkmaz'ın nutkundan sonra, reis Mustafa Suphi Yoldaş, gündüzki kapalı celsede Merkezî Hey'et âzâlığına intihap edilen yoldaşları, Hey'et-- Umumiyeye takdim ile yeni Merkezî Hey'et âzâlarının riyaset mevkiini işgal etmelerini teklif eyledi. (Sürekli alkışlar kaimen Enternasyonal Marşı okunur.)

*
**

Rasime-i Hitam Nutukları
Reis Suphi Yoldaş'ın Nutku :

Teşkilât devirlerini geçiren ve şimdiye kadar birer grup halinde yaşayan Türkiye Kömünistleri bu kongreden müteşekkil ve müttehit bir fırka olarak çıkmakla yeni bir devre-i hayata ayak basıyorlar. Fırkanın önünde duran birinci vazife: Bundan sonra memleketimiz amele ve fukara rençberleri arasında fikirlerimizi sür'atle neşrederek, halkın mukadderatını kendi eline verecek sebep ve kabiliyetleri hazırlamaktır. Türk kömünistleri üç seneden beri Rusya içtimaî inkılâbı içinde birçok safhalardan geçtiler.

Zaman oldu ki, karşımıza çıkan kara fikirli mürteciler Türkiye'de amele ve rençber sınıfının mevcut olmadığını ve olsa bile hamalların memurlardan iyi yaşadıklarını söylemekten utanmadılar. Son zamanlarda ise, bilhassa İstanbul, İzmir, Konya, Erzurum, Ankara ve Eskişehir'de vücuda gelen amele rençber teşkilâtları seslerini yükselterek gösterdiler ki, Türkiye'de amele [s. 115] ve rençber nâmı altında inkılâpçı mühim bir sınıf yaşıyor. Ümit ederiz ki, İstanbul ve Anadolu amele ve rençberleri yakında müstevli ve zâlim bütün kuvvetleri tepeleyerek, hayat ve mübareze faaliyetini kendi kollarına almak iktidarını göstereceklerdir.

Zaman oldu ki, Türkiye amele ve rençberleri müstebit vali, hâkim ve paşalar karşısında söz söylemek cesaretini bile gösteremediler. Fakat son vekayi gösteriyor ki, İstanbul

hükûmetinin ve padişahın İngilizler ile birleşerek memleketi sattıklarını halk pek iyi anlıyor; Türkiye'nin mazlum amele ve rençberler ve askerleri bu alçaklığa, bu hıyanete karşı süngüsünü, oradaki ağa ve paşaların, padişahların göğsüne çevirmiş, muharebe ediyorlar. (Alkışlar.)

Ve nihayet, zaman oldu ki, arkadaşlar, Türkiye'de Komünist teşkilâtı olamaz dediler: Fakat Türkiye'nin muhtelif şehirlerinden gelen Komünist vekiller bunun aksini ispat ettiler; Türkiye'de amele ve rençber Komünist teşkilâtı gittikçe genişliyor ve kuvvet kesbediyor. Şimdi Komünist Fırkasının müstemlekeci kuvvetleri ezmeye âzim işçi halka rehber olacağına hiç şüphe edilemez. (Alkışlar.)

Komünizmin mübeşşirlerinden (Engels) bir eserinde diyor ki, yeryüzündeki teknika zulme âlettir. Zaman gelecek ki, teknikanın terakkisi eseri olarak yeryüzünü kan deryaları alacak ve zâlim imparatorların taçları bu kan deryasına yuvarlanacak da, bu tacı yerden kaldırıp başına koymaya cesaret edecek bir adam bulunmayacaktır. İşte bu devir hulûl etmiştir. Rusya'da, Almanya'da, Avusturya'da, Türkiye'de çarlık, imparatorluk, padişahlık artık bir daha nefes bulmayacak tarzda yıkıldığı halde, hiç kimse cesaret edip de o taçları başlarına geçiremiyor.

Vaktiyle halka zulüm edenler bugünkü amele ve rençber inkılâbı huzurunda [s. 116] diz çökerek, mazlum halka taraftar ve hizmete âmâde gözüküyorlar. (Alkışlar.)

Memleketimizde her türlü derece ve sınıf ahd ü yalanlarının yerinden oynadığı böyle bir devirde, böyle bir devr-i buhranda işçi halkın mukadderatını kendi eline alarak iş görmesi bir zaruret haline giriyor. Bu işte yolu göstermek vazifesi Komünist Fırkasının uhdesine düşmektedir. Komünist Fırkası için, memlekete musallat olan haricî düşmanları kovmak nasıl bir vazife ise, dahilde halkın sırtından geçinen yağmacı tufeylî sınıflarını da hazır yiyicilik halinden çıkarıp yumruk altında işletmek de o derece esaslı bir vazifedir. Bu iki cihetin temini iledir ki, Komünist Fırkası mazlum amele ve rençber halka karşı hizmetini ifa etmiş ve ortadan sınıflar farkı kalkarak hey'et-i içtimâiyye, adalet-i hakikiyeye nail olmuş olacaktır. Onun için son söz olarak diyelim ki, Yaşasın Türkiye Komünist Fırkası, Yaşasın Dünya Proletaryasının Birliği! Yaşasın Üçüncü Enternasyonal!

Üçünck Enternasyonal nâmına Pavloviç Yoldaş'ın Nutku :

Üçüncü Enetrnasyonal'in icraiyye komitesi nâmına hateme olarak Kongrenizi tebrik ederim. Kongrenizin mesâisiyle ve hallettiği meselelerle, az çok âşina oldum. Bu gösteriyor ki, kongre Türkiye hayatında mühim roller oynamak için büyük adımlar atmak istiyor. Komünizmin gayesi herkesce mâlumdur. Kongre bu gayeye doğru görülecek işleri lâyıkıyla tesbit etmiş, Fırkanın programı, kadınlık meseleleri, köylerde çalışmak, zıraî mesele vesaireleri hallederek onları birer karara rapteylemiştir. Bu kararları Türkiye Komünist Fırkası vücuda çıkaracaktır. Bu, fırka için şâ[s. 117]yân-ı iftihardır. Çünkü Türkiye'de icra edilecek Komünizmin tatbikatı bütün Şark için numune olacaktır. Sizin Türkiye'de yapacağınız şeyleri biz de Hindistan'da, İran'da, Afgan'da tatbik edebileceğiz.

Malûmdur ki, Komünist Fırkası Türkiye zahmetkeşlerini Avrupa kapitalist ve emperyalistlerinin esareti altından kurtararak, onlara saadet güneşini gösterecektir. Bu güneş bütün komünist fırkalarının düşmanı olan kapitalist ve emperyalistler mahvedilmedikçe meydana çıkamaz, amele ve rençber halk saadete eremez. Onun için Türkiye Komünist Fırkası'na evvel emirde hakk-ı hakikati örten kara bulutları yırtmak ve hemen Anadolu'yu ve İstanbul'u müstevliler elinden kurtarmak lâzım geliyor. Bu hareket Komünist Fırkası'na, Üçüncü Enternasyonal'e kuvvetli bir zafer olacaktır.

Yaşasın Türkiye Komünist Fırkası ve yeni Merkezî Hey'et âzâları.

Hitam

Reis Mustafa Suphi Yoldaş: Türkiye Komünist Fırkası'nın Birinci Kongresi nihayete ermiştir. (Sürekli alkışlar.) Hep birden ayakta Türkçe olarak Enternasyonal Marşı okunduktan sonra Kongre kapanır.

EK I.

Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz!
Komünizm Kütüphanesi

Sayı : 6

TÜRKİYE KOMÜNİST FIRKASI PROGRAMI

(1920 senesi 10-16 Eylülünde Bakû'da içtimâ eden Türkiye Komünist Teşkilâtları Birinci Kongresinde kabul edilmiştir.)

Çıkaran

Türkiye Komünist Fırkası

(s. 3) Türkiye Komünist Fırkası Programı

Bakû — 1920

*BAZI AKİDE VE ESASLAR**

(S. 11) ŞEKL-İ HÜKÛMET

1 — Mutlakî idarelerde işçi halk müstebit hükümdar ve memurların zulmü altında ezildiği gibi demokratik denilen meşrutî hükûmetlerde de idare parlamentarizm ve halkçılık namı altında imtiyazlı tabakalar, yine vali ve hanların temsil ettikleri zenginler elinde inhisar haline giriyor. Amele ve rençber sınıflar, imtiyazlı sermayedarlar sınıfının menfaatine alet oluyorlar.

---

* Yukarıdaki tutanaklarda, «Bazı Mesele ve Esaslar» başlığı altında Mustafa Suphi tarafından yazılmış olan maddeler (orijinalde s. 69—76) buraya aynen geçirildiği için tekrarlamıyoruz. Yalnız tutanaklardaki 11. madde, burada 10. maddenin numarasız bir paragrafıdır ve son cümlesi Programa alınmamıştır. Yine tutanaklardaki 2. maddenin başlarında «netice itibarıyla sanat, ticaret» denildikten sonra, «ve umumiyetle banka»dan önce, burada «büyük makinacılığın mahallî ihtiyacattan fazla mal çıkarması sanayi için yeni mahreçler aranmasına sebebiyet veriyor.» Sözleri vardır. Bunların dışındaki küçük farklar, dizgi ya da okuma yanlışından ileri gelmiş olabilir. — M. T. —

2 — Amele ve rençber şûrâlar cumhuriyeti ise, emek sarf etmeksizin yaşayan tufeylî sınıflar hariç olmak üzere halkın çokluğunu etrafında toplayarak işçilerin işleticiler tarafından soyulmasına nihayet verecek her türlü çareleri temin eder. Şûrâlar cumhuriyeti hükûmet ve kızıl ordu teşkilâtıyla kapitalizm ve emperyalizmin proletarya sınıflarıyla mazlum milletleri saran esaret zincirlerini kırarak haricen milletler arasındaki kardeşliği genişletmeye, dahilde ise bütün varlığıyla fıkara ve işçi halk arasında medenî ve hayatî yeni bir devir açmağa liyakat ve iktidar gösteren, sınıfları ortadan kaldırarak her türlü harp ve kıtal gailelerini azat, münevver ve mesut bir istikbale doğru götüren kapitalizm ile komünizm arasındaki devr-i intikale ait, muvakkat bir şekl-i hükûmettir.

3 — Fırka, halkçılığın en yüksek bir şekli olan amele ve rençber şûrâlar cumhuriyetinin tesisi yolunda yorulmaksızın çalışmak ve bunun için evvel emirde tebligat ve neşriyatı ile mağdur sınıfların hâkimiyetlerini temsil eden bu şekl-i hükûmeti kendilerine sevdirmeği vazife bilir.

DİN VE MİLLİYET

4 — Sırf dinî mahiyetteki terbiye, tedris ve ibadet meselelerini her milletin ihtiyarına tâbi bir cemaat işi olarak telâkki ve böylece (s. 12) «hürriyet-i vicdan»ın mutlak surette temini ve hiç kimsenin itikadından dolayı muaheze edilmemesini üss-ü hareket ad eder.

5 — T.K.F. sermayedarlığın üzerindeki zulüm ve tahakkümü yıkarak sermayedarlık münasebetinden doğan her türlü harp ve kıtale nihayet vermek ve bu suretle insanlık âlemini sulh ve selâmete erdirmek maksadını takip ettiğinden dinlerin ve milliyetlerin insanlar arasında münaferet ve düşmanlık doğuran hurafelerine karşı mübarezeyi bir vazife bilir.

6 — T.K.F. sermayedarlara ve bilumum mütehakkim sınıflara nüfuz ve kuvvet veren ve muhtelif milletleri temsil davasında bulunan ruhanî müesseselerin hükûmetten ayrılarak cemaat teşkilâtı halinde bırakılmasını iltizam eder.

7 — T.K.F. muhtelif milletlere mensup inkılâpçı amele ve rençber sınıfları arasındaki eski düşmanlıkları kaldırmak için aşağıdaki en kat'i çarelere girişir:

(elif) Dil ve hars nokta-i nazarından her milletin tam

hürriyetini temin ve bu itibarla bir veya diğer millete mahsus olan her türlü imtiyazları ilga eder.

(be) T.K.F. hükûmet teşkilâtında muhtelif milletlere mensup amele, rençler şûrâlar cumhuriyeti teşkilini kabul ve «hür milletlerin hür ittihadı» esasında olmak üzere federasyon usülünü tercih eder.

(pe) Fırka amele ve rençber sınıfları da tamamen ayrı ve müstakil yaşamak ceryanlarına kapılmış olan milletlerin arasında kanlı nizalar çıkmasına yer vermemek için bu gibi meselelerin «plebisit» usülüyle: Umumî reye müracaatla halline delâlet eder.

İKTİSADİYATA DAİR :

8 — Türkiye Komünist Fırkası, bütün menba ve vasıta-i istihsaliyenin, kendi emeğiyle yaşayan müstahsil sınıfın müşterek malı haline getirilerek (s. 13) başkalarını işletip zahmetsizce yaşayan tufeylî sınıflara nihayet verilmesini ve bu suretle heyet-i içtimaiyede her ferdin istihsale iştirakiyle refah ve saadetin artırılmasını esas maksat ittihaz eyler.

9 — Fırka bu maksada varmak için evvel emirde büyük istihsal usülüyle idare edilmekte olan müesseselerin, hâkimiyeti ele alacak amele ve rençber şûrâları vasıtasıyla çalışan sınıfın müşterek malı haline getirilmesine taraftardır.

10 — Küçük istihsal usülüyle idare olunan şehir ve köy sınıflarına gelince, hükûmet itibar-ı malî, ham eşya ve sipariş vererek bunların terakkisi ve aynı zamanda kendi nezareti altında olmak üzere istihsal kooperatifleri etrafında toplanmaları çarelerine girişir. Küçük sınıfların istihsal kooperatifleri vasıtasıyla bir merkezde toplanarak yardım görmeleri, bunların mal çıkarmak kuvvetlerini artıracağı gibi, diğer taraftan küçük teşebbüslerin büyük fabrika sahibi olmalarına mani olarak geri kalmış istihsal şekillerinin sosyalizm esasında daha mükemmel ve makinecilik usülüne müstenit büyük istihsal haline gelmelerine tavassut eder.

11 — İstihsal kuvvetini artırmak ve işi muntazam bir hale getirmek için memleketin iktisadî faaliyetini umumî ve müttehit bir plân içinde birleştirip, muhtelif sanayi şubelerini istihsalin süratle ceryan edeceği mahallerde toplamak suretiyle merkezileştirmek, başka milletlerle iktisadî ve siyasî

rabıtaların inkişafına ve teşekkül etmiş şûrâlar hükûmetleriyle müttehit bir iktisat plânı tertibine çalışmak lâzımdır.

İŞÇİ DERNEK VE BİRLİKLERİ:

12 — Burjuvazya hükûmetleri zamanında, 8 saatlik işgününe, ücrete, kadın ve çocuklara, muattal ve ihtiyar olanlara, himayesiz kalan işçi (s. 14) *[üç kelime tekrarlanıyor]* himayesiz kalan işçi ailelerine ait teminat-ı içtimaiye ve umumiyetle sınıfî terbiye ve grev (tatil-i eşgal) işlerini takip ve idare eden müdafaacı ve inkılâpçı bir müessese olmakla beraber içtimaî inkılâbın zaferini müteakip de derhal nâzım ve müstahsil vazifesini icra etmelidir.

İşçi dernek ve birliklerinin inkılâbı müteakip üzerlerine düşen bu vazifenin ehemmiyetini takdir ederek işçi ve sanatkâr kitlelerin bilâistisna kendi içlerine girmelerini ve müstahsil halk ile inkılâbî hükûmeti birbirine sıkıca bağlayacak kuvvetli bir merkez haline gelmeleri lâzımdır.

13 — Memleket dahilinde istihsal kuvvetinin yükselmesi için istilâcılığın hassalarından olan müstemleke ve kapitülâsyon usüllerinin ilgası ne derece lâzım ise muhtelif istihsalât mıntıkaları arasında demir ve su yollarına, fennî istihsalât için muhtelif buhar ve elektrik tatbikatına mahsus lâboratuvarlara, alât ve edevat-ı istihsaliye imal ve tamirine mahsus sınaathanelere ihtiyaç vardır ki Komünist Fırkası bunları Avrupa ve Amerika'daki işçi birliklerinin yardımı ve nihayet içtimaî inkılâbın muzafferiyeti ile meydana geleceğine kanidir.

14 — T.K.F. işlemeye muktedir bütün fertlere umumî iş mükellefiyetinin tatbik ve istihsal için asgarî bir miktar tayin edilmesini ve çalışmak istemeyen tufeylîler için iş kommuna (ocak)ları açılarak hükûmet tarafından bunların da müstahsil bir hale getirilmesini iltizam eder.

15 — Umumî iş ocaklarında çalışmayan kadınlar için şerait-i iktisadiyesi müsait olan yerlerde ev sanatları açılacaktır.

KÖY İKTİSADİYATINA DAİR:

16 — T.K.F. toprağı kolunun gücüyle işleyen rençberler menfaatine olarak devlet namına tesbit ve tahkim eder (s. 15)

17 — T.K.F. çiftçilik işinin komünizm esasına ileri götü-

rülmesi ve istihsalin ayrılması nokta-i nazarından aşağıdaki çarelere müracaat eder:

(elif) T.K.F. esas itibarıyla büyük çiftçiliğe taraftardır. Binaenaleyh evvel emirde fertler elinde olup da fennî usülde idare olunan çiftlikler büyük istihsal usülüyle devlet tarafından işletilir.

(be) Umumiyetle ekilmeyen veya sahipleri tarafından işletilmeyen topraklardan muayyen bir miktarını müştereken işleterek bir çiftlik haline getirmek isteyenlere her suretle yardımla (çiftçi kommunaları) teşkiline çalışır.

(pe) Sahipleri tarafından işlenmeyen toprak veya alelade çiftlikler rençberler arasında evvelâ hiç toprağı olmayan veya mevcut toprağı kendisine yetmeyen köylülere, ikinci derecede şehirden köye nakledip müştereken çalışma isteyen amele ve ahali teşkilâtlarına ve nihayet yine bu kısım amele ve ahaliden teşkilât vücuda getirmeğe muvaffak olmayan fertlere tevzi olunur.

(te) Bir veya diğer suretle talibi zuhur etmeyen veya talibi zuhur etse de hükümet tarafından işletilmesi muvafık görülen toprak [ve] çiftliklerin emaneten işletilmesi hükûmetçe taht-ı karara alınabilir.

18 — Bağcılık, bahçecilik, dutçuluk, arıcılığa ait fennî surette idare olunan büyük teşebbüsler devlet tasarrufuna intikal edip emaneten idare olunabilirler.

19 — Çiftçilikte kullanılan mal, davar ve alât edavat gibi canlı, cansız demirbaş emval madde (16) da gösterilen derecat ile (s. 16) rençberler arasında ihtiyaca göre tevzi olunur. Bu emvalin mümkün olduğu kadar kullanıldıkları yerlerden ayrılmamasına ve bu suretle harap ve zayi olmaktan ve muattal kalmaktan muhafaza edilmelerine çalışılmalıdır.

20 — Toprak, işleticiler elinden alınarak kendi emeğiyle yaşayan halka mal edilmekle beraber ekincilik usülünde ilerlemesine ait her türlü çarelere girişilir. Bu meyanda ziraat mütahassıslarının seferber haline getirilerek fennî çiftliklerle süthanelerin ve at, sığır, tavuk çiftliklerinin artırılmasına ve koyunculuğun terakkisine, toprağın ve tohumun ıslahına, ekinci alât ve edevat-ı fenniyesinin geniş mikyasta intişarına ve bu alât ve edevat için tamirhaneler açılmasına ve köylerle şehirler arasında yollar inşasına ve halk bankası marife-

tiyle rençberlere, müşterek çiftçi teşebbüslerine yardım edilmesine çalışılacaktır.

21 — T.K.F. köylerde maraba ve yarıcı gibi büsbütün topraksız veya toprağı olup da işlemek için sair vasıtalara malik olmayan rençberlere yani proletarya ve nîm proletarya sınıflarına istinat eder. Bu sınıflar arasında «fıkara köylü birlikleri» vücuda getirmekle beraber siyasî hücreler de açmak suretiyle sınıfî ve siyasî terbiyenin kuvvet bulmasına çalışmak fırkanın esas vazifeleridendir.

22 — T.K.F. köylerde başlayacak mübarezede, kuvveti bilhassa mütegallibelerin gasp ve ihtikârlarına nihayet vermek cihetine sarf edip kendi emeğiyle yaşayan orta sınıfları ise mütegallibe elinden kurtarmak suretiyle fıkara köylü tarafına alınmak üzere lâzım gelen çarelere tevessül eder.

23 — Köy iktisadiyatına ait tevzi ve tanzım işleri köy şûrâları tarafmdan icra edilir.

TEVZİ VE İSTİHLÂK:

24 — T.K.F. mahsulât ve mamûlâtın halk arasmda taksim ve istihlâkında eski ticaret usülüne esas itibarıyla muhaliftir. Binaenaleyh halk arasmda istihlâk kooperatiflerinin teşkil ve tamimiyle mutavassıt tufeylî sınıfların ortadan kalkmasına hizmet eder.

25 — Fırka en faal azalarıyla işçi dernek ve birlikleri azasını bu istihlâk kooperatiflerini idareye sevk ederek, eski kooperatiflerdeki kâr ve tasarruf fikri yerine refah ve saadet-i beşere hizmet edici insanî ve inkılâbî maksatların tesisine ve işçi halkı bir şebeke halinde kaplayacak olan bu kooperatifler vasıtasıyla memlekette komünizm hayatının yeni şartlarını tatbike müsait zeminler hazırlar.

26 — Türkiye'de demiryollarıyla diğer vesait-i nakliyenin tekâmül etmemesi tevzi ve istihlâk teşkilâtında radikal (cezrî) ve ihtiyatsız hareket ile büyük iktisadî buhranların hudûsüne sebebiyet vereceğini nazar-ı dikkate alan fırka, vesait-i nakliye ve tevziyenin tekâmülüne kadar şehir ve köylerde pazar ve panayırlara inkişaf vererek müstahsillerin doğrudan doğruya alışveriş etmelerine müsait şartlar ihzar ve bu gibi yerlerde mübadeleye kazanç mukabilinde olmayarak vasıtalık edebilecek kooperatifler küşat eder.

BANKALARA DAİR:

27 — T.K.F. sermayedarlar hâkimiyetinin merkez sıkletini teşkil eden bilcümle bankaları millileştirerek, yalnız amele ve rençber sınıflarının istihsal ve mübadele işlerine yardım ve ancak bu şekilde «halk bankası» açılması temin eder.

28 — Fırka istihsal ve tevzi münasebetlerinin komünizm esaslarına muvafık bir surette teessüs etmediği bir devirde paranın ortadan kalkmayacağına (s. 18) kani olmakla zenginlerin faizcilik ve her türlü dalavera ve borsa oyunlarıyla fıkara halkı soymada devamlarına mani olacak her tedbire girişir. Külliyetli miktarda paraların bankalarda muhafaza olmasını kanun ile tevsik ve umumiyetle para ticaretini men eder.

29 — Fırka muhtelif istihsal müesseseleri arasındaki muamelâtın mütekabil hesabat-ı cariye ve mal mukabili çekler vasıtasıyla görülmesi işlerini genişleterek halk bankasını[n] iktisadî müdavele için merkezî muhasebat müessesesi haline getirilmesini iltizam eder.

VERGİLERE DAİR:

30 — T.K.F. esas itibarıyle işçi halka tarh ve tevzi olunan her türlü verginin kaldırılmasını hedef ittihaz eder. Fırka için, devletî bütçe yalnız hükûmetin değil, belki müstahsil heyet-i içtimaiyenin bilcümle istihsalât ve istihlâkını muvazene eden bir kanun olmalıdır.

31 — Devlet masarif ve teşebbüsatının temini için sınıfî mübarezenin henüz başladığı inkılâp devrinde muvakkat olarak vergi usülüne müracaat edilecek, şu kadar ki tarz-ı tevzide fıkara ve işçi halkın menfaatleri göz önünden uzak tutulmayacaktır. Bu kabilden olarak bütün servet sahiplerine toptan ve külliyetli tazminat tarhı caiz olduğu gibi aşâr mahsülün miktarına göre mütezayit bir usülde, vergiler de müterakki esasta tarh edilecektir.

MESKEN VE İAŞE MESELESİ:

32 — T.K.F. sermaye sahibi muhtekir sınıfların zevk ve sefalarına makar olan büyük bina ve kaşaneleri şimdiye kadar karanlık ve rütubetli yerlerde yaşayan fıkara işçi sınıflarına tahsis eder (Halkın aile teşkilâtına (s. 19) ait âdat ve

hissiyatı nazar-ı dikkate alınarak tedbirler ittihaz olunur.) Bunların hayat şartlarını kolaylaştırmağa, bunlardan istidat [ve] kabiliyeti olanlarının da halk maarif ve sıhhat-i umumiyesine ait yerler haline getirilmesine çalışır.

33 — Bundan başka şehir ve köylerde evsiz kalan veya evleri pek fena olan amele ve rençber ailelerine mahsus olmak üzere yeni binalar vücuda getirmeğe çalışır, işçi sınıfların az zahmet ve masrafla iaşelerini temin edebilecek umumî aşhaneler açmağa delâlet eder.

İŞÇİLERE DAİR TEMİNAT :

34 — T.K.F. çalışma müddet ve tarzlarma ait âtideki şartları esas olarak kabul eder:

(elif) Bütün amele için iş müddeti günde (8) saattir.

(be) Onsekiz yaşından aşağı olanlarla toprak altında çalışanlar için günde azamî 6 saattir.

(pe) Onaltı yaşından aşağı çocukların işten men'i.

(te) Onsekiz yaşından aşağı olan gençler ve umumiyetle kadınların gece iştigallerinde çalışmalarına müsaade olunmaması.

(se) Umumiyetle kadın işçilerin vaz-ı hamleden sekiz hafta evvel ve sonra için yevmiyeleri tamamen verilmek şartıyla işten istisna edilmeleri.

(cim) Emzikli kadınlara iş zamanında her üç saatte yarım saat emzirme teneffüsü verilir.

(ha) Alelumum mesâi erbabına haftada kırkiki saatlik mütemadî bir istirahat verileceği gibi bir senelik mesai müddeti zarfında her çalışana senede iki ay devam etmek ve mütemadî olmak üzere mezuniyet verilir (s. 20) ve bu müddet zarfında çalıştığı zamanlar gibi maaş ve iaşesi verilir.

(dal) Amele ve iş ocaklarında sıhhî şartların teftiş altında bulundurulması, hasta olanların meccanen tedavi edilmesi.

35 — Her ne suretle olursa olsun iş kabiliyetini kaybeden amele ve rençberlere ve bunlar tarafından infakı zaruri olan aileleri efradının ve herhangi bir suretle ölen amele ve rençberlerin keza kimsesiz kalan ve muavenete muhtaç olan aile efradının ihtiyaçlarını temin eder.

36 — İşlerinin şerait-i sıhhiye ve hayatiyesi kadar işin tertip ve intizam dairesinde görülerek istihsalin yükselmesi,

heyet-i içtimaiyenin saadet ve refahı nokta-i nazarından elzem olduğundan bu fikrin amele ve rençber birlikleri içinde neşriyle, ev sanaatlarına da şamil olmak üzere bu cihetlerin kontrol edilmesi için işçi dernek ve birlikleri içinde teftiş heyetleri vücuda getirilir.

SIHHAT-İ UMUMİYEYE DAİR:

37 — İşçi halkın ırken sefaletine sebebiyet veren sarî ve müstevlî hastalıklarla mübarezeyi fırka esaslı maksatlarından biri ad eder. Ve bunda muvaffak olmak için her türlü çarelere girişir. Hususi eczahanelerin, hastahanelerin, sanatoryumların, kaplıcaların millileştirilerek halk istifadesine hasrı ve sarî hastalıklara mahsus yeniden ve geniş mikyasta muayene ve tedavihaneler açılması bu maksada hizmet edecek vasıtalardandır.

38 — T.K.F. ahlâk ve sıhhat-i umumiyeyi mahv eden müskirat, fuhuş, kumar gibi fenalıklara, afyon ve esrar gibi mükeyyifat istimaline karşı şiddetle mücadele eder. Ve müskirat, afyon imâl ve füruhtunu kat'iyen men' ile bunların yalnız fennî ve kimyevî ihtiyacata yetecek kadar istihsaline müsaade ve devlet vasıtasıyla lâzım gelen müesseselere tevzi olunmasını temin eder. (s. 21)

39 — Fırka, müessesatın şerait-i sıhhiyesini teftiş ve halkın sıhhatine nezaret ve hizmet etmek üzere seyyar tabip ve eczacılar ve küçük sıhhiye memurları tayin ve şehirlerde küçük sıhhiye memurları yetiştirilmesine mahsus mektepler açarak sıhhat-i umumiyenin muhafazasına ve yükselmesine çalışacaktır.

ORDU VE ZABITA İŞLERİNE DAİR:

40 — T.K.F. esasen insanlar arasında harp ve kıtale alet olan ve şimdiye kadar mütehakkim sınıfların tegalluplarını idameye hizmet eden orduların mevcudiyet ve faaliyetlerine karşı olmakla beraber yeryüzünde zengin ve mülkdar sınıflarla mazlum amele ve rençber sınıfları ve emperyalist devletlerle müstemleke ve nîm müstemleke halindeki mazlum milletlerin arasındaki davanın devam ettiği bir sırada tedafüî bir kuvvet olmak üzere inkılâpçı ruhta amele ve rençber sınıflarının müdafii kızıl orduların teşkilini terviç eder.

41 — Beynelmilel azatlık cidaline girmiş ve yeryüzünde

mazlum ve fıkara sınıfların diktatörlüğüne (hâkimiyetine) taraftar olmuş olan memleket ordularının bu maksadı sonuna kadar takip edecek bir şekil ve hale getirilmesi lâzımdır. Bunun için aşağıdaki şartlara riayet olunur:

(elif) Umumiyetle sermayedarlığa ve emperyalist devletlere taraftar olup son ve kat'i cidalden uzaklaşan zengin mülkdar sınıfların silâhları toplanarak yalnız fıkara ve mazlum amele ve rençber halkı silâhlandırır. Burjuvazyaya mensup veya taraftar olan adamlar ordunun idare, nakliyat ve sair hizmetlerinde kullanılır.

(be) Amele ve rençber sınıflar arasında gündelik işlerine engel (s. 22) olamayacak surette askerî terbiyenin tamimine aynı zamanda ordu bir mektep haline getirilerek siyasî ve iktisadî terbiyeye dikkat olunur. Askerî kıtalar içinde fırka hücreleri açılarak sınıfî mübarezenin kızıl asker ruhunda derinleşmesine çalışır.

(pe) Askerî kumandanlar yanında askerin siyasî ve iktisadî terbiyesine ve eski devir zabitlerinin irticaa hizmet etmemelerine bakacak amele ve rençber hâkimiyetine taraftar ve fırkaya mensup müfettişler tayin olunur.

(sin) Kızıl ordu içinde amele ve rençber ruhunun hükümran olması, sermayedarlık ve emperyalizme karşı mübarezenin kuvvet bulması için evvel emirde küçük zabitler anlayışlı amele ve rençberlerden tayin edilir ve bu gibilerin az zamanda artırılmasına yardım edecek kısa müddetli harbiye mektepleri açılır.

42 — Şehirler ve köylerde zabıta işleri şûrâlar yanında olmak üzere amele ve rençberlerden teşkil olunacak milis teşkilâtına verilir.

MAHKEME İŞLERİ:

43 — T.K.F. mahkeme işlerinde de tamamıyla halkçı ve inkılâpçı esaslar kabul eder. Muhtelif şekil ve isimlerdeki mahkemeler ilga edilerek bunların yerine âzâsı amele ve rençber tarafından intihap edilecek bir şekilde «halk mahkemesi» usülünü kabul eder.

44 — Eski kanunlardan amele ve rençber sınıfları için artık hükmü kabil-i tatbik olmayacakları şûrâlar cumhuriyetinin âli makamınca tayin edilen kanunlar ilga ve mazlum halkın ihtiyacına muvafık yeni kanunlar neşr olunur. Cezası ka-

nunlarda yazılı olmayan cürüm ve meselelerde mahkeme içtimaî inkılâp esaslarına ve halkın vicdanına muvafık surette serbest olarak hareket eder. (s. 23)

45 — Ahalisi az köy ve çiftlikler için merkezî şûrâlar tarafından seçilmiş seyyar hâkimler gönderilir.

46 — Ceza işlerinde insanların ahlâkını tehzip ve tasfiyeye hizmet edecek son esaslar kabul olunur.

MAARİF VE HARS İŞLERİ:

47 — T.K.F. zengin ve mülkdar sınıflara inhisar etmiş olan maarif ve harsın içtimaîleştirilip işçi halk içinde intişarına hizmet eder.

48 — Fırka nazarında mektep, insanlar arasında iştirakçiliğe ait terbiyeyi verecek ve müstakbelde komünizmin fiilen tatbikine muktedir yeni işçi nesli yetiştirecek bir müessesedir.

49 — Bu hususta şûrâlar hükûmetinin ilk devr-i teessüsünde tatbik olunacak tedbirler:

(elif) Erkek ve kız çocuklarına şamil olmak üzere onyedi yaşına kadar mecburî ve meccanî tahsil;

(be) Umumî ve fennî terbiyeyi bir şekilde «işçi mekteplerinde» vermek ve bu mekteplerde okuyanların müşterek hayata alışmalarını temin edecek surette mektepte yatırılıp yedirilme ve giydirilmelerini ve tahsile ait levazımı hükûmet hesabına olarak temin etmek;

(pe) Şehir ve köylerde açılmış iş mektebi talebelerine mektep haricinde sanata ve çiftçiliğe ait tatbikat dersleri verilerek kendilerinin hayata tecrübe ile girmeleri sebeplerini hazırlamak;

(te) Anaları kulluktan kurtarıp umumî istihsal işlerine sokabilmek üzere küçük çocuklar için çocuk yuva ve bahçeleri gibi mektepten evvele ait müesseseler açmak;

(se) Mektebe giremeyecek derecede yaşlı amele ve rençberlere okuyup yazmak öğretip siyasî ve inkılâbi terbiye verecek gece dersleri, kütüphaneler, halk mektepleri ve halk darülfünunları açarak mektepten hariç talim ve terbiye işlerini temin etmek;

(cim) Halkçı ve inkılâpçı muallimler yetiştirecek, ulûm ve fünunun terakkisine, sanayi-i nefise zevkinin intişarına hizmet edecek büyük mikyasta darülmualliminler, darülfü-

nunlar, atelyeler, müzeler, meşherler açmak ve buralara amele ve rençber evlâtlarının girip faydalanmalarına hizmet etmek;

(çim) Ders kürsülerini eski usül ve merasim tekellüfatından kurtararak genç ve muktedir müderrislerin halk içinde maarif ve hars ruhunu neşr etmelerine müsait zeminler hazırlamak;

(dal) Halk ve gençlerin bedenî terbiyesinin temini için şehirlerde ve köylerde spor ve cimnastik mahalleri tesis eylemek ve izci teşkilâtı yapmak;

(he) Halkın her hususta tenevvürü için seyyar kütüphaneler tesis eylemek.

Atatürk'ün Özel Kütüphanesi
Çankaya: 320.

EK II :

Bütün dünya işçileri birleşiniz!
Komünist Kütüphanesi

Sayı : 7

TÜRKİYE KOMÜNİST FIRKASI TEŞKİLÂT NİZAMNAMESİ

(1920 senesi 10-16 Eylülünde Bakû'da içtima eden Türkiye Komünist Teşkilâtlarının Birinci Kongresinde kabul edilmiştir.)

Çıkaran:

Türkiye Komünist Fırkası
Bakû — 1920

(s. 3)

TEŞKİLÂT NİZAMNAMESİ

I

FIRKA NAMZET ÂZÂLARINA DAİR

1 — Fıkra programını kendine meslek ittihaz edip teşkilâtlardan birinde çalışan, fırka kararlarına tâbi olan ve verilmesi lâzım gelen kaydiyeyi ödeyen herkes fırka âzâsı sayılır.

2 — Fırkaya evvel emirde namzet olarak, âzâdan ikisinin tahrirî tavsiyesiyle ve heyet-i idare kararıyla yazılmak mümkündür.

3 — Bu namzet, rençber ve ameleden ise üç ay ve diğer

sınıflardan ise altı ay müddet zarfında; fırka siyasetine iyice vakıf olduktan ve kendisinin şahsî meziyeti fırka âzâları tarafından tanıldıktan sonra idare heyetinin tavassutu ve umumî içtimâın tasdiki ile âzâlık hakkını kazanabilir; ancak ahval-i fevkalâdede gerek idare heyetinin inhasıyla ve gerekse re'sen merkezî heyet bu müddetlere bakmayarak kısa bir zamanda âzâ kayd etmek selâhiyetini haizdir.

4 — Fırka içtimâlarında namzetler müzakereye iştirak hakkına maliktirler: Ancak karar için rey vermek hakkı bilfiil âzâ olanlara mahsustur.

5 — Namzet ve âzâlar her ay mensup oldukları teşkilât kasasına muayyen aylığı öderler.

(s. 4)

II

TEŞKİLÂT HAKKINDA

6 — Fırka teşkilâtında esas kaide halk usulünce merkezciliktir.

7 — Fırkada merkezcilik memleket ve toprak esasına göre kararlaşır, herhangi bir mıntıka teşkilâtı o mıntıkaya mensup kısımların yüksek merkezi sayılır.

8 — Her teşkilât yerli işlere ait meseleleri kendiliğinden hâl edip bitirir.

9 — Her teşkilât azalarının umumi içtimai, kongresi bu teşkilât için yüksek makam sayılır.

10 — İdare heyeti, hücrelerde umumi içtimaları, müteaddit hücreleri birleştiren teşkilâtlarda ise kongreleri tarafından seçilir.

11 — Fırka teşkilâtları merkezcilik cihetiyle şöyledir: (Elif) Toprak itibarıyla bütün Türkiye teşkilâtlarının umumî kongresi ve bu kongrede seçilen merkezî heyet; (be) vilâyetler: vilâyet kongreleri, vilâyet idare heyetleri; (te) sancaklar: sancak kongreleri, sancak idare heyetleri; (se) kazalar: kaza kongreleri, kaza idare heyetleri; (cim) nahiye kongreleri, nahiye idare heyetleri; (çim) köyler, şehirler, sınaathaneler, hükûmet idareleri içindeki teşkilâtlarda diğer hücreler, bunların umumî içtimaları ve idare heyetleri.

12 — Malî ve siyasî hesap vermek, bir veya müteaddit hücreler ve teşkilât kararlarına dair arada çıkan iddia ve

ihtilâfları hâl etmek hakkı aşağıdan yukarıya doğru ve aşağıdaki makamlara aittir: nahiye teşkilâtı idare heyeti ve kongresi, kaza teşkilâtı idare heyeti ve (s. 5) kongresi, sancak teşkilatı idare heyeti ve kongresi, vilâyet idare heyeti ve kongresi, merkezî heyet ve umumî kongre.

13 — İdare heyeti huzurunda gençlere, kadınlara ve başka başka dilde söyleşen milletlere mahsus olmak üzere ayrıca şubeler açmak mümkündür; bu şubeler için merkezî heyetin tasdikiyle ayrıca talimat neşr olunur.

14 — Sancaklara kadar olan büyük teşkilâtlar, sancak idare heyetleri tarafından tasdik ve vilâyet idare heyetinin teyidine arz olunur. Sancak ve vilâyet idare heyetleri merkezî heyetine tasdik ve teyit ettirilir.

15 — Her teşkilât böylece daha yüksek teşkilâtlar tarafmdan tasdik ve teyit olunduktan sonra kendisine mühür ısmarlayabilir.

İhtar — Teşkilâtlar ihata ettikleri faaliyet mıntıkasına göre vilâyet, sancak, kaza, nahiye, şehir ve köy teşkilâtı namını alarak meselâ Erzurum vilâyet teşkilâtı veya Erzurum şehir teşkilâtı... İlâh, diye yad olunur.

III

MERKEZÎ TEŞKİLÂTA DAİR

16 — Fırkanın en yüksek müessesesi sayılan umumî kongre, yılda bir defa olarak davet olunur. Ruznamesi içtima vaktinden en azı iki hafta evvel ilân edilir. Kongreye ne kadar aza için bir vekil gönderilmesi meselesi, merkezî heyet ile kongreden evvel toplanacak hazırlık konferansı tarafından tayin olunur.

17 — Bundan başka lüzum görüldükçe fevkalâde kongreler davet olunabilir; fevkalâde kongre merkezî heyetinin teşebbüsü veyahut (s. 6) sonuncu kongrede hazır bulunan azadan yarısının talebiyle içtima eder; fevkalâde kongre sonuncu umumî kongrenin temsil ettiği fırka azaları sayısının yarısından fazlasını temsil ettiği halde toplanıp iş görmeğe haklı olur.

18 — Fevkalâde kongreyi merkezî heyet iki hafta zarfında davete teşebbüs etmediği halde, kongreyi talep eden teşkilâtlarca kongre davet heyeti meydana getirilip işe girişilir; bu heyet merkezi heyetin bütün haklarına malik olur.

19 — Umumî kongre, (elif) Merkezî heyetin siyasî, malî hesabını dinler; teftiş komisyonu ve saire gibi heyetlerin layihalarını gözden geçirir; (be) ister ise, fırkanın programını yeniden tetkik eder ve lüzum görürse, bazı cihetlerini de değiştirebilir; (pe) siyaset-i hazıraya dair istikamet yollarını tayin eder; (te) merkez heyet azalarını ve teftiş komisyonunu yeniden seçer.

20 — Merkezî heyete (7) aza ve (3) aza namzedi seçilir; azalardan bir kısmı daimi olarak başka işe gönderildikleri halde yerlerine namzetlerden, bunların aldıkları rey sırasıyla, yeni azalar alınırlar.

21 — Merkezî heyet diğer fırka ve müesseselerle münasebete girişeceği ve içtimai mahiyetteki işleri idare edeceği gibi fırka matbuatının tahrir heyetlerini tayin ve kontrol etmek için ayrı şubeler açar. Merkezî kasayı idare de merkezî heyete aittir.

22 — Merkezî hükümete ait müessese ve meclislerdeki işlerle alâkasını buralardaki fırka azalarının fraksiyonu vasıtasıyla temin eder. (s. 7)

23 — Merkezî heyet en az haftada bir defa olmak üzere toplanır.

24 — Merkezî heyet her altı ayda vilayet idare heyetleriyle payitaht idare heyetlerinin vekillerinden mürekkep konferanslar davet eder; bu konferanslar fırkanın muhtelif yerlerdeki teşkilâtına ait faaliyet ve icraatını tetkik ve muvaffakiyetini temine ait karar ve tedbir ittihaz eyler.

25 — Merkezî heyet ayda bir defa vilâyet ve payitaht idare heyetleri ise sancak kongreleri tarafından seçilirler.

26 — Teftiş komisyonu üç kişiden teşkil olunur. Komisyon muayyen zamanlarda kasayı teftiş edip layihasını merkezî heyete verir. Gelecek umumî kongre için ayrı layiha hazırlanır.

IV

VİLÂYET-SANCAK TEŞKİLÂTLARINA DAİR

27 — Vilâyet idare heyetleri, vilâyet kongreleri; sancak heyetleri ise sancak kongreleri tarafından seçilirler.

Bu kongreler mensup oldukları vilâyet veya sancak teşkilâtının mercileri sayılırlar.

28 — Bu idare heyetlerinden herbirinin yanında işleyecek mali teftiş komisyonu seçilir.

29 — Vilâyet ve sancak kongreleri altı ayda bir defa olarak davet olunurlar.

30 — Vilâyet ve sancaklarda lüzumuna göre fevkalâde kongreler çağırılması ve fırka âzâsından ne kadarı başına vekil tayini meselesi, merkezî teşkilat faslındaki maddelere göre tayin edilir.

31 — Bu kongrelerden herbiri ait oldukları teşkilât idare heyetinin malî ve siyasî hesabını ve teftiş komisyonunun lâyihasını dinledikten sonra yeni heyeti ve yeni teftiş komisyonunu seçer. (s. 8)

32 — Vilâyet ve sancak idare heyetleri beş âzâdan teşekkül eder.

33 — Vilâyet ve sancak idare heyetlerinden herbirinin yanında, şehir ve köy amele ve rençber halkı içinde çalışacak ve hükûmetle münasebete girişecek ve matbuatı idare edecek, maliye ve kasa işlerini görecek daha yüksek teşkilât idare heyetine lâyiha takdim edecek şubeler açılır ve bunlara ait işler, merkezi teşkilâta dair fasıldaki esaslara göre görülür.

34 — Vilâyet ve sancak idare heyetleri haftada bir defadan aşağı olmamak üzere, lüzum olan her vakitte toplanıp işlere bakarlar.

35 — Vilâyet idare heyetleri sancak idare heyetlerinden, sancaklar ise kaza, kazalar ise nahiye idare heyetlerinden vekiller davet edip her ay için bir defa konferans tertip ederler; bu konferansların kararları teşkilâtın faaliyetine ait lâyiha ile mülhakata bildirilir.

36 — Vilâyet ve sancak idare heyetleri, kaza ve nahiye idare heyetleri vasıtasıyla köylerdeki teşkilât işlerini yakından takip eder. Bundan başka, şehir teşkilâtlarının umumi içtimalarına zaman işleri hakkında sık sık malumat verir.

37 — Vilâyet kongreleri, umumi kongreye ve diğer kongreler kendinden yüksek teşkilât kongrelerine vekillerini seçerler.

V

KAZA VE NAHİYE, KÖY VE ŞEHİR TEŞKİLÂTLARINA DAİR :

38 — Kaza ve nahiye, köy ve şehir teşkilâtlarının yüksek makamı, bu teşkilâtlara giren âzâların umumi içtimaları ve bunların kongreleridir.

39 — Kaza ve nahiye, köy ve şehir teşkilatlarının umumi içtimaları, ayda bir defadan az olmamak üzere, davet olunurlar; (s. 9) eğer bu teşkilâtlar, kongre davet edilecek derecede terakki edememişlerse, umumi içtimalar, kongre hukuk ve vezaifini haiz olurlar. Bu takdirde umumi içtimalarda idare heyetlerinin malî ve siyasî hesapları dinlenir; yeni idare heyetleri, malî teftiş komisyonları ve daha yüksek teşkilât kongrelerine de vekiller seçilir.

40 — Kaza, nahiye, köy ve şehir idare heyetleri üç âzâdan mürekkep olarak üç mah müddetle teşekkül eder.

41 — Kaza, nahiye, köy ve şehir idare heyetleri, bu kaza, nahiye, köy ve şehirler içindeki bütün teşkilâtlara nezaret eder. Bundan başka, bu heyetlerin yeniden hücreler açmak ve açılanları tasdik için sancak teşkilâtına arz etmek; dersler, mitingler tertip etmek, gazeteler ve faydalı kitap ve beyannameler neşretmek, kasa muamelâtına bakmak, işlerine dair her ay sancak idare heyetine haber vermek gibi vazifeleri vardır.

VI

FIRKA HÜCRELERİNE DAİR:

42 — Fırka teşkilâtının esası hücrelerdir. Herhangi bir yerde en az üç komünistin birleşmesiyle hücre teşkil olunabilir. Bu hücreler, sancak, kaza, nahiye, köy ve şehir idare heyetleri tarafından tasdik edilmedikçe resmî sayılmaz.

43 — Âzâsı 500'den fazlaya çıkan hücreler hale göre birkaç kısma ayrılabilir.

44 — Asıl vazifesi, şehir işçilerine, fukara, köylü ve rençberleri biribirlerine yakınlaştırıp bağlamaktan ibaret olan bu hücrelerin başlıca (s. 10) görecekleri iş:

1) Muhtelif yerlerdeki halk içerisinde fırkanın şiarlarını neşretmek,

2) Yeni âzâlar bulmak,

3) Mensup oldukları idare heyetinin teşkilât ve teşvikât işlerini meydana çıkarmak,

4) Memleketin iktisadî ve siyasî işlerinde fırkanın maksatlarını meydana getirmeğe her suretle çalışmak.

45 — Hücre, gündelik işlerini görmek için bir ay müddetle üç kişilik bir idare heyeti seçer.

VII

FIRKA DİSİPLİNİNE DAİR:

46 — Fırka âzâsı ve teşkilâtları arasında disipline (intizama) riayet meselesine ziyadesiyle dikkat olunmak lâzımdır. Fırkanın selâhiyettar müesseseleri tarafından verilen kararlar, teşkilâtlarca hemen icra olunmalıdır. Bununla beraber, fırka içinde her meselenin tamamiyle serbest olarak müzakeresine imkân verilir.

47 — Yukarı teşkilâtların kararlarını işlememek ve fırkanın fikirlerine hizmet etmemek bir cürüm teşkil eder. Bu yolda kabahatli olan teşkilâtlar daha yüksek olan teşkilât tarafından evvelâ tevbih edilir ve ikinci derecede dağıtılıp muvakkat idare heyeti tayin olunarak esbabiyle beraber merkezi heyete bildirilir. Kabahatli âzâlar ise, birinci derecede tevbih edildikten sonra ikinci derecede bulundukları mesuliyetli işlerden muvakkaten geri çağırılırlar veya fırkadan büsbütün çıkarılırlar. Hale ve kabahatin derecesine göre mesele umumi içtimada veya gazete ile ilân veya mahkemeye havale olunur.

48 — Fırka âzâ ve teşkilâtları arasındaki bütün ihtilâfları, herhangi bir yoldaş hakkındaki şikayatı hal için üç kişiden mürekkep (s. 11) yoldaş mahkemesi teşkil olunur. Cürüm ve ceza hakkındaki bütün kararlar bu mahkeme ile verilir. Ve mensup olduğu idare heyetince icra edilir. Ve merkezi heyete malûmat verilir. Yoldaş mahkemesinin vazifesi hususî talimat ile temin olunur.

VIII

GELİR VE MASRAFLARA DAİR:

49 — Fırkanın geliri fırka azâlarının kaydiye ve aylıkları ve yüksek merkezi teşkilâtların verecekleri yardım akçeleri ve saireden ibarettir. Âzâların kaydiye bedeli her ay vere-

cekleri aylığın dört misli ve aylık bedeli bir ayda kazandıkları paranın yüzde yarımından yüzde ikisine kadar müterakki surette olmak üzere tayin edilir.

Fırkaya; tiyatrolar, konferanslar, yarışlar, konserler ve saire tertibile varidat temini caizdir. Diğer yardım ve teberrular da kabul olunur. Bunların kabul veya reddini takdir hakkı merkezî heyete aittir.

50 — Âzâlar bir defaya mahsus olmak üzere kaydiye verirler.

51 — Muayyen gündelik ve maaşları olmayan köylü ve rençberler gibi fırka âzâlarının kaydiyeleri ayrıca tayin olunur.

52 — Üç ay zarfında aylığı ödemeyen âzâlar muvakkaten âzâlık hakkından mahrum edilirler. Aylığı ödemeğe mani olan bazı sebepler var ise umumi içtimaa arz edilip bunların hakkında ayrıca karar çıkarılır.

53 — Her ay toplanan kaydiye ücretlerinin ve aylıkların ve diğer gelirlerin onda bir nisbeti merkezî heyete, diğer onda bir nisbeti sancak (s. 12) idare heyetine ve diğer onda bir nisbeti de vilayet idare heyetine gönderilip geri kalan yüzde altmış ve yetmiş nisbeti yerli teşkilât ihtiyacına sarf edilir.

MADDE-İ MÜNFERİDE

54 — Bu nizamnameyi tefsir ve herhangi bir maddesine dair talimat neşri hakkı merkezî heyete aittir.

[arka kapak]

«ENTERNASYONAL»

Ayağa kalk, ey aç ve çıplak
mazlum işçiler dünyası!
Yanık yüreklere bir dön de bak:
İşçi harbi hak davası!

Şu zalim, köhne âlemi
Kurarız öz dünyamızı,
Bu olur son ve şanlı
Enternasyonalle

Bize kimse nefes aldırmaz
Azatlığımızı kazandırmaz,
Bütün dünya işçisi biziz
Yer, fabrika bizim hakkımız;
Bu olur son ve şanlı
Enternasyonalle

Zulmü yıkmak için kudretle
Ocağı körükleyen şiddetle,
Müstebit cellâtlar üstünde
Güneş bizimçün yükselir de
Bu olur son ve şanlı
Enternasyonalle

Temelinden yıkıp sonra
Oluruz hür, işçi, sen yaşa!
En kat'i muharebe,
Yükselir adam oğlu!

Padişah, paşa, kahraman
Öz gücümüzdendir aman!
İş gücün büyük ordusu!
Tufeyliye kurşun ko(r)kusu!
En kat'i muharebe,
Yükselir adam oğlu!

Ele almakçün takdiri
Kızgınken dökün demiri!
Yıldırımlar gürülderken
Nurlu yollar açar gökten!
En kat'i muharebe
Yükselir adam oğlu!

Atatürk'ün Özel Kütüphanesi
Çankaya : 400.

IV. TKP'NİN ÜÇ RİSALESİ :

Bunlardan ilk ikisinin kaydına daha Türkiye'deyken bir katalogta rastlamıştım; bak. *TSA 1908-25,* s. 287/dn. 259 (3. bas.)

Gerçekten ikisini de, Leningrad'daki Saltıkov Şçedrin adına Halk Kütüphanesinde buldum. *Türkiye Emekçilerinin Kurtuluş Yolları,* OLSAA *TUP* 3-12 numarada kayıtlıdır. 16 sayfa uzunluğundaki risale 22 cm. boyundadır. Üzerinde herhangi bir basım/yayım yeri kaydı olmamakla birlikte, Sovyetler'de (muhtemelen Moskova'da ya da Kırım'da) basıldığını sanıyorum. Onun gibi 1922'de yayımlanmış olan *Türkiye Emekçileri Dostlarınızı Tanıyınız!* OLSAA *TUP* 3-13 numarada kayıtlıdır. 8 sayfa ve 22 cm.dir. Basım/yayım yeri yazılmamıştır, ama o da aynı yerde basılmış olmalıdır. Üçüncü risale, *Maskeler Aşağı*'nın da Saltıkov Şçedrin'de bir nüshası vardır: OLSAA *TUP* 3-195. Ama ben onu daha önce Moskova'daki Lenin adına Devlet Kütüphanesinde bulup yeni harflere çevirmiştim. Oradaki numarası: ZV 15-19/332'dir. 16 sayfa ve ötekilerle aynı boydadır. Ancak bunun üstünde TKF ya da TKP kaydı olmayıp, sonunda (Kiril harflerle) «Krımlit No. 17. I-Ya Gos-tipolit. Krımpoligraftresta No. 641» yazmaktadır. Tarihi belli değildir, ancak içeriğinden 1922 yılı sonlarında yazıldığı anlaşılmaktadır. Bunların fotokopilerini alamadığım için, orada yaptığım çevrimyazılarını olduğu gibi veriyorum.

Bütün Dünya Emekçileri Birleşiniz!

T—K—F—
Neşriyatından

TÜRKİYE EMEKÇİLERİNİN KURTULUŞ YOLLARI

Birinci Kitap

[Eski ve Yeni Türkiye — Türkiye'nin Başlıca Felâketi
Türkiye Emekçilerinin Vaziyeti — Halâs Nerede]
Sene 1922

Dünkü ve Bugünkü Vaziyet

(s. 2)

Türkiye halkı asırlarca zâlim, gaddar hükümdarlar ve onlara uşaklık etmek üzere saraya alınmış orada talim ve terbiye gördükten sonra sadaret ve nezaretlere geçirilmiş bir sürü tufeyliler tarafından idare olunagelmiştir.

Garp, azim tahavvüller, inkılâplar içinde çalkanıp devasa adımlarla bugün gözlerimizi karartan medeniyet temellerini atarken Türk sultanları ya saraylarda düğünler, ziyafetler tertip ederek: iç ağası (!) dış ağası (!) daha bilmem ne ağası!.. tabir olunan bir sürü serserileri atiye ve ihsanlara boğmak, ya cinnet ve evhamlarından boyunlarına inci ve elmas dizerek zavallı milletin alınteri muhassılı olan hazineyi beyhude yere sarf etmek ve yahut da ecnebilere bol bol hukuk ve imtiyazlar bahşederek bahtımıza kara sürmekle ömür geçirip nihayet bugünkü idbar ve izmihlâlimizin yegâne bânisi olmuşlardır...

(Tanzimat) devrine kadar devam eden bu hâl ondan sonra büsbütün başka bir şekle girmiş, garpte teessüs eden sanayi-i cesime garp pazarlarını tamamen doyurup da teneffüs için kendisine başka menfezler, başka mahreçler aramak mecburiyetinde kalınca bu sefer Avrupa burjuvazisinin gözü cehil ve gaflet içinde püyan olan şarka, alelhusus Avrupa sanayiinin dünya pazarına geçmesi için Avrupa ile Asya arasında bir köprü vazifesini gören Türkiye'ye dikilmiştir.

Türkiye, yalnız vaziyet-i coğrafiyesi itibarıyle değil, mevadd-ı iptidaiye ve servet-i tabiiyesi ile de Avrupa kapitalist ve emperyalistlerinin nazar-ı dikkat ve ihtirasını celbetmiş güzel bir kıt'a olduğundan garplılar onu daha o zamandan başlayarak aralarında paylaşmak, parçalamak kararını vermişler ve bu kararı zaman zaman mevki-i tatbike koymuşlar ise de parça(s.3)nın pek yağlı olması taksimde bir türlü uyuşamamalarını intaç ettiğinden bu hal ile bu memleket bugüne kadar şöyle böyle idare-i hayat edegelmiştir.

Bu açgözlüler; bir taraftan kendi müfsitleri eliyle memleketin en uyanık noktalarında vakit vakit yaktıkları ateşler, çıkardıkları ihtilâller isyanlarla Türkiye toprağında yaşayan kitleleri yekdiğeriyle boğuşturup bu suretle hükûmetin başına her gün yeni yeni gaileler açarlarken, diğer taraftan da, memlekette devam eden asayişsizlikten daima şikâyetle güya, ekalliyetlerin hukuku muhafaza edilmeyerek birçok kanlar döküldüğü ve daha buna benzer hayli bahaneler serdederek hükûmeti tazyik ve onu nihayet bir ıslahat icrasına mecbur etmişlerdir ki, işte Avrupa kapitalinin Türkiye'ye ilk nüfuzu devresi addettiğimiz (Tanzimat-ı Hayriye) bu tazyik mahsulüdür.

Bu hususta anasır-ı saire de serbesti-i tamme sahibi olup Avrupa kapitaline komisyonerlik vazifesini ifaya başladığından artık bu tarihten itibaren Türkiye'nin sanayii yavaş yavaş pazardan çekilip yerine Avrupa sanayii kaim olmuş ve bu suretle Türkiye Avrupa'ya serbest bir pazar olmuştur.

Hele Abdülhamid'in halk üzerindeki zulüm ve tazyiki ve bu serseri padişahın Avrupalıların her teklifine boyun eğmesi, onlara bahşettiği her türlü hukuk ve imtiyaza mukabil yerli ahaliyi kendi memleketinde esir bir hale sokması, garp emperyalistlerinin Türkiye üzerindeki nüfuz ve tesirlerinin bir kat daha artmasına yardım ettiğinden, bu vaziyetten de pek güzel istifade etmesini bilen Avrupa kapitali artık memleketin her tarafına dal budak salıp Türkiye'yi bir yarım müstemleke haline koymaya muvaffak olduğundan, bundan sonradır ki, Türkiye kâh İngiltere, Fransa, kâh Almanya, Avusturya Türkiyesi olmaktan kurtulamamıştır...

(s. 4) Bu halden memnun olmayan yerli burjuvazi: ağalar, beyler, paşalar ve bunların mümessili olan İttihat ve Terakki «10 Temmuz» inkılâbını yaparak Abdülhamid'i devirmiş,

yerine Meşrutiyeti ilân etmiş ise de, işçi ve köylü sırtında kırbaç sallayan hükûmetin biri yıkılıp yerine diğeri kaim olduğundan fakir halkın ahvalinde hiçbir salâh görülmeyip, belki, mazlum kitleler sürüklendikleri maksatsız muharebelerle eskisinden daha zâlim, daha kâtil bir idarenin biaman pençesinde tamam on sene inlemiş durmuşlardır...

Bu kurnaz İttihatçılar sırf mevkilerini tahkim için inkılâbın ilk günlerinde papas ile hocayı, işçi ile köylüyü, fakir ile zengini elele gezdirip halkın gözünü bu suretle boyadıktan, kabinelerini komiteci tabir ettikleri birtakım seçme câni ve kâtillerden teşkil ettikten sonra gemi azıya alıp mevki-i iktidarı lâyüsel ve amma yef'al sanarak vur abalıya düsturuyla hareket etmekten ve bu suretle Türkiye emekçileri sinesinde sağılmaz yaralar açmaktan utanmamışlardır. Devre-i saltanatlarının ilk gününden başlayarak memleketi birer birer parçalamaya, meselâ: Girid'i Yunanistan'a, Bosna Hersek'i Avusturya'ya, nihayet bütün Rumeli'ni Balkan devletlerine, Trablus'u İtalya'ya, Suriye, Irak, Arabistan'ın elimizden çıkmasına, ayrıca içimizde bıraktıkları (Pantürkizm, Panturanizm) ceryanlarıyla da Kürdistan'da, Arabistan'da, Arnavutluk'ta kardeşi kardeşe kırdıran muharebeler, Balkan hezimetleri; nihayet bütün bunlar kâfi değilmiş gibi en sonra da Alman emperyalizmini müdafaa için sürüklendiğimiz Cihan Harbi hep bu sergerdelerin birer eser-i hiyanetidir...

Daha dün bunlardan birinin, meselâ Harbiye Nâzırları Enver'in Sarıkamış'ta yaptırdığı bir gece baskınında perişanisine sebebiyet verdiği (29) fırka-yı askerimize mukabil düşmanın ancak iki bölük piyadesiyle (s. 5) dört mitralyözünü hatt-ı harpten hariç kılabildiği; yahut da Ruslar Sıvas'ı, İngiliz ve Fransızlar Boğaz'ı zorladıkları zaman yine bu serserinin en güzide Türk emekçilerini Galiçya ve Karpatlar'da Alman safları önünde mahvettiğini düşündüğümüz ve şimdi de bunların Bolşevik maskesi giyerek tekrar memlekete girmek istediklerini düşündüğümüz zaman, doğrusu bu heriflerin yalnız bu memleketin mikrobu olduklarını, binaenaleyh başka yerlerde barınmaları ihtimali olmadığına cidden inanıyoruz...

İşte düne kadar devam edip işçi ve köylü kanlarıyla oynadıkları için nasiyelerinde zâlim ve mürteci damgası taşı-

yan bu idareler yerine bugün ondan daha bir âdili (!) kaim olsa idi... Eskilerin iğrenç hallerine siyah bir perde çeker ve belki mazi der geçerdik... Vâesefa ki, zaman zaman onları tenkitten kendilerini alamayan bugünkülerin idaresi de işçi ve köylü halka yumruk sallamakta dünkülerden geri kalmadığı zirdeki tafsilâttan anlaşılacağından esasen —bizim halâsımızı bizden başka hiç kimsenin arzu etmediğini işçi ve köylülerimize burada bir daha tekrar ile— şimdi bu yenisinin nasıl kurulduğuna, işçi ve köylü halkın refah ve saadeti namına ne gibi hayrat ve hasenatta (!) bulunduğuna gelelim.

Mondros Mütarekesi Cihan Harbindeki mağlubiyetimizin ağır ve acı neticesini halkımızın suratına bir lânet yaftası şeklinde yapıştırdığı vakit yukarıda evsafını biraz zikrettiğimiz İttihatçılar, kendilerine ait olmayan bu mağlubiyeti Türk emekçilerine bırakarak —yangından mal kaçırır gibi— çantalarına yerleştirdikleri milletin son servetiyle memalik-i ecnebiyeye taşınmışlardı. Bu vatansızlar, dahil oldukları ecnebi payitahtlarında birkaç sene evvel terk ettikleri metresleriyle hararetli buseler teati ederlerken, henüz cenazelerinin başında yığılıp ağlaşan Türk halkı felâketinin esbabını evvelâ anlamıyor, hakiki düşmanının kim ve nerede olduğunu (s. 6) bir türlü bulamıyordu.

Asırlardan beri kulakları harp destanıyla doldurulup ruhları din ve taassup hurafeleriyle uyutulan bu alil yığınlar bugüne kadar hep kendi halâs ve istiklâli namına verdikleri hesapsız kurbanlara rağmen açlık, yoksulluk, mahrumiyetler içinde hergün biraz daha sararır, hergün biraz daha solarken, bu sefer de İstanbul'da birincilerin mesaibini ganimet sayarak —kuzgun leşe konar gibi— yaralı Türk köylü ve işçisinin üstüne üşüşüp bir parça kan, bir lokma ekmek dilenmek ve bir nârâ-i hevilnak [?] koparmaktan başka hiçbir maharet gösteremedikleri halde sevinçlerinden şaha kalkmış hayvanlara benzeyen «İtilâfçı» pespaye kurtlar, akrepler —velev muvakkat olsun— hükûmeti ele alabilmek hırsıyla (Sevr) paçavrasını imzalamaktan haya etmiyorlardı.

Yirminci asırda Avrupa şeytanet ve melânetinin dört şaheserinden biri olan Sevr, Türkiye'yi birtakım menatık-ı nüfuza ayırarak, onu Babil, Ninova gibi mazinin âmâkına gömdükten sonra enkazı üstünde büyük Yunanistan, Ermenistan, Kürdistan kuruyor ve bunların yuları da emperyalist Avrupa

elinde olduğunu diplomatik bir lisanla ihtar ediyordu... Nitekim çok sürmedi, İzmir ve Kilikya işgalleri bunu gösterdi, dünya bezirgânları bu memleketlerin birini Ermenilere, diğerini Yunanilere peşkeş çekerek cidal yeniden başladı...

Suriye'den Fransızlar, Dicle Fırat vadisinden İngilizler, Antalya ve havalisinden İtalyanlar, velhasıl herbiri bir taraftan hissesine düşen yağma parcasını elde etmek için renkli askerleriyle girdikleri yeri kan ve ateşe boğarak, asırlardan beri başkalarının hesabına —Mısır ehramlarını kamçı darbeleri altında yükselten esirler gibi— çalıştırılmış bir milletin şehitleri üzerinde yürüdüler... durdular... Edvarın âhenin çemberiyle kuşatılan zavallı memleket! Bu zamanda çocuk (s. 7) doğuran kadınlardan daha ağır bir vaziyette idi, yaralı vücuduna her taraftan sokulan düşman süngülerine beş büyük harp senesinden sonra müdafaa edebilecek bir halde olmadığı için sadece dişlerini gösteriyor, yumruklarını gösteriyordu. Bir an için sağına soluna baktı. Dünkü Cihan Harbinde kendisine şecaat dersi verenlerden de kimseler yok idi. Baş ucunda devam eden Rus inkılâbının gürültüleri de onu biraz cesaretlendiriyordu. O zaman bu şuursuz kitle hisarlarından bir huruç hareketi yaptı, işte bu, Anadolu kıyamı idi...

Anadolu kıyamı bidayette yalnız Türkiye'de imha politikası takip eden Avrupa emperyalist ve kapitalistlerine karşı değil, aynı zamanda ona rehberlik edip maziye karışan siyasetleriyle memleketi baştan başa mezbahaya çeviren yerli burjuvazi ve mütegallibenin de vücudunu ortadan kaldırmak içindi. Başı açık, yalınayak, yıldızdan yıldıza çalışan, mahsulünü hükûmet ve burjuva ambarlarına döken Anadolu çiftçisi, kumpanya ve maden ocaklarında en ağır şeraitle çalıştırılan amele ile elele vermiş, elinden ekmeğini alan, kendini kul ve köle yapan her kuvvete karşı çıkmıştı. Tarlada köylü, fabrikada işçi, pazarda sırtı odun yüklü kadınlar hep bir kelime etrafında toplanıyorlar idi, ki o, yalnız halâs idi?.. Bu sırada ona inkılâpçı rehberler bulunsa, derdinden anlar hakiki mürşitler çıksa idi, bugün yavaş yavaş yeni baştan Avrupa burjuvalarına çiftlik olduğunu gördüğümüz Anadolu'da belki, daha o zaman bir kızıl bayrak temevvüç eder ve o sefil kümeleri bu memleketinin efendisi yapardı. Yazık ki, o erler bulunamadı ve bundan en ziyade istifade etmesi lâzım gelen Rusya'da yoldaşlar da seyirci vaziyette kaldıklarından bu

güzel fırsat kaçırıldı. (s. 8) Bir müddet sonra meydanı boş bulup inlerinden birer ikişer çıkıp gelen dünkü harp kahramanları —başta Anafartalar namdârı olduğu halde— büründükleri hâkimiyet-i milliye perdesiyle, yavaş yavaş halk kitleleri içine girmeye, onları kendi etraflarında toplamaya koyuldular. Az zamanda Anadolu'da memleketin eşraf ve âyânından mürekkep bir «Büyük Millet Meclisi» teşkil edip zavallı halkı arzusu hilâfında olarak yeni baştan dizginlemeye çalıştılar ve buna az zamanda muvaffak da oldular.

B.M.M. denilen ve kendilerini halkçı tesmiye eden bu sırf burjuva ve mütegallibeler şûrâsı, sözde temsil ettiği halkın bugünkü hayat şeraitini iyileştirecek hiçbir çareye tevessül etmemişti ki, kendisini en ziyade korkutan tehlikelerin önünü almaya, yani memlekette gizliden gizliye teşkilâta başlayıp dünya emekçiler karargâhına yazılan genç komünistleri daha ilk fırsatta zindanlara tıkmaya başladı. Bunu yine kendilerinin davetiyle Rusya'dan, senelerdenberi hasretini çektikleri vatana avdet eden (17) işçi ve amele rehberinin baştan tırnağa soyularak vahşiyane bir surette Karadeniz'de boğdurulması takip etti ve bütün bu cinayetler, hep birer elçabukluğuyla yapıldıktan sonra o zamana kadar izhar edilmemiş kirli ve mülevves emeller artık açık ve aşikâr olarak meydana atıldı.

Fakat, bizi müteessir eden nokta, bütün bu hiyanet ve cinayetlerin yardımına şiddetle muhtaç olduğumuz Rusya ile sıkı ve samimi bir ittifak akdedilirken yapılmasıdır.

Bir taraftan Rusya'daki mümessilleri (Moskova) gazetelerinde sütunlar dolusu yazılarıyla Anadolu'nun komünistliğini ilân ederlerken diğer taraftan da, memlekette bir polis ve jandarma sürüsü muttasıl komünistleri kovaladı. Rusya'ya karşı açık bulunan kapılar kapanıp sahil boyu askerî bir polis teşkilâtı emrine verildi. Bunları (s. 9) hükümdarları İnebolu, Samsun, Giresun havalisinde haydut bir (Osman Ağa) ile Trabzon ve civarında (Kâhya) adlı bir şakî idi ki, bunlar yalnız komünistleri memlekete sokmamaya, onları Karadeniz'in karanlıklarına yollamaya memur idiler.

Şimdi bunlardan ikincisinin isyan ederek dağa çıktığı haber alınıyor ki, bu da Anadolu hükûmetinin en emin erkânı arasında bile bir ittifak ve tesanüdün mevcut olmadığına güzel bir misal teşkil eder. Zaten Ethem'in ilk günlerdeki isya-

nı da bunu göstermemiş miydi? Evvelâ harici, sonra da birbirlerini soymakla temin-i hayat eden bu burjuva idaresinde ne zaman devamlı bir ittihad-ı efkâr mevcut olmuştur ki, bugün bunlarda olabilsin?...

B.M.M. bidayet-i teşkilinde muvaffakiyetini tahkim için her boyaya girmişti, kendisini halka sevdirmek için halk taraftarı olmuş, halk kapitale isyan ettiği için kapitalizmin en büyük düşmanı kesilmişti. Bunu daha iyi anlamak için Ankara takvim-i vekayii «Hâkimiyet-i Milliye»nin o zamanki satırlarına bir göz gezdirmek kifayet eder...

Fedakâr Rus proletaryatı, dünyanın hangi bucağında olursa olsun yükselen bir halâs isyanını kendilerine bir kuvvet telâkki ettiklerinden bunlardan da yardım ve fedakârlıklarını esirgememişlerdi. Yazık ki Anadolu emekçileri namına yapılan bu yardımlar Anadolu hâkimlerinin Anadolu emekçileri üzerindeki istibdadını arttırmaktan başka hiçbir şeye yaramamıştır...

İşte bu suretle yavaş yavaş dirilen, dirildikçe şarkı unutup gözlerini garba çeviren ve bunlarla anlaşma yollarını arayan Anadolu yârânı nihayet Avrupa payitahtlarını dolaşmaya başlamış idi ki, (Londra) konferansı buna güzel bir başlangıç idi. Bu konferans, (s. 10) yalnız Türkiye'ye acıyan (!) Avrupalı soyguncuların arzusuyla değil, bizimkilerin de bir gayreti neticesiydi. Onda çizilen plânlar bir müddet sonra mevki-i tatbike konulunca anlaşıldı ki, Anadolu vezirleri Avrupa payitahtlarında beyhude yere papuç yürütmemişler!

Nihayet pazarlık başlayıp ilk evvel Fransızlarla şerefli (!) bir muahede akdedilerek, banker Fransa'ya silâh kuvvetiyle temin edemediği birçok hukuk ve imtiyaz bahşolunup zâlim kapitalizm, beş büyük harp senesinden sonra tekrar hayat mücadelesine atılan Türk emekçilerinin cenazeleri üzerinde bu kadim aşinalarıyla bir daha kadeh tokuşturduğu gün, halkın isyanı da maziye karışıp (bir varmış bir yokmuş!) hikâyesine döndü...

Şimdi bu itilâf münasebetiyle Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'in Fransız mümessili (Franklin-Buyyona) gönderdiği bir mektup var ki, memleketimizin Avrupa kapitalistlerine nasıl satıldığı, B.M.M. hükûmetinin milletle ne derece alâkadar olduğunu gösteren bu mektuptan burada bir nebze bahsetmeden geçemeyeceğiz. Yusuf Kemal Bey diyor ki:

«İki memleket arasındaki münasebat-ı maddiyenin inkişafını arzu eden B.M.M. hükûmeti (Herkit) vadisinde bulunan demir, krom ve gümüş madenleri imtiyazını 99 sene müddetle (iyi ki 100 değil, hiç olmazsa tam bir asır olurdu?!!) bir Fransız şirketine vermeye amade bulunduğunu tebliğe beni memur etmiştir. *Türkiye hükûmeti bundan maada maden, şimendüfer, liman ve nehirler hakkında Fransız grupları tarafından vuku bulacak bilcümle teklifatı Türkiye ve Fransa'nın (yani her iki hükûmet burjuva sınıfının menafi-i mütekabilesine muvafık olmak şartıyla tetkike âmadedir. Nihayet Türkiye hükûmeti itilâfın akdi tarihinden itibaren Fransa hükûmeti(nin) Fransız sermayedarlarının B.(s. 11)M.M. hükûmetiyle münasebat-ı iktisadiye ve maliye tesis etmesine* müsaade edeceğini ümit eder.» «Koca nalâskârlar (!) imzaladıkları itilâfnamede Fransa'ya temin ettikleri birçok hukuk ve imtiyaz kâfi değilmiş gibi noksanını da sonradan bu mektupla ikmale çalışmalarına ve banker Fransa'nın bir gün evvel memlekete girmesini adeta istirham etmelerine doğrusu hiç diyecek yok. Buna ne hacet? Zaten Fransa kara gözlerimize meftun olduğundan bizimle bu sulhü yaptı ya? Şüphesiz, onu bu hale sevkeden bir menfaat ve mecburiyet var ki, Fransız emperyalizminin resmî gazetesi (Tan) *[Temps]* onu şu satırlarla çok güzel izah ediyor: (Anadolu köylüsünü yakanların, ahaliyi katledenlerin kimler olduğu bizim için haiz-i ehemmiyet değil; unutmamalıyız ki, biz Türkiye'nin en büyük dâinleriyiz. Tamirat hesabından başka Düyun-u Umumiye varidatının da yüzde 63'ü Fransa'nın alacaklarına isabet ediyor.)

(Tan)ın pek açık ve aşikâr olarak serdettiği bu mütalâat Fransa'mn memleketimiz hakkındaki düşüncelerini pek güzel meydana koyduğundan artık bu hususta fazla sözü zait görerek yalnız bu itilâf münasebetiyle Anadolu murahhaslarından (Nihat Reşad)ın [Dr. Belger] Paris gazetelerine vâki olan beyanatına gelelim; sevincinden şaha kalkan bu adam diyor ki: (Ankara hükûmeti bu itilâfname ile kendisinin bolşeviklik ve ifratperverlikle alâkası olmadığını göstermiştir. Hükûmet-i mezkûre Fransa ile akd-i sulh etmekle zevk için harp etmediğini) yani Nihat Bey bununla dünya emekçilerinin zevk için harp etmekte olduklarını bir lisan-ı diplomasi ile anlattıktan sonra sözlerine yine devamla (Çin'den Fas'a kadar her tarafta bu itilâfın alkışlandığını hatta Kafkasya ve Erivan'da şenlikler yapıldığını) ilâve ederek Çin'den Fas'a

kadar Fransız boyunduruğu altında inleyen (35) milyon nüfus meyanına kendi memleketinin de dahil olduğuna iftihar ediyor! Çantasında Türkiye'ye ait birçok (s. 12) hukuk ve imtiyazla memleketine avdet eden (Franklin Buyyon) muvaffakiyetinden dolayı Fransız Parlamentosunda alkışlara boğulurken, Türkiye emekçilerinin hukukunu müdafaa ettiklerini iddia eden Anadolu vezirlerinin memleketimiz zararına olarak, Fransa'ya temin olunan bu zaferden dolayı böyle izhar-ı şadümânî ettikleri doğrusu iddialarının mahiyetini ne güzel meydana koyuyor. Fakat bu yaldızlı cümlelerin altından hakikatin meydana çıkarak bu baziçede yine kimler yandığını göreceğiz...

Nitekim, bu itilâf münasebetiyle Fransa ile İngiltere arasında (sana az bana çok!.) kavgasından başka hiç bir şey olmayan ufak bir dedikodudan sonra galiba perdenin arka cihetî görünmeye başlıyor.

Ankara ile İngiltere arasında başladığını zannettiğimiz müzakerat henüz bir şekl-i kat'i almadan —ki bu ergeç taayyün ederek şarkta emperyalizm ve kapitalizmin en büyük mümessili olan İngiltere en büyük hisseyi alacaktır— şu günlerde bir de (Taymis) *[Times]* sütunlarında tesadüf ettiğimiz satırları gözden geçirelim:

Taymis Puvankare'nin [Poincaré], İtalya ve İngiltere'nin iştirakiyle bir Şark-ı Karip Konferansı çağırılması teklifine dair yazdığı bir başmakalede bakınız ne diyor: «Bu konferansın zamanı artık geçmiştir. Fransa ile İngiltere arasındaki ihtilâf halledilmiş olduğundan Fransa, İngiltere, İtalya artık Türkiye'ye ayrı bir nazarla bakmayıp onu kendi âzâsından addediyor. Binaenaleyh her tür diplomasi yollarının izhar ve temin edildiği şu zamanda müttefik devletler hariciye nâzırlarından mürekkep faydalı bir konferans akdiyle yalnız müttefik devletler arasında resmî bir itilâfın takviyesine değil esasen mevcut programın tamami-i tatbikine çalışılacak en güzel fırsattır.» Tabiî bunu bütün dünya da ve Nihat Reşat Bey dostumuz da okudu, eğer gözlüğünü değiştirmediyse eminiz ki hiçbir şey anlamadı. Zaten anlamamakta da haklı değiller midir ya? Çünkü bu herifler bu memleketin ölüsü kaldırılırken bile yine o merasimde de yine başta bulunmayı (s. 13) —ki muhaliflerin Mütarekeyi müteakip İstanbul'daki hareketi bunun canlı bir misalidir— ve bu za-

manda bile yine Avrupa kapitalist ve emperyalistlerinin ulüvvücenabına (!) sığınmayı sahte asaletlerinin bir vecibesi bilirler.

İtalya korsanatlarına gelince: Bunlarla zaten, evvelce bir anlaşma mevcut olduğundan şimdi yalnız bunu tevsi ve takviye için uğraşılıyor. En sonra şüphesiz, sıra en büyük ve en yeni kapitalistin yani Cemahir-i Müttefika'nındır [A.B.D.].

İşte, bütün buraya kadar verilen izahattan da anlaşılıyor ki, düne kadar kâh Almanya, kâh İngiltere ve Fransa, kâh İtalya Türkiyesi diye tavsif ettiğimiz bu sahipsiz memleket bugün de yine bunlarındır. Yalnız, saftan biri çıkmış yerine bir diğeri, belki daha bir büyüğü dahil olmuştur.

Vaktiyle (İzvestiya) Londra Konferansı münasebetiyle yazdığı bir başmakalede «Soyanlarla soyulanların hiçbir zaman anlaşamayacağını» işaret etmişti. Filhakika hükûmet işçi ve köylü elinde olsaydı bu mütalâa şüphesiz doğru olabilirdi... Fakat, bu şuursuz kitleleri istediği tarafa çevirmekte, onların nasırlı sırtında (vur patlasın çal oynasın!) siyaseti takip etmekte olan bir soyguncu sınıfın icra-yı hükûmet ettiği her nedense unutuldu.

İşte o sınıftır ki bugün garp kapitali önünde diz çökmüş, şimdiye kadar yaptığı çocukluklardan dolayı efendisine beyan-ı itizar ediyor, muhtaç olduğu emniyet ve itimadı kazandıktan sonra bunun, efendilerinin yeni bir teklif ve ısrarıyla şarka karşı yeni bir cephe almayacağını kim temin eder? Öyleyse bu vaziyet önünde yine yeni bir sergüzeşte atılacak, mevcudiyeti kemirilecek olan sınıf kimdir?

İşte asrılardan beri, böyle ağalık, beylik, paşalık, padişahlıkla (s. 14) ömür geçirip nebatî bir hayat yaşayan, çeşit çeşit üniformalı, sivil mütegallibe, derebeylerinin istibdadı altında ezilen, eşraf denilen duygusuz menfaatperestlerin yumruğunu taşıyan, zaman zaman kanları bahasına onların keselerini şişirmekten başka bir neticeye vasıl olmayan Türk emekçileri yarın onların yine yeni bir tufanına tutulmak ihtimaline bina[en]dir ki, bugünden kendi mukadderatlarını kendileri tayin etmek ve bu çıkmaz sokaktan serî ve âni bir dönüşle sırtına binip derisini yüzenlere karşı artık tertibat almak ihtiyacındadır.

Muvazene-i düvelde bugün sabun köpüğü kadar bir ehemmiyeti olmayan Türk hükûmetiyle Avrupa kapitalistlerinin

bu kadar alâkadar olmaları bizim kara gözlerimize meftun olmalarından ileri gelmediğini Türkiye emekçileri elbette bilirler. Eğer bunu res'i kârda bulunan hükûmetlerimiz anlamıyorlarsa —ki bu hal onların menfaatlerine uygun olduğundan anlamamakta haklıdırlar — o halde biz neden susalım? Bizi bugüne kadar bunların aldattıkları, sermaye denilen ejdere, milliyet denilen beyin kurduna kurban ettikleri yetmez mi? Sıra ile bu sınıfın res'ikâra getirdiği hükûmetlerin hepsini de birûbir gördük: Hani ya, hepsi de bize halâs ve istiklâl vaad etmişlerdi. Netice ne oldu, sıfır değil mi?...

Onlar hâlâ da dindaş, vatandaş diye sevdiklerini söylüyorlar. Tabiî, sağılı ineği kim sevmez? Fakat bizim sütümüzle şişen ve şiştikçe bizim karnımızı deşen bu otlakçılara artık nihayet vermek zamanı değil mi?

Daha hangi günleri bekliyoruz? Harb-i Umumide hemen mülk-ü mahrusamızın iki sülûsundan ziyadesi gitti; hatt-ı harbe giden üç milyon dinç ve tuvana askerlerimizden ancak yüzde 25'i evlerine dönebildi. Cihan harbinden sonra düyun-u umumiyemiz beşyüz milyon liraya baliğ oluyordu; buna on milyon liralık bir istikraz-ı dahilî ile harp zamanı halktan alınıp mukabili henüz tediye olunmayan eşya ve emva(s. 15)-lin bedelâtını da zammedersek mecmuu 550 milvon lirayı bulur ki, bunların faizlerini bile ödeyebilecek varidata malik değiliz. Yarın bütün bu borçlar yine kimin sırtına yükletilecek? Yoksa jandarma ve tahsildar, bu, burjuva uşakları yine vergi diye gırtlağımıza sarıldıkları zaman mı aklımız başımıza gelecek? Ne duruyoruz! Bugünkü maişet şeraitinden mi bahsedelim? O artık büsbütün tahammül edilmez bir şekil aldı. Hayat pahalılaştıkça işsizler ordusu hergün biraz daha kabardı. Yalnız İstanbul'da bugün işsizler miktarı yüzbine baliğ oluyor ki, buna bir de zâlim Yunanlıların taht-ı işgallerindeki memleketlerden hicrete mecbur olan 367 bin muhaciri de ilâve edersek bilmem sefaletimizin derecesi nereye varır...

Anadolu mamureleri mi gözlerimizi kamaştırıyor! Harb-i Umumide yanan yakılan şehirlerimiz değil, yalnız Mütarekeden sonra İngiliz emperyalizmine Türkiye'de jandarmalık vazifesini ifa eden Yunan kuvvetlerinin iktisaden memleketimizin en müterakki aksamında 130-140 kilometrelik bir arazide yaptığı tahribat korkunç bir yekûn değil mi?

Hasılı dertlerimiz o kadar çok, yaralarımız o kadar derin ki!... Bunları sağıltacak çareler bulmadıktan sonra onları sayıp dökmekten ne çıkar!.

İşte, bir taraftan ecnebi kapitalistlerinin hergün birer ikişer sülük gibi vücudumuza yapışarak kanımızı sormağa başladığı, diğer taraftan da hükûmetlerimizin bunlara uşaklık edip memleketin bilumum kuva-yı istihsaliye ve servet-i tabiiyesini bunların emrine âmâde kılarak bizi yeni yeni sefalet ve esaretlere sürüklemeğe hazırlandığı şu zamanda Türkiye emekçilerinin kurtuluşu için bir çare kalıyor: O da, biran evvel, kendi teşkilâtları etrafında toplanmak ve buradan kâhir bir ekseriyetle asırlardan beri çiğnenen, gasp edilen haklarına uzanan kolları kırmaktır. (s. 16) Türkiye'nin taksiminde kat'i bir siyasetin kabulüne burhan olarak vaktiyle Lord Salisbury diyordu ki: «Bize lâzım olan cesaret; daima cesaret, her zaman cesarettir.»

Biz de bugün yüzümüzü Türkiye emekçilerine çevirerek diyoruz ki, biz de felâketimize nihayet vermek istiyorsak, bize de lâzım olan: Teşkilât, daima teşkilât, her zaman teşkilâttır. Şüphesiz ki, teşkilât lâzım ve kuvvetli bir teşkilâta malik olduğumuz gündür ki, bugün bizi hiçe sayan ve istedikleri gibi mukadderatımızla oynayan hâkimler o zaman bizimle başka türlü konuşur, bize köle ve kul muamelesi yapmazlar: İşte bundan sonra sıra ile devam edeceğimiz Türkiye emekçilerinin kurtuluş yollarından ilk ve birincisi...

12 Şubat 1922

Bitti.

T—K—P—
Neşriyatından

TÜRKİYE EMEKÇİLERİ DOSTLARINIZI TANIYINIZ!

1922 sene

(s. 2)

Türkiye Emekçileri Dostlarınızın Hangi Tarafta Olduğunu Unutmayınız!

İtilâf devletleri (İngiltere, Fransa ve başkaları) Kan [Cannes] Konferansında, Avrupa'nın ahval-i iktisadiyesini ıslah etmek, ticaret ve münakalât meselelerini tetkik ve yola koymak ve memleketler arasında umumî bir sulh ve sükûn temin etmek maksadıyla, doğrusu bahanesiyle, yakında Cenevre şehrinde beynelmilel umumî bir kongre toplamaya ve bu kongreye de Almanya, Avusturya ve Şûralar Rusyası gibi bugüne kadar Antantaya düşman mevkide bulunan memleketlerin murahhaslarını da davet etmeye karar verdiler.

Harb-i Umumîden, galip oldukları halde bile, bitap ve perişan bir halde çıkan köhne kapitalist garbî Avrupa devletlerinin, Antanta namıyla maruf o yolbasar haydutların, zulme ve kahra karşı isyan eden ve bütün kuvvetiyle ve bütün mânâsıyla şiddetle mücadele eden ve zâlimlere biaman düşman olduğunu açıktan açık amelde gösteren Şûrâlar Cumhuriyeti'nin murahhaslarını kongreye davet etmeye mecbur olmaları, şüphesiz, eski çürümüş Avrupa emperyalist dünyasının çıkmaz çukura düştüğünü, kendi kuvvetiyle, kendi sermayeleriyle ve kendi akıllarıyla bugünkü harabeden çıkamayacaklarına artık kanaat hasıl ettiklerini gösteriyor. Almanya ve müttefiklerine karşı olan muharebede muvakkat galip olmalarından dolayı insaniyete lâzım olan hasletlerin velev cüz'i bir parçasını bile unutan, intikam, hırs, tamah, cebir ve zulüm gibi en hasis ve en pis sıfatlarla muttasaf olan Antanta emperyalizmi, bugün beşeriyetin saadeti, mazlumların kurtulması ve insan olanın insan gibi yaşaması için (s. 3)

kızıl bayrağını yüksek kaldırarak son dakikaya kadar mücadele etmeye aht ve yemin eden işçi ve köylü inkılâp hükûmetinin murahhaslarıyla konuşmaya, anlaşmaya ve onlarla beraber çalışmak mecburiyetinde olduğunu itiraf etmeye mecbur oluyor. Üç sene müddetince boğup ejderhaları her nevi yalanlarla, iftiralarla, iblisane desiselerle, altınlarıyla, tanklarıyla ve askerleriyle makhur Rus çarının cenerallerine ve Rusya emperyalistlerine muavenet ederek hakiki halk hâkimiyetini —işçi ve köylü şûrâlar hükûmetini— yıkmağa ve onu kökünden kesmeye çalıştılar. Çünkü mazlumların ve yoksulların hükûmeti olan Rusya Şûrâlar Hükûmeti bütün dünyanın ve şu cümleden Antanta memleketlerindeki milyonlarca emekçilerin ve yüzmilyonlarca mazlum şark halklarının kurtuluşunu, onların da hür ve müstakil yaşamalarını talep ediyor, onları mücadeleye davet ediyor ve onlara manevî kuvvet veriyor.

Fakat garp hainleri plânlarında aldandıklarını gördüler: Zulme karşı nurun, istibdada karşı hürriyetin, yalana ve iftiraya karşı hakikatin, altına karşı mefkûre ve tanka karşı kızıl yıldızın galebe çaldığını bildiler. Bugün şarktan parlayıp çıkan yeni güneşin ziyası o muzır mikroplara her saat ve her dakika yeni bir darbe indirebileceğini hissettiler. Evet, işçi ve köylünün vücuda getirdiği yeni usul-ü idare ve onun manevî tesiri, muzaffer kızıl ordunun sarsılmaz azim ve sebatı beynelmilel cellâtların oturduğu sarayları, kaşane ve köşkleri ta temelden sarsıyor. İşte bunun içindir ki, şimdi o cellâtlar kumpanyası dişlerini sıkarak zaferfüruş tefahürane lâflarını bir tarafa atarak ve bütün aht ve yeminlerini unutarak en biaman ve en korkunçlu düşmanları olan Şûrâlar Rusyasıyla (s. 4) anlaşmak yolunu tuttular.

Gelelim meselenin ikinci tarafına : Konferansa Avrupa'da mevcut olan büyük ve ufak bütün devletlerin mümessilleri davet edildiği halde, yalnız Türkiye'nin B.M.M. Hükûmeti istisna ediliyor. Tabiî Avrupa kapitalist hükûmetleri bugüne kadar olduğu gibi ileride de Avrupa'dan daha çıkıp gitmemiş yegâne şark devleti olan Türkiye'yi istedikleri gibi taksim etmek, istedikleri gibi Türk halkını soymak ve onun son damla kanına kadar emmek için planlar ve şeytanlıklar hazırlıyorlar. Onlar zannediyorlar ki, artık Türkiye ortadan kaybolmuş ve Türk milleti mahvolmuş, onun mümessillerini

davet etmeye ihtiyaç kalmamıştır: İstediğimizce konuşuruz, taksim ederiz, sonunur emeriz ve ezeriz!...

Türklerle sulh akdederek muahede imza eden emperyalist Fransa, umumî konferansa Türkiye'yi davet etmek hakkında bir kelime olsun söylemiyor. Bu pek tabiî bir şeydir. Fransa gibi yalnız emperyalist ve ihtikârdan başka bir şey düşünmeyen ve bunun için de bütün siyasetini diğer zayıf milletleri boğmak ve öldürmek esasına kuran müstebit Fransa Türkiye'ye de aynı nazarla bakıyor. Fransa'nın şarktaki bütün siyaseti en vahşi, en zâlimane ve en edepsizcesine olan emperyalizm siyasetidir. Daha dün Adana'da yapılan vahşet ve şenaet buna şahittir. Eğer bugün Fransa Türkiye ile muahede akdetmeye mecbur olmuş ise, o da Türkiye'yi kol kuvvetiyle bu defa feth etmek mümkün olmadığını anlamasından, Türkiye'yi Cezayir haline çevirmek için tedricî hareket etmek ve onu evvelâ iktisaden tamamiyle esir etmek lâzım olduğuna kanaat hasıl etmesinden ileri gelmiştir. Eğer bazen bu safdil Türk milliyetperverleri Fransa'nın dostluğuna inanıyorlarsa bunun ne (s. 5) kadar gülünç bir budalalık ve neticesinin de pek acı olduğunu çabuk anlayacakları bedihîdir. Kurt hiçbir zaman kuzu ile davet olamaz! Fransa mevcut kurtların en aç gözlü ve en kudurmuş olanıdır. Şüphesiz Türk müstebitleri ve Türk mütegallibesi Fransız istibdadına —ki bugün istibdadın timsal-i mücessemi Fransadır— iyi bakıyorlar ve Fransız menafii ile «amâl-i milliye»yi birleştirmek istiyorlarsa, bu pek olabilir, fakat bu Türk halkını ateşe atmak, onu Fransız emperyalizmine kul ve köle etmek ve akibette de mahv etmek demektir. Tabiî, Türk müstebit ve mütegallibe yârânı buna ehemmiyet vermiyor, kendi şahsî menfaati namına fıkarayı feda etmeye, muvakkat keyif ve safaları için Fransız sermayedarlarına uşaklık etmeye ve Fransız metresinin kucağına atılmaya hazır duruyor. Bu her zaman ve her yerde öyle olmuştur ve öyle devam edecektir. Fakat Türk emekçileri ve namuslu hakiki Türk milletçileri buna mâni olmalı ve ötekilerin hadlerini bildirmelidirler!...

Diğer taraftan emekçiler hükûmetinin hareketine bakalım: Türkiye'nin konferansa davet edilmediğine dair havadis ceryan ettiğini görür görmez, Şûrâlar Cemahir-i Müttefikası'nın Hariciye Komiserliği Londra, Berlin ve Roma'daki mümessillerine telgrafla şöyle müracaatta bulunmuştur: «İngi-

liz gazetelerinin yazdıklarına bakıldıkta, beynelmilel umumî (Cenova) konferansına yalnız Türkiye'nin davet edilmediği anlaşılıyor. Bu havadis hiç tasavvur edilmeyen bir vak'a olmakla, bunu iyicesine tetkik etmek lâzımdır. Mezkûr Rusya vekillerine bu hakta materyaller toplamaya emir ve eğer bu havadis doğru ise, T.B.M.M. Hükûmetinin murahhaslarını konferansa davet ettirmek için elde mevcut bütün vesaitle lâzım olan teşebbüsatta bulunmak icap ettiği tenbih edilmektedir.» (s. 6) Görülüyor ki, yalnız şu vak'ada da emperyalist Fransa ile emekçiler devleti olan Şûrâlar Rusyası'nın arasında ne kadar büyük bir fark olduğuna şahit olunuyor.

Demek konferansa şarkın ve bahusus yakın şarkın hukukunu müdafaa edebilecek vekiller çağrılmamıştır. Antanta haydutları şarkı ve şu cümleden Türkiye'yi kendi aralarında perde arkasında paylaşmışlar ve yahut da paylaşacaklar. Tabiatıyla bu konferansta da Rusya Şûrâlar Cemahir-i Müttefikası'nın murahhasları cellâtların boğmak plânına karşı itiraz ve mücadele edecekler, müstemleke ve yarım müstemleke haline düşen bütün zayıf ve mazlum milletlerin hukuk ve menafiini himaye ve müdafaa edeceklerdir, şu cümleden Türklerle meskûn Türkiye arazisinin müstakil ve hür Türk halkına bırakılmasını talep ve «Türkiye'nin de diğer her bir devlet gibi kendi toprağına kendisi hâkim, kendi umurunu kendisi görmeye haklı ve müstahak» diye bağıracaklardır. Bu ise Antanta haydutlarının işine gelmiyor, onlar Türk emekçilerinin, düşmanlarının kimler olduğunu ve dostlarının hangi tarafta bulunduğunu tamamıyle bileceğinden korkuyorlar ve —Şûrâların murahhaslarına konferansta müttefikler peyda olmasın, onlar orada yalnız kalsınlar— diye çabalıyorlar.

Evet, Türk köylüsünün, Türkiye emekçilerinin bu kadar fedakârlıklara katlanarak, bütün mahrumiyetlere rağmen üç senedir istiklâliyet ve hürriyeti için kahhar ve gaddar beynelmilel emperyalistlere karşı boğaz boğaza gelerek çarpışması ve buna iktidar gösterebilmesi hakikatte harikalar derecesinde inkılâbî bir ulviyet olduğunu yalnız inkılâp için o nisbette fedakârlıklar ve harikalar gösterebilen Rusya işçi ve köylülerinin hükûmeti olan Şûrâlar hükûmeti anlayabilir ve takdir eder. Zaten Türkiye emekçileri eline silâhını alarak zâlimlere karşı isyan ettiği (s. 7) günden itibaren Rusya Şûrâlar Cemahir-i Müttefikası tarafından her nevi manevi, hissî, diplomasi ve hatta maddi müzaheret ve muavenet gör-

müşlerdir. Türkiye'yi bilâ kaydüşart müstakil diye tanıyan, B.M.M. Hükûmetiyle bilâ tereddüt münasebat-ı siyasiye ve iktisadiyeye şüruğ eden ve onunla kardeşlik muahedesi yapan, Türk halkının amâl-i milliyesine vusül için lâzım olan her arzusuna muvafakat eden ve buna teshilât gösteren (meselâ: Daşnakların imhası, Kars, Batum ve Nahcivan ülkeleri meselelerinin Türk arzusuna muvafık halli ve başkaları) birden bir devlet varsa o da zulüm ve haksızlık esasları üzerine kurulan kapitalist ve emperyalist siyasetine karşı isyan ederek ilelebed bundan vazgeçen Şûrâlar Hükûmeti olmuştur. Türk milletinin tarihî, siyasî, millî ve iktisadî merkezi olan İstanbul'u almak isteyen Antanta canavarları Boğazları zorlarken, onun Türk olduğunu ve Türk merkezi olarak kalacağını alenen bütün dünyaya ilân ve işaa eden ve şimdi de aynı fikirde olduğunu gizlemeyen ve bunda ısrar eden gene Şûrâlar Hükûmeti'dir. Çarlığın bütün fena ve hasis siyasetini ve plânlarını «keenlemyekûn» addederek, haricî siyasette olduğu gibi, dahilde de bütün ufak ve mazlum milletlere ayrı ve müstakil cumhuriyetler bahşetmek suretiyle (meselâ: Başkurdistan, Kırım, Tataristan, Türkistan, Kazakistan, Dağıstan, Gürcistan, Azerbaycan, Ukrayna ve hakeza ve hakeza Şûrâlar Cumhuriyetleri) Şûrâlar hükûmeti millî meseleleri kendi hüsn-ü rızasıyla kardeşçesine hâlletmekle de tarihte birincilik mevkiini kazanabilmiştir.

Bu defa da öteki hain alçak emperyalist devletlerin temahkâr burjuvazyasına lokma olmaktan şarkı kurtarmak için halâskâr inkılâbın mümessilleri, Şûrâlar Cemahir-i Müttefikası'nın murahhasları çalışacaklar, çarpışacaklar ve ümit ederiz ki muvaffak olacaklardır. Çünkü onların ar(s. 8)kasında bütün dünyanın inkılâpçı işçi ve fıkara teşkilâtları ve mazlum şarkın millî inkılâpçı kitleleri duruyor. Beynelmilel cellâtların bütün hücum ve taarruzlarını def edebilen, onların bütün desise ve hudâlarının içyüzünü açıp veren ve bütün şeytanlık ve melânetlerini meydana koyan işçi ve köylü şûrâlarının hükûmeti bu konferansta da muvaffak olmalıdır. Fakat Şûrâlar Hükûmetine her memleketin yoksulları ve bahusus Avrupa kapitalistlerinin esareti altında inleyen ve ondan kurtulmaya çırpınan şark milletlerinin emekçileri zâhir olmalılar ve ona velev mânen olsun muavenet etmelidirler. Eğer kendi avantüristleri, kendi emperyalistleri ve kara güruhları Şûrâlara karşı hainane düşman bir vaziyet alacak

olurlarsa, emekçiler derhal onların cezalarını vermelidirler. Şûrâlar hâkimiyeti nerede olursa olsun mazlumların ve yoksulların kendi öz hükûmeti olduğunu her emekçi kalbine yerleştirmelidir. İşte şu takdirde şarkın ve bütün dünya yoksullarının kurtulması temin edilmiş demek olacaktır. Halâs kuvvettedir, kuvvet ise birliktedir. Şu halde: Birleşiniz bütün dünyanın mazlum ve yoksulları!

Kahrolsun bütün dünyayı çember altında inleten ve mazlumların kanını sülük gibi emen kapitalist ve emperyalist devletler: Antanta vahşi canavarları!

Yaşasın bunlara karşı mücadele eden mazlum Türkiye ve Rusya emekçileri ve onların ittifakı!

İşte şu şiarlarla bayrağımızı kaldırırsak, bu dünya Antanta gaddarlarının (İngiltere, Fransa ve onların yârânları) tırnağından yakında kurtulacağı muhakkaktır.

Yaşasın Halâs! Varolsun Bütün Dünya Şûrâlarının İttifakı!

«T—K—P—»

MASKELER AŞAĞI!

İşçi Arkadaşlar!

Sizlere her zaman söylemiştik: Sosyalist ve amele dostu görünerek, türlü kurnazlık ve dalaveralarla amele teşkilâtlarının başına geçmeye muvaffak olan kâhyalara, efendilere, beylere... inanmayınız. Bu serserilerin maksatları: Sizin sırtınızdan geçinmek, külâh kapmak için sizi patronlara, kumpanyalara ve hükûmete satmaktır. Siz yoldaşlar, ilk zamanlar, amele sınıfının yegâne dostu olan komünistlerin bu sözlerinin ehemmiyetini idrak etmediniz ve bu serserilerin yalan ve dalaveralarına kapıldınız. Çünkü patron ve sermayedarların zulüm ve tahakkümleri altında o derece eziliyordunuz ki —denize düşenin yılana sarıldığı gibi— ayaklar altında çiğnenen haklarınızı müdafaa edeceklerini vaad eden bu kurnaz politikacıların rehberliklerini kabul ettiniz. Onlara itimat ettiniz ve henüz acemi ve tecrübesiz olduğunuz için işleri onların eline bıraktınız. Onlar ne istedilerse yaptınız: Para lâzım dediler, nafakanızdan kestiniz verdiniz. Grev yap dediler, çoluğunuzla çocuğunuzla aç kaldınız. İşinizden kovulmak, ölüm tehlikesini gözünüze aldınız ve yaptınız. Cemiyetiniz, fırkamz için maddî ve manevî hiçbir fedakârlığı yapmaktan çekinmediniz. Fakat neticede ne oldu? Haklarınızdan hangisini kazandınız ve bugün ne halde bulunuyorsunuz? Memlekette patronların kumpanyaları keyfî zâlimâne hareketleriyle, birbiri arkasına amele cemiyet(s. 2)lerini, K.F.'nı kapatan, komünist arkadaşları zindanlara atan milliyetçi burjuva hükûmetine karşı koyabilecek hangi amele teşkilâtı mevcuttur?

Bir vakitler dört binden fazla ameleyi toplayan ve sırf bu birlik sayesinde kumpanyaya teşkilât kuvvetiyle metalibi kabul ettirmeye muvaffak olan (Türkiye Sosyalist Fırkası)nı lâyenazil reisi Hilmi Efendi ve hempaları ne hale getirdiler? Binlerce âzâya mâlik olan reji, fırın, liman, kömür işçileri

cemiyetleri ve bütün diğer amele cemiyetleri bugüne kadar patronlara karşı neden metaliplerini kabul ettirememişlerdir?

Çünkü bütün bu cemiyetler hakiki birer (amele sendikası) olmaktan uzaktılar. Çünkü şimdiye kadar bu cemiyetleri, amelenin menafiine tamamıyle yabancı olan, sendikalizm ve komünizmden katiyen haberi olmayan menfaatperest adamlar idare etmişlerdir. Çünkü bu adamların maksatları patron ve sermayedarlara karşı mücadele edebilecek kuvvetli amele teşkilâtları meydana getirmek değildi. Bunların yegâne düşündükleri şey, dalavera ile külâh kapmak, işçilerin sırtından geçinmek, tıpkı sermayedarlar gibi, siz işçileri —fakat kurnazlıkla, sosyalistlik maskesi altında— soymak ve ezmek, bunu yapabilmek için de, sizi cahil bırakmak, cemiyetin işleriyle karıştırmamak ve size hakiki kurtuluş yolunu göstermek isteyenleri türlü yalan ve iftiralarla lekelemekti. İtiraf edelim ki, bu hainler maksatlarına muvaffak oldular. Şüphesiz yalancının mumu yatsıya kadar yanar. Bu serserilerin de çok geçmeden foyaları meydana çıktı, riya ve yalan (s. 3) maskeleri yüzlerinden düştü. Fakat bu zamana kadar sizler ne fırsatlar kaybettiniz. Ne kadar kurbanlar verdiniz... Evet bütün bu yalancı sosyalistlerin, Hilmi'lerin, Şakir'lerin, Rıza'ların, Ethem Ruhi'lerin bütün diğer menfaatperestlerin hainlikleri meydana çıktı. Mahiyetleri anlaşıldı. Fakat şunu da biliniz ki, Türkiye amelesi bütün bu dost kıyafetli düşmanlarından tamamıyle kurtulmuş değildir. İşçiler aynı tuzağa düşmemek için mazinin bu acı tecrübelerinden istifade etmelidirler.

Daha Meşrutiyetin iptidasından beri İttihat ve Terakki hükûmetinin, işçi harekâtını istediği gibi idare etmek için takip ettiği ikiyüzlü politikayı pekalâ biliriz, ve biliriz ki, burjuvalar, sermayedarlar, patronlar, bezirgânlar, paşalar, ağalar hesabına hareket eden İttihat ve Terakki hükûmeti: Mavnacılar Cemiyeti, Hamallar Cemiyeti ve diğer cemiyetlere el atarak bunların başına koyduğu kâhyalar, beyler, paşalarla bu cemiyetleri kendi amâline âlet etmişti. Çünkü İttihat ve Terakki hükûmeti görüyordu ki, işçi sınıfı her memlekette olduğu gibi, Türkiye'de de en büyük kuvvettir. Ve bu sınıf kendi sınıf benliğini anlamaya başlayan Rusya Şûrâlar Cumhuriyeti'nin ve bütün dünya amele hareketlerinin tesiriyle kendi kuvvetinin büyüklüğünü hisseden ve hakkını istemeye başlayan Türkiye işçilerinin müstakil bir surette, sınıfî teşkilâtlarını yapmalarına mâni olmak için kâbil olan herşeyi

yaptı. Bütün Türkiye işçi(s. 4)leri daima hatırlarında tutmalıdırlar ki, büyük bir ekseriyeti İttihatçı avanesinden mürekkep olan ilk Meclis-i Mebusan ameleye sendika yapmak hakkını tanımamıştı.

Fakat, yoldaşlar, siz diyeceksiniz ki, bütün bunlar maziye karışmıştır. Şimdi Anadolu B.M.M. amele sınıfına karşı himayekâr davranıyor, onlara sendikalar ve Komünist Fırkası teşkiline müsaade ediyor.

Emin olunuz ki, arkadaşlar, yine aynı riyakâr ve aldatıcı politika devam ediyor. Evet, Ankara hükûmeti Komünist Fırkasının faaliyette bulunmasına müsaade etmişti. Çünkü Yunanlılara ve İngilizlere karşı durabilmek için Sovyetler Rusyası'nın maddî ve manevî yardımına muhtaçtı. Bu yardımları elde edinceye kadar ona hoş görünmek, biraz cemile yapmak icap ediyordu. Fakat vaktaki, Anadolu hükûmeti, İngiliz ve Fransızlarla uzlaşmak niyetiyle Lozan konferansının yolunu tuttu, Avrupa'nın emperyalist hükûmetlerine karşı hoş görünmek maksadıyla bir hamlede Komünist Fırkasını lâğvetti. «Yeni Hayat» mecmuasını kapattı, (200)den fazla komünist yoldaşı zindanlara attı. Bu suretle hareket etmekle, dahilî siyaset nokta-i nazarından diğer bir maksadı daha vardı. Çünkü hükûmet görüyordu ki, bütün işçilerin ve fakir halkın yegâne müdafii olan Komünist Fırkası memlekette büyük siyasî bir ehemmiyet kazanıyor ve böyle devam edecek olursa, yakın zamanda en kuvvetli en esaslı bir teşkilât haline gelecek, bütün işçilerin itimat ve müzaheretlerini kazanan büyük bir fırka olacak... O vakit, bugün pek fuzulî bir surette (millî) ismini taşıyan, hakikatte ise, beylerin, paşaların, (s. 5) ağaların ve bütün muhtekir simaların menafiini müdafaa eden B.M.M. hükûmeti, fakir işçi ve çiftçi halkı istediği gibi ezemeyecek... Evvelâ onların haklarını vermeye, sonra hükûmet mevkiini onlara terk etmeye mecbur kalacak... İşte bütün bu sebeplerden dolayı, Anadolu hükûmeti, Komünist Fırkasını, büyümesine, kuvvetlenmesine ve memleketin bütün işçileri arasında büyük bir nüfuz kazanmasına meydan vermeden dağıtmak ve mahvetmek istedi.

Sendikalar meselesine gelince: Bunda da ne kadar riyakâr ve aldatıcı bir siyaset kullandığını ispat etmek hiç de güç değildir. Bunun için 4-5 ay evvel Anadolu hükûmetinin adamları tarafından tesis edilen (Zonguldak Kömür Maden-

leri Amele Birliği Cemiyeti)'nin nizamname ve beyannamesini bir kere gözden geçirmek kâfidir.

Bu nizamnamenin daha 1. maddesinde (..Birliğin maksadı, amelenin iktisadî, içtimaî hukukunu sermayeye karşı müdafaa etmektir..) Dördüncü maddesinde ise! (..Sermayedarana karşı amelenin vezaifini tayin etmek... vesair iktisadiyeye tevfikan kendilerini tasarrufa alıştırmak...) deniliyor.

İşte görüyorsunuz ki, arkadaşlar, bu nizamnameyi yapan, bu cemiyeti teşkil eden adamlar, ameleyi yeni bir tuzağa düşürmek istiyorlar ve bütün işçilerle açıktan açığa alay ediyorlar... Bu cemiyet amelenin hukukunu müdafaa etmek için değil, belki burjuva hükûmeti tarafından patron ve sermayedarların menfaatlerini müdafaa etmek ve ameleyi, haklarını isteyebilecek bir teşkilâta sahip kılmamak için yapılmıştır... (s. 6)

Bu adamlara göre, amelenin müdafaa edilecek siyasî hakları yoktur. Çünkü amele beyler, paşalar, patronlar, ağalar, siyasî yüksek mevkide adamlar değildir. Çünkü onlar için amele, kendi hesaplarına çalışmaya mahkûm bir yük beygiridir, bir makinedir, başka bir şey değildir. Amelenin bir tek vazifesi vardır: çalışmak... Bunun için onların müdafaa edilecek siyasî, yani insanî hakları olamaz. Bunun için siyasetle iştigal eden, yani insanlığı anlayan, içinde yaşadığı ve yaşattığı cemiyetin hayatına iştirak etmek isteyen her ameleyi bu cemiyetlerden kovmak istiyorlar...

Yoldaşlar!. Her memlekette patron ve sermayedarlar, satılmış, hain amele reisleri vardır ve bunların vazifesi, birtakım yaldızlı vaadlerle, tuzaklarla amelenin, sınıf benliğini kazanmasına ve sermayedarlık sistemine karşı açıkça mücadele istemesine mani olmaktır. İşçi sınıfı her memlekette ahalinin büyük bir ekseriyetini teşkil ettiği halde bugüne kadar bir memlekette —Sovyetler Rusyası'ndan maada— içtimaî inkılâp olmadıysa; yani işçiler muhtekirler ve hazır yiyiciler saltanatını yıkıp yerine iş saltanatını kuramadılarsa, bunun sebeplerinden en mühimi, bu hain amele rehberlerinin muzır propagandalarıdır. Fakat itiraf edelim ki, (s. 7) Türkiye'nin hain amele rehberleri, namussuzluk ve riyakârlık hususunda diğer memleket serserilerine taş çıkarıyorlar. Çünkü bir diğer memlekette hain sosyalistler, bütün arzularına rağmen, idare ettikleri amele cemiyetlerinin birinin nizamnamesine (Sermayedarana karşı amelenin vazifesini ta-

yin etmek) maddesini koyamamışlardır. Halbuki (Zonguldak Kömür Madenleri Amele Birliği) nizamnamesinin esaslı maddelerinden birisi: Amelenin sermayedarlara, patronlara, yani kendilerini soyan ve ezenlere karşı vazifelerini tayin etmektir.

Yoldaşlar! Sizinle eğleniyorlar, sizin şuursuzluğunuzdan, teşkilâtsızlığınızdan, ittihatsızlığınızdan istifade ederek sizi ilelebed esir ve sefil vaziyetinde bırakmak istiyorlar. Fakat siz artık bu iğrenç yalanlara tahammül edemezsiniz. Bu patronlara, sermayedarlara satılmış hainlerin arkasından gidemezsiniz. Amelenin sermayedarlardan alacağı, hem pek çok alacağı vardır. Fakat ona karşı hiçbir borcu, hiçbir vazifesi yoktur. İşçi cemiyetleriyle amele sendikalarının teşekkülünden maksat, bu hain ve yalancı sosyalistlerin dedikleri ve istedikleri gibi, amelenin sermayedarlara karşı vazifelerini tayin etmek değil, belki amelenin kendilerini esir gibi çalıştıran, bir lokma ekmek mukabilinde soyan ve ezen sermayedarlardan çalınmış haklarını alabilmek için ameleyi kuvvetli teşkilâtlarda birleştirmektir. Evet, şüphesiz amelenin yalnız hakkı değil, vazifesi de vardır. Fakat bu vazife, yalancı sosyalistlerin zannettikleri gibi, sermayedarlara karşı değil, bütün amele sınıfına, bütün cemiyet-i beşeriyeye karşıdır. (s. 8) Bu vazife: Kendileriyle beraber bütün beşeriyeti sermayedar soyguncu tarz-ı idaresinden kurtarmak, yani insanların insanlar ve milletler tarafından soyulması ve ezilmesi esası üzerine kurulmuş bugünkü hayvanî cemiyet yerine bütün insanların hakikaten kardeş oldukları ve herkesin herkes için çalıştığı, harpsiz, sefaletsiz insanî cemiyeti kurmaktır. Ancak istikbalin bu komünist cemiyeti[ile]dir ki, insanlar hakikaten serbest ve müsavî olacakları ve bugünkü sefalet yerine umumi sulh ve saadet kaim olacaktır.

Bu tarihî vazife, her memlekette proletarya-işçi sınıfınındır. Ve her memlekette yüzlerce senelerden beri burjuvazi ile kavga ede ede tecrübe, idrak ve sınıf benliği, teşkilât ve kuvvet kazanan proletarya sınıfı bu büyük ve mukaddes vazifeyi yapabilmek için Komünist Fırkalarında, Kızıl Sendikalarda buluşuyor, teşkilâtlarını büyütüyor, kuvvetlendiriyor. Müsait bir zamanda burjuvazi sınıfına son darbeyi indirecek ve muhtekirler ve simsarlar hükûmetini devirerek yerine Sovyetler Cumhuriyetini kuracaktır.

İlk defa olmak üzere, dünyada bu işçi saltanatını kurmak,

Rusya proletaryasına nasip olmuştur. Ve beş sene evvel Çarlık Rusyası[ndan] Sovyetler Cumhuriyeti meydana getiren bu kahraman ve fedakâr proletarya, namütenahi mahrumiyetlere katlanarak dahilî ve harici bütün proletarya düşmanlarına göğüs germiştir. Ve bugün bütün dünya sermayedarlarına karşı değil yalnız Rusya'nın, belki bütün dünya proletaryasını müdafaa ve himaye etmektedir. (s. 9)

Fakat arkadaşlar, bilir misiniz, Rusya proletaryası bu harikaları nasıl meydana getirmiştir? Nasıl olmuştur da bütün dünya sermayedarlarının müttehit hücumları karşısında Sovyetler Rusyası yıkılıp göçeceği yerde günden güne kuvvetlenmekte ve bütün cihan proletaryasına inkılâp yolunda rehberlik etmektedir?

Yoldaşlar, bu ancak bir surette kâbil olmuştur: Rusya proletaryası (Komünist —Bolşevik) Fırkasının rehberliği sayesinde yalancı ve hain sosyalistlerin tuzaklarından az zamanda kurtularak, kendi sınıf benliğini erken tanımış, kendi sınıf teşkilâtlarını meydana getirmiş ve Çarlığa ve burjuvaziye karşı mütemadi mücadelesi neticesi büyük bir tecrübe, kuvvet ve malûmat sahibi olmuştur. Ve ancak bundan sonra kendi burjuvazisine son ve kat'i darbeyi indirebilmiştir.

Bütün diğer memleketlerde de vaziyet aynıdır. Yani hangi memleketlerdeki işçiler yalancı sosyalistlerden çabuk kurtulmuşlar, sınıf mücadelesi esası üzerine müstenit Kızıl Sendikalar, Komünist Fırkaları teşkil etmişlerse o memlekette amele sınıfı sermayedar ve patronların zulüm ve tegallübüne karşı koymaya ve haklarından büyük bir kısmını almaya muvaffak olmuştur. Ve bu memleketlerde içtimaî inkılâp diğer memleketlerden daha evvel olacak. Yani bu memleketler proletaryası, diğer memleketler proletaryasından evvel sermayedar zulüm ve istibdadından kurtulacak, hakiki hürriyete kavuşacaktır.

İşçi arkadaşlar! Beylerin, paşaların, ağaların, patron (s. 10) ve kumpanyaların, hülâsa bütün bu kan emicilerin kasalarını doldurmak için esir gibi çalıştığınız yetişir!.

Bütün hayatını zevk ve safa içinde, kumar masalarında, fahişeler kucağında geçiren haram yiyicilerin, muhtekirlerin, tarafdarların hâkimiyetleri için çocuklarınızla, kadınlarınızla, süründüğünüz, sıhhatinizi, gençliğinizi çürüttüğünüz yetişir!.

İşçi Yoldaş!

Sen dünyaya sürünmek, muhtekirlere, bezirgânlara kölelik etmek için gelmedin!

Sen ciğeri beş para etmez tembeller ve serseriler gürühunu, sâyınla, terinle ve kanınla beslemek için doğmadın!

Senin nasibin, patronların, zenginlerin tahkir ve küfürleri altında daima iki büklüm, metbu ve esir vaziyetinde bir lokma [ve] merhamet dilenmek değildir.

İşçi Yoldaş!

Doğrul ve etrafına bak! Hak ve hakikat sesine kulaklarını ve beynini aç!. Niçin bu sefil ve esir vaziyette bulunuyorsun? Neden ve kimden korkuyorsun? Esaret zincirlerinden başka kaybedecek nen vardır?.

Sen, karşısında titrediğin patrondan daha mı az kuvvetlisin? Pek büyük ve kuvvetli zannettiğin beyleri, paşaları, ağaları yaşatan, onlara kuvvet ve zor veren sen değil misin? Cemiyet içinde insanlara faydalı olan herşeyi yapan ve meydana getiren sen değil misin!

Patronlar ve bütün sermayedarlar ve onların müdafii olan burjuva hükûmeti kime ve neye güveniyor? Sen (s. 11) hakkını istemek için sesini yükselttiğin, zulüm ve istibdada karşı teşkilâtlandığın zaman seni ne ile ve kiminle tehdit ediyorlar? Ordu ile mi? Fakat sen istersen ordunun ne ehemmiyeti kalır? Tüfenk ve mitralyöz, top, tank ve tayyareleri yapan, bunları araba, şimendüfer, vapur ve otomobil ile nakleden sen, değil misin? Sen istersen bütün şehir bu saniyede karanlık içinde kalmaz mı? Sen istersen bütün vesait-i nakliye bir dakikada birden tevakkuf etmez mi? Sen istersen, bütün bu şehrin, bütün bu memleketin hayatı durmaz mı? Top, tüfenk, tank. Fakat bunları kim kullanıyor? Orduyu teşkil eden kimlerdir? Sen ve senin gibi sefil ve esir vaziyette amele ve çiftçiler ve fakir halk değil mi?

İşçi yoldaş!... Doğrul gözünü aç... Ve etrafına bak!... Artık iyice anla ki, bütün kuvvet sendedir. Bütün hak senindir. İçinde yuvarlandığın sefalet ve esaretten kurtulmak için yalnız bir tek yol vardır: Sınıf benliğini anlamak, teşkilâtlanmak, yekpare kitle altında, Komünist Fırkasının rehberliği altmda sermayedarlara ve burjuva hükûmetine karşı sınıf mücadelesine atılmak...

İşçi yoldaş! Dilencilikle, rica ve niyazla, sermayedarlardan haklarınızı almak kabil olduğunu iddia edenler yalan söylüyorlar. Her memlekette sınıfî metalibini patronlara, dai-

ma kendi teşkilâtlarının kuvvet ve nüfuzuyla ve ekseriya uzun süren büyük kavgalardan sonra zorla kabul ettirebilmiştir. Bir takım kanunlar, ıslahatlar, yarım tedbirlerle işçi sınıfının sefalet ve esaretine yavaş yavaş nihayet vermek kabil olduğunu söyleyenler seni aldatıyorlar... (s. 12) En çok amele kanunları neşredilen, en çok ıslahatlar yapılan en müterakki memleketlerde işçilerin sefalet ve esareti bilâkis artmaktadır. İşte İngiltere'de, Amerika'da milyonlarca amele hâlâ esir gibi işliyor, işsiz milyonlarca amele bir lokma ekmek bile bulamıyor. Çünkü sermayedarların yaptıkları kanunlar, ıslahatlar, daima kendi lehlerinedir ve kendi mevkilerini kuvvetlendirmek içindir. Onlar [işçilerin] kuvveti ve tazyiki altında, bazı fedakârlıklarda bulunsalar da, bu muvakkattır, çünkü bugün mecburiyet ve korku tesiriyle verdiklerini yarın kendileri için müsait bir fırsatta, başka bir suretle almaktan çekinmezler, çünkü sermayedarlığın esası zulüm ve soyguculuktur. Hakiki kurtuluş ise ancak sermayedarlığın ortadan kalkması ve işçilerin mevki-i iktidara gelmesiyle kabil olacaklardır.

İşçi Arkadaşlar!

Sermayedarlar sizi esaret ve sefalet içinde bırakmak için en âdi hile ve tuzakları kullanmaktan çekinmemişlerdir. Bu tuzaklardan biri din ve milliyettir. Burjuvalar bütün memleketlerde menfaatleri ve gayeleri bir olan amele sınıfı istedikleri gibi ezebilmek ve soyabilmek için, din ve milliyet silâhlarıyla ayırmaya ve birbirine kırdırmaya muvaffak olmuştur. Ve bu suretle muhtelif din ve milletlere mensup işçilerin anlaşarak, birleşerek müşterek düşmanları olan sermayedarlara karşı muvaffakiyetle mücadele etmelerine mani olmuşlardır. Fakat arkadaşlar, Türk burjuvalarının riyakâr vatanperverlik ve dindarlıklarını şundan anlayınız ki, Harb-i Umumî içinde bir taraftan Türk işçi ve çiftçilerini Türk fakir (s. 13) halkını din ve milliyet namına, kendi sefalet arkadaşları olan Hıristiyan unsurlarına karşı hücum ettirirken diğer taratfan kendileri el altından, Rum, Ermeni, Yahudi bezirgân ve simsarlarıyla buluşarak zavallı Türk amele ve çiftçilerinin ve fakir halkın kanını emmekten çekinmediler ve hiçbir zaman çekinmeyeceklerdir.

Din ve milliyeti kendi hasis menfaatleri için bir âlet gibi kullanmaktan çekinmeyen bu dinsiz alçakların tuzaklarına karşı bütün Türkiye işçileri, onlar için en kuvvetli ve korkunç

silâh olan, teşkilât, sınıf mücadelesi ve birlik silâhıyla mukabele etmeye mecburdurlar. Her Türk işçisi iyice anlamalıdır ki, bir Türk demircisinin, bir Türk ateşçisinin, bir Türk rençberinin, bir Türk köylüsünün hakiki düşmanı bir Rum, Ermeni, Yahudi demircisi, ateşçisi, rençberi, köylüsü değildir. Türk işçisinin hakiki düşmanı, hangi din ve milliyetten olursa olsun, fabrikatörler, patronlar, kumpanyalar, ağalar, paşalar... ve bütün bu hazır yiyici ve kan emici güruhunu müdafaa eden mürteci burjuva hükûmetidir.

Türkiye'nin bu muhtelif din ve milliyete mensup işçileri bugün içinde yaşadıkları sefalet ve esaretten kurtulmak isterlerse, müşterek düşmanları olan bu kara kuvvetlere karşı aynı teşkilâtlar (Kızıl Sendikalar ve Komünist Fırkası) içinde toplanarak mücadele etmeleri lâzımdır.

Evet biliyoruz, bazı Türk işçi arkadaşlar diyecekler ki: Siz bilâ tefrik-i cins ve mezhep bütün işçi(s. 14)lerin kardeş ve dost olduklarını söylüyorsunuz, fakat birçok Rum işçileri İstanbul sokaklarında (Zito Venizelos!) diye bağırdılar, emperyalist devletlere uşaklık eden Yunan ordusu ve donanması için para topladılar... Evet fakat bütün bu vakıalar bizim fikrimizin yanlış olduğunu ispat etmez. Yalnız şunu gösterir ki, Yunan işçileri de Türk işçileri gibi, kendi burjuvazyalarının din ve milliyet maskesi altında yaptıkları muzır propagandalardan kurtulmuş değildir. Eğer kurtulmuş olsaydılar, hakiki menfaatlerini anlayacaklar, hakiki dost ve düşmanlarının kim ve nerede olduğunu görecekler ve bütün kuvvetleriyle oraya hücum edeceklerdi! Bunun için Rum komünistlerinin, sınıf benliğini idrak etmiş Rum işçilerinin vazifesi, arkadaşlarını aydınlatmak, onlara hakiki dost ve düşmanlarını, belli kurtuluş yolunu göstermektir. Memnun olmalıyız ki, bu arkadaşlarımız, hem Türkiye'de hem de Yunanistan'da, bu vazifelerini muvaffakiyetle yapmaktadırlar. Bugün hiç kimsenin inkâr edemeyeceği gibi bir hakikattir ki, Yunan işçisi ordularının bozgunluğunun hakiki sebeplerinden birisi, Yunan Komünist arkadaşlarımızın Yunan ordusu içinde harp aleyhinde yaptıkları propagandadır. Bu propagandanın o kadar büyük tesiri olmuştur ki, bugün Yunan hükûmeti memleketi yeni bir harbe sürüklemekten evvel, pek çok düşünmek mecburiyetindedir. Çünkü pekâlâ takdir etmektedir ki, yeni bir harp Yunan burjuvazisi için evvelkinden büyük bir hezimetle ve Yunan köyü [ve] işçilerinin is-

yan ve mevk-i iktidara gelmesiyle neticelenecektir. (s. 15)

Emin olunuz ki, Türk işçi yoldaşlar, Türk ve Müslüman olmayan bu Yunan Komünistlerinin Türk işçilerine, fakir halkına, Harb-i Umumî içinde, zavallı halka ekmek yerine çamur yedirerek karınlarını ve kasalarını şişiren Türk ve Müslüman tüccar mebuslardan ve bütün harp zenginlerinden ve ordu müteahhitlerinden elbet daha çok faydası dokunmuştur.

Türkiye'nin erkek kadın, Müslüman Hıristiyan bütün işçileri!... Türkiye tarihi ve bütün beşeriyet tarihi, bilâ tefrik-i cins ve mezhep bütün Türkiye işçilerinin zâlimlere ve kan emicilere karşı müşterek kıyamını sabırsızlıkla bekliyor!.

İstanbul işçileri! Bütün Türkiye işçi ve çiftçilerine, fakir halkına, bu mukaddes kurtuluş mücadelesinde rehberlik etmek vazifesi sizindir.

Çarlar ve burjuvaların zulüm ve istibdadını yıkan ve yerine işçiler saltanatını kuran Rusya işçi, çiftçi ve askerlerinin başında (Kızıl Petrograd) proletaryası bulunuyordu. Bütün inkılâp hareketini Rusya (Komünist-Bolşevik) Fırkası idare etti.

Bütün Türkiye işçi, çiftçi ve askerlerinin, beyler, paşalar, ağalar ve yabancı sermayedarların zulüm ve istibdadından kurtulmak ve hakiki hürriyet ve adalete kavuşmak için açtığı mukaddes mücadelede Kızıl İstanbul proletaryası daima en ön safta bulunacak ve T.K.F. bu mazlumlar ordusunun erkân-ı harpliği vazifesini görecektir.

İstanbul proletaryası bu mukaddes ve tarihî vazifesini yapacaktır ve ancak o zamandır ki, Türkiye proletaryası, cihan proletarya ailesi içinde lâyık olduğu mevki-i (s. 16) ihtiramı kazanacak ve bugün emperyalistlerin boyunduruğu altında inleyen müstemleke ve şark milletleriyle beraber bütün dünyayı esaret ve sefaletten ebediyen kurtaracak olan cihan inkılâbını kolaylaştıracak ve yakınlaştıracaktır.

Kahrolsun burjuvalara satılmış İkinci Enternasyonal'in hain amele rehberleri!

Yaşasın Kızıl İstanbul Proletaryası!

Yaşasın Bütün Türkiye Kızıl Sendikalar Birliği ve Komünist Fırkası!

Yaşasın Türkiye Sovyetler Cumhuriyeti ve Cihan İnkılâbı!

V. TÜRKİYE HALK İŞTİRAKİYÛN FIRKASI

Bu bölümde THİF çevresine ilişkin bazı kısa bilgiler yer alıyor: Ankara'da 8 Mart Uluslararası Kadınlar Günü'nün ilk kutlanışıyla ilgili bir yazı; Nâzım Bey ve Salih Hacıoğlu hakkında biyografik notlar (ve Nâzım Beyin iki yazısı); TKP II. Kongresinin delegelerinin bileşimi üstüne ufak bir not ve TKP'nin ilk yılları hakkında yayımlanmamış bir çalışmanın plânı; Ata Çelebi'nin *Doğru Öz* gazetesinin, Türkiye'deki kütüphanelerde bulunmayan kimi sayıları. Arif Oruç'un Eskişehir'de Çerkez Ethem'in Kuvâ-yı Seyyare'sinin gölgesinde «İslâm Bolşevik Gazetesi» olarak başlayan ve Ankara'da Resmi TKF'nın organı olarak devam eden *Yeni Dünya* gazetesinin, artık bu sıfatlardan hiçbiri kalmadan çıkan (ve yine kütüphanelerimizde bulamadığım) birkaç sayısı hakkındaki bilgileri de, THİF'yla ilgisi olmadığı halde, «Millî Mücadele Anadolusunda Solculuk» konusuna girdiği için, buraya bir ek olarak koymayı uygun gördüm.

I ANKARA'DA İLK 8 MART ULUSLARARASI KADINLAR GÜNÜ TOPLANTISI :

1979 Mayıs ayında Bakû'ya gitmeden önce. Cemile Nuşirvanova'nın sağ olduğunu ve orada oturduğunu öğrenmiştim. Bakû'da Cemile hanımı aradım, fakat rahatsızlığından ötürü şehir dışındaki bir sanatoryumda yatmakta olduğu için görememiştim. Kızkardeşi Rahime hanımla tanıştım. Bana büyük yardımları oldu. Kendilerini saygı ve teşekkürle anıyorum.

Cemile ve Rahime hanımlar İzmirli imişler. Anneleri Tatar göçmenlerinden olmalı; babaları ise Türkiyeli Süleyman Selim bey imiş. Cemile hanım İstanbul'da Darülmuallimat'ı (Kız Öğretmen Okulu) bitirdikten sonra Bezmiâlem Valide Sultaniyesi'nde muallime iken, Ziynetullah Nuşirvanov'la evlenmiş.

Cemile hanım, Matbuat Müdürlüğünde çalışmaya başlayan kocasıyla birlikte Ankara'ya gelmiş ve burada sol harekete katılmış. (Şerif Manatov, 1920 ilkbaharında M. Suphi tarafından İstanbul'a gönderildiğinde, onların evlerinde kaldığına göre, Ankara'ya yerleşmeleri o yaz başında olmalı.)

Ankara İstiklâl Mahkemesi'ndeki Yeşil Ordu davasında, sırtlarında manto olduğu halde yüzleri açık olarak misafire çıktıkları için, davranışları «açık saçık» diye nitelenen üç hanım, Cemile ve Rahime hanımlarla Salih Hacıoğlu'nun eşi Fatma hanımdır.

Rahime hanım, Ankara'da okula gittiği sırada, bir gün Sovyet Büyükelçiliğindeki bir törende (hamile olan ablasının yerine) bir konuşma yaptığı için okuldan atılmış.

İki kızkardeşin, burada, Azerbaycan dilinden uyarladığım yazıları, ilginç bir olayı anlatıyor.* Ancak, bir nokta bana kuşkulu göründü: Manatov'un «mâruza»sı. Eğer, kastedilen, Manatov'un gönderdiği bir metnin okunmasıysa, bu olabilir; yok, Manatov'un kendisinin bir bildiri okuduğu söylenmek isteniyorsa, bir karıştırma olmalı. Çünkü Manatov, 1921 başın-

* Kadın hareketi, dolayısıyla da 8 Mart Uluslararası Kadınlar Günü, bütün dünya Komünistleri gibi, TKP içinde de başından beri önem verilen bir konu olmuştur. KUTV'un ilk Türkçe yayınlarından biri de, Lenin'in **Martın 8'i** çevirisidir. (Moskova, 1925), 87 s., 18 cm., Elyazısıyla Arap harfli teksir. Mütercim adı silik çıkmış; «Katırha» gibi bir şey. İyi okunamıyor. Lenin Kütüphanesi ZV 15-4/35 numarada kayıtlı.

da Mdivani heyetiyle birlikte Türkiye'ye girmek isterken kabul edilmemiş, geri çevrilmiştir. Ayrıca, o günlerde İstiklâl Mahkemesi'nde gıyaben yargılanmaktaydı. Nitekim, 9 Mayıs 1921 tarihli kararda da 15 yıla mahkûm edilecektir.

Ziynetullah Nuşirvan, afla çıktıktan sonra, 1922 güzünde Komintern'in 4. Kongresine giderken, karısını ve baldızını da Moskova'ya götürmüştür. Sovyetlerde yerleşmişler.

Rahime hanım Baku'da Kayserili İsmail Hakkı'yla evlenmiş. Fakat, Z. Nuşirvan gibi İsmail Hakkı da sonradan akıl hastası olmuş, (Sormadım, ama Rahime hanım, kocasının değil de, babasının adını kullandığına göre, İsmail Hakkı'nın 1940'lardaki ölümünden önce boşanmışlar, herhalde.)

Cemile Selim
Bezmialem Valide Sultanisi Heyeti Talimiyesinden

Muallime
Cemile Nuşirvan

1923 yılında Baku'da çekilen bir «Çarşaf Hatırası» resmi. Oturanlar: Cemile ve Rahime hanımlar, ortadaki: (Süleyman Nuri'nin Öyküsü'nde adı geçen Selâhattin Müftizade'nin ilk eşi) Bayan Sadıkova

ANKARA'DA TÜRK KADINLARININ İLK 8 MART BAYRAMI

1921 yılının şubat ayıydı. 1919'dan beri çalışmakta olan Ankara Türk Komünist Partisi güçlenmiş ve Moskova'da Komünist Enternasyonal'iyle ilişki kurmuştu. Anadolu içerilerinde birçok illerde hücreler oluşturmuştu. Şubat ayının sonlarında, Komintern Kadınlar Sektöründen Klara Zetkin Yoldaşın imzası ile, 8 Mart Kadınlar Bayramını nasıl kutlamak gerektiğini gösteren bir talimatname almıştık. Buna göre, kapitalist ülkelerde kadınların öz insan haklarını istemeleri şiar edinilecekti. Ankara'daysa işsiz kadınların sayısı gittikçe artmaktaydı. Yıllardan beri erlerini (kocalarını), oğullarını savaşta yitirmiş olan Türk kadınlarının yaşam koşulları çok ağırdı. İş bulmak olanaksızdı. Uzun yıllar süren savaşlardan sonra Antanta devletleri Türkiye'yi tam mahvetmek için İstanbul'u ve Anadolu'nun batı ve güney bölgelerini işgal etmişlerdi. İstiklâl Mücadelesi içinde Ankara'da kurulan B.M.M. Hükûmeti de, Büyük Lenin'in yardımıyla dış düşmanlara karşı savaşı sürdürüyordu. Bu sıralarda Sovyet ülkesinden gelen yardımın Karadeniz sahilinden Ankara'ya kadar getirilmesini, kucaklarında silâh ve askerî malzeme taşıyan Türk kadınları gerçekleştiriyorlardı. Bu kadınlar, erleri, oğulları, kardeşleriyle birlikte düşmana karşı çıkıyorlardı. Ama bu dönemde kendilerinin hiçbir toplumsal hakları yoktu; yine de vicdanlarının sesine uyarak vatan müdafaasına katılıyorlardı. Türk kadınlarının insanî ve toplumsal haklarını tanıyan tek örgüt, Komünist Partisiydi. 1921 yılının başlarında, Mustafa Suphi ve 14 arkadaşı, Türk burjuvazisinin eliyle Karadeniz'de boğularak feci bir biçimde yok edilmişlerdi. Bu olay derin bir nefretle karşılanmıştı. Bundan başka, Ankara'daki merkezî Komünist örgütünün 18 üyesi hapse atılmıştı. Bu gibi feci olaylar biz Komünist kadınları çok üzüyordu. Bir yandan burjuva cellâtlarını protesto etmek, bir yandan da işsiz kadınların ağır durumlarının hafifletilmesini talep etmek amacıyla, Komünist Süleyman Selim Yoldaşın Ankara

dolaylarındaki bağında kadınların genel toplantısı yapıldı. 8 Mart Uluslararası Kadınlar Bayramının önemini açıklayan, Şerif Manatov Yoldaşın bildirisi oldu. İkinci sorun olarak, kadınların durumunu düzeltmek, onlara iş sağlamak için bir kadınlar örgütü seçildi. Önceden hazırlanmış olan tüzük onaylandı. Sonra B.M.M.'ne Türk Kadınları adına bir bildiri gönderilerek, Komünistlere, Mustafa Suphi ve arkadaşlarına gösterilen vahşilikler protesto edildi. Kadınlar örgütünün Ankara'daki ilk 8 Mart Bayramı, Türk Komünist hareketi tarihinin sayfalarında şerefli bir yer tutmaktadır.

Rahime Selimova
Cemile Nuşirvanova

*
**

2. NÂZIM BEY

(Yeşil Ordu Cemiyeti kâtib-i umumisi) Tokat meb'usu Nâzım Bey, 7 Aralık 1920'de resmen kurulan THİF'nın (kongresi yapılıncaya değin) geçici genel başkanıydı. 1921 Ocak ayında Merkez Ordusu Kumandanı (Sakallı) Nurettin Paşanın Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetine yaptığı bir ihbarı, EHUR'nin hükûmete, hükûmetin de Ankara İstiklâl Mahkemesine bildirmesi üzerine, (1 Şubatta partisine «terk-i faaliyet» ettirmesine karşın) Mahkemece ifadesinin alınabilmesi için gerekli işlemin yapılması Meclisten istenmişti. TBMM, önce kendi içinde, 3. Şubede bir soruşturma yapmıştır* (bak. TSA 1908-1925, s. 247). Burada aktaracağımız ilk belge, Nâzım Beyin 3. Şube Riyasetine gönderdiği 27 Şubat 1921 tarihli savunmasıdır.* 3. Şubedeki soruşturmada ne sonuca varıldığını bilmiyoruz. Ancak, Meclis Genel Kurulu 21 Mart tarih-

(*) TBMM'nin Nâzım Bey hakkında şube tahkikatı yapmaya karar verdiği 1 Şubat 1921 tarihli 142. in'ikadın 3. celsesinin tutanakları şimdi yayımlanmıştır. Bak. **Gizli Celse Zabıtları** (Ankara: TBMM Basımevi, 1980), cilt 1, s. 356-63: «Tokat Mebusu Nâzım Beyin Masuniyet-i Teşriiyesinin Ref'ine Dair Ankara İstiklâl Mahkemesi Riyaseti Tezkeresi»nin görüşülmesi.

li bir gizli oturumunda, Nâzım Beyi mahkemeye «tevdi» etmeye karar vermiştir.*

Ankara İstiklâl Mahkemesi tarafından 12 Nisanda tutuklanan Nâzım Bey, 9 Mayısta da (Çerkez Ethem ve işbirlikçilerine ilişkin bir kararın içinde), THİF'ndan Salih Hacıoğlu ve Ziynetullah Nuşirvanov'la birlikte, «taklib-i hükûmet cürmünü irtikâp teşebbüs»lerinden ötürü 15'er yıl hapse mahkûm edilmiştir. Nâzım Bey Kayseri Hapsihanesinde dört buçuk ay yattıktan sonra 29 Eylül 1921 tarihli bir özel af yasası ile çıkmıştır.

THİF, Nâzım Beyin önderliğinde 1922 ilkbaharında yeniden canlandırılmıştır. Sunacağımız ikinci belge, Nâzım Beyin düşürülen milletvekilliği sıfatının geri verilmesi gerektiğini kanıtlamak için o yaz yayımlanan bir gazete makalesidir. 12 Temmuz 1922 tarihli *Şarkın Sesi*'nde** bu makaleyi

---

(*) Ancak, Nâzım Bey, aşağıda aktarılan makalesindeki, dokunulmazlığının tutuklanmamak ve Meclis'e devamı engellenmemek koşuluyla kaldırıldığı iddiasında haklıdır. Bak. **ibid.**, cilt a, s. 14-26 (in'ikat 10 - celse , 21 Mart 1921): «Tokat mebusu Nâzım, Afyonkarahisar mebusu Mehmet Şükrü ve Burdur [!] mebusu Şeyh Servet Efendiler hakkında 3. Şube Mazbatası»nın tartışılması sonucunda bir önergenin kabulüyle alınan karar şudur: «Riyaset-i Celileye,

3. Şube kararnamesinde meznuniyetleri gösterilen Tokat mebusu Nâzım, Afyonkarahisar mebusu Mehmet Şükrü ve Bursa mebusu Şeyh Servet Efendilerin Kanun-u Esasi'nin 79. maddesi mucibince icra-yı muhakemelerine karar itası ve mumaileyhimin mahkemelerinin gayr-i mevkuf olmak ve Meclis'e devamlarına mâni olmamak suretiyle icrasını teklif ederim. 21.3.1337

Saruhan Refik Şevket

İşbu takrir mucibince ve 79. maddeye istinaden şubenin teklifi kabul edilmiştir.

Reis Vekili Hasan Fehmi Kâtip Ziya Hurşit.»

(**) Bu, tek yapraklık «yevmi, siyasî, iktisadî, ilmî, edebî gazete»nin Millî Kütüphane'de tek bir sayısı bile yoktur. Moskova'daki Lenin Kütüphanesi'nde ZV 15-G/43 numarayla kayıtlı olarak onüç sayısını buldum (2-12, 15-16 anlaşılan 1 Temmuz 1922 günü yayına başlamış ve ondan sonra, Cumartesi hariç hergün çıkmış). Adresi: «Ankara Karaoğlan Çarşısı civarında hususi daire» olarak gösterilen Şarkın Sesi'nin sahibi imtiyazı:

yazan Nâzım Beyin, tam o günlerde (Rauf Bey hükûmeti kurulmadan önce), «Rus taraftarı» bir kabine seçilmesi için kendisinin TEMM'nde 120 oy toplayabilecek bir grubu olduğunu ileri sürerek Sovyet Büyükelçisinden yardım istediği iddia edilmektedir. Büyükelçi Aralov ise, kuşkuyla karşıladığı bu öneriyi hükûmete haber vermiştir. (bak. *TSA 1908-1925*, s. 270). Nâzım Beyin eğer gerçekten kendisine böyle bir önerisi olduysa, Aralov'un kuşkusu haklıymış demek gerekir. Çünkü Meclis'te hükûmet kuracak kadar yandaşı olan bir kimse, herhalde böyle bir yazı yazmak zorunluğunu duymazdı.

*
**

a) Tokat Mebusu Nâzım Bey'in T.B.M.M. III. Şube Riyaseti'ne Yazısı.

(TBMM Arşivi — Ankara İstiklâl Mahkemesi T 2, Dosya 27/2)

Büyük Millet Meclisi Üçüncü Şube Riyasetine,

Şube-i aliyyelerine verdiğim ifadatta Yeşil Ordu Merkezi Umumisinin kaç zattan müteşekkil olduğunu zannederim arzetmiştim.

Size bugün iki gazete takdim ediyorum. Bunun birinde *Emek* gazetesinde bendenizin «İzah ve İstizah» sernameli bir cevabım, ikincisinde yani *Yeni Gün*'de Hakkı Behiç ve Mu-

---

İmamzade Mehmet Salih, müdir-i mes'ulü ise: Ahmet Tevfik Beylerdir. Gazete, Öğüt Matbaasında basılmaktadır. 4 Temmuz 1922 tarihli 4. sayısında «Halk ve Halkçılık», 7 Temmuz 1922 tarihli 7. sayısında «Şarkın İktisadi Düşmanı» gibi başmakaleler ve bütün sayılarda devam eden «Hindistan'da İngiliz İdaresi» tefrikası dikkati çekmektedir. Şişmanov Rapor'unda, hükümetin «Halk Zümresi'nin çıkardığı» bu gazeteyi 1922 yazında kapattığı, başyazarını hapsettiği yazılıdır (s. 113). Şişmanov bu bilgiyi Affan Hikmet'in anılarından almış olmalı, ama Halk Zümresi bu tarihte çoktan ortadan kalkmıştı. Şarkın Sesi, İkinci Grub'un Sovyetlere eğilimli ve anti-emperyalist «Şark Mefkuresi» taraftarlarının organı olmalı. Nâzım Beyin yazısının çıktığı 11. sayıdaki, şu başlık altında verilen eleştirili haber-makale, gazetenin «sağ» muhalefete yakınlığının bir örneği sayılabilir: «İskele Kâhyası Yahya Kaptanı Kim Öldürdü?»

hittin Baha Beylerin ona karşı verdikleri cevaplar münderiçtir.

Cevapların tetkikinden anlaşılacaktır ki, Muhittin Baha ve Hakkı Behiç Beyler Yeşil Ordu Teşkilâtında bihakkın mevcudiyet ve iştiraklerini alenen itiraf etmişler ve fazla olarak Yeşil Ordu Merkezi Umumî'sini 25 kişiden ibaret göstermişlerdir.

Bendenizin de bildiğim Yeşil Ordu Merkezî Umumî'si şu zevattan müteşekkildi.

Bursa Mebusu Şeyh Servet. Eskişehir Mebusu Eyüp Sabri, Hüsrev Sami, Yunus Nadi, Diyarbekir mebusu Hacı Şükrü, Saruhan mebusu Reşit ve Celâl, İzmit mebusu İbrahim Süreyya, Sırrı, Dr. Mustafa, Hakkı Behiç, Adnan, Bursa mebusu Muhittin Baha Beylerle bendenizden ibaretti.

İptidaları İzmit Mebusu Hamdi Bey de Merkez-i Umumî'ye dahil olmuşsa da, sonradan içtimâlarda bulunmamıştır.

Hakkı Behiç Beyefendi *Yeni Gün*'deki «İzah ve İstizahın Cevabı» sernamesi altındaki makalesinde ezcümle diyorlar ki, «Yeşil Ordu'yu tesis ve teşkilde kimlerin en çok hizmet ve mesaisi sebkettiğini ve Yeşil Ordu'nun isminden ve esasâtından başlayarak bugün teşkilâtında kimlerin iddia-yı salâhiyette haklı olduğunu izah etmek bana düşmez». Yani bunları kâmilen ben yapmışım demek istiyorlar.

Yalnız şu kadar söyleyebilirim ki, *Vakkas Efendi* etrafında toplanan rüfeka-yı meslek yanında o zaman belki de kendilerinin de haberi olmadığı halde, daha yüksek gaye sahipleri vardı. Ve bunlar her zaman vardır.

Muhittin Baha Beyefendi ise, yine o gazetede münderiç «İzah ve İstizahlar Münasebetiyle Nâzım ve Şükrü Beylere» ünvanlı cevabında Yeşil Ordu Merkezî Umumisi'nin yirmi beş kişiden ibaret olduğunu tasrih ederek, *Hakkı Behiç* Bey'in bizim haberimiz olmayarak Yeşil Ordu Merkezî Umumisinin daha yüksek gayeli olmak üzere vücudunu haber verdikleri zevatın adedini tespit etmiş bulunuyorlar ki, *Hamdi* Beyi de sayarsak, bizim bildiğimiz onbeş zattan başka daha on zâtı muhterem mevcut olmak lâzım geliyor.

Bendeniz Yeşil Ordu Merkezî Umumisi'nin başında *Mustafa Kemal Paşa*'nın bulunduğunu biliyordum. Ve bunu, zannederim, ifadâtımın birkaç yerinde de izah ettim. Şu halde bu bâbdaki mukaddem ifadem teyit edilmiş bulunuyor.

Nâzım Bey Kayseri Hapisanesinde

Fakat şimdi kat'î suretle itiraf ederim ki, *Yeşil Ordu*'nun başında *Mustafa Kemal Paşa*'dan başka kimse bilmiyorum ve tanımıyorum. Zaten, *Hakkı Behiç* Beyefendi «belki kendilerinin haberleri olmadığı halde» kaydıyle Fırkanın Kâtib-i Umumi'si olduğum halde diğer dokuz zâtı bilmediğimi itiraf ve ihtar ediyorlar. Acaba bunlar kimlerdir? Ve acaba, biz birbirimizi bilir, tanır, birleşir müzakerelerde bulunurken ve hatta işe *Mustafa Kemal Paşa*'nın bizimle bir olduğuna vâkıf iken diğer dokuz yahut ondört zât neden Fırka Kâtib-i Umumi'sinden bile mahfi etmişler? Vakıa, *Yeşil Ordu* hafi bir cemiyetti. Zaten Nizamnamesinde bu hafilik açıkça musarrahtı. Fakat bu tarz-ı teşekkül bir sınıf içinde sınıf değil midir. Ve niçindir? Verdiğim ifadâtın birçok noktaları şüphesiz şube-i aliyyelerini Yeşil Ordu'da çalışan ondört zâtın da ifadelerine mecbur edecektir.

Meselâ *Mustafa Kemal Paşa*'nın muvakkaten terk-i faaliyet olunması hakkındaki arzuları üzerine muvakkaten terk-i faaliyet edilmiş iken, muahharan Merkezi Umumî kararıyla bendenizle *Yunus Nadi* Beyin iki defa *Mustafa Kemal Paşa* ile vuku bulan mülâkatımızda tekrar faaliyete karar verildiğini arzetmiştim ki, zannederim bu işin en mühim ve en can alıcı noktasıdır. Ve bunu behemehal tahkik etmek mecburiyetindesiniz. Çünkü *Hakkı Behiç* Beyin makalesinde de tekrar olunuyor ki, Merkez-i Umumî muvakkaten terk-i faaliyette dâim iken güya bendeniz ve diğer bir kaç arkadaşımız faaliyete devam etmişiz. Bu yalandır.

Halk Zümresi'nin teşekkülü ve meselâ Valilerden, Mutasarrıflardan birkaçının *Hakkı Behiç* Beyin hanesinde tahlif olduğu gibi vekayi bu hakikata şahittir.

Bendeniz bunları umumî ifadatımda sırasıyla ve açıkça arzettim. Bunlar Şube-i Aliyyenizce behemehal tâmik olunmalıdır ki, hakikat zâhir olabilsin.

Şurasını arzedeyim: Bendeniz gazetelerle başlayan şu muhavere ve neşriyat üzerine *Emek* gazetesine son bir cevap dercettirmiştim. Onda demiştim ki «meselenin gazete sütunlarında münakaşasını ben muvafık görmüyorum. Üç zâttan ibaret bir hakem heyeti intihap edelim, iki taraf dinlensin, hükümlerini versinler. Ben hazırım».

İstiklâl Mahkemesi ve nihayet Meclis ve Şube'nin işe vukuf peyda etmesi işte bu talebin neticesidir ve bir eseridir.

Arkadaşlarımız bendenize zımnen ve fiilen demiş, «biz seni işte böyle mahkemelere, şubelere veririz. Ve biz seninle karşı karşıya gelmeden yapacağımızı yaparız». Vakıa yaptılar da, yapıyorlar da.

Fakat bendenizin merdâne hareketine karşı böyle istibdatkâr bir tarzı mukabele nasıl... bir şey ise, bu nâmerdâne hareketi müsmir bir hale getirmek de, zannederim ki muvafık-i nısfet ve mürüvvet değildir. Binaenaleyh ifadâtın bütün icabatına göre icap edenlerin de ifadâtı alınarak ve icap edersе bendenizden de daha lâzım gelen şeyler sorularak meselenin bütün teferrûatıyle meydana çıkarılmasını kemali ehemmiyetle Şube-i aliyyelerinin nazar-ı insafına bir kere daha arzeylerim efendim.

27 Şubat 337 Tokat Mebusu Nâzım

*
**

b. Nâzım, «BMM Azâ-yı Kirâmına Açık Mektup», Şarkın Sesi (12 Temmuz 1338/1922), Sayı 11, s. 2.

Nâzım Bey, «Arkadaşlar, Hiç istemezdim ki, size matbuat vasıtasıyla hitap etmek ıztırarında kalayım,» diye başladığı bu yazısında, tutukluyken «meb'us» sıfatıyla Meclis'e dört takrir gönderdiğini, fakat bunların Başkanlıkça okutturulmadığını açıklamaktadır. Çıkınca, «Pek çok ümit eylemiştim ki, heyet-i aliyyeleri ihlâl edilmiş hak ve haysiyeti iade ve ikmal eder.» Yani, düşürülmüş olan milletvekilliğinin geri verileceğini ummuş.

Nâzım Bey, yazısında, Ankara İstiklâl Mahkemesi tarafından 15 yıla mahkûm edildikten sonra gönderdiği son önergenin de suretini veriyor. Burada karara dört noktadan itiraz etmektedir.

1. Mahkeme üyeleri, Meclis'teki 3. Şube tahkikatı sırasında «ihsas-ı rey» etmişlerdir. Kaldı ki, «BMM âzâsı vekil makamındadır.» Dolayısıyla, bir suçlama karşısında, «Divan-ı Âli»ye gönderilmeleri gerekir.

2. Meclis'in verdiği karar, kendisinin meb'usluğunun bâki kalması ve Meclis'e devam edebilmesi şartıyla, İstiklâl Mahkemesi'nce ifadesinin alınması yolundaymış. Oysa, evine (yatak odasına kadar) sivil ve resmî polisler gelmiş: «istihmam etmeme bile müsaade etmemek suretiyle adeta tahtelhıfz po-

lis dairesine celp ve oradan da mahkemeye sevk» etmişler.
3. Aynı gün muhakemesinde, Reis üç kere «ihsas-ı rey» ettikten sonra, tevkif olunmuş ve «ihtilâttan men'» edilmiş. BMM'ne gönderdiği protesto takriri okutulmamış.
4. «İstiklâl Mahkemesi hükmü tebliğ ederken müdaafalarımızı dinlemek mecburiyetinde idi. Hiçbirimize hiçbir harf söyletmediler, bu merduttur.» Ayrıca, meb'usluktan ıskat mahkemenin hakkı değildir, Meclis'in hükmü tetkik ve kararı tasdik etmesine muhtaçtır. İstiklâl Mahkemesi salâhiyetini suistimal etmiştir. «Muhakemenin tarzına göre hüküm de yanlıştır.»

Bu önergenin sonunda, Nâzım Bey, özellikle iki noktayı vurgulamaya çalışıyor: «(1) Benim hafî Komünist Partisi'yle alâkam yoktur, bu muhakkaktır. Maamafih KP hafî ise Yeşil Ordu ondan daha evvel ve ondan daha hafî ve ondan daha ihtilâlkârdır. Nizamnameler meydandadır. Halbuki Yeşil Ordu'dan dolayı kimseye bir şey yapılmamıştır. Bu garezkârlıktır, tahakkümdür, zorbalıktır.

(2) KP hafî de olsa Halk İştirakiyun Fırkası'na istihale etmiş, programı hükûmetçe tasdik edilmiş ve devr-i ihzarında fiilen hiçbir hareketi görülmemiştir... İşte bütün bunları Kayseri'ye hareket ettirildiğim şu dakikada Meclis-i Âlinize karşı olanca haysiyet-i beşeriyem ve bütün namus-u inkılâpcuyanemle protesto ediyorum.»

Moskova'da Salih Hacıoğlu'nun oğlu, mühendis Lütfi Hacı ile tanışmıştım. Bana babasının ve kardeşlerinin resimlerini verdi. Salih'in Azerbaycan'ın Lenkaran şehrinde yaşayan kızı Nüzhet hanımla ise, Baku'dan telefonla konuştum; ne yazık ki, sağlığı yerinde olmadığı için bana gelemedi, karşılaşamadık.

Lütfi Hacı'dan babası hakkında öğrendiklerimi, *TSA 1908-1925* adlı kitabımın s. 274-74/dn. 257'deki vb. bilgilerle birleştirerek sunuyorum.

Salih Hacıoğlu aslen Tonyalı (Trabzon) imiş. 1903'te (23 yaşındayken) İstanbul'daki Askerî Baytar Mektebi'ni birincilikle bitirerek subay çıktıktan sonra Bağdat'ta görevlendirilmiş. İlk çocuğu Süleyman Lütfi, 1906'da Kerbelâ'da dünyaya gelmiş. O zamanlar tıp ve veterinerlik okuyan hemen herkes gibi iyi Fransızca bilen Salih, Mezopotamya'dan sonra Makedonya'ya tayin edilmiş, Burada (yeraltı döneminde) İttihatçı olmuş. (Lütfi Hacı, müteveffa Sovyet tarihçisi Prof. Anatol Filippoviç Miller'in, kendisine, İttihat ve Terakki ileri gelenlerinin Selânik'te çekilmiş bir grup resminde babasını gösterdiği söylüyor.) İkinci oğlu İbrahim Ethem, 1908'de Üsküp'te doğmuş. Daha sonra İstanbul'a atanan Salih, 1910-12 yıllarında Baytar Mektebi'nde «Emraz-ı İntaniye» hocalığı yapmış. 1910'da İstanbul'da kızı Nüzhet doğmuş. Salih Balkan Harbine katılmış, birliği kuşatılıp kalmış. Harb-i Umumî'de Gelibolu'daymış, ailesini de götürmüş. Sonra Doğu Cephesi'ne atanmış, Diyarbekir'de ve Van'da hizmet etmiş. Savaşın sonuna doğru Arabistan'a gönderilmiş. Birliğiyle Adana'ya çekilmiş. Mütarekede İstanbul'a gelmiş, oradan da Ankara'ya geçmiş ve 5. Kolordu Hayvan Hastanesi Müdürü olmuş. 1920 yılında Ankara'da küçük kızı Saadet doğmuş.

1921 Mayısında İstiklâl Mahkemesi tarafından öteki THİF önderleriyle birlikte 15 yıl hapise mahkûm edilen Salih, Kırşehir Hapishanesine gönderilmiş. Orada Sabiha Sünbül adında bir dul hanım, dışarıdan hizmetine bakıyormuş. Bu sıralarda, 15 yaşındaki büyük oğlu Lütfi'yi Sefaret aracılığıyla Rusya'ya göndermiş.

1922 yazısında karısı Fatma hanım öldükten sonra Sabiha'yla evlenmiş. O yıl sonunda Komintern'in 4. Kongresi için Moskova'ya giderken, öteki çocuklarını da götürüp orada yuvalara-okullara yazdırmış. Kendisi 1923'te Türkiye'ye dönmüş. Küçük kızı Saadet 1924'te kreşte hastalanmış ve Filâtov Çocuk Hastahanesinde ölmüş. 1923 yılının Mart-Ağustos aylarını hapiste geçiren Salih, 1925'te İstanbul'da toplanan TKP 3. Kongresinde yeniden MK'ne seçilmiş. Parası olmadığı için muayenehane açıp özel veterinerlik yapamamış; resmî bir göreve kabul edilmesi ise, söz konusu bile değilmiş. Şark Şimendüferlerine odacı olarak girmiş, sonra tren müfettişi olmuş.* 1927 tutuklamasına o da katılmış, 23 Ocak 1928'de İstanbul Ağır Ceza Mahkemesince 4 ay hapise mahkûm olmuş. Daha sonra, Parti içinde gözden düşmüş. Ben, «Menşeviklik» suçlamasıyla üyelikten çıkarıldığını da işitmiştim. 1928 yılında vize alarak eşi Sabiha'yla birlikte Sovyetler Birliği'ne gitmiş. Önce Moskova'da, sonra da Azerbaycan'daki Kirovabat (eski Gence) şehrinde veteriner olarak çalışmış. (Lütfi Hacı'dan aldığım notlarda Salih'in Azerbaycan'a hangi tarihte gittiği belirlenmemiş; fakat ben, 1930'ların sonlarında, «temizlikler» sırasında gittiğini sanıyorum.) Çocuklarından Lütfi inşaat mühendisi çıkmış; Ethem askerî irtibat subayı olmuş, fakat 1937'de hakkında bir soruşturma açıldığı için intihar etmiş. Nüzhet, aynı yıl işini Kirovabat'tan Lenkaran'a nakleden babasının yanına giderek, oradaki Balık Konserve Fabrikasının Laboratuvarında çalışmaya başlamış. Hepsi de Ruslarla evlenmişler, çocukları, hatta torunları olmuş.

Salih'in Sovyetler Birliği'nde 1937 Temizliği'nden kurtulabilmesi, gözden uzak küçük bir yerde yaşamasıyla açıklanabilir. 1949 yılında, eşi Sabiha Sünbül (herhalde Salih'in bilgisi ve izniyle) Türkiye'ye dönebilmek için Türk Büyükelçiliğine başvurmuş. Bundan ötürü, karı-koca, ikisini birden Altaylar'daki Barnavul kampına göndermişler. Salih 1954'te bu kampta ölmüş. Karısı ise bir süre sonra serbest bırakılmış ve Nâzım Hikmet'in yardımıyla kendisine bir emekli maaşı bağlanarak son yıllara değin Moskova'da yaşamış.**

* Bak. (Haz.) J. Ergüder, 1927 **Komünist Tevkifatı**, s. 45 - 47.

** Tevetoğu, Kitabında bu olayları anlatıyor; ama, Nâzım'ın aşağıdaki şiirini de koymasına (s. 529) ve o şiirde Salih'in 10 Mart 1949 gecesi tutuklandığı apaçık yazılmasına karşın, 20 yıl hatayla, bunlar 1929/1930'da olmuş sanıyor (s. 147/dn.).

OTUZDOKUZUNCU YILDÖNÜMÜ

SBKP Leninci MK'ne ve şahsen
Hruşçof Yoldaşa armağanımdır.

Hacı Oğlu Salih memleketimdendi,
Karadenizden.
Kocaman gözlü, kocaman burunluydu,
dazlaktı.
Komünistti ondokuzdan.
Dövüştü.
Hapislere düştü.
Yattı Ankara'da, Kırşehir'de.
Sonra, geçti bu yana,
Yani ikinci vatana.
Baytardı, Kirofabat köylerinde hasta keçilere baktı.
Yıllar, eğrilen bir yün ipliği gibi aktı
namuslu, çalışkan parmaklarından.
Sonra, 49'da, Moskova'da, Martın onuncu gecesi
oturmuş Engels'i okuyordu
geldiler
götürdüler
Sürdüler Altay bucağına.
Ne bir dağ devrildi içinde
hatta ne bir toprak parçası kaydı,
Yalnız inme indi sağına,
Altmışyedi yaşındaydı.
Altı yıl Hacı Oğlu Salih
Kutladı devrimin yıldönümünü
tel örgüler ve kurt köpekleriyle çevrili
Ve öldü bir bahar günü
elli kişilik barakasında.
Bu akşam Moskova'da bayram eyledik,
Kutladık devrimimizin yıldönümünü.
Dolaştı türkü söyleyerek alanları Marks
Engels
Lenin
ve temize çıkma kâğıdı Salihin...

Moskova 1956

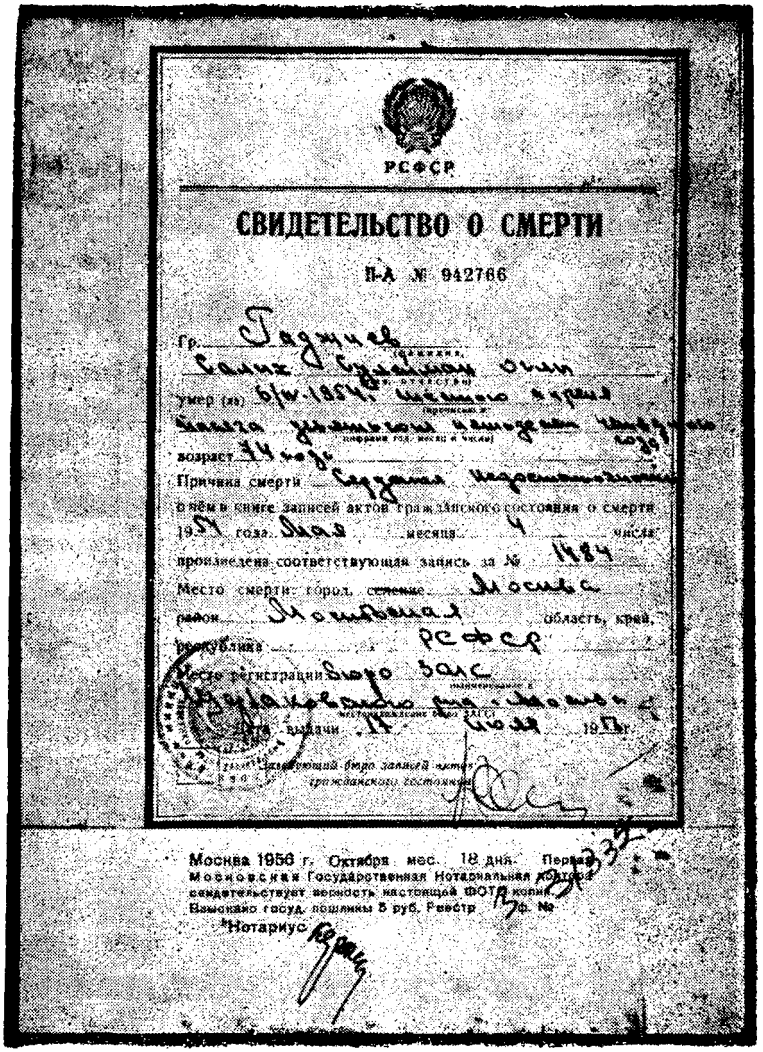
Nâzım Hikmet

Salih Hacıoğlu'nun yaşantısının son yıllarında çekilen bir resmi

Salih Hacıoğlu'nun Çocukları (1923):
Nüzhet — Lütfi — Ethem

РСФСР

СВИДЕТЕЛЬСТВО О СМЕРТИ

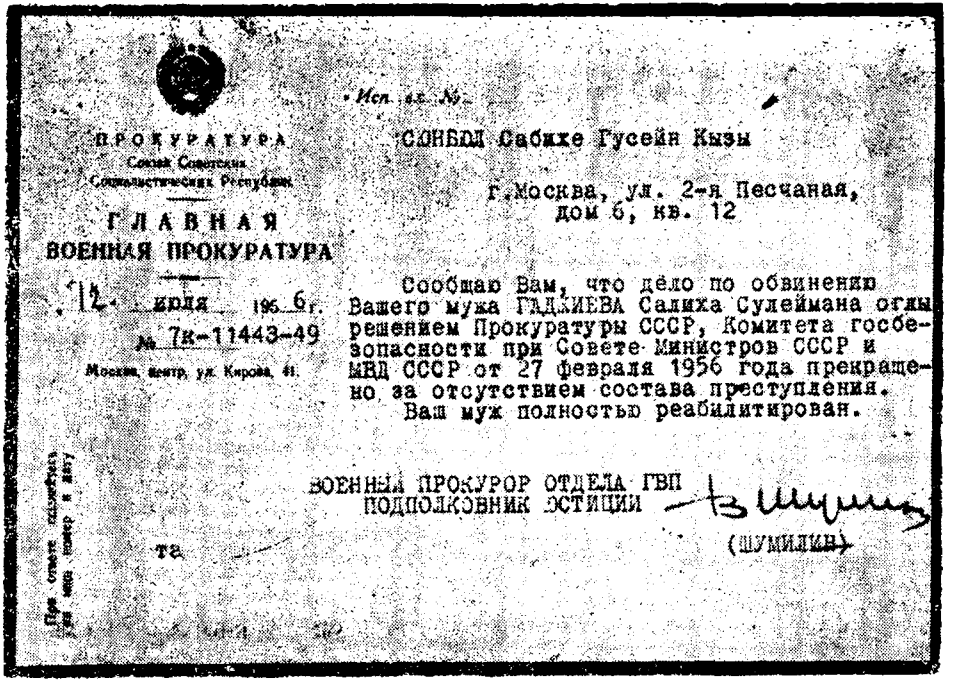
П-А № 942766

Гр. Гаджиев
(фамилия, имя, отчество)
Салих Сулейман оглы
умер (ла) 6/IV-1954г. Москва
(где именно)
Болезнь сердечно-сосудистая недостаточность
(причина, год, месяц и число)
возраст 74 года
Причина смерти Сердечная недостаточность
Отметка в книге записей актов гражданского состояния о смерти
1954 года Апр месяца 9 числа
произведена соответствующая запись за № 1984
Место смерти: город, селение Москва
район Московская область, край,
республика РСФСР
Место регистрации Бюро ЗАГС
(наименование)
Дата выдачи 12 Х 1954 г.
Должностное лицо, выдавшее свидетельство
Печать бюро записей актов гражданского состояния

Москва 1956 г. Октября мес. 18 дня. Первая Московская Государственная Нотариальная контора свидетельствует верность настоящей ФОТО копии. Взыскано госуд. пошлины 5 руб. Реестр № 3337 № №

Нотариус

Salih Süleyman oğlu Gaciev'in 74 yaşında iken, 6 Nisan 1954'te Moskova yakınlarında (!) kalp sektesinden vefat ettiğine dair resmî Ölüm Belgesi'nin fotokopisi.

ПРОКУРАТУРА
Союза Советских
Социалистических Республик

ГЛАВНАЯ
ВОЕННАЯ ПРОКУРАТУРА

Исп. т.т. №

СЮНБЮЛ Сабихе Гусейн Кызы

г.Москва, ул. 2-я Песчаная,
дом 6, кв. 12

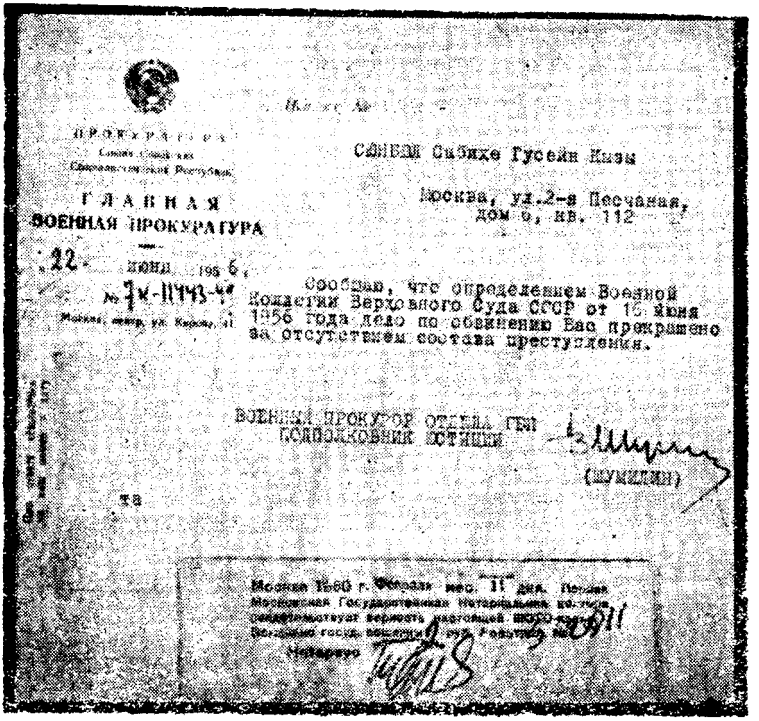
12 июля 196 6 г.
№ 7к-11443-49
Москва, центр, ул. Кирова, 41.

Сообщаю Вам, что дело по обвинению Вашего мужа ГАДЖИЕВА Салиха Сулеймана оглы решением Прокуратуры СССР, Комитета госбезопасности при Совете Министров СССР и МВД СССР от 27 февраля 1956 года прекращено за отсутствием состава преступления.
Ваш муж полностью реабилитирован.

ВОЕННЫЙ ПРОКУРОР ОТДЕЛА ГВП
ПОДПОЛКОВНИК ЮСТИЦИИ (ШУМИЛИН)

При ответе ссылаться на наш номер и дату

Güseyn (Hüseyin) kızı Sünbül Sabiha'ya, kocasının 27 Şubat 1956'da SSCB Bakanlar Kurulu kararıyla «rehabilite» edildiğini bildiren Başsavcılıkça 12 Temmuz 1956'da verilmiş resmî belgenin fotokopisi.

ПРОКУРАТУРА

ГЛАВНАЯ
ВОЕННАЯ ПРОКУРАТУРА

22 июня 1956 г.
№ 7н-11993-56

СЭНБЮЛ Сабихе Гусейн Кызы

Москва, ул.2-я Песчаная,
дом 9, кв. 112

Сообщаю, что определением Военной Коллегии Верховного Суда СССР от 16 июня 1956 года дело по обвинению Вас прекращено за отсутствием состава преступления.

ВОЕННЫЙ ПРОКУРОР ОТДЕЛА ГВП
ПОЛКОВНИК ЮСТИЦИИ (ШУМИЛИН)

Güseyn kızı Sünbül Sabiha'ya, 16 Haziran 1956'da SSCB Askerî Kollegiumu kararıyla kendisinin bütün haklarının iade edildiğini bildiren, Başsavcılıkça 22 Haziran 1956'da verilmiş resmî belgenin fotokopisi.

TKP II. KONGRESİ

(THİF'nin 1922'de Ankara'da Yaptığı Toplantı)

Birikim'de çıkan (Sayı 61, Mart 1980) «Mustafa Suphi Üstüne Notlar» başlıklı yazımda, Mahad Sofiyev adlı Azerbeycanlı bir arkadaşımın yayımlanmamış Tarih Bilimler Doktoru Adaylığı tezinden söz etmiştim. Burada, o çalışmadan alabildiğim bir notla tezin kapağını ve İçindekiler'ini aynen aktarıyorum.

*
**

(s. 273)
«Anadolu burjuvazyasının polis organlarının takiplerine bakmayarak, TKP'nın ikinci kurultayına 308 nefer partiya uzvu ve 150 neferden artık namzedi temsil eden 29 nefer nümayende gelmişti ki, onların 13 neferi — esasen demiryol ve harbî zavodun fehlelerinin nümayendeleri, 15 neferi — muallim, jurnalist ve hekimlerden olan ziyalıların nümayendeleri ve 1 nefer ise kendlilerin nümayendesinden ibaret idi.»
(dn. 2) Sovyetler İttifakı Komünist Partiyası Merkez Komitesi yanında Marksizm-Leninizm Enstitütü Gürcistan Filiyalinin Partiya Arşivi, Fond 13, Siyahı 1, İş 371, Varag 29.
(Yani: 2. Kongreye 308 üye ve 150'yi aşkın üye adayını temsilen 29 delege gelmiş; bunların 13'ü Demiryolu ve Askerî Fabrika (İmalât-ı Harbiye) işçilerinin, 15'i öğretmen, gazeteci ve doktor gibi aydınların, 1'i ise köylülerin delegeleriymiş.)

*
**

Bu alıntının asıl önemi, Süleyman Nuri'nin Öyküsü'nde, onun İ. Bilen Yoldaş'a mektubunda verilen bir bilgiyi doğrulamasıdır: TKP II. Kongresiyle ilgili belgeler (Komintern gözlemcilerinin raporları vb.) Tiflis'deki SBKP Arşivi'nde bulunmaktadır. Türkiyeli bir araştırıcının da günün birinde bu kaynaklardan yararlanabileceğini umarım!

Az. SSR Nâzırlar Sovyeti Yanında Âli ve Orta İhtisas Tahsili Komitesi

Mahad Mahmutoğlu Sofiyev

«1918-1923'ci Yıllarda Türkiye'de Millî Azatlık Mübarezesi Devrinde Marksizm-Leninizm İdeyalarının Yayılması ve Komünizm Harekâtı»

Tarih İlimleri Namzedi derecesi almak için Dissertasiya

Doç. Ekber Zeyneloğlu Dadaşlı [gözetiminde]

Baku, 1965

MÜNDERECAT

1. Giriş (s. 1-14)
2. I Fasıl : TKP'nın Yaranması Uğrunda Mübareze
   a. I. Dünya Muharebesi Devrinde Türkiye'nin İktisadî — İçtimaî Vaziyeti (s. 15-41)
   b. Büyük Oktyabr Sosyalist İnkılâbının Tesiri Altında Türkiye'de Emperyalizme Karşı Baş Veren Millî Azatlık Harekâtı (s. 42-72)
   v. Türkiye'de İlk Komünist Gruplarının Yaranması ve Faaliyeti (s. 73-126)
3. II Fasıl : Türkiye'de Marksist-Leninist İdeyalarının Yayılması ve TKP'nın Yaranması
   a. Türkiye'de Marksist-Leninist İdeyalarının Yayılması (s. 127-169)
   b. TKP'nın Formalaşması ve Onun Birinci Kurultayı (s. 170-196)
   v. TKP'nın Meramnamesi ve Nizamnamesi (s. 197-209)
4. III Fasıl : Millî Azatlık Harekâtının Galebesinde TKP'nın Rolü ve Onun İkinci Kurultayı
   a. İngiliz-Yunan Müdahelesine Karşı Ülkenin Zahmetkeşlerinin Galebesinin Temin Edilmesinde TKP'nın Apardığı İş (s. 210-238)
   b. Kemalci Burjuvazyanın TKP'na Münasebeti (s. 239-265)
   v. TKP'nın İkinci Kurultayı ve Partiyanın Kurultaydan Sonraki Vaziyeti (s. 266-298).
5. Netice (s. 299-306)
6. Kitabiyyat (s. 307-333)

THİF'ndan Ata Çelebi'nin, Millî Kütüphane'de 1923-24 yıllarında çıkmış yalnızca 4 sayısı bulunan *Doğru Öz* gazetesinin (bak. *TSA 1908-1925,* s. 274 çerçeve), Moskova'daki Lenin Kütüphanesi'nde ZV 15-G/50 numarada kayıtlı 1922 yılının Mart-Haziran aylarına ait 18 sayısı vardır (13-35).

Gazetenin yine haftada iki kez çıktığı ilk yılına ait bu sayılarında da, sahibi ve mesul müdürü Ata Çelebi'dir. Fakat başyazarı (Ayın) Oktay Kaan'dır. Karamanlı olduğu anlaşılan bu zat arada şiirler de yazmaktadır; örneğin, altında «Ağustos 1920 — Mersin Hapishanesi» kaydı olan bir «İstiklâl Marşı» vardır. Ondan başka, gazetede zaman zaman Aka Gündüz'ün de başyazıları çıkmaktadır. *Doğru Öz*'de şiir yazan, «Muallim Hilmi Gültekin» gibi (bak. *ibid.* s. 272/dn. 255 ve s. 511) başkaları da dikkati çekiyor. Diğer imzalar arasında, «Çekirge» ve «Altın İğne» gibi takma adlar bulunmaktadır.

Kitabımda, daha sonraki yıllara ilişkin olarak edindiğimi söylediğim, belirgin bir sol nitelik taşımaksızın yolsuzluklarla uğraşan mücadeleci bir gazete izlenimi, bu sayıları için de geçerli.

Ata Çelebi'yi Mersin mutasarrıf-ı sabıkı Sâlim Bey zem iddiasıyla dava etmiş; 2 Nisan 1922'de verilen 2 ay hapis ve 500 lira tazminat hükmü, istinafen gittiği üst mahkemece de 20 Nisanda onaylanarak kesinleşmiştir.

Gazetenin bu sayılarındaki ilginç yazılardan biri, Mîsak-ı Millî'nin (İstanbul versiyonunun) yayımlanması (Sayı 14, 10 Mart 1338), bir başkası da «Anadolu» mahreçli şu havadistir: «Protesto — Ankara'da THİF bütün Avrupa Amele ve İşçilerine hitaben neşrettiği bir beyannamede Türkiye'nin Cenova Konferansına davet edilmemesini şiddetle protesto etmiştir.» (Sayı 26, 21 Nisan 1338). (Karş. *ibid.* s. 267).

7 Haziran 1922 tarihli gazetenin ilk sayfasının altında şu tek satır vardır: «Doğru Sözlülere: Emval-i Metruke Komisyonu işe başladı. Kimlerde Ermeni ve Rum malı varsa ihbar ediniz. Yüzde on ihbariye var.» Fakat bana en çarpıcı geleni, (zaman zaman Ford ve Fiat reklâmlarına da yer veren) *Doğru Öz*'ün 14 Nisan tarihli 24. sayısında çıkan şu ilân oldu:

«Sigara ve Yazı Kâğıdı Ticarethanesi
İzmir: Odun Pazarı No. 20

İzmir'de Odun Pazarı'nda Nafiz Mustafa Efendi'nin sahib-i imtiyazı bulunduğu sigara kâğıtlarının esami ve elli yapraklı olarak transite fiyatları zirde muharrerdir. Kâğıtları dünyanın en nefis kâğıdı olmakla beraber fiyatları da gayet ehvendir. Her kaç yapraklı arzu edilirse sipariş kabul edilir. Rekabet kabul etmez bir Türk müessesesidir. Bera-yı tecrübe bir defa siparişte bulununuz. Arzu edilen tafsilat ve nümuneler derhal posta ile irsal edilir. ... Fiyat Listesi...»

Yunan işgali altındaki İzmir'de mektupla ticaretini sürdüren bu ithalâtçının aynı zamanda Türk milliyetçisi olmasına diyecek yok, doğrusu!

Hoover Kurumu'nda da, Türkçe Gazete Kolleksiyonu'nda *Doğru Öz*'ün 5 başka sayısı bulunmaktadır:

Sayı 38 — 15 Haziran 1922 Pazar
» 48 — 28 Ağustos 1922 Pazartesi
» 51 — 15 Eylül 1922 Cuma
» 113 — 26 Mayıs 1924 Pazartesi
» 126 — 5 Teşrinisani 1924 Çarşamba

Bu sayıların ilk üçü Mersin Matbaasında basılmışken, son ikisi Doğru Öz Matbaasında tertip, Yıldız Matbaasında tab' olunmuştur. Bir «halk gazetesi» olduğu belirtilen bu son sayılarda, fiyat 5 kuruştan 100 paraya indirilmiş, (Ayın) Oktay Kaan'ın «başyazıcı»lığı sona ermiş, gazetenin sahibi, yazıcısı, müdürü Ata Çelebi olmuştur.

Bu sayıların ilkinde Vahdettin'in resmi ve imza yerinde üç yıldız işareti bulunan «Türkün Gayri İçin Çalışan Hakan» başlıklı bir yazı yer almaktadır. Aynı sayıda bir tefrika dikkati çekiyor: «Şûrâlar Rusyasında Kâğıt Sanayii Amelelerinin Kızıl Sendikası Tarihi Kısa Bir İcmali 1906-1920» (s. 2). Bu çeviri yazının başına «Bütün Dünya Emekçileri Birleşiniz» mottosu da konulmuştur. Ayrıca, «Temiz İş Görülmeli» başlıklı halk hükûmeti memurlarının Bâbıâli zihniyetinin eleştirildiği bir yazı ilginçtir. İki sayfadan ibaret olan ikinci sayıda «Moskova'daki Şark Sergisi»yle ilgili bir bildiri vardır. Üçüncü Enternasyonalce düzenlenen sergide teşhir edilmek üzere, okuyuculardan 30 Eylül'e kadar gazete idarehanesine köylü

ve şehirlileri, çocukları, istihsalât sahnelerini gösteren ve (6) «İşgale maruz kalan memleketlerde vukua getirilen harabiyet ve sefaletlere dair» fotoğraf ve resimler getirmeleri istenilmektedir.

Üçüncü sayının başında «Gazi Başkumandan» ve «Müteredd Sultan»ın resimleri basılmıştır. «Garp emperyalist milletleri hesabına» çalışmakla suçlanan Vahdettin için «geber, hortla» denirken, Mustafa Kemal Paşaya şöyle seslenilmektedir: «Büyük ve ilâhî zaferiyle saltanatın, şehvet ve cife kusan sarayın altı yüz senelik mazisini çiğneyen, Şark Birliğini temin eden, Türkün halâs yolunu gösteren Gazi Başkumandanımız! Söyle bize ne vakit sultanın devrildiğini, ihtiras dolu sarayın yıkıldığını tebşir edeceksiniz? Söyle dâhi kumandan.» Aynı sayıda, Mersin Sovyet Konsolosu Yoldaş Gorni'den Ankara'daki «salâhiyettar mümessil» Aralof'a çekilen bir telgraf haberi vardır. Buna göre, Mersin halkı zafer dolayısıyla Sovyet konsoloshanesi önünde tezahürat yapmıştır. Kâğıt Sanayii Amelesiyle ilgili tefrikanın devam ettiği bu sayıda, bir de Anadolu Ajansı bildirisi yer almaktadır: «Muhterem reis ve başkumandanımız Kemal Paşa Hazretleri Hindistan ahali-i İslâmiyesi tarafından emirlerine gönderilmiş meblâğdan yüz bin lirasını bu emr-i mühimme [yakılan köylerdeki kimselere yardım için] tahsis buyurmuşlardır... Yüksek bir şefkat ve necabet eseridir.» Yine bu sayıda şöyle bir ilân okunuyor:

«Muhterem Okuyucularımıza — Gazetemiz: Bu haftadan sonra gün aşırı, tesis etmekte bulunduğumuz matbaamızın nevakisini ikmalden, yani pek az zaman sonra da, yevmî 4 sahife olarak çıkacaktır... Mesleğimiz: Tufeylî yaşayanlar ve babadan görenler nazarında avam tabir edilen hamal, amele, çiftçi, çırak, köylü, yazıcı kısımların, (yani beşerin mazlum kitlesinin) ihtiyacını temin, menafiini müdafaa, hukukunu muhafaza, elemlerini dinlemek, gözyaşlarını dindirmek ve onlara rehber olmaktır. Bunun için bu sınıf halka (köylüye, çiftçiye, ameleye ve hamala [ )] hitap ediyoruz ve diyoruz ki: Ey beşerin mazlum kısımları! Hayatının sonuna kadar çalışıp da Allahına kavuşacağı gün kesesinde kefen parası arttıramayan, cocuklarını aç bırakan, aç kalan insanlar!... Dertlerinizi bize yazınız ve söyleyiniz. Elimizden geldiği, dilimizin döndüğü kadar sizlere yol göstermek bizim için farz

telâkkî ettiğimiz bir vazifedir. Türk diyarının kurtuluş ve istiklâl hatlarını çizen Gazi Başkumandanımız Mustafa Kemal Paşa Hazretleri de sizlere «Türkiye'nin efendisi köylüsüdür» diye hitap ediyor. Çalışan ekmeği yer, toprağı süren mahsulü kaldırır kaidesi size açık ve şer'i bir vazifedir. Doğru Öz»

Bu sayıların dördüncüsündeki «Hesap Zamanı 2 — Gazi Paşa» başlıklı yazıyı da, öneminden ötürü tümüyle aktarıyorum:

«Paşam!

Refet Paşa hakkındaki yazımızdan müteessir olan bir arkadaşın: (Mecliste sol tarafa meyleden mebuslar hakkında yazı ve hücum moda oluyor. Nihayet Refet Paşa istifa etti. İhtimal hesap verecek veya vermeyecek. Verdiği takdirde beyaz ve siyah çıkacak. Aksi takdirde efkâr-ı umumiye önünde zifirî bir yolun yolcusu kalır.

Eğer eski defterleri karıştırmak icap ediyorsa var, yok baştan azizim, baştan başlamalı. Bundan evvelki mebuslar içinde bir İkinci Grup vardı. Gazi Paşaya teşkil ettiği hükûmete izafeten Hindistan'dan 700.000 lira gelmişti. Paşadan almak için Meclis'te hafî bir celsede çok gürültüler oldu. Paşa bu para benim namıma geldi, vermem dedi, mebuslar hayır Paşam vereceksin, bu para şahsına değil teşkil ettiğin hükûmete geldi [dediler]. Nihayet zannederim yetmiş bin lira kadar bir kısmını verdi. Mütebakisi acaba ne oldu? Cumhuriyet kavanini müsavi bir surette tatbik edilir. Reis-i Cumhurla adliye mübaşiri arasında bir fark yoktur.

İhtimal bu para Gazi Paşa tarafından sarfedilmiştir. Madem ki hesap soruluyor. Nereye sarf edilmiştir? Şayet sarfedilmediyse bütçe açığının bir kısmına yama olamaz mı?) cümlelerinden müteşekkil bir musahabe parçasını naklediyorum. Bu musahabe iki senedir bazı mecaliste tekrar ediliyor. (Söyleme yer işitir, yerden el işitir) darb-ı meseli müeddesince bilhassa bizden gizli bir şey kalamıyor. Ve ufak mevcelerden husule gelen dalgalar gibi günün birinde büyüyor.

Paşam!

Cumhuriyet perisi uçuk benizli yavrularıyla binbir elem diyarı olan Anadolu'ya ilhamım demokrat mabedinden sunu-

yor. Bunun için demokrat bir cumhuriyette herşey açık olmalı? Matbuat efkâr-ı umumiyeye bir iğne batırdı sorulmalı? Efkâr-ı umumiye matbuata çuvaldız göstererek sorunuz! diyor.

Madem ki cumhuriyetteyiz, hiçbir şahs-ı hümayun ve sınıf yoktur. Lâyesel olamaz. Hindistan'dan gelen yedi yüz bin lira ne oldu, cevap vereceksiniz değil mi paşam!

Derviş»

Dördüncü sayıda «Acaba Doğru mudur?» sütun başlığı altında sıralanan kimi haber ve eleştiriler de dikkat çekici: *Cumhuriyet* gazetesine memurların baskı yaparak abone kaydettirmeleri, Anadolu'nun altınlarının Beyrut'a kaçması ve kömür ihtikârı konusu.

Hoover'deki *Doğru Öz*'lerin beşincisinde «Yaşayan Ölü» başlıklı bir yazı Ziya Gökalp'i anlatıyor. Bir başka yazı, gazeteye resmi de basılan Şeyh Sünusî'yle ilgili. Harb-i Umumî sonlarında Pan-İslâmizm amaçlarıyla Teşkilât-ı Mahsusa'nın Türkiye'ye getirdiği, Mustafa Kemal Paşanın da Trablusgarp'ten tanıdığı bu şeyh efendi, bilindiği gibi, ulusal kurtuluş savaşımına dinî bir meşruiyet sağlamakta kullanılmış, ama daha sonra bu ilişki soğumuştu. Bu kere «Vahabîlerin müsaadesiyle Mekke'de inikad edecek Hilâfet Kongresinde kendisinin hilâfete intihap edileceğini Suriye muhabirimiz bildirmektedir.» «Derviş» imzalı «Mebus Efendiler Kulağınız Çınlasın» diyen bir yazı da, yeni nüfus kâğıtlarında «milliyet ve din hanesine» «İslâm» kaydının düşülmesine değiniyor. Makalenin yazarı, «Maliye Vekili Abdülhalik Beyin vekâlete intihabında Arnavuttur diye bin müşkilâtla intihabını ve herhangi bir Türkçünün kazara nesin diye soracağını bildiğim için» diyerek bu uygulamanın düzeltilmesini istiyor ve şunları ekliyor: «Sola sapan herhangi bir tenkitçi muharrir veya şahıs gördüler mi sağ taraf hemen o şahsın veya muharririn alnına 'Mürteci' damgasını yapıştırıyorlar. Halbuki biz irtica etiketini dini kendisine alet edinerek veya perdesine bürünen, millet ve yurdun yüksek menfaatlerini çiğneyen adamlara veriyoruz.»

Moskova'daki Lenin Kütüphanesi'nde ZV 15-G/37 numarayla kayıtlı olarak, Arif Oruç'un *Yeni Dünya*'larından 2-17 Ocak 1922 tarihleri arasında çıkmış ondört sayı (no. 133-146) bulunmaktadır.

Sakarya zaferinden sonra, sola tanınan yeni özgürlük döneminde, daha THİF canlanmadan Arif Oruç'un 1921 Kasım ayı başlarında *Yeni Dünya*'yı yeniden çıkartmaya koyulduğunu biliyoruz (bak. *TSA 1908-1925*, s. 110/dn. 99). Fakat bu kadar geç sayılarını görmemiştik. Bu dönemde, Vilayet Matbaasında basılan gazetenin sahib-i imtiyazı Arif Oruç, müdir-i mes'ulü ise M. Müeyyed'dir. Eski resmî TKF organı olan *Yeni Dünya*, bu sayılarında da çizgisini sürdürüyor.* Koleksiyondaki ilk nüshada (2 Kânunusâni 1338, No. 133), S. Vecdi imzalı bir başyazı vardır: «Cihan İktisadiyatı Karşısında Şarkın Vaziyeti» Aynı sayıda, «Muhabir-i Mahsusumuz» Mehmet Macit'in «Baku Mektubu-3,» «Komünist Âleminde» başlığı altında 7 sıra sayısıyla «Lenin Yoldaş'm Tezleri» (mabadi var) ve Arif Oruç'un «Siyah Defter» romanının 21. tefrikası yer almaktadır. Ertesi günkü gazetenin başyazısı, «Vazifelerimiz,» Lâzistan meb'usu Osman Bey tarafından yazılmıştır — bu başyazı, 4, 6 ve 9 Kânunusâni tarihli sayılarda da sürüyor. [Birinci TBMM'nde Lâzistan milletvekili olan Osman Bey (1890-1943) Rizeli bir mühendistir; sonradan Özgen soyadını almıştır.] Osman Beyin 16 Kanunusâni tarihli sayıda da «Yoldaşlarımız» başlıklı bir yazısı vardır.

Marşlevski'nin «Bolşevizm Nedir?»i (mütercimi: D. R.), *Yeni Dünya*'nın 3-12 Kânunusâni tarihli sayılarında tefrika edilmiştir. «Muhabir-i Mahsusumuz» M. N.'nin «Adana'ya

* Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi 1336 [1920 yılı] muamelâtına dair tetkikat'la görevlendirilen, Mersin mebusu M. Selâhattin, Karesi mebusu M. Hasan Basri ve Trabzon mebusu M. Ali Şükrü beylerden oluşan Meclis altkomisyonunun raporunda belirtildiğine göre, **Yeni Dünya** gazetesine bu devlet örgütünce 20 Ocak 1920 ve 8 Ocak 1921 tarihlerinde 68.000 kuruş, yardım yapılmıştır.
TBMM Zabıt Ceridesi (yeni harfli basım), cilt 23. s. 74; 16 Eylül 1338, içtimâ 103, celse 2; «D. Kadro dahilinde sarfiyat ve iirafat / 12.» Aynı başlığın 4. maddesinde de, adları tutanaklarda belirtilmeyen bir takım kişilere, 1920 Temmuz ayında, Bolşevizm ve Rus İnkilâbı hakkında kitap ve makale yazdıkları için verilen senet mukabili paralar gösterilmektedir.

Doğru» başlığı altında 3, 10 ve 13 Kânunusâni tarihlerinde üç yazısı yayımlanmıştır. 8 Kânunusânide Hikmet Azmi'nin «İstanbul'dan İkinci Mektup»u vardır. 10 Kânunusânide başyazı, «Komünizm ve İslâmiyet»tir (imzasız). 11-12-13 Kânunusâni tarihli sayılarda, imza yerinde üç yıldız işareti bulunan «İktisadî Misak Hakkında» bir başmakale yer almaktadır («Hitam» kaydının yanında: 6 Kânunusâni 338).

Arif Oruç, 5 Ocakta «Mesele İktisat Meselesidir,» 15 Ocakta da «Şark Milletlerinin (Hürriyet) İttihadı» adlı başmakaleler yazmış, 17 Ocakta ise, geçen ilkbahar kısa bir süre yaşadığı tutukluluk günlerinin izlenimlerini bir eleştiri yazısında değerlendirmiştir: «Ankara Hapishanesi: Hapishanelerimiz.»

VI. BKP'nin Türkçe Yayın Organı
ZİYA GAZETESİ (1920-1923) ve TÜRKİYE

Yakın zamanlara gelinceye kadar, **Ziya**'nın Türkiye'de bilinen bir tek sayısı vardı: 11 Teşrinievvel 1922 tarihli, Yıl II, No. 47 (Millî Kütüphane — Ankara: 1962 SÇ 281).

1976 Kasımında da, Katkı yayınları arasında «Belgesel Sosyalizm Serisi»nin 4'üncüsü olarak, **Ziya**'nın altı sayısının tümü tıpkıbasım ve çevrimyazılarıyla yayımlandı (derleyen: Ali Engin Güran).

Bu gazete hakkında, Âdem Ruhi Karagöz, **Bulgaristan Türk Basını 1879-1945** adlı yapıtta verilen bilgi (İstanbul: Üniversite M., 1945), 1920 sonlarında Sofya'da BKP'nin haftalık Türkçe organı olarak yayımlanmaya başlayıp 9 Haziran 1923 darbesinden sonra çıkamadığından ibarettir. (Son Osmanlı Sadzaramı Tevfik Paşanın büyük oğlu) İsmail Hakkı Okday'ın, birkaç yıl önce Basın-Yayın Genel Müdürlüğünce bastırılan **Bulgaristan'da Türk Basını** başlıklı çalışmasında çok daha geniş bilgi verilmekte, ancak aynı yanlış kapanma tarihi tekrarlanmaktadır.

Şimdi, Türk Tarih Kurumu'nun Atatürk ve Türk Devrimini Araştırma Merkezi (ATDAM), toplam 109 sayılık bir **Ziya** koleksiyonunun kopyalarını edinmiş bulunuyor:

Yıl I : 2.—24. sayı = 23
Yıl II : 1., 3.—50. sayı = 49
Yıl III : 1.—50. sayı = 37

Son sayı 3 Ağustos 1923 tarihini taşımaktadır. Bu koleksiyon, Millî Kütüphane'deki tek örneği olduğu gibi, Katkı yayınındaki 6 sayıdan da 4'ünü kapsamaktadır. Katkı'nın 19 ve 26 Teşrinievvel 1921 tarihli Yıl I, No. 46 ve 47'sini eklersek, elimizde incelenebilecek toplam 111 sayı etmektedir.

Bunlardan, Yıl II : No. 23, 30, 40 ile Yıl III : No. 3, 11—13, 15—21 ve 23—37, yani 29 sayı 4'er, geri kalan 82 sayı ise 2'şer sayfadır (toplam 282 sayfa). «Bulgaristan Komünist (Dar Sosyalist) Partisinin Türkçe Gazetesi» **Ziya**, eski harflerle ve sayfada üç sütun olarak dizilmiştir. Adresi : Sofya'da Umum İşçi Kooperatif Şirketi «Osvobojdenye»dir (Fransızca başlıktan, bu kuruluşun Lowow Most meydanında olduğunu öğreniyoruz). Nüshası 50 santim (sonradan 1 lef)dir. (Bulgarca altbaşlıkta, gazetenin adı «Svetlina» diye çevrilmiş ve organı olduğu BKP'nin «Seksia na III. Komün. İnternasional» yani Komintern'in bir seksiyonu durumunda bulunduğu belirtilmiştir.)

***

Yalnızca Bulgaristan için değil, Türkiye'nin o yıllardaki siyasal, toplumsal ve düşünsel tarihi bakımından da önemli bir kaynak oluşturan *Ziya* gazetesi, Bulgaristan'da Birinci Dünya Savaşı ertesinde Halk Çiftçi Birliği önderi (ve ilk cumhurbaşkanı) Aleksandır Stamboliyski'nin kurduğu liberal ve ilerici (ayrıca Türk dostu ve Kurtuluş Savaşımızın destekçisi) koalisyon sırasında yayımlanmıştır.

Balkanlardaki en eski sol siyasal örgüt olan Bulgaristan Sosyal Demokrat Partisi 1891 yılında kurulmuş olup, bir süre sonra Dar ve Geniş fraksiyonlara ayrılmıştır. Darlar 1919 Mayıs ayında BKP adını almış ve Komintern'in Bulgaristan Seksiyonunu oluşturmuşlardır. 1919 Ağustos seçimlerinde 180.000 oy toplayan Çiftçi Birliği'ni 120.000 oyla izleyen BKP, 1920 Martında aldığı oyları 185.000'e çıkartmakla birlikte, yine BHÇB'nin göreli çoğunluğuna erişememiştir.

Çiftçi Partisinin birçok demokratik reform yaptığı 1920-1923 yılları, BKP'nin trajik bir yanlış politika izlediği bir dönemdir. Bu durum, hiç değilse, hükûmetin son ayları için, resmî parti tarihinde bile teslim edilmektedir:

> «Parti kışkırtmalara kapıldı ve BHÇB'ni burjuva kantarı ile bir kantara koymağa, Komünistleri Faşist blokuna karşı olduğu gibi Çiftçi hükûmetine karşı da savaşa davete başladı. Böylelikle o, güçlerini yanlış yola yöneltiyor, emekçilerin uyanıklığını ve onların büyük sermayeye karşı direncini zayıflatıyordu.»
>
> M. Çervendineva vb. *BKP Tarihi* (Ankara: Kızılırmak Yay., 1975), s. 107.

1923 Nisan seçiminde yine BHÇB göreli çoğunluğu sağlayınca (bu arada BKP de oylarını 200.000'in üstüne çıkarmıştı), gerici subaylarla işbirliği yapan faşist güçler 9 Haziran 1923'te bir hükûmet darbesiyle Stamboliyski'yi devirdiler, birkaç gün sonra da yakalayıp öldürdüler.

Bu darbeden sonra çıkan 6 sayısını daha görebildiğimiz *Ziya*, BKP'nin yanlış durum değerlendirmesinin örnekleriyle doludur. 12 Mart 1971'den hemen sonra, Türkiye'deki çeşitli sol örgütlerin tutumunu hatırlatırcasına, «rakibimin düşmanı benim dostum olsa gerektir» mantığıyla adeta sevince kapılan BKP çok geçmeden yanılgısını anlamıştır. Yukarıda alıntılanan resmî parti tarihinde şu özeleştiri paragrafını görüyoruz:

> «Hükûmet darbesinin galebesinde BKP'nin de ciddi kabahatı vardı. BKP Merkez Komitesi 9 Haziranda büyük bir siyasal hataya meydan verdi. Böyle önemli bir tarihî anda, parti yönetiminde dar sosyalistçe doktrinci görüşler üstün geliyordu ve Merkez Komitesi, gelişmekte olan olaylara karışmama uğursuz kararını aldı. Merkez Komitesi, BKP'nin kasaba [şehir denmek isteniyor!] ve köy burjuvazisi arasındaki savaşa katılmayacağını, bağımsız bir mevzi alacağını ve işi iç savaşa vardırırlarsa, o zamanki duruma göre tavır takınacağını bildirdi. Georgi Dimitrof'un dediği gibi, Merkez Komitesi partinin emekçiler arasındaki otoritesi ile emekçilerin faşizme beslediği nefreti gereği gibi değerlendiremedi, ancak bu anda BKP'nin kitleleri ayaklanmaya çağırması ve ona önderlik etmesi gerektiğini anlayamadı. BKP Merkez Komitesi, darbeyi burjuva hükûmetleri arasında sıradan bir iktidar değişimi olarak kabul etti; en büyük, en azılı, en gerici burjuvazinin egemenliğinin kurulduğunu, demokrasinin yokedildiğini, faşizmin geldiğini kavrayamadı.» (s. 110)

Öykünün sonrası, bizi burada ilgilendirmiyor. Üç ay sonra BKP antifaşist bir ayaklanmaya kalkıştı, fakat tam bir başarısızlığa uğradı. Devrim tam 21 yıl ertelenmişti ve o zaman da ancak uluslararası dinamiğin yardımıyla gerçekleşecekti.

***

Bugün, sosyalist ülkeler arasında Müslüman-Türk azınlığının görece en elverişsiz koşullarda yaşadığı Bulgaristan'da, şimdi işbaşında olan partinin 60 yıl önceki tutumunun çok farklı olduğunu, elimizdeki *Ziya* koleksiyonundan anla-

yabiliyoruz.[1] Elbette, 1920'lerin komünizmini de 1980'lerin ölçüleriyle düşünmek yanlış olur. Öte yandan, o tarihlerde BKP'ne katılan soydaşlarımızın ulusçu duyguları, *Ziya* sütunlarında sık sık rastladığımız, «Türklerin Balkanlarda kalması, yalnız komünizm vasıtasıyla mümkün olacaktır» sözlerinde yansımaktadır. Merhum Okday'ın üç *Ziya* yazarı hakkında verdiği biyografik bilgiler (özellikle Türkiye'ye döndükten sonraki yaşamları), bu bakımdan pek ilginçtir:

Başmuharrir: Besim Hilmi Çakaloğlu (Çakalof). Avukat ve muallim. İlk tahsilini Şumnu Türk mektebinde görmüş, sonra Bulgar jimnazının (lise) real kısmını ikmal eylemiştir. Bundan sonra Sofya Devlet Üniversitesinin Hukuk Fakültesinden diploma almıştır. 1924'ten 1935'e kadar Bulgaristan'da avukatlık etmiştir ve öğretmen olarak maarif sahasında Bulgaristan Türklerine çok faydalı olmuştur. Bulgaristan'dan ayrılarak Türkiye'ye sığınmış ve Ankara'da Dahiliye Vekâletinde memur olmuştur.

13.3.1920'de Filibe'de çıkmış olan *Türk Sözü* gazetesi muharriri; 7.11.1920'de Sofya'da çıkmış olan *Ziya* gazetesi başmuharriri; 1.9.1921'de Eskicuma'da çıkmış olan *Terbiye Ocağı* mecmuası müessisi ve başmuharriri; 1.12.1923'te Şumnu'da çıkmış olan *Bulgaristan Türk Muallimleri Mecmuası* muharriri; 15.6.1925'te Şumnu'da çıkmış olan *Yenisöz* gazetesi başmuharriri; 14.1.1929'da Şumnu'da çıkmış olan *Savaş* gazetesi sahibi; 1.4.1929'da Kırcali'de ve 26.12.1931'de Filibe'de çıkmış olan *Rodop* gazetesi muharriri; 27.9.1929'da Sofya'da çıkmış olan *Halk Sesi* gazetesi muharriri; 8.4.1932'de Razgrad'da çıkmış olan *Karadeniz* gazetesi muharriri. Muharrirler: Hüsnü Fuat Buzağıcılar. Şumnu'da doğmuştur. Muallim. Şumnu'da Nüvab Medresesi muallimlerinden ve gazete muharriri Ahmet Kemal Hasanof'un kardeşidir. Bulgar Çiftçi Hükûmeti zamanında Bulgar Sobranyası'nda Komünist Partisi'nden mebus seçilmişti. Türkiye'ye geldiği vakit İstanbul'da Tayyare Cemiyeti'nin Piyango Müdürlüğünde memur olmuştur.

---

1) Sofya'da Ziya çıkarken, Selânik'te de solcu Türkler Yeni Ziya'yı yayımlıyorlardı. Bulgaristan'da İkinci Dünya Savaşından sonra, partinin Türkçe bir yayın organı olması geleneği diriltildi: 1945 Nisan—Temmuz aylarında Işık, 1948 Ekiminden Aralık başına kadar Ses-Işık, 1948 sonlarından 1950 güzüne kadar Yeni Işık, 1951 sonlarında da Titocu gazeteleri yayımlandı. Sonra, hâlâ çıkmakta olan, yarı Bulgarca-yarı Türkçe (ama Bulgarcalaşmış bir Türkçe) Yeni Işık'a dönüldü.

14.3.1917'de Sofya'da çıkmış olan *Resimli Balkan* mecmuası muharrri; 13.3.1920'de Filibe'de çıkmış olan *Türk Sözü* gazetesi muharriri; 7.11.1920'de Sofya'da çıkmış olan *Ziua* gazetesi muharriri; 1.12.1923'te Şumnu'da ve 1925'te Varna'da çıkmış olan *Bulgaristan Türk Muallimleri Mecmuası* muharriri.

Tarık Mümtaz Göztepe. Eski Osmanlı topçu zabiti ve 1918'deki mütarekeden sonra sadrazam olmuş olan Damat Ferit Paşa (Buşati)nin eski yaveri idi. Bunun için 1923 İstiklâl Harbinden sonra 150'likler listesine girmiştir. Bulgaristan'da iken İstanbul'da çıkmış olan *Tanin* ve *Tevhid-i Efkâr* gazetelerine Ali Topçief müstear adlı bir «Bulgaristan Mektupları» yazmıştır. 1924'te Eskicuma Türk Maarif Encümeni tarafından Rüştiye Mektepleri Müdürlüğüne tayin edilmişti. Bulgaristan Türkleri arasında mühim bir içtimâî teşekkül olan «Spor Birliği»nin genişlemesine devamlı yazılarıyla yardımları dokunmuştur. Müstear adları şunlardır: Ali Topçief, Âşık Garip, Başyazıcı, Muhacir Baba.

7.11.1920'de Sofya'da çıkmış olan *Ziya* gazetesi muharriri; 1.9.1921'de Eskicuma'da çıkmış olan *Terbiye Ocağı* mecmuası yazı işleri müdürü; 15.8.1934'te Eskicuma'da çıkmış olan *Rumeli* gazetesi sahibi; 19.12.1919'da İstanbul'da çıkmış olan *Ümid* mecmuası sahibi ve mesul müdürü; İstanbul'da çıkmış olan *Dün ve Bugün* mecmuası, *Tanin* ve *Tevhidi-i Efkâr* gazeteleri muharriri; Ankara'da çıkmış olan *Köylü* gazetesi sahibi; 1925 ve 1932'de Antakya'da çıkmış olan *Antakya (Antioche)* gazetesi başmuharriri; 8.7.1947'de ve 11.6.1949'da Babaeski'de çıkmış olan *Trakya Postası* gazetesi muharriri.

(Bulgaristan'da Türk Basını, s. 104 vd.)

*
**

Bundan sonra, *Ziya*'da çıkan Türkiye ve özellikle Türk solu hakkındaki haber ve yazılarla Türkiye mektuplarından örnekler vereceğim. Koleksiyonun sonlarma doğru bu tür yazıların çoğaldığı, gazetenin adeta Türkiye'de çıkan sol bir yayın organı görünümü aldığı dikkati çekecektir.

Ziya'nın ilk sayılarından birinde (1/4 : 15 Kânunuevvel 1920), «Kısm-i Haricî» bölümünde, İzzet ve Salih Paşalar heyetiyle yapılan «Ankara Müzakereleri» anlatılmaktadır. Aynı sayının «Küçük Haberler»i arasında şu not göze çarpıyor:

«Müskirat Yasağı — Anadolu'da rakı, şarap ve diğer içkiler yasak edilmiştir. Rusya'da da bunların kullanılması çoktan men' olunmuştur.» (Ben o yıllarda ABD'ndeki içki yasağını biliyordum; ama doğrusu, Rusya'da da böyle bir önlem alındığından haberdar değildim.)

Ertesi sayıda (1/5: 22 Kânunuevvel 1920) «Son Havadis» şöyle: «Kongre — Gelecek Kânunusâninin 8'inde Şark Milletlerinin Gençler Teşkilâtı Rusya'mn [!] Bakû kasabasında büyük kongrede toplanacaklardır.»

1/6'ncı sayıdaki (29 Kânunuevvel 1920) «Küçük Haberler»in ikisi Türkiye'yle ilgili: «İngiltere ve Türkler — İstanbul'da İngiliz idaresi epey yumuşamış, bütün siyasi mahkûmlar mahbeslerden salıverilmiştir. İngilizler Türklere karşı gayet dostane bir vaziyet tutuyorlar. Bunun da sebebi: Şarktaki hâl Garp devletleri için çok müşkilleştiği için İngilizlerle Fransızlar Türkleri yeniden aldattıkan sonra Rusya'ya karşı âlet gibi kullanmak niyetinde bulunuyorlar. Fakat zan etmeyiz ki Kemal Paşa ve İstanbul hükûmeti bu kadar gâfil bulunsunlar.»

«Kemal Paşanın Tekzibi — Kemal Paşa ile Ankara hükûmeti Moskova'ya bir telsiz telgraf çekerek İtilâf devletleri ile uzlaşma rivayetlerini tekzip ediyorlar».

Bir sonraki sayıda (1/7: 5 Kânunusâni 1921) «Kısm-ı Haricî» bölümünde ilk «İstanbul Mektubu»nu görüyoruz:

«*Ziya* Gazetesine

Anadolu'da Ne Oluyor?

Tarih, hemen her memlekette ve çok defalar orduların müstebit ve kapitalistlere âlet olduklarını kaydediyor. (Emperyalizm) ile (kapitalizm) daima (militarizm)e istinat etmiş ve o sayede iş görebilmiştir. Fakat siyasi, tarihî, ilmî pekçok esasları değiştiren umumî harp nihayet bu rabıtayı da bozdu. Bunun en yakın, keskin misali bugünkü Rus ve Türk ordularıdır. Bugün Türk ordusunun inkılâpçı faaliyet ve hareketini takdir etmemek mümkün değildir. Ve onun bu defaki silâhı, bütün Şarkı kendine siyaseten ve iktisaden esir etmek isteyen Avrupa emperyalizmi ile Avrupa kapitalizmine doğrulmuştur. Türk ordusunun hizmetini böylece insaniyete ve Şarkın bütün mağdur ve esir milletlerine teşmil

etmekle beraber, asıl Anadolu'da cereyan eden inkılâp hadiselerini de unutmamak lâzımdır.

Bugün Anadolu'da yalnız Türklerin çiğnenmiş hukuku müdafaa olunmuyor. Ankara'da teessüs eden yeni hükûmet tamamen yeni cereyanların dairesinde hareket ederek içtimâî inkılâplar hazırlıyor.

Anadolu hükûmeti, din ve millet demeyerek bütün zenginlerin, kapitalistlerin, bankerlerin mallarını millet nam ve hesabına alarak araziyi millet nam ve hesabına taksim ve tevzi etmiş ki, bu tedbirlerden ahali kitlesi çok memnun kalmıştır. Bundan maada, içki istimali de men' olunmuş ve düğün masarifi tahdit edilmiştir.

Bu hükûmet, bütün Türk münevver inkılâpçılarını Anadolu'ya celp ve onlar vasıtasıyla yeni fikirlerin her tarafa neşr ve tâmimine gayret ediyor. Bugün Anadolu'da bütün Türk münevverleri köyden köye ve kasabadan kasabaya dolaşarak adeta birer misyoner gibi vazifelerini ifa ediyorlar.

Anadolu'nun takip ettiği maksat ve gaye yalnız Şark milletlerinin hukukunu muhafaza etmekten ibaret olmayıp belki Rus Sovyet Cumhuriyetiyle müttehit ve müttefik olarak hareket ederek bütün beşeriyete musallat olan kâhir kuvvetlerin izalesine sây ve gayret ediyor.

Bugün Anadolu'da din ve milliyetçe tamamıyla serbestiyet vardır. Oradaki muhtelif milletler kardeş gibi geçiniyorlar ve memnundurlar. Kemal Paşanın kuvveti ahaliye istinat ediyor. Çünkü ahali kitlesinin, işçilerin ve fıkara köylü ve kasabalıların emel ve arzularını güdüyor. Bu inkılâpçı siyaseti takip ettiği müddetçe Kemal Paşa her vakit Anadolulların müzaheret ve yardımından mahrum kalmayacaktır. Yoksa farz-ı muhal olarak ahaliyi bugün âlet gibi istimal ederek ileride kapitalist, banker ve emperyalistlerin nüfuzu altına geçerse, o zaman ahali dahi ondan yüz çevirecektir. Fakat Kemal Paşa dürbîn ve gayet akıllı bir adam olduğundan kendisine düşen tarihî ve içtimâî rolü tamamıyle ve muvaffakiyetle oynayabileceğinden kaviyen eminiz.

Mehmet Ali»

*
**

Ziya'nın 1/8 (12 Kânunusâni 1921), 11 (2 Şubat 1921) ve

12'nci (9 Şubat 1921) sayılarında biribirleriyle ilgili üç yazı var. Bunlara temel olarak hatırlatalım ki, Kurtuluş Savaşı sırasında Cafer Tayyar (Eğilmez) Paşanın Trakya'daki 1. Kolordusu Yunanlılara yenilmiş ve kendisi tutsak düşmüştü; askerlerinden çoğu ise Bulgaristan'a sığınarak savaş süresince orada kalmışlardı.

«Rilâ Mektubu

Rilâ Balkanından yazılıyor:

Biz yüzelli kadar Türk askeriyiz. Bundan bir ay evvelisi tabur zabitimiz bizi Rilâ Balkanındaki Balbanof biraderlerin odun fabrikasına getirdi. Bize dediler ki, eğer burada işlersek hem iyi gündelik, hem de yemek içmek vereceklermiş. Buraya yırtık robalarla gelmiştik. Fabrikada işleyelim, nafakamızı çıkaralım ve ileride yol açılırsa yine zavallı Trakya'ya dönelim dedik. Halbuki şimdi bir ay oluyor işliyoruz, fakat ne kadar gündelik vereceklerini hâlâ bilmiyoruz. Tabur zabitimiz bizim için birer yırtık, eski kaput satın aldı. Kaça satın aldığını söylemiyor ve hiç hesap vermiyor. Bunun için bir de kavga çıkardık ve zabite de güzel bir dayak attık. Fakat dayaktan da aldırmadı, çünkü bu yadgâr çala çala gündeliklerimizi alıyor ve bizi Bulgar jandarmalarıyla tehdit ediyor. Bilmem ne yapalım!

E(lif).M(im).

Rilâ Balkanının başka yerlerinde de diğer ikiyüz kadar Türk askeri var. Onlardan da bir mektup geldi. Onlar dahi bir takım alçak müteahhitler tarafından adeta parasız pulsuz işletiyor, feryat ediyor, feryat ediyorlar ve ne yapacaklarını soruyorlar.

İşte bu zavallılar da Bulgar ameleleri gibi aynı eksplotasyon altında yaşıyorlar — yani onların sây ve amelinden başkaları faydalanıyor. Bu sefaletten kurtulmak için Bulgar ameleleri ile ittihat ederek oduncu ve doğramacı işçilerinin sendikalarına girmelidirler. Yalnız bu suretle çorbacıların ve tabur zabitinin haksızlığını def' edebilecekler.

Hem de Türk askerleri sözleşerek gündeliklerinin tayin olunmasını çorbacılardan istemelidirler. Bu gündelikleri doğ-

rudan doğruya kendileri almalı. Tabur zabitinin eline bir para bile verilmesin.»

«Rilâ Balkanındaki Türk Muhacirleri

Geçen nüshalarımızın birinde Rilâ Balkanında Balbanof biraderlerinin odun fabrikalarında işliyor diye yazdığımız Türk muhacirleri beş on günden beri Dobniçe kazasının Orliçe ve Lişniçe köyleri arasında yapılan dar şimendüfer yoluna nakledilmiş ve orada işlettiriliyor. Bu yolda Bulgar ameleleri dahi işliyor, fakat bunların gündelikleri 45-50 leva kadar. Türklere 35 leva teklif etmişler ve az kaldıydı kontrato yapacaklarmış. Fakat Türk askerlerine kumanda eden zabit kontrato meselesini anlar anlamaz hemen müteahhitlere müracaat etmiş ve gündeliklerini 32 levaya indirmiştir. Galiba 3 levadan ibaret fark zabitin cebine girecek. Yazık!»

«Cafer Tayyar Paşanın Askerleri

Bu zavallı muhacirlerin çoğu, Yüzbaşı Cevdet Beyin kumandası altında Rilâ Balkanında işliyorlar. Dobniçe kazasının Orliçe ve Lişniçe köyleri arasında yapılan dar şimendüfer yolunda işlemek için nakledilenler yine bu mağdur muhacirlerdendir. İki ay evvelsi askerler Balkanda odun kesmeğe başladılar. Gündelik ne kadar alacaklarını bilmiyorlardı. Bir ay işledikten sonra güya pazarlık yapmışlar: odun fabrikasında işleyenlere 25 leva, Balkanda odun kesenlere 30-35 leva gündelik vereceklermiş! Para alacakları vakit her amelenin gündeliğinden beşer leva alıkoydular. Bundan maada fabrikanın mağazasından bu muhacirlere satılan erzak vesaire o kadar pahalıdır ki ay başında hesap verilirken her amele 100—200 leva kadar fabrikaya borçlu kaldı! Bu ameleler rakı, şarap içmiyor, yemek için çok masraf yapmıyor, adeta bir kuru ekmekle geçiniyorlar. Bununla beraber iki ay gece gündüz pek ağır iş işledikten sonra, yalnız borç kazanabildiler. İstisna olarak birkaç işçi var, fakat onlar ekmekten başka bir şey yemiyor, tütün de kullanmıyorlar. İşte bunlar iki ay içinde 20—30 lef ceplerinde gördüler. Maalesef ameleler arasından dört beş kişi yüzbaşının hizmetinde bulunuyor, hafiyelik yapıyorlar. Elbette onların borcu yok, hatta mükâfat olarak kendilerine 200—300 leva verdiler.

Yüzbaşıya gelince onun hali başkadır. Cevdet Bey hiç iş-

lemiyor. Onun yegâne işi fabrikacılara müdahenelik etmek ve askerleri soymaktır. Onun ve fabrikacıların aleyhine fena söz söyleyenler veya işçi teşkilâtından bahsedenler olursa, o zaman bu yadgâr zabit zavallıları kamçı ile döver. Kendisinin ikrarıyla ayda 1500 lef maaş alıyormuş. Fakat zannederim onun maaşı daha büyüktür. Bundan maada kendisine bahşiş de veriyorlar, çünkü askerlere karşı zulüm ve gaddarlık gösteriyor. Meselâ yakında fabrika müdürü tarafından hediye olarak ona bir koç verilmiştir.

Askerler gece gündüz işledikleri halde borç yapıyorlar. Yüzbaşı ise hergün rakı keyfi yapıyor, yemesi içmesi yerinde, hem de çok para kazanıyor. Öyle gelir rüyasında bile görmemiştir. Bu suretle muhacirlerin borcu hergün ziyadeleşiyor. Eğer bir gün gelip vatanları olan Türkiye'ye yol açılırsa, bu borçları olan askerler evlerine gidemeyecekler. Sizin borcunuz var, bu borç için fabrika ve Balkanda işlemelisiniz diyerek fabrikacılar askerleri alıkoyacaklar. Demek yüzbaşı kendi kesesini doldurmak için askerlerini iktisadî esarete sevk ve mahkûm ediyor. Türk muhacirleri Rilâ Balkanına geldikten sonra Orliçe-Lişniçe şimendüfer yolunun müteahhitleri, inşaat sendikasına dahil olan amelelere fena gözle bakmağa başladılar. Maksat bunları kovduktan sonra ucuz ve bir parça kuru ekmek için Türk muhacirlerini işletmektir.

Bu satırları yazan ben muhacir ve ameleyim. Yüzbaşı Cevdet Bey bilmelidir ki biz artık asker değiliz. Onun emriyle Bulgar işçi arkadaşlarımıza hiyanetlik edemeyiz. Biz inşaat sendikasına âzâ olarak girdik ve yalnız bu suretle şimendüfer yolunda işleyebiliriz. Eğer Bulgar arkadaşlarımızı işten koğarlarsa, biz de işi bırakacağız. Çünkü ameleler teşkilâtsız olursa her vakit zenginler ve gaddarların boyunduruğu altında inlerler. Biz bundan böyle Bulgar arkadaşlarımızla birleşeceğiz ve yalnız bu suretle halimizi iyileştirebileceğiz.

Bundan bir buçuk ay evvel Şıpka Balkanından diğer elli kadar Türk askeri getirildi. Onların zabiti olan Yüzbaşı Mahmut Efendi namuslu adam çıktı ve askerlerini kapitalistlere satmağa razı olmadı. Bunun için Cevdet'in muvafakatıyla Mahmut Efendi askerleriyle beraber tevkif olunup Sofya'ya gönderildi.

Rilâ Balkanında halimiz budur. Bunun için başka yerler-

de bulunan Türk muhacirlerinden hiçbiri buraya gelmesin. Olabilir ki zabitleri veya şimendüfer müteahhitleri öyle bir şey teklif ederler. Fakat gâfil olmasınlar, kulak asmasınlar, zira pişman olacaklar.

Rilâ Balkanındaki fena halimize dair daha ziyade tafsilât almak için 'Ziya' gazetesi idarehanesine veya Sofya'daki 'İsveti Kiril-Metodi' sokağında 54 numaralı Merkezî İnşaat İttihadı idaresine müracaat etmelidirler.

Rilâ Balkanı Şubat 1921 E(lif).Z(el).»

*
**

Ziya'nın 1/9—12'nci sayılarında (19 Kânunusâni — 9 Şubat 1921) Resmî «TKF Programı»nın *(Anadolu'da) Yeni Gün* gazetesinden aktarılarak tefrika edildiğini görüyoruz.

1/13'üncü sayıda (16 Şubat 1921), Londra Konferansıyla ilgili olarak, «İstanbul'un Heyeti» ve «(Bekir) Sami (Kunduh) Beyin Telgrafı»ndan söz ediliyor.

1/14'üncü sayıdaki (23 Şubat 1921) kısa bir yazı ise şöyle:

«Türkiye'de Komünizm

İstanbul'dan gelen bir telgrafnameye göre, güya Mustafa Kemal Paşa komünizmden bahsederken, bu tarz-ı idarenin Türkiye'de kâbil-i tatbik olmadığını beyan etmiştir. Bu telgraf İstanbul'dan geliyor. Hiç [?] biraz şüpheli düşüyor, çünkü yakında Londra'da Şark meseleleri için konferans toplanacak ve elbette Bolşevizm aleyhinde idare-i kelâm etmek lâzım geliyor. Ankara'dan doğrudan doğruya gelen mevsuk ve şüphesiz haberlere göre Anadolu'da komünizm büyük hatvelerle ileri gidiyor. Hatta Ankara'daki BMM'nin sol cenahı Komünist murahhaslarından ibarettir. İstanbul burjuva menbalarından gelen haberler ile komünizm olmaz, çünkü Şark milletleri kurtarıcı yolu buldular ve bu yoldan şaşmayacaklardır.»

*
**

1/16'ncı sayıda (9 Mart 1921), yine Londra Konferansıyla ilgili olarak «Ankara Hükûmetinin Nokta-i Nazarı» açıklanıyor.

1/17'nci sayıda (16 Mart 1921), E(lif).Mustafa imzalı bir başyazı görüyoruz: «Sevr ve Londra. Bunlar Bir Sürü İsimlerdir.»

1/18. sayının (18 Mart 1921) «Kısm-ı Haricî»sinde «Rus - Türk Konferansı» anlatılıyor; bir de İzmir'de çıkan *Şark* gazetesinden naklen, TBMM'nin yeni çıkardığı «Köy İdaresi Kanunu» tanıtılıyor.

1/19'uncu sayıda (30 Mart 1921) dış basından çevrilmiş bir yazı yer almakta:

«Türkiye'deki Sosyalist Fırkalar

Viyana'da çıkan *Rote Fahne* (Kızıl Bayrak) gazetesinin İstanbul'dan aldığı bir mektuba göre, Türkiye'de üç sosyalist partisi vardır:

1 — 'Türk Sosyalist Fırkası' ki reisi Hilmi Beydir. Bu adam İngilizlerin elinde bir âlettir. Bu partide esas, prensip olmadığı gibi fennı sosyalizmden dahi bir eser ve nişan yoktur. Bundan evvel yalancı sosyalistlerin İkinci Enternasyonaline kabul edilmiş idi. Mezkûr fırkanın programındaki üçüncü nokta bervech-i âtidir: 'Partinin müessisi Hilmi Bey olduğu için kendisi sağ olduğu müddetçe onun reisi kalmalıdır.' İşte bu sosyalistlerin mahiyeti böyle saçma programlardan da belli olur.

2 — 'Sosyal Demokrat' namıyla yad edilen diğer bir fırka ki, o da komünist partisi değildir. Programı Wilson'un 14 noktasını andırır.

3 — 'İşçi ve Köylü Sosyalist Fırkası'dır. Sol cenahına ait olanlar inkılâpçı sosyalist — yani komünisttirler. Onlar Almanya'da tahsil görmüşler ve yeni inkılâpçı edebiyatı büyük bir ciddiyetle okuyor ve öğreniyorlar. 'İkinci Kongre' nam kitap onlar tarafından tercüme olunmuştur. İstanbul'da sosyalizme ait kitapların basılması yasaktır. İstanbul komünistlerinin işi şimdi başlıyor ve pek güçtür. Oranın işçi ve fakirleri kendi sınıf entereslerini daha anlayamadılar, çünkü orada fabrikacılık ilerlemedi. Bunun için burjuva sınıfına ait olan fıkaraları celp etmek lâzımdır. Bunlar İngilizlerin emperyalist politikasına düşman oldukları gibi Türk istibdadının da aleyhindedir. Karl Marks ve Engels tarafından neşrolunan Komünist Manifesto (Beyanname)sinde bu gibi içtimaî hal ve vaziyetten de bahsolunuyor. Burjuva sınıfı inkılâp taraftarı olduğu müddetçe Komünist Fırkası burjuvazi ile beraber hükûmet-i mutlaka ve feodalizmin düşmesi için çalışır. Türkiye'nin bugünkü hali, merkezî Avrupa'nın 1848 se-

nesinde geçirdiği hal ve vaziyete benziyor.»

Aynı sayıda ayrıca, «Bekir Sami Beyin Beyanatı» ile İzmir'de çıkan *Şark* gazetesinden aktarılan «Hamdullah Suphi Beyin Beyanatı» var. «Küçük Haberler» arasında da şu abartmalı not göze çarpıyor:

«İstanbul'da Açlık

Türkiye'de yapılan resmî tahkikata göre yalnız İstanbul'da 500 binden fazla karı, çocuk ve ihtiyar açlıktan ölmeğe mahkûmdurlar. İstanbul, Viyana, Varşova, Luc açlıktan ölüyorlar. Berlin'de de açlık var. Londra'da 150 binden ziyade amele işsiz ve aç kalmıştır.»

*
**

1/20'nci sayıda (6 Nisan 1921) «Türkiye ve Yunanistan»dan söz edilmektedir.

Ertesi sayıda (1/21 : 13 Nisan 1921), «Anadolu ve Balkanlar» başlıklı bir yazı yer almakta. Bir de şu iktibas var:

«Bolşevizm Hakkında Anadolu Matbuatı

Ankara hükûmeti namına Londra konferansında mümessil sıfatı ile hazır bulunmuş olan Yunus Nadi bir vakit *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin başmuharriri idi. Bu gazete vatancı ve milliyetperver bir ceride idi. Fakat o zamandan beri dünyada çok tebeddülât oldu. Ve bunun için akıllı olanlar bugün dünyanın işlerine başka nazarla bakıyorlar. İşte Ankara'da çıkan *Yeni Gün* ceridesinin 465 numaralı nüshasında Yunus Nadi'nin 'Bolşevizm Mal Yağması Değildir' namıyla bir makalesini dercediyoruz:

'Bazı kimseler var ki bolşevikliği zenginlerin malını yağma etmek ve arada müsavi surette tevzi ve taksim etmek farzederler. Bu yolda neşr-i efkâr edenler eğer kasden ve komünizme husumet ve aleyhtarlık etmek için bu yolda mütalâat serdetmiyorlarsa mutlaka *cehaletleri sebebiyle böyle düşünüyorlar* demektir. Bolşeviklikte yağmaya katiyen müsaade yoktur. Böyle bir şeye tasaddi edenin mahall-i muhakemesi inkılâp mehakimidir ki kurşuna dizmek cezasını böyle vekayide pek esirgemez. Ve maamafih şurası aşikârdır ki, vesait-i istihsaliyeye vaziyet olunur. Ve bunlardan umumun istifadesi yine umumun saadet ve refahı için temin edilir. Fakat bu yağma şeklinde değil, belki hükûmetçe muntazam bir plân dahilinde ve kanunla yapılır.

Esasen tevzi-i servet bolşevikliğe mugayirdir. Malûm olduğu üzere bolşevizm mülkiyet-i şahsiyeyi, imtiyaz ve inhisarı ve bunların tevlit ettiği mesaibi ortadan kaldırmak ister. Halbuki taksim-i servet esas ittihaz olunursa bundan hiçbir fayda çıkamayacağı aşikârdır. Farz-ı muhal olarak kabul edelim ki, taksim-i servet esas olsun; evvelâ birçok şeyler var ki kâbil-i taksim değildir. Bir makine, bir çiftlik, bir vapur ilh. nasıl taksim olunur?

Saniyen farzedelim ki iş bir taksim ile bitsin ve herkesin elinde müsavi miktarda servet bulunsun. Bununla iş bitmiş olur mu?

Daha ertesi günü idare ve iktisada alışmamış olanlar kendi paylarını pazara çıkarırlar ve alışmış olanlar da bunları satın alarak tekrar bir adem-i müsavat ve muvazenet hasıl olur. Binaenaleyh iş bir defaya mahsus taksim-i servet ise eski hâl tekrar avdet eder. Yoksa bu taksim-i servet muvakkat ve muayyen zamanlarda tekrar olunacaksa bir oyuncak olur ve beşeriyeti tembelliğe sevk eder. Çünkü hiç kimse bir ay sonra elinden çıkacağına kani bulunduğu serveti toplamakta kendisi için bir fayda tasavvur etmez. Binaenaleyh her ne şekilde olursa olsun taksim ve tevzi-i servet kâbil değildir ve maksadı temin etmez.

Bolşevizm vasıta-i istihsaliyeyi umumîleştirir ve millîleştirir ve bunlardaki inhisar ve imtiyazı ref' ederek bilâistisna her kim olursa olsun herkesi çalışmaya mecbur eder ve çalışmayanları aç bırakır.

Bolşevizmde falan veya falan sınıfın katli maksut değildir. Bolşevizmin kendisinin imtiyazatını ortadan kaldırdığı sınıflardan da istediği yalnız bir şeydir. O da irtica yapmamak ve eski imtiyazatı iadeye çalışmamaktır. Bu mekasıdı samimi bir surette kabul edenler, yani beşeriyetin bir kısmının diğer kısmı tarafından ezilmesini reddedenler bolşevizme hoş gelmişlerdir.

Bolşevik memleketlerde burjuva memleketlerin malik olmadıkları şiddetli bir inzibat ve intizam câridir. Her şahıs umumî makinenin birer kısmıdır. Herkesin muayyen vazifesi vardır. Ve o vazifeyi görmeğe mecburdur. Hiç kimse vazifeden istisna edilmez. En yüksek derecede olanlar da aynı suretle cemiyet menfaatine iş görmek ıztırarındadırlar. Herkesin nerede çalışacağı ve ne iş yapacağı yine emekçiler tarafından müntehap heyetlerce tayin ve irae olunur. Yoksa hiç

kimse başıboş bırakılmaz. Bu gibi yalan malûmatın reddedilmesi lâzımdır. Bolşevizm beşeriyetin bir kısmının diğer kısmı tarafından esir olarak kullanılmasını men etme ve bütün beşeriyeti aynı saadetten, aynı malûmat-ı müktesebeden nasibedar etmek ister. Fakat hiçbir vakit haydutça amele müsaade etmez ve bunun gibi hareketleri en şiddetli tedbirlerle kırar!»

Ziya'nın aynı sayıdaki, bir başka Türkçe Bulgaristan gazetesiyle (*Tunca*) küçük polemiği de yine Türkiye'yle ilgilidir:

«Tuncacı Seviniyor

Hakkı Behiç Beyin, Anadolu'da Bolşevik propagandası yaptığı için hapsedildiğini *Peyam-ı Sabah* gazetesinden okuyan Tuncacı, mal bulmuş mağrıbi gibi artık çıldırıyor.

Komünistliğin hapis ve kurşunla önü alınamayacağını ve dayak attıkça semizlediğini Tuncacının çorbacıları bile çoktan anladığı halde, Tuncacı hâlâ bu hakikate inanmıyor.

Biz, Tuncacının bu havadisi niçin istekli istekli yazdığını biliyoruz; fakat acaba Tuncacı Anadolu Türkiyesini yaşatan kuvvetin bütün cihandaki işçilerin birliği olduğunu biliyor mu?»

*
**

1/22'nci sayıda (20 Nisan 1921), İtalya'yla yapılan anlaşma özetlenerek eleştirilmektedir:

«Türk - İtalyan Uzlaşması

İtalya hariciye nâzırı Graf İsforça ile Bekir Sami bey arasında Roma'da imzalanan muahedenin başlıca şeraiti:

1 — İtalya ile Ankara hükûmetleri iki memleketin enteresleri ne uygun bir iktisadî politika yürüteceklerdir. Anadolu'nun Antalya, Burdur, Muğla, Isparta sancaklarıyla Karahisar ve Kütahya sancaklarının ileride ayrıca bir uzlaşma ile tahdit edilecek bazı kısımlarında ve Ereğli kömür mıntıkasında müsaadat hususunda Türk teb'asından sonra İtalyanlar birinciliği haiz olacaklardır.

2 — Eğer bu müsaadat imtiyaz ve inhisar kabilinden olursa, o halde Türk nizamları mucibince işlettirilecektir.

3 — Türk kapitalistleri İtalyan kapitalistleriyle şirketler tesis edeceklerdir. Türk sermayeleri azami yüzde elli nisbetinde olabilir.

4 — Sevr muahedesinin tadili ve bahusus İzmir ile Trakya'nın Türklere iadesi için İtalyan hükûmeti müttefikleri nezdinde lâzım gelen teşebbüsatı yapmayı taahhüt eder.

Ziya — İşte bu gibi 'uzlaşma'lar ile İtalya gibi Türklerin 'dostu' sayılan kapitalist hükûmetler yavaş yavaş Anadolu sancaklarını iktisadî bir esaret altına düşürmeye çalışıyorlar.»

Aynı sayıda, bir de «Ankara ve İngiltere» diye bir yazı var.

*
**

1/24'üncü sayının «Kısm-ı Haricî» bölümünde, İstanbul'da yapılmakta olan «Rumlara Karşı Boykot» haber verildiği gibi, Türkiye'yle doğrudan ilgili olmamakla birlikte, merak uyandırıcı bir «Amerika'dan Mektup» da yer alıyor:

«*Ziya* Gazetesine:

Aziz Arkadaşım,

13-14 numaralı 25 nüsha sevgili *Ziya* gazetesini kabul ettim. Bir an evvel komünizm cumhuriyetine kavuşalım. Ben Bulgar amele gazetesinin müvezzi-i mahsusuyum. *Ziya*'yı kabulde hemen kahvehaneye gidip Türk ve Arnavut ameleleri arasında propaganda ettim. Bir amele için farz olan muhterem ve bize rehber olan *Ziya*'yı her Türk amelesinin eline verelim de kapitalist fırkalarından uzak olsunlar; bizi kurtaracak yalnız komünizmin kızıl bayrağıdır. *Tunca* ve *Balkan* gibi paçavralardan uzak olalım.

Dün Amerika ve Kanada'daki Bulgar komünist gruplarına ve ayrı âzâlara hitaben Türkçe *Ziya* gazetesinin abone ve satışı için benim adresime müracaat etsinler diye gazetelere ilân verdim.

Hükûmetin resmî tahkikatına göre burada beş milyon kadar amele işsizdir, burada 'bredlayn' var — yani işçilere sıra ile bir parça kuru ekmekle şekersiz kara kahve veriyorlar. Sizde öyle 'bredlayn' var mı?

Uzak Amerika'dan hararetli inkılâp selâmlarımı gönderiyorum. Bütün hakiki komünistlere selâm! Bâki bu uğurda ölelim!

Arkadaşınız: Mustafa Zeynel

Cemahir-i Müttehide-i Amerika :
Ahron — Ohio, 27 Mart 1921.»

TTK koleksiyonunun ilkyıl sayıları burada bitiyor. Katkı yayınındaki ilk yılın sonlarına ait iki sayıda da yine Türkiye'yle ilgili bazı yazılar görüyoruz.

1/46'ncı sayıda (19 Teşrinievvel 1921) Kars Konferansı haberleri, İstanbul'da çıkan *Vakit* gazetesi aracılığıyla Sarıkamış *Varlık*'ından Sakarya zaferinin Şark Cephesindeki yankıları, Anadolu Ajansı çıkışlı tebrik telgrafları ve Ankara hükûmetinin İstiklâl Mahkemesince mahkûm edilmiş Anadolu komünistlerini «Türk-Rus muahedesi mucibince [?] geçende» serbest bıraktığı havadisi yer almaktadır.

1/47'nci sayıda da (26 Teşrinievvel 1921), Kars muahedesinin imzalandığı haberi, Mustafa Kemal Paşanın Sovyet tebriklerine cevabı, Ankara'daki Sovyet sefirinin «Yunanlıların İtisafâtı» hakkındaki beyanatı, Kastamonu'da çıkan *Açıksöz* gazetesiyle Anadolu Ajansı'ndan naklen, İbrahim Abilof başkanlığındaki Azerbaycan sefaret heyetinin Kastamonu üzerinden Ankara'ya varış havadisleri vb. vardır.

***

Ziya'nın ikinci yılının ilk sayısında (23 Teşrinisâni 1921), «Ankara-Fransa İtilâfnamesi» anlatıldıktan başka, —geçen sayıdan devam ettiği anlaşılan— «Türkiye, Rusya ve Kafkas Sovyet Cumhuriyetleri» başlıklı bir yazının ikinci bölümü de var.

II/3'üncü sayıda (7 Kânunuevvel 1921), başyazar Besim Hilmi'nin «Anadolu ve Komünistlik» diye bir makalesini görüyoruz (bu yazı ertesi sayıda tamamlanacaktır). Ayrıca, «Mustafa Kemal Paşanın Beyanatı»na yer veriliyor; «Ankara-Ermenistan» ilişkileri anlatılıyor; «Ankara ve Sovyet Cumhuriyeti» başlığı altında ise, İktisat Vekili Celâl (Bayar) Beyin demeci aktarılıyor. Yine aynı sayıda, «Anadolu Harbi» haberinin yanısıra, Türkiye'den bir işçi havadisi de var:

«İstanbul Amelelerinin Yeni Bir Teşebbüsü

Geçenlerde İstanbul'da Silâhtarağa Elektrik işçileri Nafıa Nezaretine müracaat ederek maaşlarına yüzde yüz zam, saat-ı mesâînin sekize tenzili, işçilere kumpanya tarafından elbise verilmesi vesairden ibaret bir takım metalibatta bulunmuş ve bu metalibatı kabul edilmediği takdirde grev ilân edeceklerini bildirmişlerdir. İş hükûmet tarafından kumpanyaya tebliğ edilerek her iki tarafın murahhasları davet edilmiştir.

Bize kalırsa, öyle hükûmet vasıtasıyla kumpanyaya metalibat listesi takdim etmek pek yanlış bir yoldur, çünkü burjuva hükûmetleriyle burjuva kumpanyaların menafii her vakit muvafık, birdir ve hiçbir vakit böyle bir hükûmet amelenin entereslerini müdafaa edemez ve etmek isteyemez. En doğru ve işçi entereslerine en muvafık yol: kuvvetli komünist sendika teşkilâtı tesis etmek ve bu teşkilât vasıtasıyla sınıf mücadelesi yapmaktır. Yoksa öyle şikayet etmekle mağdur ve mazlum işçiler hiçbir vakit kendi sefil hallerini, velev kısmen olsun, iyileştiremezler.»

*
**

II/4'üncü sayı (14 Kânunuevvel 1921), *Ziya*'nın artık her nüshasında en son durumun anlatıldığı «Anadolu Harbi» havadisinden başka, «Ankara-Fransa İtilâfı ve İngilizler» diye bir yazıyı da içeriyor. Ayrıca, *Açıkgöz*'den «Azerbaycan Sefiriyle ['Habilof'!] Mülâkat» aktarılmış.

II/5'inci sayıda (21 Kânunuevvel 1921) «İstanbul: M. Kâzım» imzalı bir yazı görüyoruz:[2]

«Serseri Kimlerdir?

Komünistler için 'serseri, baldırıçıplak, çapulcu, ayaktakımı!?' diyenler: ekseriyet-i beşeriyeyi hayvan zannederek onların omuzları üstünde kaşâne-i hayat ve istirahatlerini korumak isteyen kör ve hodbin burjuva cafcafcılarıyla onların yardakçılarıdır.

Bu azim cemiyet-i beşeriyenin yüzde doksan beşini teşkil edip proletarya denilen işçi, maaşçı, fıkara ve orta halliler öyle serseri, çapulcu vesaire olmayıp bilâkis dünyanın terakkisi, şimendüferler, vapurlar, istihsalât ve umumiyetle bugünkü medeniyet yalnız o kirli elli işçilerin sây ü gayret ve mesâîsi sayesinde meydana geldiği halde yine onlar aç ve çıplaktır. Mücadele-i sunuf meydanlarında böyle küfürbazlıkla iştihar etmek isteyen hatipler, altunperest burjuvalar ve yardakçılarla, satılmış vicdansızlardır.

Bir zamanlar alelumum sosyalistler ve işçilerle taraftarlarına da bu kirli sözleri söyledikleri halde ne muvaffakiyet elde ettikleri malûm. Bilâkis kendilerini bir vakit daha düşürdüler. Bu sözler gerçi ağır bir iftira olsa da, komünist-

2) «Vanlı Kâzım» diye tanınan bu zat (Mustafa Kâzım Kip: 1884—1971) hakkında, benim **Türkiye'de Sol Akımlar 1908—1925** adlı kitabımda bir hayli bilgi vardır.

ler ve taraftarları işçiler için vız gelir. Çünkü: bu azim ve metanet sahibi adamlar gözlerini dört açmış ve sınıf mücadelesinin ne demek olduğunu çoktan anlamıştır. Eğer hayat meydanlarında gördükleri fakir insanların, hakkı çalınmış işçilerin, bilumum kanı emilmiş mazlumların pejmurde kıyafetleri, yalın ayakları, işsizlerin kansız çehreleri onların gözlerine hoş görünmüyorsa, kabahat bu altun köpekleri, arabalı, otomobilli burjuva kapitalistlerle onların 'çıtkırıldım' yardakçılarındadır. Sosyalistlikten, komünistlikten evvel kurdukları zengin «cemiyet»ler vaktiyle meşru bir usül bulup da açları niçin doyurmadılar, çıplakları niçin giydirmediler, cahillere mektep kapılarını neden açmadılar?

Asırlardanberi halkın en büyük sınıfını sefalet ocağında yakmağa çalışanların, işçileri bedava denecek derecede ucuz çalıştırıp da kıyafetinin temiz olmasına mâni olanların, sermayesinin faiziyle yaşayanların, fabrikalarda işçileri soyanların, böylece dünyayı sefil ve kıyafeti bozuklarla doldıranların kimler olduğunu bütün dünya bilir.

Binaenaleyh hukuk-u mağsubesini istirdat etmek isteyen komünist halk serseri (?) değildir. Kızıl bayrağın altında toplanan fıkaralar, kapitalistlerin, çorbacıların, paşaların, beylerin ve bütün hazırcıların boyunduruğunu kırmak için mücadelede bulunuyorlar. Buna da artık muvaffak olmak vakti gelmiştir. Hazırcılık yakın zamanda dünya yüzünden kalkacaktır.»

Yine aynı sayıda, «Ankara Murahhasının Beyanatı» diye, Ferit (Tek) Beyin Paris'teki bir demeci, «Yusuf Kemal Bey Ne Diyor» başlığı altında da Tengirşek'in bir açıklaması yer almakta; ayrıca, «Erkân-ı Harp Yüzbaşı Kemal Bey»in Ankara Hükûmeti Moskova Sefareti Ataşemiliterliğine atandığı bildirilmekte ve *Sabah* gazetesinden «Ankara'ya gelen Rus memur-u siyasîleri» hakkında bir yazı aktarılmaktadır.

*
**

II/6'ncı sayıda (28 Kânunuevvel 1921) yine pekçok Türkiye havadisi vardır: «Türk-Yunan İhtilâfı Sulhla Halledilecek» (Anadolu Ajansı'ndan) «Ukranya Sovyet Cumhuriyeti Sefiri Ankara'da» ve «Buhara Sefareti» (Sarıkamış - *Varlık*'tan) «İran'ın Ankara Sefareti» (Ankara - *Yeni Dünya*'dan) «Moskova-Ankara İhtilâfı Şayiaları» ve biri işçilerle, öteki dış politikayla ilgili iki de haber:

«İstanbul Tramvay Amelesinin Metalibi

Tramvay işçi ve müstahdemîni kumpanyaya karşı yeni metalipte bulunduklarından tarafeynin murahhasları Nafıa Nezaretinde müzakerelere başlamışlardır.»

«Rusya'nın Yeni Notası

Rusya Hariciye Vekili Çiçerin Ankara Hükûmetine gönderdiği bir notada, 'Rusya'nın Anadolu'da hiçbir siyasî gayeleri yoktur. Biz Ankara Hükûmetiyle daima dost münasebatmda bulunmak isteriz. Enver Paşaya karşı lâzım gelen tedabiri kemal-i ciddiyetle aldık ve bundan böyle de Kafkas Sovyet Cumhuriyetleri hududu dahilinde Ankara aleyhine hiçbir veçhile propaganda ve teşvikât yapılmasına müsaade etmeyeceğiz' demiştir.»

*
**

II/7'nci sayının (4 Kânunusânî 1922) ilk sayfasını (ikinci sayfada da devam eden), «İstanbul: İsmail Hakkı»[3] imzalı bir yazı kaplıyor:

«Cemiyet-i Hâzıra Aleyhindeki Faaliyetlerden Bir Nebze

İnsanların rahatını bozan, kaçıran meselelerden hâkimiyet, mütemadî faaliyetler neticesi yavaş yavaş ortadan kalkıyordu. Bilhassa umumî harpten sonra, birçok memleketlerde kati sınıf mücadelesi ve içtimâî inkılâp için uygun şerait vardı. Fakat sosyalist maskesi arkasında saklanan bir takım yalancı sosyalistlerin, işçi hainlerinin hıyaneti umumî inkılâbın derhal alevlenmesine mâni oldu. Bu suretle sosyal milliyetperverler sermayedarlara âlet olarak ekmeklerine yağ sürdüler. Bugün yine sermaye belâsı ortada var.

O belâ ki bugün fazla mücehhez kabarıyor, elektrik sürati ile genişliyor. Kirli köpükleriyle binlerce, milyonlarca ameleyi sarıyor, sefalete, ölüme mahkûm ediyor. Müsavat, hukuk altüst oluyor.

---

3) Stefan Velikov'un **Rabotniçeski Vestnik** (BKP yayın organı olan İşçi Gazetesi) koleksiyonuna dayanan bir yazısında, 1922 yazbaşında Türkiye Komünist Gençler Birliği temsilcisi olarak, Mazhar takma adını kullanan parti delegesi Dr. Şefik Hüsnü (Değmer) ile birlikte, Bulgaristan'a giderek Bulgar Komünist Gençler Birliği toplantısına katıldığını belirttiği bu zatın gerçek kimliğini bilmiyoruz. Bak. **Türkiye'de Sol Akımlar**, 2.330/dn.44.

İnsanların asırlardan beri inceleşen akıllarının, değişen düşüncelerinin doğurduğu ilim ve fen dünyası sermaye istibdadını ziyadeleştirmek, sermayedar hâkimiyetini sağlamlaştırmaktan başka bir şey yapmadı. Her an bir miktar daha tevessü eden fen sahası, sermaye mikroplarının, denizlerin dibine, semaların bilinmeyen yerlerine, kutupların gizli köşelerine, çöllerin ıssız yollarına kadar sirayetine hizmet ediyor. Oralarda da hesapsız hemcinslerimizin ölümüne sebebiyet veriyor.

İlimden fenden, medeniyetten beklenilmeyen bu fenalıkların önüne geçmek için, birçok cemiyetler, fırkalar açıldı, pekçok insanlar ezildi, öldürüldü. Lâkin hiçbir memleket, hiçbir kitle bu içtimaî illeti durdurabilecek ve onun muzır tesiratına galebe edecek ne bir silâh ne bir teşkilât ve ne de bir ilâç yapabiliyordu. Hatta son senelere kadar sosyalist partileri, sendikalar, loncalar amelenin hâl-i hâzır hayatını muhafazaya gayretten başka bir şey yapamıyorlardı. Sermayeyi parçalamak maksadı ile açılan şirketler ise birçok zenginin hırs tamahını yatıştırmaya yarıyor, zira kolunun ve kafasının kuvvetinden başka geçinmesinde yardımı dokunabilecek bir şeyi olmayan kimselerin, yani proleterlerin o şirketin sermayesine iştirak etmeleri gayr-i mümkün bir keyfiyettir. Sendikaların, öncülerin korkak icraatı gündeliklere birkaç kuruş zam ve iş saatlerini birkaç dakika kısmaktan başka bir netice vermez. Zira sermaye kalelerini sermayedar hâkimiyetini ortadan kaldırmak için mutlaka taşkın bir toplu kararlara, yürüyüşlere ihtiyaç vardır. Lâkin her memleket proletaryası, işçileri bu yoksulluğu bütün derinliğiyle idrak edemiyorlar. Bundan dolayı da şimdiki cemiyet ve sermaye aleyhindeki çalışmalar, bazı memleketlerde taşkın ve bazılarında aksi bir surette yapılıyor, toplu kararlar vermek kâbil olamıyordu. Fakat Moskova'da açılan Komünist Enternasyonal bu ayrılığı kaldırıyor ve yalnız bir yol vücuda getirmeğe gayret ediyor. O yol da: amele diktatörlüğünü doğuran komünizmdir.

Çarlık idaresi senelerce ihtilâller, yangınlar, suikastlerle uğraştı. Binlerce Nihilisti Sibirya'nın buzlu sahralarına nefyetti. Ahaliyi hassa alaylarının kanlı kılınçlarıyla korkutmak istedi. Kazak süvarileri yüzlerce masumu kudurmuş beygirleriyle çiğnediler, fakat bunların hiçbirisi faâl Rus inkılâpçılarının gayelerini tahrip edemedi, ümitlerini söndüremedi.

1905'te Petersburg, Varşova, Moskova ve bütün Rusya valilerinin takip ettikleri tedhiş siyasetinden, beyaz terörden muzdarip yaşarken, ümitle dolu bombalar daha sık atılmaya başlandı. Çarın amcası Grandük 'Serj' Moskova sokaklarına atılan bir bomba ile öldürüldü. Çar ve hükûmeti hergün yeni bir tehlike karşısında bulunuyordu. Nihayet harb-i umumîde taklit sosyalist fırkaları nadiren İsviçre ve diğer bitaraf memleketlerde kıymetsiz mukarrerat ittihazı için beynelmilel kongreler akdine çalışırken Rus inkılâpçıları hedeflerine vasıl oluyorlardı. Ekser memleketler askerlik ve sermaye boyunduruğundan azıcık olsun kurtulmağa çalışırken Rusya'nın karanlık, buzlu ve soğuk sahralarında sosyalistliğin kızıl ve sıcak güneşi doğdu. 1917'de Çarın, çar hükûmetinin meşum istibdadı halâs ateşiyle bir anda çöktürüldü ve yeni bir âlem, kardeşlik dünyası tesis edildi.

Sosyalizmin muhterem mücahitleri Avrupa'nın ortasından Sibirya'nın nihayetine kadar olan milyonlarca kilometrekare arazideki kardeşlerini, yoldaşlarını hain kurşunlardan, buzlu zindanlardan kurtarıp sıcak yuvalarına çektiler ve ilk komünist idaresini küşat ettiler. Karl Marks'ın ortaya çıkardığı beynelmileliyet (enternasyonalizm) mesleğinin programları arasında bulunması, onlara dört senedenberi diğer memleketlerdeki esir kardeşlerini düşündürüyor, diğer mıntıkalardaki sermayedarları, müstebitleri de unutturamıyordu.

Hergün Fransa veya Amerika'da ve daha birçok memleketlerde, Rus inkılâpçılarının nasıl çalıştıklarını görüyor, işitiyoruz. Burjuva gazeteleri birçoklarının tevkifini yazıyor, ekseri grevlere onların sebebiyet verdiklerini söylüyor. Bu da gösteriyor ki, her komünistin cumhuriyet ve muhiti dahilindeki vazifesinden başka bir vazifesi daha vardır ki o da: ecnebi memleketlerdeki esirlere, yoldaşlara yardım ve onlara hayatı öğretmek, irşat etmektir.

Zamanımızda bu şekilde çalışkan faâl Rus arkadaş ve yoldaşlarımız ondokuzuncu asırda da aynı asabiyetle çalışmışlardır. Bir misal olmak üzere şu vakayı anlatayım:

Sibirya'nın rutubetli zindanlarında ölmeğe mahkûm edildiği halde bir fırsatla Amerika'ya geçen meşhur inkılâpçı sosyalist ve anarşistlerden (M. Bakunin) İsviçre, Almanya ve İngiltere'de pekçok çalıştı. 1871 Fransız-Alman muharebesinde Fransa'ya geçip, 1 — hükûmeti ıskat, 2 — Bonapar-

listlerin nefyi, 3 — ihtilâl çeteleri teşkili, 4 — taksim-i emval için köylülerden mürekkep küçük komiteler ihdası için uğraştı. Bu suretle cemiyet-i hâzırayı Fransa'da devirmek istiyordu. Fakat kuvvetsiz ihtilâl çetelerinin mağlubiyeti, gayelerini tatbik ettiremedi. Bununla beraber ihtilâlin aksülameli Almanya'da görüldü, Bismarik rey-i âm usülünü Alman milletine bahş (!) ediyordu.

Rey-i âm usülü de burjuvazi mensubîninin her icadı gibi kendi mevkiini tahkim eden bir vasıta olmakla beraber, matbuat ve maarifle tenvir edilen kitleler sosyalizmin terakkisini tacil etti. İşçiler Marks, Engels, Bebel gibi sosyalist rüesasıyla hemfikir yürümeğe başladılar. Bugün imparatorluk taraftarlarının, zenginlerin sonu gelmeyen cinayetleri, sosyalist (!) bir kabinenin demokrat (!) bir cumhuriyet idaresinin mevcudiyetiyle kanaat etmeyen komünist partilerinin, Spartakist grupların kati bir hareketine sebebiyet verecektir. Bugün her memlekette olduğu gibi Almanya'da da komünist partileri kuvvetlenmekte ve yakın bir zamanda Sovyet idaresi tesis edebilecek bir iktidar göstermektedir. 1925'te bolşevik taarruzu Lehistan'da muvaffakiyetle neticelense idi, Prusya, Saksonya, Silezya ve daha birçok yerlerde komünist hükûmetler görecektik. Fakat hainler, tahakküm düşkünü alçaklar, Kızıl Rus ordularına kadar girdiler ve herşeyi altüst ettiler.

İngilizlere gelince amelî bir tab'a malik olmaları sebebiyle daima gündeliklere zammı ve iş saatlerinin azaltılmasını temin eden grevlerle iktifa ediyorlar. Memleketi ve idareyi ellerinde bulunduran ve asilzade diye ayrılarak her türlü rezaleti yapmaktan çekinmeyen gayet azlık bir sınıfla aralarında müsavat tesisini bir dereceye kadar ihmal ediyorlar. Maamafih geçenlerde Lloyd George'un bolşeviklerle münasebette bulunmasını temin edenler de İngiliz amele murahhasları, sosyalist liderleri idi. Keza grev neticesi kömür amelesi ile maden sahipleri ve hükûmet beyninde takarrür eden ve imtiyazat, müsaadat ve muavenetler herhalde Garbî Avrupa için mühim bir meseledir. Bugün İngiltere'de kuvvetli ve faal bir komünist partisi vardır. İtalya'da işçi teşkilâtı gayet kuvvetli ve asrî bir şekilde bulunmaktadır. Fakat sosyalist fırkası merkezcilik ve ıslahatçılık cereyanlarından henüz kurtulamamıştır. Balkan memleketlerinde ise, Bulgaristan,

Yunanistan ve Yugoslavya oldukça mükemmel teşkilâta maliktir. Yugoslavya'da burjuvazi hükûmeti son cinayetini komünist partilerini kapatmakla göstermiştir ki, bu da komünistlerin kuvvetine ve komünizmin yayılmasına büyük bir delildir. Türkiye 1920'de yapılan muahede mucibince [!] Anadolu'da da bir komünist fırkası açılmıştır.

İstanbul'da pekçok işçi cemiyetleri haklarını tanıttıracak bir partinin açılmasını bekliyorlar. Yakında bu da kâbil olacaktır. Artık sermayedarların cemiyet-i hâzıra kavanininin kati iflâs ve inhizamını bekleyen nazarlarımız mazi olan vakaları görüyor. Çar istibdadını bir anda deviren bombalardan sağırlaşan kulaklarımız, 1871 hürriyetini müteakip Liebknecht'in Almanya'da Alsas Loren ilhakı protestosunu, Jaurès'in Fransa'da hükûmetin istilâ siyaseti tenkidini yine işitiyor. Hissettiklerimiz dünya üzerinde Sovyet heyetleri tesisi ile uğraşan bolşeviklerin, komünistlerin, Spartakistlerin faaliyeti beklediğimiz iştirak namı arz üzerinde temin edecek hadisattan başka bir şey değildir.

Yaşasın dünya inkılâbı, işçi diktatörlüğü!»

Aynı sayıda, «Sefir Muhtar Bey Tiflis'te» başlıklı bir nottan başka, şu ilân da var:

«*Aydınlık* Mecmuasına Abone Olanlara

Aydınlık mecmuasının idarehanesinden almış olduğumuz son bir mektupta, mecmuanın adalet (!) ve hürriyetperver (!) İngiliz sansürü tarafından bilâmüddet tatil edildiğini bildiriyorlar. Bu münasebetle Bulgaristan'daki arkadaşlarımızın irşat ve tenvirine hizmet eden bu sevgili ve pek mühim mecmuanın kapatılması dolayısıyla beyan-ı teessüf ederken, abone olan arkadaşlarımızla *Aydınlık*'ı tedarik eden Türk grupları hesaplarını tesviye için açık ve tam adresli bir mektupla Mehmet Hulusi Ayvazof arkadaşımıza malûmat vermelerini de ayrıca ihtar eyleriz.»

Bunun altında şu «Küçük Haber»i okuyoruz:

«*Daily Express* — İstanbul'dan bildirildiğine göre, İngiliz kontrol memurları Fransa tarafından Anadolu'ya gönderilen 200 tonilâto alât-ı harbiyeyi müsadere etmişlerdir.»

*
**

II/8'inci sayıda (11 Kânunusâni 1922) Türkiye - Sovyetler ilişkilerine ait iki havadis var: «Buhara Heyet-i Sefareti

Kastamonu'da» ile «Ukranya Heyetine Ziyafet ve Nutuklar.»

Ertesi sayıda (II/9: 18 Kânunusâni 1922) da, Yusuf Kemal ve Frunze imzalı «Türkiye - Bolşevik Ukranya Muahedesi»nin metni veriliyor.

II/10'uncu sayı (25 Kânunusâni 1922), «Anadolu-Azerbaycan» ilişkilerine ait bir notla «Son Anadolu Tebliğleri»ni içermektedir.

II/11'inci sayıda (1 Şubat 1922) — Frunze'nin gezisine dair «Kemal Paşanın Telgrafnamesi», «Türkiye-Rusya Ticareti» haberi, «Son Anadolu Tebliği» ve şu kısa havadis yer almaktadır:

«Rusya Sovyet Hükûmetinin Mühim Bir Talebi

Rus Sovyet Hükûmeti Cenova Konferansına Mustafa Kemal Paşa Hükûmetinin de davet edilmesini talep etmiştir.»

II/12'nci sayıda (8 Şubat 1922), «Son Anadolu Tebliği», «Rusya'nın Ankara Sefiri» (Aralof) hakkında bir haber, (Kalinin) Arkadaşın Mustafa Kemal Paşaya Cevabı ve bir de işçi havadisi vardır:

«İstanbul Grevi Etrafında

Bundan evvel İstanbul Tramvay işçileri şirkete karşı 24 maddeden ibaret bir takım metalibatta bulunmuşlar ve metalibatının kabul edilmediği takdirde grev ilân edeceklerini beyan etmişlerdi. O zaman şirket Nafia Nezaretine müracaat etmiş ve bu nezaretin daveti üzerine iki taraf murahhasları toplanarak müzakerata girmişlerse de bu müzakereler uzun uzadıya sürerek nihayet 24 adet madde üç maddeye indirildi: 1) Günde iş saatinin sekize tenzili, 2) Her sene başında her işçiye fazla bir maaş mükâfat verilmesi ve amelelere rehberlik edip Şirket tarafından azledilen on işçinin yine işe konulması, 3) İşçi ile Şirket murahhasları arasında aktedilen uzlaşmaya Şirket tarafından riayet edilmediğinden zarar ve ziyan olarak işçilere yüzelli bin lira verilmesi.

Bu üç metalip Şirket tarafından kabul edilmediğinden Tramvay ameleleri grev ilân etmişlerse de bu grev muvaffakiyetle neticelenmemiş, çünkü Türkiye'deki grv kanunu mucibince işçilerin grev yapmaya hakları olduğu gibi, kumpanyanın da grevcilerin yerine başka amele tedarik etmeye hakkı vardır. İşte amele entereslerine mugayir ve şirketlerin me-

nafiini müdafaa ve muhafaza edebilecek bir surette yapılmış bir burjuva nizamına istinaden Tramvay Şirketi başka amele tedarikine başlayınca işçiler arasındaki ittihat ve metanet bozulmuş ve bir kısmı kumpanyaya müracaat etmişlerdir.

Yine tekrar edeceğiz: İstanbul ameleleri komünist kızıl sendika teşkilâtı tesis etmezlerse, grevleri her vakit böyle neticesiz ve akim kalacaklardır.»

*
**

II/14'üncü sayı (22 Şubat 1922), «Arkadaş Aralof Ankara'da» başlığı altında Ankara basınında Sovyet elçisi hakkında çıkan yazıları aktarmakta, «Yunanistan ve Şark Meselesi» ile «Bir Rusun Türkiye Hakkındaki Beyanatı»nı vermektedir (Bu sonuncusu, Karl Radek'in Berlin'de *Le Matin* muhabirine yaptığı açıklamadır). Aynı sayıda, bir de «İstanbul Mektubu» bulunmaktadır:

«Türkiye İşçilerine

Biz işçilerle bizi işletenlerin arasındaki uçurum, galiba (kan) ve (leş)le doldurulmak isteniyor. Buna en ziyade gayret eden herhalde işletici burjuvalar sınıfıdır. Bunu iki türlü hareketleriyle ispat ediyorlar. Birincisi: işleyerek geçinmeye mecbur olan işçilerin büyük bir kısmını işsiz bırakarak sefalet halkasını büyütüyorlar ki işçinin açlıktan gözleri kararsın da bir lokma ekmek için bu insafsız zengin işleticilerin ayaklarına kapanarak iş ve ekmek dilensin. Halbuki, bu altınlı, elmaslı otomobilli işleticilerin hazırcılık âleminde sürdükleri zevk ve sefahati perde-i sefaletin yırtıkları arasından gören veya hisseden zavallı işçiler, hele açlıktan helâk olacak derecelere varan, bigünah işsizler dünyayı kana boğacak fikirlere sapıyorlar. İçlerinden sabır ve tahammülü az olanlar, kavanin-i hâzıraca büsbütün nâmeşru sayılan yollarda helâk olup o müthiş uçuruma yuvarlanıyorlar. İkincisine gelince: (Proletarya) sınıfı arasına birer iftirak kundağı sokarak işçiyi işçiden, gündelikçiyi aylıkçıdan ayırmak ve böylece birlik kuvvetlerine mâni olmak, hatta biribirine boğdurmak istiyorlar ki, bu da gözümüzün önünde herzamanki hadisat ile sabittir. Binaenaleyh mücadelede devam ediyorlar ve edecekler. Bu son zamanlarda İstanbul grevcilerinin arasında da bu müthiş oyunun, bu gizli mücadelenin neticeleri sarahaten belli oldu. Artık pekiyi anlaşıldı ki, bu köhne dünyanın zor-

ba hâkimleri, altın göbekli cafcafcıları lisan-ı hareketleriyle adeta (Hazır ol cenge ister isen sulh ve salâh) diyorlar. İşçi yoldaşlarımız bu acı hakikatleri anladıktan sonra mahz ayırmak için aramıza girmiş olan bir takım sahte şarlatanları yakalarından tutup atmazlarsa, bu ayrılıkta, bu kâtil (ben)likte devam eder de (neme lâzım) derlerse, bu zâlim ve muhteris işleticilerin ensemizde daha çok zaman (boza) pişirecekleri şüphesizdir. Bunu isteyen bir işçi bile tasavvur etmiyorum.

Aziz arkadaşlarım!

Bütün işçi ve fakirleri, aylıkçı ve gündelikçileri, alelumum (proletarya)yı açlığa, yokluğa, perişanlığa mahkûm eden işletici zengin idaresinin inadına olsun — birleşelim, hakkımızı hep beraber isteyelim! Birlikte fayda, ayrılıkta zarar var! Memleketin (proleter) âlemi iftirak ateşine yanmasın, sosyalist ve işçi namıyla muhtelif teşkilât-ı resmiyeden sonra müsaade-i resmiye bekleyen binlerce komünistin bulunduğu bir muhitte artık ne sefaleti, ne de onun sebeplerini yaşatmamalıyız, aklı başında her arkadaşın ittihad-ı tam için çalışması kendisinin kıymetini arttırır ve bir gün gelir İstanbulumuzun yüzelli bin işçisi tarafından mazhar-ı takdir olur. Yaşasın birlik! Hakikat güneşi bu muazzam işçi ordusunu selâmlarken, hırsından kendi kendine çatlayacak bir sınıf vardır: o da fıkara, orta hallileri koyun sürüsüne benzeten, işçilerin varlığını çalan burjuva ve kapitalist sınıfıdır ve dolayısıyla ağalar, paşalar, beyler ve bilumum hazırcılardır.

M. Kâzım»

*
**

II/15'inci sayıda (1 Mayıs 1922) ise, Türkiye'yle ilgili olarak şunları görüyoruz: «Sefir Aralof ile Mustafa Kemal Paşanın Nutukları», «Anadolu ve Rusya Ticareti», «Yusuf Kemal Beyin Seyahati», «Buhara'dan Talebe» geleceği haberi (25 genç Ankara Darülmuallimîni'nde okuyacakmış), «Moskova'da Bir Mülâkat» (Ali Fuat Paşa - Çiçerin) ve «Son Anadolu Tebliği.»

II/16'ncı sayıda (8 Mart 1922) üç havadis dikkati çekiyor: «Ankara'nın Siyaset-i Hariciyesi», «Ankara'nın Sulh Şeraiti» «Ankara-Ukranya Muahedenamesi.» Yine bu sayı, «Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti tarafından tercüme edilip hal-i hâ-

zırda Kafkasya'da bulunan 'TKP Merkez Komitesi' tarafından resmen kabul edilen Enternasyonal Marşını Bulgaristan'daki arkadaşlarımızın da öğrenip söyleyebilmeleri için şuracığa derc ediyor: Kalk ey lânetle damgalanmış / Aç ve çıplak dünya!...»

II/17'nci sayı (15 Mart 1922) «İstanbul Hazırcıları Avrupa'da» başlıklı bir yazı içermektedir.

II/19'uncu sayıda (29 Mart 1922) ise, önemli bir «İstanbul Mektubu» vardır:

«Sultanlar ve Saraylar

Benim fikrimce, her memlekette ve bilhassa Şarkta en evvel temizlenmesi lâzım olan meselelerin başında sultanlar ve sarayların açtığı gaileler vardır. Şarkta sultanlara ve saray adamlarına karşı gösterilen hürmet ve müsadeyi dünyanın hiçbir köşesinde görmek mümkün değildir. Uzak yakın, büyük küçük birçok memleketlerde işçi sınıfı, proletarya, kralları, imparatorları taç ve tahtlarını terke mecbur etti. Lâkin Şarkta hükümdarlar ve başıboş gezen taallûkat ve mensubîni her türlü imtiyazlara, servet ve sâmana garkediliyorlar.

Bu zavallı memlekette bile millet, onbeş senedir devam eden meş'um harplerin taktığı zincirler altında inliyor. Fakat sultanları, sultanzadeleri doyurmaktan vazgeçmiyor. Kendisi ufak bir saçakaltı bile bulmaktan mahrum iken, muhteşem binaları (hanedan) ismi altında yaşayan bir hayvan sürüsünün emrine tâbi bulunduruyor. Açlık, sefalet içinde sürünüdüğü, öldüğü halde, her ay şehzadelerin, sultanların 'eğlenti masrafı' diye binlerce liranın bütçeye dahil edilmesine, omuzlarına yüklenilmesine mâni olmuyor.

Saraylar, kaşaneler ,genç kızlar, ahlâksız dalkavuklarla doldurulıyor. Haremler, muhtelif iklimlerden kaçırılan, sıcak yuvalarından çalınan masumlara birer hapishane hizmeti görüyor. Sonra, binlerce işçi, milyonlarca fakir kendi yersiz yurtsuzluğuna, açlık ve ateşsizliğine bakmayarak, o hayvanca hırslarını yatıştırmak için, masum yavruları, günahsız biçareleri sarayların yaldızlı mahzenlerinde çürüten haydutlara hürmet ve itaat ediyor, [en] küçük isyankâr fikrin hatırına gelmesinden bile çekiniyor.

Milletin, işçilerin aç, susuz kıvrandıkları böyle bir zamanda, padişah, şehzade, sultan, saray mensubîni vesaire

diye bir sürü faydasız mikropları kanımızla, canımızla yaşatmak doğru mu?

Bugün Şarkta Komünizmin tatbik edilmeğe çalışıldığı Hive, Buhara, Türkistan, Azerbaycan, Gürcistan gibi bazı mahaller istisna edilirse, Afgan, İran, Hint ve daha birçok memleketler halkı Şah, Raca ve Şeyhlerin zulüm ve istibdatları altında bizim gibi, belki de bizden daha elim bir vaziyette bulunuyorlar.

Üç beş hayvanın keyfi için lokmamızdan arttırarak sarayların, saraylıların, hanedanın asırlardanberi bitmeyen sefahatlerinin temadisine çalışmak nedir? Padişahların, şehzadelerin, sarayların mazide ne gibi küçük bir faydaları dokunmuştur?

Analarımızın, ninelerimizin daha yirmi yaşlarına girmeden dul kalmalarıyla, babalarımızın, dedelerimizin gençlik senelerinde Macaristan, Sırbistan, Rusya gibi kendilerince meçhul memleketlerde ölmelerine, sürünmelerine [sebep] onlar değil mi idiler? Çocukların bikes kalmalarıyla, anaların kızların satılığa çıkmalarıyla hep onlar alâkadar değil midirler? Ecdadımızın ve bizim iskeletlerimizin üzerine Garp kapitalistlerinden daha saygısızca çıkanlar, her türlü rezaleti yapmaktan çekinmeyenler kimlerdir?

Hükümdarlar, padişahlar, racalar, şehzadeler ve vezirlerinden başkaları mıdırlar?... Bundan dolayı, bugün Garp işçileri nasıl ki sermaye krallarından kurtulmak mecburiyetinde ise, Şark milletleri de kan ve ateş hükümdarlarından, sultanlardan, şahlardan, şehlerden, racalardan yakalarını kurtarmak için kendisini toplamak ve sarayların yüksek duvarlarını yıkmak mecburiyetindedirler. Şunu iyi bilmeliyiz ki, haremler bâki kaldıkça, cinsiyetleri değiştirilmiş Afrikalı köleler sarayları doldurdukça, omuzlarımızda(ki) yükün büyük kısmını silkip atmak mümkün olamayacaktır.

Gözümüzü açalım ve 'padişah, halife' diye yükselttiğimiz o, denî canavarlardan hesap soralım!

Ağızdan ağıza, kulaktan kulağa, hatta tarihler vasıtasıyla kitaptan kitaba geçerek batından batına intikal eden hatıralar daima bu, milyonlarla, milyarlarla insanın ölümünü idare eden haydutları takdir ve takdise teşvik ediyor. Tarihleri yazan, bize vahşiyane cinayetleri 'muzafferiyet hatırası' diye anlatan zavallılara acıyorum. Zira, vukuatı daima tek

bir gözle görüyorlar, sağır bir kulakla işitiyorlar. Sonra... 'falan kimsenin parasını çalmış' diye bir adamı en kaba kelimelerle takbih etmek iktidarına malik olan o budalalar, bu yağmager reislerini takdis ediyor, (kâtil) diye bir adamı idama mahkûm edebilen bu cemiyetin bedbaht cahillerine hürmetle yad ettiriyorlar.

Eğer, ... onların, kör sağır bulunmağı kendilerine birer gelir menbaı telâkki eden o ahmakların tezviratı olmasa idi; milletler, o kanlı cânilerin entrikalarını öğrenecek ve bu kadar mutaassıbane bir ihtiramına lüzumsuzluğunu anlayacaktı. Fakat ... insanları elifba okumağa başladığı dakikadan itibaren kanlı kementleriyle yakalayan ve öldürünceye kadar sıkan, sıkıştıran, kurtuluş isteyenleri boğan, zehirleyen, hanedan ve sermayedar çığırtkanları hiç durmuyorlar, hırs ve hiddetten gözleri fırlamış olduğu halde biçarelere, zavallılara hücum ediyorlar. İlim kitaplarından kütub-u mukaddeseye varıncaya kadar bütün eserler, padişahlar, kralların maceralarıyla doldurulyor. Sonra sefahat ve rezaletten maada bir şey bilmeyen o canavarların saraylarında, kaşanelerinde eğlentiler yapıldığı, (otağ-ı hümayun) namı verilen kokulu ve sıcak çadırlarda genç kızlar oynatılıp çalgı çaldırıldığı bir zamanda harp meydanlarında sel gibi akan insan, işçi kanının kızıllığı neden görülmüyor? Topların, tüfenklerin saatlerce susmayan korkunç iniltisi neden işitilmiyor?

'Falan hükümdar vatanının muhafazası için falan şehirleri zabtetti, milletinin saadeti için şu harpleri yaptı' diye sayıklayan zavallılar, neden bunları görüp işitmiyorlar?

'Vatan... vatan' diye her sözlerinde, her itirazlarında kullandıkları bu kelime ile proletaryanın ne alâkası vardır! Yatıp kalktığı teneke kulübeler bile kendisinin olmayan işçi kitlesinin vatan müdafaasında ne gibi bir vazifesi, bir mevkii vardır!

Hiç...

(Proletaryanın vatanı yoktur — Karl Marks) Çünkü proletarya kolunun ve kafasının kuvvetinden başka geçineceği olmayanların sınıfıdır. O galebe ve mağlubiyet zamanlarında da aynı derecede çalışmağa mecburdur. Fakat sultanlar, paşalar, şehzadeler mağlubiyet zamanında mutazarrır olmadıkları gibi küçük bir muzafferiyeti müteakip de zamm-ı maaşlara, nişanlara, hediyelere gark olunurlar.

Son kanlı harpte ailelerinden en aşağı birkaç kurban veren işçi ve köylüler biraz kendilerine gelip ahvali düşünseler, eminim derhal, yalnız asılzadeler sınıfının dermansızlığını değil, burjuvazinin, ruhbanın da faydaları olmayan muzır birer sınıf olduğunu anlar, muharebelerin gizli sebeplerine vâkıf olurlar.

Bugün bu işçi kitlelerini bu vahşi sülüklerden muhafaza edecek kuvvet, komünizmin dünya proletaryasını birleştiren sıcak ağuşundadır.

Haydi, müşterek gayemize biran evvel yetişebilmek için hakka dayanan sınıf kavgasına!

İstanbul : İsmail Hakkı»

Aynı sayıda, ayrıca «Türkiye-Rusya Dostluğu», «Ankara-Ukranya Muahedesi» ve (Rusya'ya gidecek) «Ankara Heyeti» haberleri yeralmaktadır.

*
**

II/20'nci sayıda (5 Nisan 1922), «Şark Meselesinin Halli» ve «Son Hâl» başlıklı yazılar Türkiye'yle ilgili olduğu gibi, «Türkiye ve Mütareke» ve «Yusuf Kemal Bey Ne Diyor?» havadisleri de vardır.

II/21'inci sayıda (12 Nisan 1922) ilk yazı, İstanbul'dan geliyor ve Türk soluyla ilgili:

«Türkiye'deki Taklit Sosyalist Partinin Falmintosu

İstanbul Tramvay işçilerinin geçen Şubat ayında yapmış oldukları grevin başında bir takım hain, menfaatperest, işçi düşmanı, taklit 'sosyalistler!' bulunuyordu. O zaman bunlar işçiye karşı hıyanet ettiler ve bu sebeple grev neticesiz kaldı. Zaten işçilerin entereslerine karşı ötedenberi yapmış oldukları hıyanetler ve alçaklıkların haddi hesabı yoktur. İşte bunun içindir ki, Şubat grevinden sonra işçiler taklit sosyalist reislerinden hesap istediler ve onların ne rezil, sefil adamlar olduklarını meydana çıkardılar.

O zaman galeyana gelen işçileri yatıştırmak ihtiyacı hissedildi. Bu maksada ermek için, deri soyucu çorbacılara ve hükûmete her vakit sağlam maşa hizmeti gören Türkiye taklit Sosyalist Partisinin reisleri, aralarında uzun uzadıya konuştuktan sonra bir kongrede toplanmağa karar verdiler. Güya kongrede Merkezî Komitenin faaliyetini, işlerini teftiş ettikten sonra, partinin talimatnamesindeki bazı yanlış prensipleri değiştireceklermiş. Hakikaten, kongreleri Martın 8'in-

de açıldı. Kongrede en büyük rol oynayanlar Tramvay, Elektrik ve Vapur kumpanyalarında işleyen işçilerin murahhasları olup, bunların da büyük kısmı hain, işçi düşmanı, çapkın mahlûkattan ibaret idi.

Kongrenin daha birinci celsesinde öyle dehşetli bir kavga koptu ki, nihayet işçiler, mahut İngiliz maşası olan Hüseyin Hilmi Beyin riyaseti altında bulunan bütün Merkez Komitesini partiden tardetmeye karar almışlardır. Müzakereler esnasında Merkez Komitesiyle Partinin ileri gelir hainlerinin birçok senelerdenberi işçi entereslerine karşı işledikleri ve amelelerin güzel yaşayışıyla siyasî kurtuluşları için yürüttükleri mücadeleye engel oldukları aşikâr bir surette ispat edildi.

Hakikaten yeryüzünde birçok yalancı sosyalist, 'sosyalist' maskesini takınmış bir takım edepsizler var. Fakat Hüseyin Hilmi Bey ve arkadaşları gibi rüşvetçi, rezil, denî, amele düşmanı dünyanın hiçbir yerinde misli, ismi görülmemiştir Türkiye'de olduğu gibi, beylerin ve birçok cahil hocaların nüfuzu altında bulunan memleketlerde İkinci şartlatan Enternasyonaline ait olan Hüseyin Hilmiler her vakit fakir işçi kitlelerinin entereslerini satar ve mücadeleci ruhlarını kırarlar. Fakat proletaryanın kurtuluş cereyanıyla oyun oynayan, tüccarlık yapan denîler ergeç müstehak oldukları cezalarını bulurlar. Bundan dolayıdır ki, Türkiye'deki İkinci Enternasyonale ait olan Hüseyin Hilmi'nin taklit Sosyalist Fırkası da falminto etmiştir. Buna mukabil komünizm cereyanı günden güne genişliyor, komünizm[-in]sıcak ağuşlarında barınan yeni yeni mücadelecilerin sayısı çoğalıyor, çünkü komünist propagandası esir ve zahmetkeş işçi kitlelerinin kanlı kapitalist boyunduruğundan nasıl kurtulacakları yolunu gösteriyor. İstanbul hükûmetiyle oradaki ecnebiler tarafından komünistlere karşı yapılan terör ve takibata rağmen, işçiler yine aralarında ve teşkilâtta bulunan hain ve şarlatanları tard ve def'edecekler ve sınıf mücadelesi yolunu tuttuktan sonra inkılâp ve komünizmin kızıl bayrağını serbestçesine dalgalandırabileceklerdir.

İstanbul : Cidalî»

Aynı sayıda, 1922 ilkbaharındaki barış girişimiyle ilgili iki yazı («Mütareke Teklifi ve Anadolu[lu]lar» ile «Ankara Hükûmeti Mütarekeyi Kabul Etmiştir»), bir de «İkinci İnönü Zaferinin Sene-i Devriyesi» dolayısıyla Aralof-Mustafa Kemal

Paşa arasında teati edilen tebrik-teşekkür mesajları yer almakta.

*
**

II/22'nci sayıda (19 Nisan 1922), yine bir «İstanbul Mektubu» görüyoruz — Falih Rıfkı (Atay)ı eleştiriyor:

«İşçiler, Çorbacılar ve Satılmış Kalemler

Memlekette işçilik sınıfını uyandıran cereyana itiraz edenler var. Proletarya sınıfının inkılâbı kısa ve dar düşünceli insanların dimağına demir ağırlıklar veriyor. İşçilik ufkunda doğan kurtuluş güneşi muhteris ve bu âleme yabancı gözleri kamaştırıyor. Geçenlerde *Akşam* gazetesinde garip, garip olduğu kadar da cahilâne bir sütun okudum. Bazı esbap dermeyan ederek proletarya cereyanı aleyhine kalem vuran 'Günün Fıkrası' muharriri bu âlemden uzaktır. İçtimaiyatın en mübrem ihtiyacını bir işçi ruhuyla düşünemeyen bir adam aristokratik nüfuzlar altında büsbütün sersemleşir. Falih Rıfkı imzalı bu makale sahibinin proletarya cereyanına karışık ve aslı yok mânâlar verişini o derece gülünç buldum ki, hakiki bir komünist olduğum itibarıyla cevap vermek mecburiyetini hissettim, fakat sansür belâsı, emperyalizm boyunduruğu genç neslin kanını kurutmakta böyle gaddarane devam ettikçe İstanbul matbuatıyla bunu yapamayacağımı pekalâ anlıyorum. Muharrir, seyrisefain işçilerinin açlıktan kırıldığı, küçük kunduracı dükkânlarının iflâs ettiği, umum işçi sınıflarının yolsuz münasebetlerle ezilerek sefil bırakıldığı bu zamanda proletaryayı kıyama davet etmenin manasızlığını, neticesizliğini anlatmak istiyor. Ve bütün işçi tahrikatıyla yapılan fesat bir cereyandan ibaret olduğunu ve Karadeniz'le Akdeniz arasında çıkışan muazzam ve mübarek toprakta ancak Türk halkının müstakil mevcudiyeti ve o maksatla çalışmak lâzım geldiğini söylüyor. Memleketin işçi sınıflarını asrî bir aydınlık içinde ittifaka çağıran, halkın sefil ihtiyaçlarını sây ve hayat haklarıyla göğüs gererek onların istikbalini refaha ve saadete bağlamak çarelerini düşünen (Karl Marks), (Engels) gibi başlar, herhalde muharririn kendisinde arayıp bulamadığı seviyeden, irtifadan belki daha yüksektir.

Dünyanın her köşesinde fakir halkın yanık bağrından ve bıçaklanmış kalbinin hayat damarlarından fışkıran inkılâp fikri, işçilik hayatının coşkun akını, eski kafaların seyrettiği altın mıhlı çerçevelerin çağlayan tasvirlerine benzemez... Şiirden, hayalden, istiareden eser yoktur. Sermayedaran sı-

nıflarının malik olduğu zorlu kuvvetler, işçilerin şimdiye kadar kendilerine sattıkları hürriyetlerinin bedelidir. Fıkaranın kefensiz gömüldüğü mezarlar gibi onların da kubbelenen altın yığınları, toprakta çalışan halkın sâyine ait mahsullerdir. Zengin karınlar şiştikçe, iş adamlarının midesine bir damla kan verecek lokma nasip olmaz. Üstübaşı kirli, elleri nasırlı, ayakları çıplak ve hatta sırtı gömleksiz, alınteriyle geçinen işçiye, köylüye, fakire bakmak tenezzülünde bulunmağı küçüklük kıyas eden zenginler hemen her vakit nam ve şöhretlerinin artmasına bin türlü desiseler ararlar. Köşklerde, konaklarda süt ve şekerlerle besledikleri nazlı köpeklerinden daha aşağı kullanmak zevkini duydukları işçilerden sadece kör, cahil bir itaattan başka bir şey beklemezler. Esaret bir nevi körlüktür. Altınperest zenginler, paşalar, sultanlar bu körlükten istifade ediyorlar, proletarya kanı emiyorlar, işçi derisi giyiyorlar.

Proletarya sınıflarını komünist-bolşevik kızıl bayrağı altına davet eden sadalar, hazırcıların yüreklerini hançerle saplar. O sebeple işçilik ve fakirlik âleminde kuvvetli ekseriyetin uyandırılmaması için muhtelif çarelere, çeşit çeşit şeytanlıklara başvurarak galeyanın önüne geçmek isterler, ekalliyetlerin hâkimiyeti fikri münevver(!)lerin satılmış kalemleriyle temin ederler. Bunlar para ile onların hain ve hâkim emirlerine bağlanır ve yaylı düğmelerine basılmak suretiyle oynatılan bebekler gibi istenildiği surette hareket mecburiyetinde bırakılır.

Malûm bir keyfiyettir ki, bütün burjuva matbuatı ve gazetecileri, zenginlerin elinde sermayenin altın zinciriyle bağlanmış adeta bir maşadır. Artık kendi karihasından ziyade, emri altında bulunduğu burjuva efendilerinin, paşacıklarının zevkine ve sahte himayekârlığına hizmete mecburdurlar. Meselenin asıl acı olan ciheti de bu değil midir ki: kendisi de inkılâbın işçilik gayelerine mesafeler katettirdiği nesiller arasında onlardan ayrı olmayan bir işçi vaziyetindedir ve tamamıyla bir işçidir.

İşçiliğin sermayeyi mağlûp edecek olan hür mefkûresini muaheze edenler yalnız beşeriyete karşı en büyük cinayetler irtikâp eden bir takım denî mahlûkat olabilir.

Kızıl Alev»

Yine bu sayıda, ilginç, ama Türkiye'yi ancak dolaylı olarak ilgilendiren iki haber var:

«Enternasyonallerin Kararı

Bundan evvel (Berlin)'de içtimâ edip uzun uzadıya müzakere eden Üçüncü, İkibuçuk ve İkinci Enternasyonallerin mümessilleri âtideki esaslar üzerine ittifak etmişlerdir:

1) 20 Haziran ve 1 Mayıs'ta umumî nümayişler yapmak,
2) İş saatlerinin sekiz saat olmasını istemek,
3) Sermayenin taarruzuna karşı bütün proletarya yekvücut olarak lâzım gelen teşebbüsat ve harekâtta bulunmak,
4) Rus inkılâbının neticelerini müdafaa etmek, Rus açlarına muavenet etmek, bütün hükûmetleri Sovyet Rusya'sıyla siyasî ve iktisadî münasebatta bulundurmak.

Bu suretle Cenova'daki Rus murahhasları bütün dünya proletaryasının murahhasları sıfatını kesp ediyorlar.»

«Yeni Kitap

Yeniden İşbaşına! Yeni Mücadelelere Doğru! serlevhasıyla Komünist Enternasyonalinin İcra Komitesi tarafından neşredilen beyanname bu kere Türkçeye tercüme olunarak *Enternasyonal Marşı* ile beraber ayrı kitap şeklinde tab' olunmuştur. Fiyatı 1 Leftir. Nâşiri: Umum İşçi Kooperatif Şirketi 'Osvobojdenye'dir.»

*
**

II/23'üncü sayı, İşçi Bayramı nedeniyle hem olağan yayın günü Çarşambanın dışında (1 Mayıs 1922 Pazartesi), hem de 4 sayfa olarak çıkmış. Bu sayıdaki bir haber şöyle:

«İstanbul'un Mukadderatı

Rusya Sovyet Cumhuriyeti ileri gelir siyasî adamlarından (Karahan) Yoldaş, *Excelsior* gazetesinin Moskova muhabir-i mahsusuyla icra ettiği mülâkatta, Rus Sovyet Cumhuriyeti siyasî nokta-i nazarınca İstanbul yegâne Türk payitahtı olup yalnız Türklere ait olmalıdır. Boğazlar meselesine gelince, garbî emperyalist hükûmetler bu meselenin halliyle uğraşmağa hiçbir vechile hak ve selâhiyetleri yoktur demiştir.»

Yine bu sayıdaki bir haber de şu :

«Anadolu'dan Rusya Mekteplerine Talebe Gidiyor

Ankara Maarif Vekâletinin kararı üzerine Anadolu'dan

birçok çocuk Rusya'nın İş Mektepleri dedikleri yeni usül mekteplerine gönderilecek ve orada ulûm ve fünun nazariyelerinin istihsalât üzerine nasıl tatbik olunduğunu öğreneceklerdir. Bundan maksat memur çıkarmak değil, memlekete, halka faydalı olabilecek iş erleri meydana getirmektir.»

Aynı sayıda, «Ankara ve Cenova Konferansı» başlıklı bir yazıdan sonra, Yunan tarafından alınma bir havadis dikkati çekiyor:

«İzmir Teşkilâtı

Türkiye'ye iadesi muhtemel olan İzmir ve havalisinin müdafaası için İzmir'de 'Küçük Asya Müdafaa Cemiyeti' namında bir teşkilât tesis edilmiştir. Bu Cemiyet tarafından bütün Yunanlılara hitaben neşredilen beyannamede: dedelerimizin mezarları ve eski Yunan medeniyetinin âsâr-ı harabiyesinin mevcut bulunduğu ve bugün sağ olanlara bir nümune-i imtisal teşkil eden son Yunan zaferleri kahramanlarının mezarlarının yükseldiği şanlı ve mukaddes toprağı her türlü tazyike rağmen hiçbir vechile terk etmemeye suret-i katiyede azmettik [denilmektedir]. Bu Cemiyetin Trakya'daki şubeleri İzmir merkezî teşkilâtıyla teşrik-i mesâiye ve yardım etmeğe karar vermişlerdir.

Atina'daki milliyetçi Rumlar büyük bir içtimâ yaparak Anadolu ve Trakya'daki Yunan Müdafaa Cemiyeti'ne yardım etmeğe ve derhal üç komisyon teşkiline karar vermişlerdir ki: birinci komisyon asker ve gönüllü toplayacak ve onları talim ettirecektir, ikinci komisyon propaganda ile meşgul olacak, üçüncü komisyon ise teşkilât için lâzım gelen parayı hazırlayacaktır.»

*
**

II/24'üncü sayı (3 Mayıs 1922), yine birçok Türkiye havadisi içeriyor: «Ankara'nın Cevabî Notası», «Ankara ve Rusya Açları», «Ankara ve Ermenistan», «Sefir Aralof ve Türkiye İşçileri», «Lloyd George'un Mühim Beyanatı». Bir de Türk soluyla ilgili yazı var:

«Ethem Ruhi[4] 'Sosyalist' Olmuş?!

Malûm olduğu üzere geçen Mart ayında Türkiye taklit

4) Ethem Ruhi (Balkan: 1873—1949) için, **Türkiye'de Sol Akımlar 1908—1925**, s. 92—93/dn. 146 ve s. 369/dn. 77'ye bakılabilir.

'Sosyalist' fırkasının kongresi toplanmış ve birçok müzakerattan sonra Hilmi Bey ile kelepirci arkadaşları fırkadan tardedilmişti. İstanbul matbuatına nazaran mezkûr fırka şimdi İstanbul fabrikalarında işleyen bütün işçi mümessilleri ve diğer sosyalist fırkaları murahhaslarıyla müzakerelere girişmeğe faâl (!) bir heyet ayırmış ve bu heyetin riyasetinde Ethem Ruhi Beyefendi Hazretleri bulunuyormuş!

Ethem Ruhi Beykoz fabrikalarıyla diğer bazı fabrika işçilerinin dahi vekâletini üzerine almış ve büyük faaliyetle işe başlamıştır! Demek Hilmi Beyin yerine Ethem Ruhi Bey geçiyor. Bu da rüya değilse bilmem ne olabilir! Ethem Ruhi gibi kelepir, avanta, kaparoz için her gün değil, her dakika bile siyasî boyasını değiştirmeğe hazır olanları ameleler hiçbir vakit aralarına sokmamalıdırlar. Bu yadgârlarla müzakerelere girişmek değil, onlara selâm vermek bile haramdır.

Ey İstanbul'un fakir işçileri, hamalları! Yeter o kadar gaflet, uyanın, gözünüzü açın! Beylerden, paşalardan fayda yok! Kurtuluşunuz, selâmetiniz sizin elinizdedir. Yalnız komünizm teşkilâtıyla doğru yolu bulabilirsiniz. Ethem, Hilmi Beyler ve sosyalist maskesini takınmış diğer şarlatanları meşe odunu ile karşılayın!»

*
**

II/25'inci sayıda (10 Mayıs 1922), şu yazı bizim açımızdan çok ilginçtir:

«İstanbul'da Bir Mayıs Mitingi[5]

Bir Mayıs günü İstanbul'da ilk defa olarak her millete mensup kadın ve erkek beş altı binden fazla işçinin iştirakiyla Kâğıthane'de aktedilen muazzam mitingte Dr. Şefik Hüsnü Yoldaşın alkış tufanları arasında irat ettiği nutkun zaptedilen mühim kısımlarını âtiye dercediyoruz:

Bir Mayıs hakkında, işçileri inkılâp bayrağı altında ittihada teşvik edecek müessir bir mukaddemeden sonra, hatip asıl mevzuunu ele alır:

'Yoldaşlar! Bugün elimize geçen bu bulunmaz fırsattan bilistifade, içinde yaşadığımız cemiyetin ne kadar çürük temeller üzerine kurulmuş olduğunu size anlatmak istiyorum. Hergün o günkü rızkımızı tedarik etmek için çektiğimiz zah-

5) Benim **Türkiye'de Sol Akımlar 1908—1925** başlıklı kitabımda (s. 81/dn. 119'da) bir karıştırma vardır. Gerçekte, gizli TKP temsilcilerinin de katıldığı geniş 1 Mayıs mitingi, orada söylediğim gibi 1921'de değil, 1922'de yapılmıştır.

metlerden sizi pek yakından alâkadar etmek lâzım gelen bu cemiyet kuruluşuyla uğraşacak ne vaktiniz, ne mecaliniz kalıyor. Bu küflenmiş köhne nizamı hep beraber tetkik edelim.

'Buna elbette dikkat etmişsiniz: iğneden ipliğe varıncaya kadar küçük büyük herşeyi, insanlara yarayan tekmil eşyayı siz vücuda getiriyorsunuz. İşçinin elinde kullanışlı, zarif bir şekil alan hammaddeleri ya tabiat kendiliğinden bize veriyor yahut köylü veya madenci dediğimiz diğer işçi arkadaşlarımız toprağı sürerek, eşerek tabiatın bağrından söküp çıkarıyorlar. Dünyaya mantık ve adalet hâkim olsaydı, yeryüzünde cemiyete ve efrada faydalı ne varsa hepsi —bilâ istisna hepsi— çalışıp istihsal edenlerin müşterek malı olmalı ve herşeyden işleyen herkesin mütesaviyen istifade etmesi icap ederdi. Öyle değil mi arkadaşlar? Siz söyleyin!... (Evet, evet, şüphesiz! nidaları).

'Her türlü nizamata ve devlet teşkilâtlarına bu esaslı fikir hâkim olmalıydı. Fakat işlerin nasıl tanzim edildiğini biliyorsunuz. İşçinin yaptığı çelebinin malı oluyor. Hani ya her millet arasında hâkim bir sınıf insanlar var. Bunlar için işlemek ayıptır. Vicdanlarının tembellikten çürümesine, kemiklerinin paslanmasına mâni olmak için biraz hareket etmeye lüzum görüyorlarsa 'ispor' yaparlar — yani yaptıkları işin mümkün olduğu kadar faydasız olmasına gayret ederler. Bu tufeyliler için yaşamak bile bir külfettir. Bize daima kısa gelen zamanı zevk ve sefa içinde geçirince 'vakit öldürdük' derler. İşte arkadaşlar sizin emekleriniz, gayretleriniz, fedakârlıklarınız ve bin türlü tehlikeye maruz kalmanız pahasına vücuda gelen bütün mallar, bu çelebiler, efendiler sınıfının meşru malı sayılıyor. İçinde yaşadığımız sermayedar cemiyeti ahaliden küçük bir kısmının hemsinslerinden birçoklarını işletmesine, istismar etmesine müsaade ediyor. Ve siz işçilerin sâyiyle husule gelen kıymetleri benimsemek hazır yiyicilerin hukuk-u tabiiyesinden oluyor. Sözde bu hak herkese şâmildir. Fakat arkadaşlar, böyle boş lâflara aldanacak kadar safdil olmayalım. Zaten sermayedar cemiyeti nizamatını yapanların en büyük ustalığı, kalpazanlığı bundadır. Bütün kanunlar, nizamlar yapılırken şeklen, zahiren devletin bütün teba'asına ait olduklarını kaydederler. Kimse müstesna değildir. Halbuki hükûmet adamları bunları kaleme alırken pekala bilirler ki, kanun eğer cezaya müteallik ise ahkâmı yalnız kimsesizler ve fakirler sınıfına kâbil-i tatbiktir; hukuka

müteallik ise temin ettirdiği haklardan yalnız zengin burjuvazi sınıfı istifade edecektir. Meselâ, efradın mal sahibi olmak hukukunu temin eden ve bu hukukun taarruzdan siyanetini hükûmet namına taahhüt eden uzun uzun kanunlar mevcuttur. Fakat sorarım size yoldaşlar, içimizden kaç kişinin bu kanunlarla alâkası var? Akşam ailelerimize getireceğimiz ekmek bedelini kazanmakta güçlük çeken bizlere, kanun: 'arzu ederseniz mülk edinmek hakkına sahipsiniz ve ben hükûmet onu ahârın tecavüzünden bütün kuvvetimle vikaye ederim' diyor. Bu âdi bir lâtife değil de nedir? Bundan ben yalnız şunu anlıyorum ki, hükûmetler bu kanunla her memlekette nüfusa göre mevcut yalnız birkaç bin yahut birkaç yüzbin kişinin müdafaası ile mükellef olduklarını itiraf etmiş oluyorlar.

'Hülâsa her işi yapmak amelenin vazifesi ve her nimetten istifade etmek sermayedarın hakkıdır. Tâbi olduğumuz kanunlar böyle işliyor. (Kahrolsun bu kanunlar ve onu yapan riyakârlar! nidaları).

'Cihan harbine kadar, bütün haksızlığına ve acılığına rağmen, bu esaret nizamı altında ses çıkarmadan yaşıyorduk. Çünkü başımızı sokacak bir yer buluyorduk ve gündelik kazancımızla ekmek peynirimizi tedarik edebiliyorduk. Fakat mütarekeden beri hergün daha aşikâr bir tarzda harbin yaptığı zararlar hissedilmeğe başlandı. Dünya muamelâtı ve sanayii o kadar karışmış ve bozulmuştu ki, elân bugün içinden çıkılmaz bir vaziyette olduğumuzu herkes hatta inkılâp taraftarı olmayanlar bile tasdik ediyor. Burjuva hükûmet adamlarının en anlayışlısı olan İngiltere başvekili Lloyd George geçen gün Cenova konferansında: 'Halkın kuvvete galebesine temin edebilmekten daha çok uzağız' diyordu.

'Arkadaşlar biz inkılâpçılar daha Cihan Harbinden evvel, sermayedar nizamı bâki kaldıkça hakkın kuvvete galebesi mevzuubahs olamayacağını ve harp esnasında hakkı tanımak için muharebe ettiklerini ilân eden devletlerin sadece halkı iğfal etmek gayesini takip ettiklerini iddia etmiştik. Gözümüz önünde muhtelif konferansların, meclis-i âlileri, başvekiller, sefirler arasında görüşmelerin beynelmilel iktisadî vaziyeti zerre kadar ıslah etmeğe muvaffak olamamalarını, hayret etmeksizin seyretmekteyiz ve pekalâ biliyoruz ki, temelden değişme ameliyesi yapılmadıkça, Avrupa'nm bir

bozgunluk içinde olan iktisadiyatını doğrultmak imkânı yoktur.

'Yoldaşlar! Bu zaruri ameliyeyi sizin mensup olduğunuz proletarya sınıfı yapacaktır. Fakat önceden ne istediğimizi bilmeliyiz? Bu da gayet basittir; bir kelime ile hakkımızı istiyoruz. Ve onu kendi kuvvetimizle istihsal azminde müttehidiz. (Bir ses: Millet yok, İşçiler ve Orta Halliler sınıfı var!)

'Söze başlarken herşeyi vücuda getiren, köylü ve işçi sınıfı olduğunu hatırlatmıştım. O halde toprakların üstünde ve altında ve Âdem oğlunun eliyle yeryüzünde yapılmış ne varsa: ayniye, fabrikalar, suda ve karada nakil vasıtaları, birikmiş mallar... hülâsa herşey üzerinde umum çalışanların müşterek bir hakkı vardır. Bu hak bugün zorba bir ekalliyet tarafından bizden gasp edilmiş bulunuyor. Saydığımız her türlü servet ve istihsal vasıtalarını gâsıpların elinden cebren istirdat eder ve bütün işleyenlerin müşterek malı olduklarını ilân edersek ilk inkılâp gayemizi elde etmiş oluruz. Ondan sonra iktidarı eline alacak işçi hükûmeti, bugünkü mantıksız idarenin doğurduğu sefaletleri, haksızlıkları, suistimalleri birer birer kökünden izale etmeğe muvaffak olacaktır. Ancak böyle sınıfsız bir sosyalist cemiyet içinde maddî ve manevî ihtiyaçlarımızı temin etmek ve yekdiğerinden farkı olmayan hakiki insanlar gibi yaşamak kabildir.

'Arkadaşlar! Sözümü bitirmeden, bilhassa İstanbul'umuza taallûk eden bir mesele hakkında da sizinle konuşmak arzusundayım: hayat pahalılığıyla neler çektiğimiz malûm! İşlerdeki durgunluktan binlerle yoldaşlarımız iş bulmakta zahmet çekiyor, ekseriya bulamıyor... ekmeksiz kalıyor. Kendi kendimize kalsaydık, belki bunca tabiilik içinde bir muvazene hasıl olacak, ölmeyecek kadar geçinmek imkânı bulunacaktı. Maalesef yeni bir âmil işçi sınıfının halini berbatlaştırdı. Naçar bir vaziyete getirdi.

'Bundan iki sene evvel Rusya'da Amele ve Köylüler Şûrâlar Hükûmetini iktidar makamından düşürmek hülyasıyla bir sergüzeştçû ceneral uzun müddet silâh kuvvetiyle mücadele ettikten sonra mağlûp ve münhezimen firar ederek orduları ve avanesiyle İstanbul'umuza iltica etmişti. Bu serseri muhacirlerin bekayası elân aramızda bulunuyor. Hak üzerine bina edilmiş bir hükûmete isyan etmeleriyle de anlaşılabilir ki, bu adamlar Rusya'nın ahlâken en düşkün, en sefih,

en tembel evlâtlarındandı. Buraya birçok kumar oyunları, sefahat müesseseleri, dolandırıcılık usülleri ithal ettiklerini bir tarafa bırakalım: bu adamlar iş sahasında da câri usullere riayetkâr olmamışlar, yerli ameleye verilen iş ücretlerinin pek çok dûnunda yevmiyelere razı olarak zaten kifayet etmeye gündeliklerin düşmesine sebep olmuşlardır. Bazı müessesatta elli kuruş gündelikle işleyen Ruslar mevcuttur. Bu fazla teklifsiz misafirlerin bizim sınıf düşmanlarımız olduklarını unutmayalım! Hem en mühim menfaatlerimizi ihlâl eden, hem de siyasî akidelerimiz itibarıyle hasımlarımız mevkiinde bulunan bu mahlûkların vakit geçirilmeksizin memleketimiz haricine çıkarılmasını hükûmetten istemeliyiz. Bu hususta aramızda hiçbir ihtilâf yoktur, değil mi yoldaşlar? (Hayır yoktur. Vrangelist Rusları istemeyiz. Def'olsunlar! nidaları).

'Size teklif ediyorum: itimat ettiğiniz teşkilâtları, Vrangelist Rusların İstanbul'dan ihracı için her türlü teşebbüsatta bulunmağa mecbur edin! Bu lüzumlu temizlik işini de becerirse, işçi sınıfı bihakkın iftihar edebilir.

'Son sözüm: biz yapmağı meram edersek inkılâp olur. Biz gayret edersek Rus muhacirleri belâsından kurtuluruz. Yaşasın amele şûrâlar cumhuriyetleri!»

Ziya — Komünistliğin parlak ve kurtarıcı mefkûreleriyle meşbu olup işçi ve ortahallilerin hukukî entereslerine hizmet eden ve edecek olan Şefik Hüsnü arkadaşımızın bu nutku bütün miting halkına çok iyi tesir etmiştir. Şefik Hüsnü'nün gösterdiği yol doğru yoldur. İstanbul işçileri, fıkaraları ve orta hallileri ancak bu yolu tutmalıdırlar. İşçiler, Hilmi, Ethem Ruhi Beyler gibi şarlatanları, yılanları aralarına sokmamalıdırlar.

Mitingin aldığı kararları başka bir nüshamızda derc edeceğiz.»

Aynı sayıda, barış girişimleriyle ilgili olarak «İstanbul'un Cevabı» yer alıyor. Bir «İtizar» notu da şöyle: «İstanbul'dan F.Y. imzalı 'Sevgili Yoldaş' makalesi 2 Mayısta geldiğinden 1 Mayıs sayımıza basamadık.»

*
**

II/26'ncı sayıda (17 Mayıs 1922), geçen sayıda uzun uzadıya geçilen haberin devamını, daha önce iki kere karşılaştığımız bir Türkiyelinin imzasıyla görüyoruz:

«İstanbul'da, Kâğıthane'de 1 Mayıs Mitingi Tarafından Alınan Mukarrerat

Menfaatleri zıt sınıfların daimi çarpışması ve birlik duygusu hakkıyla uyanmamış ve teşkilâttan mahrum amele sınıfının daima ezilmesi ve sefalet içinde yüzmesi gibi esaslar üzerine bina edilmiş olan halihazır sermayedar cemiyetinde zaten kuruluşundanberi mevcut olan itradsızlıklar, muvazenesizlikler, âhenksizlikler, haksızlıklar Cihan Harbinin mal ve can itibarıyle yaptığı müthiş tahribat ve ihdas ettiği gayr-i tabiîlikler dolayısıyle tahammül edilir dereceyi aştığını, bu cümleden olarak maişet pahalılığı her tarafta akla sığmaz nisbetlerde arttığı halde işçi ücretlerinin bu terfii uzaktan takip etmesi yüzünden proletarya sınıfının çektiği fakrüzaruret yetmiyormuş gibi Rusya Amele Şûrâlar Cemiyetinin silâh kuvveti ile iskatına teşebbüs ettikten sonra mağlûp ve münhezimen Kırım'dan firar mecburiyetinde kalan (Vrangel) orduları ve avanesinin şehrimize iltica etmesi ile İstanbul şehrinin iktisadî vaziyeti büsbütün bozulduğu ve bu serseri muhacirlerin cârî olan fiyatlardan dûn ücretlerle iş kabul etmeleri, zaten hadd-i kifayede olmayan amele ücretlerinin düşmesini mucip olduklarını;

İstanbul'da vaziyetin, umumî iktisat bozukluğunun icap ettiğinden çok berbatlaşması sebeplerinden biri de, sırf Avrupa sermayedarlığının doymak bilmez kazanç iştihası ile Anadolu'da elân lüzumsuz bir harp devam ettirerek yeni yeni tahribata sebep olması, muntazam alışverişi imkânsız kılması olduğu;

İktisadî muamelâtın bu durgunluğu dolayısıyle bankalarda sermayedarların elinde muattal duran sermayeler büyük bir yekûna baliğ olduğu halde, bunları büyük vurgunlara, ihtikârlara âlet etmek halilesi ile, sermayedarların işletmekten içtinap ettiklerini;

Ve bu suretle ekmeğini tedarik için işlemeğe hazır binlerce yoldaşlarımızın işsizliğe, açlığa, mahkûm kaldıklarını;

İş talebinin çokluğuna ve amele sınıfının zaafına güvenen şirketlerin, fabrikaların ve alelumum işletmeci vaziyetinde bulunanların işçilere karşı hergün daha çetin bir tarzda muamele ettiklerini ve en ufak vesilelerle onlara yol verdiklerini ve onların tasdik edilmiş haklarını bile çiğnemekten çekinmediklerini;

Bu elim vaziyet karşısında işçi sınıfının kuvvetli teşkilâta malik müttehit bir kitle halinde kendisini gösterip çiğnenen haklarını cebren ve kahren tanıtması lâzım gelirken, maalesef, bütün amele zümreleri arasında büyük bir uyanıklık olmasına rağmen, mevcut Cemiyetler Kanununun amele sınıfını usülü dairesinde müdafaaya salih sendikalar tesisine gayr-i müsait bulunduğunu;

Gözününe getiren 8 bini mütecaviz İstanbul işçisi 1 Mayıs vesilesiyle, Kâğıthane'de akdettiği muazzam mitingte kendi sınıfının gayelerini müdafaa eden hatiplerin nutuklarını dinledikten sonra, aşağıdaki maddeleri kararlaştırmışlardır:

1) Cemiyet-i hâzıra âzâsının ekseriyetini teşkil eden ecirler sınıfının ve dolayısıyle bütün halkın azamî refah ve saadete mazhar olması ancak ve ancak istihsal ve servet vasıtalarının sınıfsız bir cemiyetin müşterek malı edinilmek suretiyle mümkün olacağından, bugün mevcut ferdî tasarruf üzerine kurulmuş fakrüsefalet doğurucu nizamatı her zamandan daha derin bir kanaatle ve kemal-i şiddetle protesto ederiz.

2) Cihan iktisadiyatının bizi muhakkak isâl edeceği inkılâba kadar işçilerin bugünkü müthiş yokluk ızdırapları içinde yaşama imkânı olmadığından, iş ücretleri maişet pahalılığı ile mütenasip miktarlara çıkarılmalıdır.

3) Mütarekeyi müteakip tekmil kapitalist hükûmetlerin resmen kabul ettikleri üzere amelenin yevmiye 8 saatten fazla çalıştırılmamasını, işçi partisi ve işçi dernekleri her vasıtaya müracaat ederek temin etmelidir.

4) İstanbul'da maişet darlığı ve işsizliği arttıran, hayatın intizamını bozan Rus muhacirleri vakit geçirilmeden ilk fırsatta memleketlerine iade edilmelidir.

5) Anadolu Harbi işçi ve çiftçi kitlelerinin menafiine muvafık bir tarzda ve bu kitleler sermayedar pazarlıklarına âlet edilmeden derhal nihayet bulmalıdır.

6) Bütün gayr-i müsait şeraite rağmen, bugün İstanbul'da bina inşaatı, fabrika imalâtı, şehrin tanzim ve tertibi gibi menafi-i umumiye ile alâkadar birçok işlere girişilerek açlık ve sefalet içinde kıvranan binlerce işsiz ameleye faaliyet sahaları açmak kabil iken bankalarda sermayelerini saklayan muhtekirleri bu teşebbüsata icbar edecek tedabiri, selâhiyettar makamat âcilen ittihaz etmelidir.

7) Tramvay, Tünel, Elektrik şirketlerinin yüzlerce ameleyi bilâsebep, sırf greve iştiraklerinden dolayı işten çıkarmalarını ve mezkûr şirketlerin imzaladıkları taahhüdatı ifadan istinkâf etmelerini, «Fabrikalar Müdiriyet-i Umumiyesi»nin ihtiyaca tevafuk etmeyen berbat bir idare makinesi idame ederek kötü bir burjuva zihniyeti ile memurlarına muntazaman maaşlarını tediye ettiği halde her türlü teşebbüsata rağmen amelesine ait ücretleri aylarla ödeyememesini bütün kuvvetimiz ve nefretlerimiz ile protesto ederiz.
8) Asrî ihtiyaçlara uymayan (Cemiyetler Kanunu) ilga edilmeli ve grev mesaili ile meşgul olmak selâhiyetini haiz sendikalar tesis hakkı ameleye ita kılınmalıdır.
9) İşçilerin teşkilâtlarında geri kalmaları cehaletlerinden ve bu da fakrüzaruretlerinden münbais olmakla, iptidaî tahsil meccanî ve mecburî olmalı ve yetişmiş işçiler için gece dersleri açılmalıdır.
10) Harpten evvel senevî 30 liradan aşağı kira vermeyen fakir ailelerin işgal ettiği evler (Sükna Kanunu)'nun ahkâmından istisna edilmeli ve bunların icar bedeli yalnız bir misli tezyit edilmelidir.
11) Bütün dünya proletaryasına ve onların beynelmilel teşkilâtlarına selâmlarımızı gönderir ve onları, sınıf birliğinin verdiği samimi hislerimiz ve cihan inkilâbını birlikte başarmak hususundaki kavl ve azmimiz ile temin ederiz.

1 Mayıs münasebeti ile arkadaşlarımız komünistlik ruhuyla meşbu bir beyanname neşrederek işbu beyanname: «Yaşasın Sovyetler Rusyası! Yaşasın Cihan Komünist İnkılâbı! Bütün Kuvvet İşçilere!» nidalarıyla hitam buluyor.

İsmail Hakkı»

Aynı sayıda bizi ilgilendiren şu haberler de var: «Şark Meselesi ve Cenova Konferansı», «Türkiye ve Çiçerin», «Türkiye-İtalya İtilâfı»

*
**

II/27'nci sayıdaki (24 Mayıs 1922), «Boş Lâf» başlıklı bir yazıdan anlıyoruz ki, iktidar partisinin Türkçe organı *Çiftçi Bilgisi*, yukarıda çevrimyazısını aktardığımız İsmail Hakkı'nın «Sultanlar, Saraylar» makalesini eleştirmiş, *Ziya* da ona çatıyor.

II/28'inci sayının (31 Mayıs 1922) bir haberi şu: «Anadolu Cephesinde Heyet-i Tahkikiye.»

II/29'uncu sayıda (7 Haziran 1922), «Türk-Rus Dostluğu» ile «Türkiye ve Ermenistan» yazıları yer alıyor.

II/30'uncu sayının (14 Haziran 1922), bizim bakımımızdan pek ilginç iki yazısı var:

«Türkiye ve Yunanistan Murahaslarının Nutukları

Umum Türkiye Komünist Fırkası murahhası Mazhar Yoldaşın BKP'nin 4. Kongresi huzurunda irad etmiş olduğu nutkunu pek büyük ehemmiyetine binaen kısaca gazetemize derc etmeyi münasip gördük.

Yoldaşlar,

Türkiye Komünist Teşkilâtlarının sıcak selâmlarını size tebliğ ederken, kalbimin şiddetle çarptığını hissediyorum. Şanlı BKP'nin bu muazzam kongresi huzurunda Şarkın yoksul ve orta halli mazlumları namına söz söylemek benim için büyük bir mazhariyettir.

Yoldaşlar, asırlardan beri beylerin, paşaların, cenerallerin ve hükûmet adamlarının çizmeleri ve yumrukları altında ezilen ve bilmedikleri, anlamadıkları sebepler için biribirine kırdırılan milletler arasında bugüne kadar derin ve hudutsuz bir kin ve nefret hüküm sürüyordu. Burjuva ve kapitalistler bu fena hisleri daima alevlendirmek istiyorlardı. Cihan Harbinin fecaati ve onu takip eden içinden çıkılmaz iktisadî vaziyetin karışıklıkları nihayet işçi ve yoksullar sınıfı[nı] gözlerini örten perdeyi yırtarak dikkatle bakmağa mecbur etti.

Şarkın cahil ve gafil mazlum halkı da, burjuvazyanın sahtekârlarını anlamağa başladı ve gördü ki din ve millet farkları kuru bahaneden ibaret imiş ve bütün mesele işçi ve köylü sınıflarına mensup olanların hangi sermaye sahibine kul ve köle olacağını tayine inhisar ediyormuş. Bu hakikati idrak ettiklerinden beri artık burjuvazinin icad ettiği hurafe ve yalanların hiçbiri işçi ve köylü kitleleri üzerinde tesir icra edemiyor. Ve işte yoldaşlar, bunun içindir ki, milliyet ve din davalarının en çirkin ve merhametsiz şekillerde tecelli ettiği Şark memleketlerinde bile bugün dünkü düşman milletler herşeye rağmen biribirine kardeş ellerini uzatıyorlar ve bundan sonra sermayedar manevralarına âlet olmayacaklarına ahd ediyorlar. Ben Türkiye emekçilerinin bu temina-

tını da size getiriyorum. Maateessüf bizim yüksek idealimizin harareti altında kardeşçe konuştuğumuz şu sırada çok uzak olmayan bir yerde yüzbinlerle kardeşlerimiz biribirine saldırmağa müheyya iki cephede ahz-ı mevki etmiş bulunuyorlar. Arkadaşlar biz komünistlerin Anadolu köylüsünün son varını da Avrupa kapitalistleri arasında pazarlığa çıkaran nasyonalist hareketle hiçbir alâkamız yoktur ve olamaz. Ve esasen bundan birbuçuk sene evvel pek kıymettar ve yerlerini uzun müddet dolduramayacağımız yoldaşlarımız Mustafa Suphi, Ethem Nejat ve Hilmioğlu Hakkı'nın ve beraberlerinde bulunan 15 arkadaşlarının caniyane bir tarzda katlinden dolayı milliyetçileri hiçbir zaman affedemeyiz. Bu vesile ile yoldaşlar, bu aziz arkadaşlarımızın hatırasını yürekten taşan teessür ve muhabbet hisleri ile selâmlamaklığıma müsaade etmenizi rica ederim.

Bizim Mustafa Kemal hareketine karşı hareketimiz bu şekildedir. Ve neşriyatımızla Yunan komünistlerinin ve *Rizos Pasti* gazetesinin harp aleyhinde ittihaz ettiği cesurane hareketi ve nasıl çok komünist yoldaşlarımızın Yunan burjuvazisinin zindanlarında çürüdüğünü Türk milletine müteaddit defalar izah ettik ve Yunan milletini Yunan hükûmetinin hareketlerinden mesul etmemesi lâzım geldiğini anlattık. Fakat İtilâf emperyalizminin bir ileri karakolu mesabesinde bulunan Yunan ordularının tecavüzüne karşı Türk milletinin yaşamak ve istiklâl haklarını, Sovyet Rusyası'nın maddî ve manevî muavenetine dayanarak müdafaa eden Anadolu nasyonalist hareketini birçok cihetle de hoşgörmemekle birlikte tasvip etmekteyiz.

Maamafih Anadolu hükûmeti Avrupa emperyalistleriyle uzlaştığı takdirde bizi hiçbir surette tatmin etmeyen bu burjuva inkılâbı ile asla iktifa etmeyeceğiz, Yunanlılar da dahil olmak üzere bütün Şark-ı Karip milletleriyle elele vererek Balkanlar'da ve Anadolu'da komünist inkılâbının galebesini temin etmek en mukaddes işimiz olacaktır.

Bundan kimsenin zerre kadar şüphe etmesine müsaade edemeyiz. Tekmil Şark-ı Karip milletleri arasında komünizm sahasında en ileri giden Bulgar komünistleridir. BKP'nin tecrübeleri bizim için fevkalâde kıymettardır. Zira elde ettiği büyük muvaffakiyet kullandığı usüllerin ihtiyaca tevafuk ettiğini gösterir. Ahalisinin mizacı, coğrafî ve iktisadî şartları

itibariyle Türkiye'nin Bulgaristan'a pekçok benzediği aşikârdır. Ders alınacak cihetleri pekçok olan bu tecrübelerden istifadeyi teşkilâtımız eskiden beri düşünmekte idi. Bu defaki kongrenizde mensup olduğum teşkilâtı ilk defa temsil vesilesiyle iki kardeş teşkilâtımız arasında gayet kuvvetli rabıtalar tesisine imkân bulacağımdan ümitvarım.

Bulgaristan'da tahaddüs eden her vak'a bilhassa İstanbul'da büyük bir dikkatle takip olunur. Ve esasen cereyanlar itibariyle Bulgaristan bir laboratuvar kıymetine haizdir. Burada sivasî partiler iktidar makinesini ele almışlar ve cümlesi kapitalist manevralarına alet olarak milleti ve bilhassa yoksullar ve orta halliler sınıfını maceradan maceraya ve felâketten felâkete sürüklemişler ve nihayet onu bugünkü vaziyete düşürmüşlerdir. Bugün de Çiftçi Fırkası'nın hükûmeti nasıl idare ettiği gözönündedir. Kendi zararlarına olarak acı tecrübeleri yapan halk, artık tarihin çizdiği ve iktisadî tekâmülün icap ettiği yegâne kurtuluş yolu, bütün hakkı çalışanlara veren ve sınıfları kaldıran komünizmde olacağına ve bunu ancak, proletarya inkılâbının, proletarya diktatörlüğünün temin edeceğini takdir etmekte gecikmeyecektir. Biz Bulgar kardeşlerimizin başından geçenleri misal göstererek Türkiye işçilerini Rusya'ya ve Balkan komünistlerine dayanarak işçi inkılâbı yapmağa, daima yapmağa teşvik ediyoruz.

Bugün bütün gözler Balkanların Moskova'sı olan Bulgaristan'a çevrilmiştir. Kuvvetli teşkilâtı ile BKP'nin yakın bir âtide Balkanlar'da komünizm meşalesini yakmasına pek haklı bir tarzda itizar edebiliriz ve bu inkılâp bir yağ damlası gibi az zamanda bütün Balkanları ve Anadolu'yu istilâ edecektir. Bu suretle, iktisaden daha hazırlıksız olan Şark, Garbın müteazzi proletaryasına, mütekâmil sermayedarlığın beyaz terörü altında kurtulmak imkânını hazırlamış olacaktır.

Yaşasın BKP!

Yaşasın Anadolu ve Balkanlar Federatif Şûrâlar Cumhuriyetleri!

Yaşasın Komünist Enternasyonali!

*
**

YKP'nin murahhası Petsepulos arkadaşımızın, konferansımızda Türkçe olarak söylediği nutkunun hülâsasıdır:

Arkadaşlar!

Yunanistan'da yüzbinlerle Türk vardır ki, bunların cümlesi fakir halktır. Bunlar zenginlerin ve hükümetin elinde memur ve müftü sıfatı ile âlet olmağa yeltenen hocaların birer oyuncağı olmaktan kurtulamamışlardır. Onları tenvir etmek için biz ve Türk arkadaşlarımız varkuvvetimizle çalışıyor ve son zamanda Selânik'te neşrine başladığımız *Yeni Ziya* gazetesi ile de Türk ve Yunan burjuvazisinin yaptığı rezalet ve alçaklıkları göstererek uyandırmağa uğraşıyor ve haklarını nasıl korumaları lâzım geldiğini öğretiyoruz.

Yunanistan'daki nasyonalist partisi boyuna muharebe lehinde propaganda yapıyor. Fakat muharebelerin doğurduğu neticeler hepimizin fakrüzaruretine sebep olmuş, ahalinin hayatı gün ve gün fenalaşmıştır. Biz bugünkü Yunan ve Türk muharebesinin biran evvel bitmesi için feryadımızı kesmiyor ve diyoruz ki: Herkes bulunduğu yerde yaşasın! Biliyoruz ki 1 milyon Rum için 10 milyon Türkü esir etmek doğru olmaz. Esasen bu muharebe Yunan milleti için de iyi değildir. Bu muharebeden her iki taraf da birşey kazanamaz. Biz Türk ahalisinden bir fenalık görmedik; fıkaralar iyi yaşamışlardır, fenalık edenler zenginlerdir. Bir avuç zenginin faydalanması için diğerlerini mahvetmek lâyık değildir. Bu muharebe bir haksızlıktır. İki milleti biribirine kırdıranlar cezalarını bulacaklardır. Eğer arada deniz olmasa idi, Rum askeri orada kat'iyen kalmazdı. İngilizler Hindistan yolunu temin etmek için Yunanistan'a bekçilik vazifesini yaptırıyorlar. Ve onu alet ediyorlar. Her iki milletin arasına giren emperyalistler iki milleti birbirine karşı zehirledi, zaten her patriyot bu politikayı takip etmiştir. Bu suretle, her iki tarafı kasaphanelerde boğazlatıyor, muhacir olmağa mecbur ediyorlar.

Yunanlılar Anadolu'dan çıkmalı, fakat oradaki Türk fakirleri de Yunan ahalisinin insancasına yaşamak hakkını teslim etmelidirler. Anadolu'dan Rum askeri çıkarsa oradaki Rum ahali ne olacak diye, patriyotlar sorarsa biz diyoruz ki: Muharebeler bunu temin edemez, her iki tarafı mahveder, ancak iki millet kendi arasında anlaşıp sulh yapmalı ve ne Yunan ne de Türk burjuvazisinin, kapitalistlerinin elinde âlet olmamalı, iyi yaşamalıdır. Asya'daki Müslümanlar bu hitabe ve ricayı kabul etmeli, kendi kuvveti ile haklarını hem Türk militaristlerinden hem de Yunan zenginlerinden muhafaza etmelidirler.

Artık zaman, herşey anlatıyor ki, kurtuluş yolu ve milletler arasındaki kardeşlik komünizm vasıtası ile temin edilecektir. Bunu yüksek sesimizle tekmil mağdur Türk ve Rum halkına erdirmeğe çalışmalıyız. Haklı söz yalnız budur.

Ziya — Hüsnü Fuad Yoldaşımızın söylediklerini gelecek nüshalarımızın birinde basacağız.»

«İzmir'de Neler Oluyor?

İzmir komünistleri Avrupa'daki Komünist Partilerine âtideki mektubu göndermişlerdir:

'Türkiye ile Yunanistan arasında yakında sulh aktedileceğini tahmin eden bir avuç Rum nasyonalist ve kapitalisti, heyet-i ruhbanın muavenetiyle bilhassa başlarındaki İzmir patriği olduğu halde sulhün akdini müteakip İzmir'e dönecek olan Türklere silâhla karşı koymak için 'Millî Müdafaa' namıyla bir teşkilât vücuda getirmişlerdir.

Aynı cemiyet güya 'adalet,' 'milletlerin hukuku' vesair prensiplerini müdafa vesilesiyle ateşîn beyannameler neşrediyor, protestolar, istirhamlar ve çeşitli çeşit tehdidat isdar ediyor. Halbuki yine kendileri diğer taraftan işçi ve köylü fakir halkı ezip gadr ve zulüm içinde yaşatıyor, onların istismarıyle müreffeh bir hayat geçiriyorlar.

İki hafta evvelsi kendi kendine 'Sosyalist Fırkası' ve 'Sây Konfederasyonu' adını takınan bir teşkilât bütün Avrupa işçilerine hitaben neşrettiği bir beyannamede İzmir proletaryasının Türk barbarlığından kurtulması için çalışmalarını talep ediyor. Biz İzmir komünistleri temin ve ilân ediyoruz ki, İzmir'de böyle bir fırka ve teşkilât yoktur. Bunlar aynı 'Millî Müdafaa' namını taşıyan cemiyetin hüner ve marifetleridir. Bizim bu hususdaki nokta-i nazar ve mütalâamız Yunanistan Komünist Fırkası'nın Üçüncü Komünist Enternasyonali huzurunda yaptığı beyanattır.

Biz derhal sulhün akdi ve Rum emperyalistlerinin Anadolu'daki avantürlerine nihayet verilmesi taraftarıyız.'»

*
**

II/31'inci sayıda (21 Haziran 1922), yine bir «İstanbul Mektubu» görüyoruz:

«Ethem Ruhi Bey Sosyalist (!!)

Son günlerde İstanbul halkı yeni ve gülünç bir vak'a karşısında kaldılar. Büyük vatanperver (!) Ethem Bey bütün mazi-i hayatını inkâr ederek işçi safları arasında görülmeğe başlamıştı.

İlk zamanlar taklit sosyalistlerle münasebette bulunmakla işe başlayan Ethem Ruhi, tabasbus ve riyakârlığı ile (lonca)lara kadar sokuldu. Oraların birer (reis-i mutlakı) olan ve ellerindeki sandalyaları veraset tarikiyle intikal eden ağa ve kâhyaların gönüllerini yapmağa muvaffak oldu. Hatta mavnacılar arasındaki grup kavgalarına bile karıştı. İşçi cemiyetinde işçi ve emekçilerin aleyhine çalışmağa koyuldu ve kâhyaların birinden bu iş için de, ilk taksit olarak (iki yüz) lira aldı.

Artık Ethem Ruhi Bey eski sosyalist (!!), binlerle amelenin müşterek lideri (!!) olmuştu. Zira, o da burjuvalar gibi alenen çalmış ve sermayedarlar gibi işçilerin aleyhine çalışmıştı.

Bu sıralarda, Bir Mayıs Bayramının İstanbul'un bilumum işçi teşkilâtlarının iştirakiyle tesit edilmesi düşünülüyor ve bunun için de (Bir Mayıs Komisyonu) namıyla bir murahhaslar heyetinin toplanması kararlaştırılıyordu.

Radoslavof'un sadık mebusu elinde tesbih, ağzında ezir sözler olduğu halde, büyük bir azametle oraya da burnunu soktu, kendini muazzam (!!) bir işçi kitlesinin mümesili olarak tanıttı.

Herkes İstanbul'daki bütün işçi teşkilâtlarını birleştirmek ve bir konfederasyon altında toplamak emeliyle ortaya çıkan bu dâhi (!)yi hürmetle karşılıyor, onun sıra düştükçe tekrarladığı, hayattaki sırlarını büyük bir hayretle dinliyorlardı.

Bir gün nasılsa beni de bu dâhi (!)ye takdim ettiler. İlk nazarda kendimi bir patronun karşısında zannettim. İlk sözlerinden sosyalistleri taklit etmek isteyen bir riyakâr olduğunu hisseyledim... Zira, ben sosyalizme yaklaştıkça, o bahsi başka yerlere çeviriyordu ve karşısında reisliğine namzet bulunduğu partinin âzâlarından başka fikir ve meşrepte insanlar görmekten hoşlanmamış olmalı ki daima havaî şeyler konuştu ve nihayette sözü mazisine getirdi, sosyalist olmasındaki sırrı bir defa daha tekrar etti.

Ethem Ruhi Beyefendi, *'hapiste bulunduğu bir sırada karısının, kasabanın ağalarından birine kaçıp onun odalığı olmasından'* müteessiren cemiyet-i hâzıraya isyan etmiş imiş...

Bu sözler karşısında şaşırdım, birkaç sene evvel, emperyalist uşaklarının İstanbul'da çıkardıkları gazetelerden birine neşredilmek üzere yolladığı mektuplar gözümün önüne geldi...

Daha dün, 'hâkimiyet-i milliye çarıklar altında çiğneniyor' diye haykıran bu riyakârın, bugün hükûmeti, idareyi işçilerin nasırlı ellerine vermek ve hâkimiyeti emekçilerin çamurlu, pırtık papuçları altına koymak isteyen insanlar arasında ne için bulunduğunu düşündüm:

Kesesini doldurmak, göbeğini şişirmekten başka bir maksat için olmadığını anladım. Zira, herkes ekmeksizlikten, açlıktan sınıf kavgasına koşarken, o parlak bir mevki kapmak ve şahsî menfaatlerinin istihsalinde işçi kuvveti kullanmak için yanımıza geliyordu.

Ethem Ruhi Bir Mayıs Bayramında bir defa daha mahiyetini meydana koydu.

Miting mahallinde nutuklar söyleniyor, binlerce işçi heyecanlı dakikalar geçiriyorlardı. Birdenbire Ethem Ruhi hitabet kürsüsünde görüldü. Fakat, galiba kendisini daima bulunduğu burjuva içtimâlarından birinde veyahut Radoslavof zamanında Sobranya'daki kürsüsünde zannetmiş olacak ki, 'Efendiler.. Beyler..' diye söze başlamak istedi. Henüz taklit ve yalancı sosyalistlerden olmak kabiliyetinden bile mahrum olan bahtsız vatanperver karşısındaki kitelenin efendi, bey ve paşalara karşı ilân-ı isyan için toplanmış olduğunu ve sınıf mücadelesini bey, paşa olmak için değil, belki yiyecek bir lokma ekmek bulmak gayesiyle açmış bulunduklarını elân anlayamamıştır. Tekrar edilen ihtar ve ısrarlara rağmen, 'Efendiler, Beyler' yerine, 'Arkadaş, Yoldaş' kelimelerini kullanmadı. Arkadaş ve yoldaşlığın lezzeti kendisine yabancı olan bu burjuva bozması, bir işçi, rençber güruhuyla arkadaş ve kardeşliği nasıl kabul edebilirdi?.. O, reislik için sosyalist olmuş ve ancak reislerle yoldaş bulunabilir (?!).

Maamafih zavallı şarlatan, Bir Mayıs Bayramındaki küçük bir dikkatsizliği yüzünden etrafına topladığı birkaç dalkavuktan da mahrum kaldı.

Şimdi de dinî ve millî prensiplere müsteniden bir (Müstakil Sosyalist) partisinin imtiyazını almak üzere hükûmet

kapılarında bey ve paşaların eteklerini öpmekle meşguldur.

Şu küçük mektubumla burjuva ve kapitalistlerin aramıza soktukları casuslardan birinin meziyet ve mahiyetini göstermiş oldum. Bundan sonra, bilhassa İstanbul, Türkiye gibi yeni ve zayıf işçi teşkilâtı olan memleketlerdeki arkadaşlarını, kendilerine sosyalist süsü veren her şahsın sözüne inanmamalı ve onların arkalarından gitmemelidirler. Zira onlar proletaryanın ölümünü isteyen kanlı bozgunculardır.

Yoldaşlarım, sosyalizmi şahsî menfaatlerine âlet eden haydutlardan uzaklaşınız, onları cemiyet ve teşkilâtınıza sokmayınız.. İstanbul'da komünist ve işçi hareketini durduranların da, vatanperver sosyalist Hilmi, Sosyal Demokrat Hasan Rıza ve Ethem Ruhi gibi sosyalist görünen İtilâf ve burjuva hükûmetlerine hafiyelik yapanlar olduğunu biliniz ve kendinizi bunlardan koruyunuz. Aksi halde. yaptığınız sendikalar, fırkalar, İstanbul'da olduğu gibi heryerde kapitalist ve emperyalistlere bağlı birer lokma olur. Beynelmilel işçi ittihadı imkânsız kalır ve isyankâr hareketler öldürülür.

Bunun için daima uyanık ve tetikte olunuz!...

İstanbul: İsmail Hakkı

Ziya — İstanbul'dan aldığımız birçok mektuplar gösteriyor ki, oradaki arkadaşlarımız *Balkancı* Ethem Ruhi Beyi bilmiyorlarmış. Şimdi görerek anlamağa başlamışlar. Halbuki Bulgaristanlılarca onun becerikliliği, ataklığı malûmdur. Bizce (ona dair yazılan yazılarla) açık bulunan bir kapı baltalanmış, malûm ilân edilmiş oluyor: Ruhi Bey Bulgaristan'da bulunduğu müddetçe mevsime göre elbise değiştirir gibi siyasî akidelerini değiştirmiştir. Az zaman zarfında ve bilâfasıla Radoslavof ayranının kaymağı, Kovaçof çorbasının karabiberi, İstanbuliski zerdesinin tozşekeri olmuştur.

Şimdi ise İstanbul'daki geniş sosyalist batağının kara soluğu üzerinde susak gibi çalkanması bizce pek tabiî ve pek münasebetlidir. İstanbul geniş sosyalistlerinin tenceresi Tramvay grevi esnasında tekerlenince kapağı bulmuş oluyor. Esasen öyle kafaya böyle traş yakışır.»

*
**

II/34'üncü sayıda (12 Temmuz 1922), yine Türk soluyla ilgili küçük bir haber ve değerlendirme göze çarpıyor:

«Hilmi Efendi Bolşevikler Aleyhinde

İstanbul işçilerinin protestolarına rağmen hapishaneden çıkarılıp yine Türkiye Sosyalist Fırkası riyaseti sandalyasına oturtulan Hilmi Bey son zamanlarda Bolşevikler aleyhine bir beyanname neşr için ihzarata başlamış ve fırka namına hareket etmekte olduğunu da söylemiştir.[6]

Ziya — 'İleri' gazetesinden iktibasen dercettiğimiz şu haber, İstanbul işçilerinin mukadderatıyla hâlâ böyle bir işçi haininin oynamağa muvaffak olduğunu anlatıyor. Artık Türkiye işçileri anlamalıdırlar ki, bu gibi alçak ve hafiyelerin yardımcıları yalnız Türk bey ve paşaları değil, aynı zamanda İtilâf emperyalistleridir. Böylelerine hadlerini bildirmeği ve lâzım geleni yapmağı da biz işçi arkadaşlarımızdan bekliyoruz.»

*
**

Çevrimyazısı Katkı yaymında da bulunan II/36'ncı sayının (26 Temmuz 1922) şu havadisleri, bizim açımızdan önem taşımaktadır: «Trabzon Eşrafından Yahya'nın Katli» «Şark Âleminde: Aralof Yoldaşın Ziyafeti» «Türkiye Haberleri: İstanbul Memurları Aç!» «Çeşit Haberler: Enver Paşanın Avantürleri.»

II/37'nci sayıda (2 Ağustos 1922), «Türkiye-Yunanistan Muharebesi Hakkındaki Nokta-i Nazarımız» başlıklı bir yazıyla, «Haricî Haberler» arasında «İstanbul Hastalıktan Kırılıyor» havadisini, «Yeni Kitap ve Mecmualar» köşesinde de *Aydınlık*'ın yeniden çıkmağa başladığı müjdesini görüyoruz.

II/38'inci sayı (9 Ağustos 1922), Bakû'daki *Gençler Dünyası*'ndan Mustafa Suphi'nin «Yaşta ve Başta Gençlik» yazısını aktarmaktadır — ki bu yazının aslı *Yeni Dünya*'da çıkmıştır. Ayrıca; «Yunan Komünistlerini Koğalıyorlar» diye bir not; «Haricî Haberler» arasında *Şarkın Sesi* gazetesinden İb-

---

6) Bu vesileyle, Türkiye'de Sol Akımlar 1908—1925 adlı kitabımdaki (s. 76-83), bilgi yetersizliğinden ileri gelen bir karıştırmayı daha düzeltmek istiyorum. Hüseyin Hilmi'yi «lâyenazil ve daimî» reis haline getiren, TSF'nın 20 Temmuz 1919 tarihli Nizamname-i Dahilisi değil, bu tüzüğün «1336 (1920) senesi Teşrinievvelinin 31'inci günü in'ikat eden kongre tarafından tâdil edilen» metnidir. 8 Mart 1922'de toplanan TSF'nın 3'üncü kongresinde Hüseyin Hilmi ekibi düşürülmüş ve parti tüzüğü yeniden demokratlaştırılmıştır. Ancak eski (ikinci) tüzüğü geçerli sayan İstanbul hükûmeti bu kararları tanımamıştır.

rahim Abilof'la ilgili bir havadis ve «İstanbul Haberleri» var. *Aydınlık* ilânı da yinelenmekte.

*
**

II/39'uncu sayıda (16 Ağustos 1922), «İstanbul: İsmail Hakkı» imzasıyla şu yazı yer alıyor:

«Kızıl Gençlik Haftasında Türk Gençlerinin Vazifesi Nedir?

Komünist Enternasyonalinin bütün dünya ihtilâlci işçi gençleri için bir bayram olarak kabul ettiği gün ve faaliyet haftası başlıyor.

Sekiz senedenberi Eylülün ilk pazarı proletarya gençliğinin ikinci bir (1 Mayıs) günü gibi kutlulanıp tesit edilmektedir.

Bu (Beynelmilel Gençler Günü)nün birinci defa olarak tanzimi harbin en ateşli bir zamanına ve proletaryanın uçurumdan uçuruma yuvarlandığı bir devre tesadüf etmişti. O zaman, 1915'te Avrupa'nın en tenha köylerinden Çin sahillerine, Afrika çöllerine kadar her tarafta kan ve ateşten başka hiçbir şey görülmüyordu. Tanklar, zehirli gazlar her dakika yüzbinlerce genci, proletaryanın masum evlâtlarını birkaç zenginin keyfi yolunda diyar-ı ademe sürüklüyordu. «İnsanların kardeşliğini» isteyen kıymetli mücahitler yok edilmiş ve İkinci Enternasyonalin reisleri, kendilerini harp kabinelerinde boşalacak sandalyeler için namzet göstermişlerdi.

Cephelerdeki insan kasaphanelerinde güzel sözler, yaldızlı kelimelerle aldatılan milyonlarca işçi katliâm edilirken, köylerde kasabalarda kalan kadınlar, çocuklar burjuvaların ve onların âdi birer vasıtası olan demokrat ve sosyal patriyotların ellerinde inliyorlardı. Hastalar ve sütteki yavrular için ayrılan şekerler, kâtil ve hırsızların konaklarına, saraylarına gitti. Halka verilecek bir dilim vesika ekmeğinin beyaz unları alçak ve denîlere ticaret sermayesi yapıldı. Bir lokma yiyecek için namusunu, ırzını satan genç kızlara tesadüf edildi. Parasızlıktan, doğurduğu çocukları boğan analar görüldü. Bu sefaletler karşısında, halâs galibiyette ve düşmanın inhizamında zannolunuyor, açlığa susuzluğa, giyecek ve yiyeceksizliğe rağmen *kapitalistlerin hesabına* millî mücadelelere (!!) devam olunuyordu.

İşte bu sırada insanlara, halâsın beynelmilel harple değil, beynelmilel kardeşlikle kabil olacağını idrak eden büyük kafalar tekrar yol gösterdiler. Yarınki idareyi ellerine alacak olan gençlerin, proletarya gençliğinin din, cins ve millet farkı olmaksızın birleşmelerine yarayacak bir gençler bayramının lüzumunu anlattılar. O zamandan beri yedi defa tekrar edildi. Bu sene sekizinci olarak tesit olunacaktır.

Bütün dünya işçi gençliğinin aynı hisler, aynı isyanlarla kaynaşacağı bu günde Türk ve Türkiye gençlerinin pek büyük vazifeleri vardır. Zira Türk ve Türkiye emekçi kitleleri beynelmilel hareketlere daima maruz bir vaziyette kalmışlar ve bu kitlelere mensup gençler ise her vakit ezilmişler, her dakika ölüme sevk edilmişlerdir.

Türkiye'de sağlam bir sınıf şuuru yoktur. İnsanları cehalete, körükörüne itaate sevk eden taassup ise hal-ı tabiiyeden fazla büyümüş ve yayılmıştır. İşte bu hal, sınıf mücadelesinin Türkiye'de Türkler arasında pek geç anlaş[ıl]masını mucip olmuştur.

Bundan dolayı, sosyalizm ve komünizmi anlayan ve anlamağa çalışan bilumum gençler, bu (Gençlerin Kızıl Faaliyet Haftası) —ki bu 28 Ağustos'tan 4 Eylüle kadar imtidat edecektir— münasebetiyle her fabrikaya, her tezgâha girmeli ve sayısız boyunduruklar, hesapsız kırbaçlar altında ezilen, inleyen mağdur Türk ve Türkiye milletlerinin kızıl bayraklar altında toplanıp birleşmelerine çalışmalıdırlar.

Bu münasebetle, Türk gençleri bulundukları memleketlerin gençlik teşkilâtlarına dahil olup mazlum milletlere hak mücadelesinde sağlam bir istinatgâh vazifesini gören Komünist Enternasyonalinin etrafına toplanmalıdırlar.

Münevver gençler, mektepliler, darülfünunlular da bu mücadelede kendilerini göstermelidirler. Zira, milliyetperverlik yalnız birkaç paşa ve beyin yükselip zengin olmasını ve asıl milleti teşkil eden işçi sınıfının, orta hallilerin ölüp sönmesini istemek değildir. Kim milliyetperver ise, millet aç çıplak inliyor, gelsin onu bu sefalet ve zincirlerden kurtarsın.

Bir milletin esaret ve sefaletten halâsı, evvelâ *onun haricî düşmanlarını imha etmesi ile değil* —zira, bu gayr-i kâbildir— lâkin onu öldüren, riyakâr yırtıcılardan muhafazası ile kâbildir. Bunun için de, proletaryanın diktatörlüğü elzemdir.

İşte, Türkiye'deki milletlerin kurtuluşunu isteyen Türk,

Rum, Ermeni, Yahudi milliyetperverleri, halkçılığın ancak bu suretle gösterilebileceğini anlamalı ve Kızıl Enternasyonallerin bayrakları altında işçileri irşat edip inkılâba teşvik eylemelidirler.

Komünist Gençler Enternasyonalinin Moskova'daki İcra Komitesinin Türkiye ve Şark milletleri için tanzim ettiği tamim mucibince, Türk gençlerinin bu, gelecek faaliyet haftasında ve Sekizinci Beynelmilel Gençler Günü'nde müdafaa edecekleri şiarlar (lozonglar) şunlardır:

1) Şark gençlik teşkilâtları Garbın zahmetkeş gençlik teşkilâtları ile birlikte Üçüncü Enternasyonalin bayrağı altında toplanmalıdırlar.

2) Birliğe ve teşkilâtlara yeni âzâlar davet ve kayıt olunmalıdır.

3) Gençliğin en kalabalık bulunduğu yerlere girilmeli, propaganda ve acitasyona azamî bir şiddet vermelidir.

4) İşçi gençliği ile münevver gençlerin birleşmesine çalışmalıdır.»

Aynı sayının «Haricî Haberler»i arasında «İstanbul Tramvay Amelesi»yle ilgili bir havadis, bir de «Ankara: Rusya'daki Açlar» başlığını taşıyan Kırım Açlarına Yardım Kampanyası hakkında haber var.

*
**

II/40'ıncı sayıda (23 Ağustos 1922), yine Bakû'da çıkan *Gençler Dünyası*'ndan «Gençlerin Ruhu» diye bir yazı aktarılmış. Bu sayıdaki ilginç bir deneme de, «Atlar Tepişir — Eşekler Çeker» (Fütuhatcûyâne, Vatanperverâne ve Faciâvî-Komik Panorama). Bir başka yazı, «Türkiye Gençlerinin Vaziyeti» üstüne. «İstanbul'da İşçi Hayatı» ise şunları anlatıyor:

«İstanbul'da meydana gelen 'Müstakil Sosyalist Fırkası'na karşı işçiler arasında hoşnutsuzluk vardır. Fena idarecilerden canı yanan ameleler yeni fırkaya bir türlü emniyet edemiyorlar. Fırkanın hükûmet tarafından tasdik edilmemesi de, vaziyeti büsbütün karıştırmaktadır.

Şimdiki fırka heyet-i idaresi işçilerden mürekkep olmakla beraber, amele isteklerini koruyabilecek bir iktidardan, maalesef, mahrumdur.

Komünizm nuruyla aydınlatılmayan fırkalar daima böyle

tezebzüp ve intizamsızlık içinde kalacaklardır. İstanbul'un tramvay amelesi, hakiki kurtuluşu ve selâmeti istiyorsa, bir an evvel komünizm teşkilâtı yapmalı ve komünizm prensip ve programına göre mücadelede bulunmalıdır. İdare heyetlerinin de bu mücadeleyi yapabilecek derecede cesur, müdir ve müteşebbis kimselerden meydana gelmesi lâzımdır.

«İstanbul Tramvay Amelesine Cezalar

İstanbul Tramvay amelesine en ufak sebeplerden dolayı pek büyük cezalar verilmektedir. İşe iki defa geç kalanlara elli kuruş ceza ödettirilmektedir.

Zavallı dağınık amele! Daha ne kadar soyulacaksın! Hâlâ birleşmek lüzumunu duymuyor musun!...»

*
**

II/41'inci sayı (30 Ağustos 1922), «İstanbul Tramvay Kumpanyası Doktorlarının Ameleye Zulümleri»ne dair bir yazıyla Türkiye-Ukranya Muahedesi Kuvveye Girdi» haberini içeriyor. Yine aynı sayıdan Amerika'daki Türklerin *Birlik* cemiyet ve gazetesini öğreniyoruz.

II/42'nci sayıda (6 Eylül 1922), Radek'in bir yazısı aktarılıyor: «Türkiye'nin Kurtuluşu Yalnız Bolşevikler ve Bütün Dünya İşçileriyle İttifaktadır.» Ayrıca, «Haricî Haberler» arasında «Zavallı İstanbul Memurları»; son «Anadolu Muharebesi» havadisi! «Kurtuluş Muharebesi ve Bolşevikler» üstüne bir not ve «*Yeni Hayat* — Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası» haberi göze çarpmakta.

II/43'üncü sayı (13 Eylül 1922), başvekil Rauf Beyin notasını anlatıyor ve yine «Anadolu Muharebesi»nin Büyük Zaferden hemen sonraki durumu üstünde duruyor.

II/44'üncü sayıda (20 Eylül 1922) ilk yazı, «Yunan Komünistleri ve Anadolu Muharebesi» başlığını taşımakta; ayrıca «İstanbul Tramvay Amelesi»yle ilgili bir haber ve «Anadolu Muharebesi» var.

*
**

II/45'inci sayı (27 Eylül 1922), Türkiye'deki işçi yaşayışına ilişkin şu eleştiriyi içermektedir:

«İstanbul Eczacı Amelesinin Lâkaydisi Yüzünden Dağılan Bir Teşkilât

Eczacı Müstahdemîn Cemiyeti heyet-i idaresini teşkil

eden işçilerin biri Yunan, biri Rus, biri İngiliz şubesinden olduğundan ve diğer ikisi Osmanlı teb'ası, heyet-i idare âzâsı ise cemiyet nizamnamesi mucibince bir cemiyeti idareye hakları olmadığından ecnebi teb'asına mensup arkadaşlar bir mesuliyet altında kalmaktan korktuklarından ve yerlerini kabul edecek kimse bulunmadığından bahisle mevcut 33 küsur lirayı sendika namına bankaya vereceklerini ve bir senet mukabilinde ise evrakı Beynelmilel İşçiler Birliği'ne tevdi ve teslim edeceklerini söylemişlerdir.

İstanbul eczacı amelesinin lâkaydisi böyle kıymetli olmağa müsteit bir silâhı elden kaçırıyor demektir. Teşkilât mevcut olmayan yerlerde teşkilât yapmağa, yoktan varetmeğe çalışan böyle bir devirde mevcut teşkilâtı bozmak, bahusus münevver addedilen bir amele zümresi için ne kadar ayıptır!»

«Her Muvaffakiyet Mücadelenin Eseridir

İstanbul Tramvay Kumpanyası amelenin şiddetli ısrarları üzerine on kişilik bir yatakhane, istirahathane yapmağa karar vermiştir. Buraya yatmak isteyen rahatsız amele bir gün evvel istida vererek müsaade istihsal etmek mecburiyetindedir.

Görülüyor ki, amelenin birlikte yaptığı mücadele hiçbir vakit boşa gitmez! Hak verilmez alınır... Bunu hiçbir vakit unutmamalıdır.»

*
**

II/46'ncı sayı (4 Teşrinievvel 1922), Dr. Şefik Hüsnü'nün «Mazhar» takma adıyla yazdığı «Vatan Müdafaası» başlıklı bir makale, «Kemal Paşa ile General Harington Arasındaki Telgraflaşma» haberi ve «Türkiye'yi Kim Koruyor?» başlığı altında da Karahan'ın Avrupa devletlerine yolladığı nota metni veriliyor. (Bu sayı, Katkı yayınından yeni harflere çevrilmiş olduğundan yazıları aktarmıyorum.)

Millî Kütüphane'de de bir nüshası bulunan II/47'nci sayı (11 Teşrinievvel 1922), «Şark Sulhü» konusunda «Ankara Hükümetinin Notası»na yer verdikten başka, «Çanakkale Meselesi Moskova'da» haberini de içeriyor.

*
**

II/48'inci sayıda (18 Teşrinievvel 1922), pek edebî bir «İstanbul Mektubu» bulunmaktadır:

«Sofya'da *Ziya* Gazetesine,

Kardeş!

Ok senin, gök senindir! Taçlarla tahtların çoğu kırıldı. Şevketlûlerle tâcidarların çoğu devrildi. Kapitalizmin kolu kanadı büküldü. Karanlık ufuklardan kızıl bir ışık belirdi. Bu yarının güneşidir. Artık geniş halk kitlelerine bir ümit, bir teselli geldi. Âti gayrın emeğiyle zengin olanların değil, alınteriyle kazananlarındır. Altın kümeleri üzerinde baykuş gibi öten kapitalistlerin ömrü artık azdır. Haşmet ve dâratların büsbütün tarihe karışacağı zaman gelmiştir. İşte 150 milyonluk Rusya. Bu muazzam millet eline ayağına vurulmuş demir kelepçeleri kırarak hırs oyuncağı olan dünya mazlumlarına rehber oldu. Ak ile karayı, nur ile zulmeti gösterdi.

Sofya'da kararmış ufuklara ziya saçan gazeteniz Türk proletaryasının başucunda ilk defa sallanan bayrağıdır. Haydi kardeş yürü ileri! Şan da senin, istikbal de senindir! Önündeki mâniler azmini kırmasın; çamurlar, çirkefler seni boğmasın! İstikbal dünyasının mürşidi de sen, ulusu da sensin ve sen olacaksın! Bundan böyle bize ne tâcidar lâzım, ne âyan lâzımdır. Memleket bizim, idare de bizimdir. Bugüne kadar bizi idare edenler, mukadderatımıza hâkim olanlar hep bizi soyanlardır. Artık biz soyguncuları istemiyoruz. Memleketin parası memlekette, memleketin kanı memlekette kalmalıdır. Memleketimizin fayzenden biz, nimetinden de biz müstefit olmalıyız, çünkü onun külfetini biz çekiyoruz.

Erdoğan»

*
**

II'nci yılın son (50'nci) sayısında (1 Teşrinisâni 1922), İsmet Paşanın Hariciye Vekilliği haberinden sonra, «Yunan Ordusu Bolşevik Oluyor» diye bir yazı, «Haricî Haberler» arasında barış konferansına «Türkiye'yi Çağırdılar» havadisi var. «Yeni Kitaplar» köşesinde de Aydınlık yayınlarından söz ediliyor.

Ziya'nın III'üncü yılının ilk sayısında (8 Teşrinisâni 1922), eski Tokat mebusu Nâzım Beyin —birkaç ay önce kapatılmış bulunan— *Yeni Hayat*'ta çıkmış bir yazısı aktarılmaktadır: «Türkiye Komünist Fırkası ve Anadolu'nun İstiklâl Muharebesi.» «Haricî Haberler»den biri de, saltanatın kaldırılması hakkındadır: «Türk Milleti Artık Padişahsız İdare Olunacak.»

III/3'üncü sayının (22 Teşrinisâni 1922) başyazısı, «Tayfun» imzalı «Türkiye'de Sarıcılık ve 'Yeni Türkiye'»dir. İstanbul'daki işçi örgütleriyle ilgili son gelişmeler üstüne bir yazı ise şöyledir:

«Eceli Gelen Kelp Cami Duvarına Siğdirirmiş..

Türk milletinin bütün cihan emperyalizmine karşı açtığı savaş sayesinde son zamanda elde ettiği parlak muvaffakiyetler, Garp emperyalistlerini ne kadar kepaze ettiyse, Türk milletinden olan satılmışları da o derece kızdırmış bulunuyor. Âcizliklerinden kendi tırnaklarını yemekten başka bir şey yapamayan alçak kapitalistler ve onların Müslüman yamakları —aldığımız haberlere göre— İstanbul'daki (Beynelmilel İşçiler Birliği) merkezi âzâsından bir arkadaşı polise hapsettirmişlerdir. Buna sebep olarak Anadolu vak'alarından sonra dağıtılıp İstanbul işçilerini Anadolu'daki arkadaşları gibi ecnebi kapitalistlerinden kurtulmağa davet eden bir beyanname gösterilmektedir. Bu beyannameyi yazan güya hapsolunan arkadaş imiş. Halbuki hakikatte onun ve diğer arkadaşlarının böyle bir şeyden haberleri olduğu gösteren bir delil meydanda görülmemektedir. Bundan maada, aynı birliğin merkez âzâsı sıkı bir istintakten geçirilmiş ve hepsinden (hükûmet tarafından kendilerine takdim olunacak her resmî vesikayı hiç itirazsız kabul edeceklerine) dair ayrı ayrı imza alınmıştır. Bundan sonra, hapsolunan arkadaş salınmıştır. Öğrendiğimize göre, mahiyeti henüz belli olmayan bir mahkeme hazırlanmakta imiş.

Bununla beraber (Beynelmilel İşçiler Birliği)ne içtimâlar ve konferanslar yapmak yasak edilmiştir. (Beynelmilel Deniz İşçileri Birliği) de aynı suretle içtimâ ve konferans yapmaktan men' olunmuş ve kendisine yeni âzâ yazıp âzâ vergisi toplamaması emrolunmuştur. Bundan başka, (Türkiye İşçiler Derneği)ne de işlemekten vazgeçip mührünü teslim etmesi emrolunmuş, (Beynelmilel Marangozlar Sendikası)na ise yalnız içtimâlar yapması yasak edilmiştir.

Neos Antropos adındaki işçi gazetesi evvelâ dehşetli bir sansüre uğratıldıktan sonra, ufak bir sebepten dolayı üç hafta müddetle kapatılmıştır.

Kudurun yerli ve ecnebi kapitalistleri! Kudurun! Sizin saldırışlarınız İstanbul ve umum Türkiye'nin işçi, fakir ve orta halli köy ve kasaba halkını zerre kadar korkutmayacaktır.

Bu halk her dakika daha ziyade uyanıp kızıl bayraklar altında birleşmektedir. Sizin kudurmuş kelp gibi saldırmanız ömrünüzün kısa olacağını göstermektedir.

İstanbul ve Türkiye işçileri! Kapitalistlerin bu gibi saldırışları sizi işinizden zerre kadar almamalıdır. Kanlı kapitalistlerden, teşkilâtlarınızı gittikçe büyütüp kuvvetlendirmek suretiyle intikam alınız.

Kahrolsun Türk ve ecnebi kapitalistleri!

Yaşasın İstanbul ve umum Türkiye işçileri!»

Yine aynı sayıdaki «Harici Haberler» arasında şu notu görüyoruz:

«Ankara hükûmeti Avrupa hükûmetlerine bir nota vererek 16 Mart 1920 tarihinden sonra İstanbul'daki padişah hükûmeti tarafından yapılan bütün mukaveleleri tanımadığını bildirmiştir.»

*
**

III/4'üncü sayıda (22 Teşrinisâni 1922) *Rabotniçeski Vestnik*'ten çevrilmiş bir yazı yer almaktadır: «Türkiye İçin Emperyalistlerin Arasındaki Savaş.» Ayrıca, Karl Radek imzalı «Yakın Şark Konferansı» makalesi ve Lozan Konferansı haberleri, bir de işçilerle ilgili not vardır: «İstanbullu Arkadaşlar! Dikkatli Davranın.»

III/5'inci sayı (6 Kânunuevvel 1922) yine «Lozan Konferansı» haberlerinden başka, İstanbul'la ilgili bir haber de veriyor: «Bazı Şuursuz İşçiler.»

III/6'ncı sayıdaki (13 Kânunuevvel 1922) bir yazı, «Türklerin Fransız Dostları»nı eleştirmektedir. «Lozan Konferansı» haberlerinden sonra da, bir «İstanbul Mektubu» vardır: «Hainler.»

III/7'nci sayıda (20 Kânunuevvel 1922), «İstanbul'da Amelenin Müsellâh Bir Hücumu» haber verilmektedir. «Lozan Konferansı» bu sıralar çıkan her sayıda boy göstermektedir. Ayrıca, biri İstanbul, öteki Anadolu soluyla ilgili iki de yazı bulunmaktadır:

«Müstakil Sosyalist Fırkası

MSP şubeler açmağa başlamıştır. İstanbul amelesinin vazifesi bu fırkayı kendi idare murakabeleri altında hakiki bir amele-komünist fırkası yapmaktır. İşçiler iyi anlamalıdırlar

ki, patronların, beylerin en sadık bendeleri Şakir, Doktor İhsan ve kumpanyası, bezirgânların en sadık uşakları, işçi sınıfının en amansız düşmanlarıdır.»

«Onlar Niçin Aşağı Kalsınlar...

Ankara hükûmeti son zamanlarda Garbın 'medenî' denilen hükûmetlerine yetişmek arzusunda ve onlardan aşağı kalmamak niyetinde olduğunu göstermeğe başlamış bulunuyor. Eski Osmanlı İmparatorluğunda her işe kuyruktan başlamak âdetti. Şimdiki 'yeni' adını taşıyan Türkiye'de de 'yenilik' devresine Avrupa kapitalistlerinin yürümekte olduğu pek ters ve tehlikeli yoldan girilmeğe başlandığı görülmektedir. Eski polis ve hafiye zulmü, fikir serbestliğine zincirler vurmak ve cebir ve tahakküm usülleri, eski Sultan Hamit zamanından hemen farksız olarak bugün bu bahtsız memlekette hükmetmekte bulunuyor.

Haber aldığımıza göre, Ankara hükûmeti Teşrinievvel ortalarında TKP'ni dağıtmağa karar vermiş, 20 Teşrinievvelde 70'ten fazla arkadaşımız hapsolunmuş ve işçilerin bu hapse ve atılan dayaklara karşı protesto makamında yaptığı nümayiş, polisle nümayişçilerin arasında bir çarpışma ile nihayete ermiştir.

Vilâyetlerdeki komünist teşkilâtları dağıtılmış ve 200'den fazla arkadaş hapise tıkılmıştır. Eskişehir ve Kayseri'de hapsolunan arkadaşlar 24 ve 25 Teşrinisânide Ankara'ya getirilmişlerdir. Rivayete göre genç ve dinç TKP aleyhine büyük bir muhakeme açılıp 50 kadar arkadaşın idamı istenecekmiş.

Ziya — 'Halkçı' olduğunu iddia eden Ankara hükûmetinin halkçılığın en mütekâmil şekli olan komünizme karşı aldığı bu vaziyet bilhassa Türk milleti için pek nazik olan şu zamanlarda pek tehlikeli olup bugünkü Avrupa hükûmet adamları için hayırlı bir fal değildir.

Anadolu'nun ova ve bayırlarını kanıyle ıslatarak Garp emperyalistlerine haddini bildiren Türkiye'nin fakir köylü ve işçi halkı, yarın kendini içerdeki kurtlardan da temizlemenin yolunu bulacaktır. Buna yeni Ankara sultanları emin olmalıdır.

Fakat bununla beraber şurasını da bilmeli ki, Bolşevik

Rusya ve umum cihanın inkılâpçı işçileri bir pire için yorgan yakmayacaklar ve Türk milletine —Türkiye'nin paşa ve çiftlikçilerine değil— şimdiye kadar olduğu gibi yardım etmeğe devam edeceklerdir.»

*
**

III/9'uncu sayı (3 Kânunusani 1923), yine Ethem Ruhi'ye çatmaktadır: «Siyaset Maskarası.» Ayrıca, «Lozan Konferansı»nın da çıkmaza saplanmış olup dağılmak üzere bulunduğu belirtilmektedir.

III/11'inci sayı (17 Kânunusâni 1923), Türkiye'ye ilişkin iki yazı içeriyor: «Patron Soygunu» ve «İstanbul'da Tütün İşçileri.» Bir de, «Lozan Konferansı» delegelerinden Hasan (Saka) Beyin Ankara'ya dönünce yaptığı açıklamalar aktarılıyor.

III/12'nci sayıda (24 Kânunusâni 1923), Balkan Komünist Federasyonu'nun geçen ay yayımladığı «Balkan Memleketlerindeki İşçi ve Köylülere Beyanname»si verilmektedir. Aynı sayı, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının öldürülmelerinin ikinci yıldönümü dolayısıyla «İlk Kurbanlar» başlığı altında Ahmet Cevat (Emre)'nin M. Pavloviç'e mektubunu alıntılamaktadır. «Lozan Konferansı» haberleri de yine devam etmektedir.

III/13'üncü sayıda (31 Kânunusâni 1923), «Türkiyeli Komünist V.N.»nin «Rusya Mektupları» başlamıştır (bu zat, Vâlâ Nurettin Vânû olmalı!). «Lozan Konferansı» haberleri sürmektedir. Bir başka yazı da, «Türkiyeli Komünistin Dertleri»dir.

III/15'inci sayıda (14 Şubat 1923), «V.N.»nin «Rusya Mektupları»nın bir yenisinden başka, «S.C.» imzalı (acaba, Sadrettin Celâl Antel mi?) «Türkiye'de İktisadî Hareketler ve Ameleler» başlıklı bir yazısıyla «Emin» imzalı «Türkiye Gençlerine» bir sesleniş ve «Lozan Konferansı» haberleri vardır.

*
**

III/16'ncı sayıda (21 Şubat 1923), yine «S.C.» imzalı bir yazı bulunmaktadır:

«İstanbul Amelesi İmtihan Geçiriyor

Senelerden beri Türkiye burjuvazisinin ve üç seneden be-

ri de Garp istilâcı devletlerinin amansız zulmü altında inleyen İstanbul amelesi bugünlerde biraz kıpırdanır gibi oluyor. Muhtelif amele teşkilâtlarının umumî bir birlik teşkiline teşebbüsleri bunun en canlı bir delilidir.

İşçi sınıfının gasbolunan haklarını korumak ve kurtarmak için bizzat işçilerin kendilerinden başka bir yardımcıları olmadığını anlamayan dünyada pek az kimse kalmıştır. Dünyanın ne tarafına bakarsanız, orada ve heryerde amelelerle patronlar arasında sınıf mücadelesinin başladığını görürsünüz. Karl Marks'ın rehakâr düsturunu artık her memleket amelesi tatbike koyuldu. Bilhassa 1917 Rus Bolşevik inkılâbı dünyanın her köşesine nurlu inkılâp ışıklarını serpmiş ve her yerde ameleye yeni bir kuvvet, yeni bir ruh, yeni bir hareket ve bahusus yeni bir istidat vermiştir. 1917 senesine kadar kudretli silâhlara ve vasıtalara malik olan hâkim sınıfa karşı köylü ve amelenin umumî bir isyan yapabilmesi ve bu isyanda kazanarak hükûmet kuvvetini alması ve amele diktatorası kurabilmesi ihtimali kimsenin hatırına gelmiyordu. Böyle bir şeyin vukuunu hayal ve rüya sayanlar çoktu. Fakat Rus amele ve köylüsü ve onların oğullarından ibaret olan hâkim sınıf ordusunun askerleri işte bundan beş sene evvel bu koca inkılâbı yaptılar. Başardılar ve yaşatıyorlar ve yaşatacaklardır. Bütün dünyaya ve bütün cihan amele ve köylülerine de gösterdiler ki böyle bir şey yapmak mümkündür. Yalnız böyle muazzam bir inkılâbı yapmak için Rus amelesi gibi kuvvetli bir teşkilâta malik olmak lâzımdır. Bu teşkilât da kendi kendisine olmaz. Onu ameleler yapar. Topları, tüfenkleri, kaşaneleri, sarayları, vapurları, şimendüferleri, otomobilleri yapan ameleler kendi teşkilâtlarını da yaparlar ve o teşkilât sayesinde kendi kurtuluşlarını temin ederler.

İstanbul amelesinin burnu ucunda kopan bu kıyamete kulağını tıkaması mümkün değildir. Üç seneden beri İtilâf devletlerinin kanlı pençeleri, paslı zincirleri altında yaşayan bu kardeşlerimiz, hernekadar Rus amelesinin yaptığı inkılâbın içyüzüne tamamıyla vâkıf olmadılarsa da büsbütün de habersiz, malûmatsız kalmadılar. Bu inkılâptan azçok onlar da nurlandılar. Hisse kaptılar ve işte bugünlerde aralarında bir kaynaşma başladı. Ve bir imtihan devresi geçiriyorlar. Kaynaşmaya bir imtihan devresi diyoruz. Çünkü dünya amele hareketlerinden, amele inkılâplarından ne kadar ibret aldıklarını, ne gibi dersler öğrendiklerini bu kaynaşmanın netice-

sinde gösterecekler ve ortaya koyacakları programlarla ispat edeceklerdir. Bugün bütün dünya amelesi, amele hareketine karışmakta pek geri kalan Türkiye amele kardeşlerinin bu son hareketini dikkatle takip ediyor; ve sabırsızlıkla bu hareketin neticesini bekliyor.

İstilâcı Fransızlar tarafından Ruhr havzasının işgalini bütün dünya amelesi hemen protesto ettiği halde Türkiye'den hiçbir ses çıkmaması, oradaki amelelerin henüz muntazam bir teşkilâta malik olmadıklarını gösteriyor. Fakat bu son hareket herkesin ümidini uyandırdı.

Bugün İstanbul'da muhtelif tarzlarda ve başka başka programlar etrafında toplanmış ve nüve-i iptidaî bir halde 20'ye yakın amele teşkilâtları vardır. Bunların kısm-ı âzami bir tek birlik merkezi etrafında toplanmak için çalışıyorlar. Her teşkilâtın vekilleri oldukça hararetli bir surette bu işi başarmağa uğraşıyor. Yalnız bazı teşkilâtlar tarafından gönderilen vekillerin amele hareketine ve sınıf mücadelesine dair bilgileri az gibi görünüyor. Ve bunlar amele menafiinin en kestirme ve en doğru yollardan gitmek üzere nasıl müdafaa edilmesi icap edeceğine dair henüz kati ve sarih malûmatları yok gibidir. Ne de olsa iyi bir kalple bu işe giriştikleri aşikardır. Biz bu arkadaşlara bu gibi işlerde daha ziyade bilgi sahibi olanların sözlerini dinlemelerini ve cihan amele hareketine dair birçok inkılâpçı gazeteler ve kitaplar okuyarak bilgilerini arttırmalarını tavsiye ederiz.

İstanbul amelesine ve bütün Türkiye amelesine kuvvetli ve emin bir istikbâl hazırladığını ümit ettiğimiz bu teşebbüste uğraşan bütün arkadaşları candan tebrik eder ve kendilerinden asrın amele hareketine muvafık ve cidden amelenin siyasî ve iktisadî esaret zincirlerinden kurtuluşunu temin edecek kararlar vermelerini ve iyi bir teşkilât vücuda getirmelerini bekleriz.

Pek samimi olarak bu arkadaşlara, aşağıda göstereceğimiz yolları gözönünde tutmalarını tavsiye etmekten de kendimizi alamadık.

1) İşçilerin kurtuluşu namına çizilecek program, işçilerin siyasî ve iktisadî kurtuluş şiarlarını içine almalıdır. Cihanda herşeye ve hatta siyasiyata hâkim olan iktisadiyattır. Bunun için teşkilâtları siyasetten *tenzih* etmemelidir.

2) İdare-i maslahatçı (oportünist) veya ıslahatçı (reformist) gibi yüz seneden beri ameleye zarardan başka bir şey yap-

mayan bir takım kokmuş ve çürük fikirleri programdan ve o gibi şahısları saflarından uzak bulundurmalıdır.
3) Sınıf mücadelesi (millî ve beynelmilel) ve bu mücadeleyi temine yarayacak vasıtalar programın ruhunu teşkil etmelidir.

Bu ilk temel ne kadar kuvvetli atılırsa, şüphesiz binanın ömrü de o kadar fazla olur. Şurasını hiçbir zaman unutmamalıdır ki, Türkiye'de ihmal edilemeyecek bir amele sınıfı vardır. Ve bu amele kitlesi günden güne çoğalmaktadır. Bilhassa Türkiye'nin bugünden sonra gireceği terakki ve tekâmül devresi amele kitlesini dev adımları ile çoğaltacaktır. Türkiye burjuvazisinin yükselmesi, sınaî, ticarî ve ziraî sermayenin daha az ellerde toplanması, kapitalizmin inkişafı, memlekete girecek ecnebi sermayesi ile fabrikalar, şimendüferler ve birçok iktisadî müesseselerin çoğalması, proletarya kitlesinin de artmasına mucip olacağı pek tabiîdir. Bugünkü küçük sanatkârların iflâs edeceği, küçük tezgâhların kapanacağı, küçük ve hatta orta esnafların büyük sermayedarlar tarafından yutulacağı o kadar aşikâr bir hakikattir ki, hiç de izaha muhtaç değildir. İşte bu önüne geçilemeyecek olan ve sakınılması mümkün olmayan iktisadî vak'alar gelecekte büyük bir işçi kitlesi doğuracaktır. Bugünkü işçiler ise gelecekte doğacak işçilerin inkılâp ve kurtuluş yolunda muallimleri ve mücahitleri olacaktır.»

Aynı sayıda, işçilerle ilgili şu «İstanbul Haberleri» de vardır:

«15 Şubat 1923'te İzmir'de toplanacak İktisat Kongresine İstanbul amele teşkilâtları Umum İstanbul Amelesi namına Türk Mürettibîn Cemiyeti reisi Hayrullah Hayri arkadaşı intihap ederek bugün (10 Şubat 1923) yüzlerce amelenin muvaffakiyet temennileri ve alkışlarıyla İzmir'e giden vapura bindirilerek selâmetlenmiştir.

Amele cemiyetleri tanzim ve müttefikan kabul ettikleri bir lâyihayı müdafaa etmek üzere Hayrullah arkadaşa verdiği gibi bu lâyihadan binlerce nüsha basarak dağıtmıştır.

*
**

'Türkiye Umum Amele Teşkilâtları Birliği' nizamnamesi projesi ikmal edilmiş olup, delegeler içtimâında hararetli bir surette münakaşa edilmektedir.

Gayr-i Müslim ameleler fabrika ve imalâthaneler ve diğer sanayi müessesatından tardedilmekte ve yerlerine (Kuva-yı Milliyeye hoş görünmek için) Türk ameleler kayrılmaktadır. Bu hal Türk komünistleri arasında pek büyük heyecan uyandırmıştır.

*
**

Tramvay Şirketi Nizamname-i Esasiyesinde kazaya duçar olmuş herhangi bir amelenin maailece ücreti kumpanyaya ait olduğu halde vatmanlardan birinin bir kaza neticesi gözlerine ârız olan hastalık, operasyonu intaç etmiş.. şimdi de kumpanya sarf etmiş olduğu (45) lirayı avans addederek zavallı ameleden bunu kesmektedir.

Kumpanyaların, patronların, çorbacıların nizam, intizam ve taahhüdata ne kadar riayetkâr oldukları görülüyor... anlaşılıyor.. Böyle dalaveracı şirketleri yola getirecek ancak ve ancak komünizm nuruyla aydınlanmış ameleler olabilir.. Onların teşkil ettiği komünist fırkalarıdır ki, haksızlığa karşı ameleyi müdafaa eder.

Ey meşakkatler, eziyetler, zulümler altında inleyen İstanbul amelesi!.. Daha birleşmek lüzumunu takdir etmiyor musun?

Kuvvetini haktan ve doğruluktan alan Komünist Fırkası'na ne zaman gireceksin?»

III/17'nci sayıda (28 Şubat 1923) yeni bir imza görülüyor: «İstanbul: Ragıp.» Yazısının başlığı, «Münevver Türk Gençliğinin Vazifesi.» Bu sayı, «Türkiye Haberleri» açısından hayli zengindir: «Ankara'da Neler Oluyor?», «Aralof ve İbrahim Abilof Arkadaşlar İzmir'de,» «Hamallar da Uyanıyor» ve «Eski Sultan Mekke'de.»

*
**

III/18'inci sayıda (7 Mart 1923), «Balkan Komünist Federasyonu'nun İcra Komitesi Tarafından İş İşleyen Balkanlar Halkına» bir bildiri vardır. Sonra da:

«İstanbul Amelesine Beyanname

Garbın istilâcı devletleri İstanbul'u işgal ettikten sonra, İstanbul Türk amelesi çok fena bir vaziyete düşmüştü. O za-

man bu soyguncular, Türklerin burjuvalarından ziyade, zavallı Türk amelesine hücum ettiler, milliyet ve din düşmanlığını ortaya attılar. İstanbul'un fabrika ve imalâthanelerinde ne kadar Türk ve Müslüman amele varsa hemen hepsini kapı dışarı ettiler. Bunların işleri yerli ve ecnebi gayr-i Müslim ameleye verildi. Bu yüzden binlerce işsiz Türk amelesi aç kaldı. Çoluk çocuğuyla beraber sefaletler, yoksulluklar içinde çırpındı. Başka diyarlara gidebilenler gitti; gidemeyenler mahv ve perişan oldu. Yüzlerce amele ocağı söndü.

Sonra Rus akını başladı. İtilâf devletlerinin, bilhassa Fransa'nın emir uşağı ve amele celladı Vrangel ordusu dökünütüleri, bolşevik süngüsünden yakayı kurtaran hain Rus zenginleri İstanbul'a doldular. Bunların ceplerindeki para çabuk bitti. Nihayet bu kibar mösyölerden birçoğu evvelce yüzlerine bakmadıkları ameleler arasına karıştılar ve fabrikalara, imalâthanelere sokulmağa başladılar. Bu defa da eski hücumdan kurtulabilen Türk amelelerine kapı dışarı edilmek sırası geldi. Yerlerine bu Ruslar kayrıldı. Son zamanlar, faciaının bu perdesi kapandı.

Şimdi evvelki kadar acıklı ve ibret alınacak ikinci bir perde açıldı. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti İstanbul idaresini eline alalı beri kapı dışarı edilmek sırası gayr-i Müslimlere geldi. Birçok Rum ve Ermeni mağazaları ve ecnebi tüccarları serbestçe ticaretlerinde ve kazançlarında devam ediyor. Bunlara kimse ses çıkarmıyor, milliyet ve din düşmanlığı göstermiyor, lâkin fabrikalardan, şirketlerden, hatta Reji gibi müesseselerden gayr-i Müslim amelelere yol veriliyor ve yerlerine Türk ameleleri yerleştiriliyor. Böylece sözde intikam alınıyor. Fakat kim kimden ve ne için intikam alıyor? Muharebeyi ilân edenler herhalde ameleler değildi. Sermayedarların ve burjuva hükûmetlerinin körüklediği harp yangınının cezasını ameleye yüklemekte ne mânâ var?.. Eğer intikam alınacaksa, sermayedarlara ve burjuvalara hücum edilsin, onlar koğulsun. Harpte de sulhte de Türkiye halkını soyan burjuvazyadır. Amele değildir.

Ne gariptir!. Birçok fabrikalarda gayr-i Müslim olan patronlar, gayr-i Müslim olan ameleleri koğuyor da, yerlerine Türk amele almağa çalışıyor. Bu ne hokkabazlıktır! Bu ne kepazeliktir! Kendisine dokunulmasın da ne olursa olsun... Velev kendi milliyet ve dininden birçok ameleleri işsiz bırakmakta, millî hükûmetin gözüne girmek için, hodbin patronlar

bir lâhza bile tereddüt etmiyorlar. İşte burjuvazi adaleti, ve işte kapitalist merhameti! Bütün tokmaklar, bütün yumruklar hep amelenin başına iniyor.

Daha gravı [vahimi?] var. Ruslar hiçbir yerden koğulmara'yı bir Rus gölü haline koymak istiyorlardı. O Ruslar ki, ki, Boğazlara, İstanbul'a hâkim olmak, Karadeniz ile Marmara'yı bir Rus gölü haline koymak istiyorlardı. O Ruslar ki, Türk düşmanlığını senelerden beri evlâtlarına öğretiyorlardı. O Ruslar ki, inkılâpçı Türk milletinin emperyalizme karşı mücadelelerinde, kendilerine maddî ve manevî yardımlarını esirgemeyen Rus amele ve köylüsünün Şûrâlar Hükûmetini silâh kuvvetiyle düşürmek ve insanlığa yeni kurtuluş yolları gösteren komünist inkılâbını boğmak istemişlerdi.

İşte bu Ruslar bugün İstanbul'un her yerinde yerleşmiş, ticaretle, amelelikle rahat geçiniyorlar. Bunlar koğulup memleketten sürülmüyorlar da, hiçbir kabahati olmayan ve yalnız günün gıdası için, sabahtan akşama kadar fabrikalarda çalışan zavallı ameleler, kuru ekmeklerini kazanmak hakkından mahrum ediliyor. Apaçık görülüyor ki, burjuva hükûmetlerinin ve bütün sermayedarlığın zulüm ve kahrı, en büyük düşmanlığı yalnız ve yalnız ameleye karşıdır. Anlattığımız vak'alar bunun yeni ve canlı delilleridir. Dün bir Türk amelesi ekmeksiz bırakılıyor, acından ölüyordu, bugün de bir Rum, bir Ermeni amelesi...

Türk komünistleri, burjuvazi sınıfının maskesini şu vesile ile de yere atar. Ve evvelce Türk amelesine gösterilen zulüm ve hakareti nasıl nefretle karşıladı ise, bu defa da gayr-i Müslim ameleye yapılmakta olan bu acıklı muameleyi de aynı tarzda nefretle protesto eder.

Ameleler iş kardeşi, iş yoldaşıdır. Hiçbir zaman, hiçbir yerde, din ve milliyet düşmanlıkları olmamak lâzımdır. Bir fabrikada, bir tezgâhta yanyana çalışan bir Yani, bir Vartan, bir Hüseyin samimi birer kardeş gibi çalışmalıdırlar ve esasen çalışırlar, onların arasına düşmanlık sokuluyorsa, bu kendi aralarından çıkmıyor. Ziddiyet tohumlarını serpen burjuvalar, patronlar ve bunların âletleri olan hükûmetlerdir.

Türk ve Müslüman amele arkadaşlar! Dün işsiz kalmanıza sebep olanlar, bugün sizi kayırmak istiyorlar! Buna kat'iyen aldanmayınız! Boş yere sevinmeyiniz. Çünkü yarın menfaatleri öyle icap ederse aynı adamlar tekrar sizi koğmakta bir saniye tereddüt etmeyeceklerdir. Bunu iyi biliniz, üzeri-

nize düşen vazife, Hıristiyan amele arkadaşlarınızı korumak olduğunu unutmayınız!

Amele arkadaşlar! Burjuvazi hükûmetlerinin emekçiler arasına sokmak istedikleri din ve milliyet taassuplarına kapılmayınız, aldanmayınız. Ve bu yüzden biribirinize hakaret etmeyiniz, darılmayınız. Aynı mazlum sınıfın efradına yakışacak bir tarzda biribirinize sarılınız ve daha ziyade sevişiniz. Çünkü din, mezhep, ırk ve renk farkı gözetmeksiniz birleşmezseniz, sizin için kurtuluş yoktur. Bunu istihsal vasıtalarına sahip olmak ve hükûmet iktidarını ele geçirmek, ancak elbirliğiyle şiddetli bir sınıf mücadelesi yapan müttehit bir amele sınıfına müyesser olacaktır.

Yaşasın beynelmilel amele kardeşliği!

Kahrolsun burjuvazi idaresi!

Türk Komünistleri»

Yine aynı sayıda, Komünist Enternasyonali İcra Komitesi'nin Türkiye soluyla ilgili bir bildirisi de yer alıyor:

«Türk Komünistlerini Müdafaa Uğrunda Bütün Dünya İnkılâpçı İşçilerine,

Başlarında İngiltere ile Fransa bulunmakta olan emperyalist yırtıcılar —kapitalist memleketlerdeki halkın merhametsizce soyulması pahasına— kendi cihan hâkimiyetlerini kurdular!

Muharebe içerisinde ve muharebe bittiği gibi müstemlekelerde, geri kalmış memleketlerde henüz her ne kadar teşkilâtlı bir tarzda olmasa bile, kuvvetli ve inkılâpkâr bir isyan dalgası yükseldi. İş işleyen halkın işbu âni hareketi yerli burjuvazya tarafından idare olunmakta idi. Muharebe içerisinde zuhur edip kuvvetlenen müstemleke burjuvazyası garp emperyalistlerinin hâkimiyetinden silkinip, 'kendi' işçi ve köylülerini yine kendisi soymak (istismar etmek) istedi. İşbu millî kurtuluş savaşına, bu memleketlerin işçi ve köylüleri de şiddetle yardım ettiler. Komünist Enternasyonali dünyanın bütün memleketlerindeki kapitalist haydutlara karşı metanet ve sertlikle savaş yaptı.

Enternasyonal, müstemleke ve yarım müstemlekelerin yapmakta oldukları kurtuluş muharebesine arka çevirebilir miydi;

Komünist Enternasyonali bu savaşa yardım etmeğe hazır olduğunu açık olarak ilân etti. Ve bugüne kadar da ona yardım etmekte bulundu.

Türk milletinin İtilâf yırtıcılarına karşı yapmakta olduğu kahramancasına savaşı Komünist Enternasyonali hususi bir iştirak ve merakla gütmektedir. Enternasyonal bütün dünya ve bilhassa Rus işçilerinin dikkat gözünü Türk işçi ve köylülerinin inkılâp savaşı üzerine daima çekmiş ve onları mütemadiyen bu savaşa yardım etmeğe davet etmiştir.

Bütün memleketlerdeki inkılâpçı işçilerin iyi teveccüh ve sevgisi olmasaydı, Türkiye çoktan ezilip gidecekti. Türk milletinin millî kurtuluş hareketinin başında bulunmakta olan Ankara millî hükûmeti bunu unutmamalıdır.

Türkiye'nin inkılâpkârane galebesi, yalnız Türkiye işçilik [in] ve onun pişdarı (ileri kolu) olan Komünist Enternasyonalinin yardımını temin ettiği takdirde metin ve devamlı olabilir.

Fakat işçiliğin muhabbet ve sevgisini Ankara millî hükûmetinin savaşı üzerine çeken nedir? Türk işçi ve köylülerinin arazi esirliğinden kurtuluşu, emperyalizm boyunduruğu yerinden sökülmedikçe mümkün olmayacağı hakkındaki kanaattir. Millî Ankara hükûmetinin savaşı (mücadelesi) işçilere yalnız millî kurtuluş ihtimallerini göstermekle kalmayıp, aynı zamanda iş işleyen Türk halkının tam kurtuluşu için umumî bir hazırlık yolu dahi temin etmektedir.

İşte bu sebepten dolayıdır ki, inkılâpçı Türk işçi ve köylülerine ve onların Komünist Partisine karşı takibata başlanılması haberi, bütün cihan proletaryası pişdarını endişeler içinde bırakmaktadır.

Ankara millî hükûmeti tehlikeli bir yola ayak basmıştır. Bu yol Türkiye'yi biricik hakiki dostundan uzaklaştırıp onu umum cihan proletaryasından ayıracak bir yoldur.

Türkiye'de sendikalar dağıtılıyor, işçi teşkilâtları takip ediliyor. Türk Komünist Partisi yok edildi.

Hapis olunan Türk komünistleri fevkalâde mahkeme huzuruna çıkarılıyor. Onlar 'hükûmete hıyanetle' kabahatli gösteriliyor. Ankara hükûmeti onları ağır cezalar vermekle korkutuyor. İşbu takibat pahasına Türk hükûmeti Lozan'da İtilâf haydutlarının iyi teveccüh ve muhabbetlerini kazanmağa çalışıyor.

Bütün dünyadaki en ilerilemiş işçi ve köylülerin dilek ve kuvvetini kendisinde toplamış olan Komünist Enternasyonali, aynı işçi ve köylüler namına Ankara hükûmetine yüksek bir sesle ihtar yapar.

Poincaré ve Mussolini'nin tutmakta oldukları yolu tutmayın! Emperyalizm daha sağdır. Sizin savaşınız daha bitmiş olmaktan çok uzaktır. Beynelmilel işçi sınıfının yardımı olmaksızın siz bu savaşta sonuna kadar dayanamayacaksınız.

Komünist Enternasyonali bütün memleketlerdeki —ve en ziyade İngiltere, Fransa, Rusya ve İsviçre'deki— inkılâpçı proleterleri, Ankara hükûmetinin bu memleketlerdeki vekillerine bu neviden birer ihtarla hitap etmeye davet eder.

Biz Türkiye'deki iş işleyen halkın savaşı ve ilk muvaffakiyetleriyle kendimizi pek yakından bağlı hissetmekteyiz. Komünist Enternasyonali bu savaşın yürüyüşünü ve ilerileyişini zayıflamayan bir iştirakle takibe devam etmektedir. *Türk işçi ve köylülerinin galebesinin sağlamlaşmasına ve faaliyetine engel olacak herşeye beynelmilel işçilik en şiddetli ve en merhametsizcesine savaş ilân eder.*

Yaşasın Ankara zindanlarına atılan Türk Komünistleri!

Yaşasın Türk milletinin emperyalist haydutlara karşı yapmakta olduğu kurtuluş savaşı!

Yaşasın müstemleke esirlerinin kendilerini soyanlara karşı galibâne savaşı!

Yaşasın bütün dünya proleter ve mazlumlarının kurtuluşu savaşına kılavuzluk eden Üçüncü Komünist Enternasyonali!

Moskova 1 Şubat 1923

Komünist Enternasyonali İcra Komitesi»

*
**

III/19'uncu sayının (14 Mart 1923) «Haricî Haberler»inin ilki Lozan Konferansının birinci devresinden sonra İtilâf devletlerinin hazırladığı projeye «Ankara[nın] Red Cevabı Verdi»ğidir. Aynı sayıda, «Balkan Komünist Gençler Federasyonu Kâtipliği»nin Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye gençlerine seslenen «Balkan Memleketlerindeki Genç İşçi ve Köylülere Beyanname»si yer almaktadır. «M. Ali» imzalı bir yazı ise şöyle:

«Genç Komünist

(Aydemir [Şevket Süreyya] Yoldaşın Tezine Nazire)
—*Aydınlık* mecmuasına ithaf—

Sana — Kimsiniz? dedikleri vakit, genç komünist, söyle ki: biz insanların gözyaşlarına hakkahalarla, sefaletine sefahatle, yoksulluğuna israfla, kederine neşeyle, hakkına yumrukla, sâyine tenperverlikle, cehaletine ilimle, elemine istihzayla, isyanına ölümle mukabele edenlerin cezasını vermek için yaratılan insanlarız.

Biz beşerin asırlardan beri gaspedilen hakkını istirdat, kırılan benliğini tamir, dökülen kanları telâfi, hastaları tedavi, yoksulları sahabet, yetimleri himaye, bîkesleri vikaye etmek için dünyaya gelen adamlarız.

Biz medeniyet denilen perdeyi yırtmak, milliyet denilen kalkanı parçalamak için çalışan kimseleriz.

Biz, demir yumruklarının kahhar kuvvetini burjuvazinin kurtlanmış beynini dağıtmak, nâfiz nazarlarının kudretini sermayedarların sahte vicdanlarını tetkik, yüksek ve nezih kalbimizin alevi kinini mazlum intikamı almak için sarf edecek gençleriz.

Biz, mâzinin kanla mülemma mecraını ebediyen örtecek, sınıfsız bir cemiyet, zulümsüz bir dünya kuracak, mel'un birkaç şahsiyetin beşerin maneviyat ve maddiyatıyla oynamasına meydan vermeyecek âteşin bir unsuruyuz.

Kızıl kanatlarımızın serin gölgeleri taze hayat bahşeder.

Biz tarih denilen cereyanın nâzımları, âti denilen tekâmülün bânileri, ahlâk denilen mahlût müessirin hâkimleri, mâfileriyiz.

Biz mâzinin mahz inkahı üzerine kurulmuş bugünkü soyguncu sermayedar sisteminin düşmanlarıyız.

Bizim kahramanlarımız, fedâilerimiz, mücahitlerimiz asrın, âtiye doğru uzanan loş dehlizlerini aydınlatmak için gözlerinin nurunu seve seve sarf ederler. Şuursuz, kurak ruhları kanlarıyla ıslatır, canlandırır... Arkadaş! Şimdi anladın mı?.. Öyleyse... haydi... sen de bize karış... İnsaniyet, kardeşlik, muhabbet ve aşk, hülâsa komünizm dünyasının temellerini yapmağa bize yardım et!»

*
**

III/20'nci sayı (21 Mart 1923 — Katkı yayınında da bulun-

maktadır), «Kısm-ı Haricî»sinde «Türkiye'nin [İtilâf devletlerine mukabil] Teklifleri»ni aktarıyor. «S» imzalı bir yazı, İzmir «İktisat Kongresinde İşçi Grubu» önerilerinin nasıl geri çevirildiğini anlatarak, bugünkü Türkiye hükûmetinin bir «burjuva cumhuriyeti»nden başka bir şey olmadığını ilân ediyor (Cumhuriyetin resmen ilânına daha 7 ay vardır!). «Sendika Yaşayışı» köşesinde ise, İstanbul işçi hareketleriyle ilgili iki yazı yer alıyor: «Tramvay Amelesi Arasında Amele Teşkilâtı» ve «Amele ve Soyguncular.»

III/21'inci sayıda (28 Mart 1923), «Kısm-ı Haricî»de «Türkiye Sulhü»yle ilgili son durum tartışılmakta, bir de yine «İstanbul: Ragıp» imzasıyla «Komünizm ve Gençlik» diye bir yazı bulunmaktadır.

III/22'nci sayının (4 Nisan 1923), «Sendika Yaşayışı» köşesinde şu «İstanbul Haberleri» yer alıyor:

«Tütün İşçileri

Yaprak Tütün Amelesi Cemiyeti ruhsatiyesi elân verilmemiştir. Bu cemiyetin heyet-i idaresinden ve Kavalalı ustalardan Süleyman Arif ismindeki şahıs, birkaç bendesiyle oportünist bir cemiyet yapmak teşebbüsünde bulunuyor. Aynı zamanda, bu cemiyete intisap etmek istemeyen şuurlu ameleyi de işsiz bırakmakla itham ediyor. Bu ve bunun gibi adamların, amele arasında yegâne vazifesi, daimi surette onlara fenalık etmek, onları birlik cephesinden uzaklaştırmak ve dolayısıyla kölesi olduğu burjuvaziye hizmet etmektir.

İstanbul'un şuurlu tütün işçileri!. Başınızdaki bu tufeyli zümreyi fırlatmak zamanı geldi, geçiyor bile... Binlerce, kadın erkek, genç ihtiyar arkadaşlarınız, patronların zulmü altında her gün biraz daha eziliyor... biraz daha soyuluyor... Artık sizin yapacağınız tek bir şey var: İstanbul'un bütün tütün işçilerini ihtiva eden bir komünist teşkilâtı etrafında toplanmak ve birliğin vereceği kuvvet ve imânla hak olan mücadelenize başlamaktır.

*
**

Tütün patronlarından Kavalalı İbrahim Paşazade Hüseyin Bey, amelesinin yevmiyelerini altıda bir nisbetinde tenzil etmiştir... Komünist teşkilâtı etrafında toplanmayan amelenin hali daima böyle olur.»

Aynı sayıda «Haricî Haberler»in başında «Yakın Şarkta Sulh Meselesi»nin güncel durumu belirtildikten başka, bir «Türkçe Yeni Broşura» yayımlandığı haber verilmektedir: Dedu Blagoef'in «Orta Hallilere Mahsus Kitap»ı Besim Hilmi tarafından çevrilmiştir.

10-11 Mayıs 1921'de Sofya'da toplanan Bulgaristan Komünist (Dar Sosyalist) partisi'ne mensup Türk Komünist Tenvir Gruplarının Birinci Konferansında hazır bulunan murahhaslar. (Ortadaki ak sakallı, D. Blagoyef'tir.)

*
**

III/23'üncü sayı (11 Nisan 1923), yaklaşan seçimler dolayısıyla pek az dış habere yer veriyor. Yine de «Türkiye Komünistleri»yle ilgili küçük bir not görüyoruz:

«Ankara hapishanelerinde kapalı bulunan Türkiye komünistleri son zamanda Ankara hükûmeti tarafından salınmışlardır. Yalnız yedi arkadaşımız henüz serbest bırakılmamıştır.»

III/24'üncü sayı (18 Nisan 1923), «Yeni Lozan Konferansı»nı haber vermektedir. Bu sayıda ayrıca, İstanbul işçilerine yönelik bir çağrı vardır:

«İstanbul Amelesine

Arkadaşlar! Bir Mayıs geliyor. O gün burjuvaziye artık İstanbul amelesinin de uyandığını göstermeliyiz, o gün patronların sağır kulaklarına bağırmalıyız ki: 'Bundan sonra bizi istediğiniz gibi kullanamayacaksınız. Haklarımızı veriniz! Eğer vermezseniz biz onu zorla almasını da biliriz.' Ve bunu söylerken onlara neler yapabileceğimizi gösterelim: gösterelim ki, biz çekicimizi bıraktığımız vakit, biz işimiz başından çekildiğimiz vakit dünya yüzünde herşey durur, hayat söner, hareket ölür.

Arkadaşlar! Bir Mayıs bütün dünya amelesinin bayram yaptığı bir gündür. Bir Mayıs bütün dünya amelesinin burjuvaziye kuvvetini gösterdiği gündür. Bir Mayısta bütün dünya ameleleri grev yapar, hiç kimse iş başına gitmez. O gün dünya yüzünde hayat yoktur. O gün herşey susar. Yalnız bir ses işitilir: o da bütün dünya proletaryasının sesi. Bu ses hain burjuvazyanın kulağında ölümünü haber veren bir baykuş sedası gibi çınlar, onu titretir. Bir Mayısta dünya proletaryası, kızıl bayrakların altında toplanarak, burjuvaziye ölüm terleri döktüren kâbuslar geçirtirken, Şarktan doğan kızıl inkılâp güneşini selâmlar.

Arkadaşlar! O gün İstanbul'da herşey durmalıdır. Ne tramvay ne de bir vapur işlememeli, hiçbir gazete çıkmamalıdır. Bugün işlemezsek ne kaybedeceğiz? Bir gündelik mi? Onu patronlar beş dakika geç kaldığımız gün kesmiyor mu? Bir gün aç mı kalacağız? Fakat o tehlikeye hergün maruz değil miyiz? Buna karşı patronlara bizim hakkımızla beraber kuvvetimiz de olduğunu göstereceğiz.

Arkadaşlar! Bu seneki bayrama geçen senekinden daha fazla işçi iştirak etmelidir. Biz istesek geçen sene işleyen tramvaylar, vapurlar da durabilir.

Bir Mayısta hiç kimse binecek tramvay ve vapur, okuya-

cak gazete bulamamalı, hiçbir fabrika bacasından duman çıkmamalı, hiçbir imâlâthaneden çekiç sesi işitilmemeli!

Arkadaşlar! Bir Mayıs biz İstanbul proletaryası için bir imtihan günüdür. Burjuvazi o gün bizim kuvvetimizi deneyecek ve bize karşı ona göre hareket edecektir. Onun için biz de buna göre davranalım ve İstanbul amelesinin de artık büyüdüğünü onlara göstermek için Bir Mayıs bayramına hepimiz iştirak edelim ve arkadaşlarımızı da götürelim.»

*
**

III/25'inci sayı olağan yayın tarihi altı gün ileriye kaydırılarak 1 Mayıs 1923'te çıkarılmıştır. Dünyanın 34'üncü Bir Mayıs'ı dolayısıyla, İstanbul'dan (*) rümuzuyla imzalanmış bir yazı vardır. Ayrıca, E. Ralli (?)'nin «Türkiye Kadınlarının Kendi Kurtuluşları Uğrunda Yaptıkları Savaş» başlıklı bir makalesi bulunmaktadır. «Lozan Konferansı»yla ilgili bir notta da, TBMM'nin kabul ettiği Chester Prolesi nedeniyle yeni konferansın baştan dağılmaya mahkûm olduğu yolundaki söylentiler aktarılmaktadır.

III/26'ncı sayıda (2 Mayıs 1923), «Yeni Lozan Konferansı»nın açılışı anlatılıyor. Bir de işçilerle ilgili yazı var:

«İstanbul Tramvay Amelesi

İstanbul Tramvay amelesi, teşkilâtı itibarıyla son zamanda çok elim bir buhran geçirmektedir. Muhtelif eşhasın şahsî menfaatler düşüncesiyle tevlit ettikleri bu fena vaziyet en ziyade ameleyi mutazarrır etmektedir. Amelenin dağınık ve müteferrik zamanlarından pek iyi istifade etmesini bilen patronlar böyle zamanları sabırsızlıkla beklerler... Nitekim Tramvay Şirketi de dört beş teşkilât elinde, biribirine düşman müteferrik amele kuvvetlerinden pek iyi istifade ediyor. Ameleyi istediği tarzda soymak, ezmek fırsatını biran bile kaçırmıyor...

Temenni edelim ki bu hâl, amelenin gözünü açmağa, onlara birleşmenin lüzumunu anlatmağa bir vesile teşkil etsin.. Bu hâl onlara öğretsin ki, dağınık ve müteferrik kuvvetler daima ezilmeğe mahkûmdur.

Burada, bizi en ziyade düşündüren bir nokta var: Amele niçin birleşmiyor? Bu birliğe mâni olan sâik ne?Bu mânileri

kırmak, herşeyin üzerinden atlayarak birliğe doğru gitmek imkânı yok mu:

Bu mesele çok basit ve hâlledilmesi çok kolaydır... Ve esasen bu hâlledildiği gün, amelenin kurtuluşu da temin edilmiş demektir. Bizim, bu birliğe mâni diye telâkki ettiğimiz sebepler şunlardır:

1 — Tramvay amelesi, kısmen şahsî emeller peşinde koşan bir takım adamların teşkil ettiği uydurma teşkilâtlar içine girmiş,

2 — Kısmen teşkilâta bigâne ve bitaraf bir vaziyette kalmıştır.

Birinci ihtimali nazar-ı dikkate aldığımız takdirde göreceğiz ki, bu teşkilât farkları amelenin içtihat farkları neticesinde doğmamıştır. Çünkü amele için tek bir içtihat olabilir, o da kuvvetli bir ameleciliktir. Bu böyle iken, amele nasıl oluyor da muhtelif teşkilâtlar içinde biribirine hasım vaziyette bulunuyor ve niçin birleşmiyor?

Bu meseleye yine biz cevap verelim: amele teşkilâtlarının başında bulunan adamlar, amele ile alâkası olmayan muhtelif burjuva partilerine mensup eşhastan mürekkeptir... Bununla gayeleri, ameleyi kendi arkalarına takarak onlar vasıtasıyla şahsî emel ve ihtiraslarını teskin etmektir. Amele teşkilâtları arasındaki münaferet amelenin değil, başlarındaki eşhasın biribirine olan münafereti, sandalye ve mevki kavgalarıdır. Şu halde, bu, ameleyi katiyen alâkadar etmeyen bir şeydir.

Düşününüz ki, bir amele mebusu olduğunu iddia eden Numan Usta amele için ne yapmıştır?

Ve yine düşününüz ki, memlekete ecnebi sermayesi sokmak için Türk proletaryası ile mücadele eden bir ordunun zabitleriyle dost olan bir Şakir Türk proletaryasının dostu nasıl olabilir? Amelenin düşmanı olmaktan, onları işgal etmekten başka bir düşünceleri olmayan bu adamlardan amele ne bekleyebilir? Onlara, onların şahsî menfaatlerine nasıl âlet olabilir?.

Görülüyor ki, amelenin birleşmesine mâni olan şeyler çok basit ve çok değersiz şeylerdir. Bir iki adamın teşkilâtların başından atılması, onların yardakçılarının temizlenmesi, İstanbul Tramvay amelesinin şuurlu ve kurtuluş mücadelesi için ilk adım olacaktır. Kendilerinden bir an evvel biz bunu bekliyoruz! Gelelim ikinci ihtimale:

Bu iki sebep, tamamıyla birincisiyle alâkadar olan bir meseledir. Bitaraf kalan ve hiçbir teşkilâta girmeyen amele, hiçbir teşkilât beğenmeyen, hiçbirisine itimat edemeyen amelelerden mürekkeptir. Şu halde, bu muhtelif teşkilâtlar, başlarındaki fena eşhası atarak birleşme yaptıkları takdirde bitaraf ameleleri de kendi aralarında bulmuş olacaklar ve bu suretle aranılan müttehit cephe de vücuda gelmiş olacaktır.

Bu vaziyet karşısında, Tramvay kumpanyası isteği gibi hareket edemeyecek ve ergeç amelenin dediklerini yapmağa mecbur kalacaktır.

Binaenaleyh Tramvay amelesinin ilk işi, fuzuli müdafaa ve propagandalara kulak asmayarak bir an evvel bu tefrika sokan eşhası atması ve kuvvetli bir sendika teşkil etmesidir. Bu yapıldığı gün, amele kurtuluş için ilk adımı atmış demektir...»

*
**

III/27'nci sayının (9 Mayıs 1923) «Kısm-ı Haricî»sinde Türkiye'nin Suriye sınırına asker yığmasından kaynaklanan «Fransız — Türk İhtilâfı» anlatılmaktadır. Aynı sayıda, ayrıca, «İstanbul: Ragıp» imzalı «Şarkta Gençlik» makalesi ve Türkiye'deki işçi hareketlerinin gelişimiyle ilgili şu yazı vardır:

«Türk Burjuvazisi Telâşta

Türk işçilerinin hergün daha ziyade şuurlanarak haklarını aramağa başlamasından dolayı çoktanberi kuşkuda bulunan Türkiye burjuvazisi, bu şuurlanmanın en yüksek noktasına vardığı Bir Mayıs Bayramında, son derece telâşa vararak inkılâpçı işçileri takip etmeğe koyulmuştur. İstanbul burjuva gazetelerinin verdiği haberlere göre, İstanbul polisi işçi bayramına karşı Kâzım ve İstavridis adında iki işçiyi yakalayarak Divan-ı Harb-i Örfîye teslim etmiştir. Bu iki işçinin ve yakında tutulacakları haber verilen diğer arkadaşlarının biricik kabahati bugünkü aç ve pis yaşayışa karşı bütün işçi ve emekçi sınıfını birleşmeğe ve Bir Mayısta bugünkü tertip ve nizamdan memnun olmadıklarını ilân etmeğe davetleri olduğu görülüyor. 29 Nisan tarihli *Vakit* gazetesi, tevkif olunan komünist işçilere (Bir Mayısta bütün amele ile baraber bilumum İstanbul halkını, bugünkü cemiyeti idare eden sermaye usülüne karşı isyan)a teşvik ve (sade bir nümayişle

iktifa etmeyerek idare-i hâzıranın mümessili bulunan hükûmeti devirip komünist prensiplerini tatbik ve idare makinesini ele almağı şiddetle tavsiye) etmek kabahatlarını yükletmekte olduğu halde, suretini neşrettiği beyannamenin hiçbir yerinde bu 'kabahatler'e delil teşkil edecek tek bir kelime bulunmamaktadır. Türk burjuvazisinin en uyanık işçileri takipteki maksadı açıktır. Fakat tazyikin şiddetine nisbetle Türkiye işçileri daha çabuk uyanacaklar ve haklarını elde etmek uğrunda yapmakta oldukları sınıf savaşına daha büyük bir şiddet vereceklerdir.

Yaşasın Türkiye'nin inkılâpçı işçileri!

Kahrolsun fakirleri süngüye takmaya çalışan zâlim burjuvazya!»

«Sendika Yaşayışı» köşesinde ise, şu iki eleştirili haber yer alıyor: «İstanbul Haberleri:

Tramvay Amelesi

İstanbul Tramvay işçilerinin dört beş parçaya bölündüğünü gören kumpanya, bundan kendisi için azami istifade yapmaktadır. Bu meyanda, müttehit amele hareketi neticesinde, amele lehine kazanılan birçok imtiyazatı feshetmekte, birçok taahhütlerini infaz etmemektedir. Yine bugünlerde Tramvay amelesine yapılan tazyik hadd-i kusvasını bulmaktadır. Geçen gün müşterilerin kırdığı bir tramvay camını bahane eden soyguncu kumpanya, o gün zavallı gayr-i mesul vatman ile biletçiyi akşama kadar bedava çalıştırmıştır..

Bu bir kaidedir. Tazyik çok olduğu yerde isyan çabuk doğar. Biz bütün İstanbul'un Tramvaycıları için de temenni edelim.. Artık Şakir, Numan, bilmem kim gibi amele ile alâkadar olmayan şahısların yaptığı teşkilâtları bir tarafa bırakarak, amele hakiki bir komünist teşkilâtı etrafında toplanmalı ve kumpanyanın zulmüne müttehit bir kuvvetle karşı koymalıdır. Amele için, Numan'ın, Şakir'in teşkil ettiği parti farkları mevzuubahs olamaz... Onlar için yegâne parti, hakiki bir işçi partisi, bir kızıl sendikadır.

Kumpanyanın boğucu tırnakları altında inleyen amele, Şakir, Numan gibi şahısların icat ettikleri fırkaları devirerek elele vermeli ve müttehit bir cephe ile kumpanyanın karşısına geçmelidir.

Yedikule Debbağ Fabrikası Amelesi

İstanbul amelesinin içinde en ziyade acınacak bir halde bulunan, Yedikule Debbağ Fabrikası amelesidir. Bu zavallılar, sabahtan akşama kadar 10-12 saatlik bir mesâi neticesinde 30 - 120 kuruş gibi cüz'i bir meblâğ almaktadırlar. Bu zavallı amele arkadaşlarımız arasında maalesef henüz sınıf şuuru uyanmağa başlamamıştır. Haklarını aramak, teşkilât yapmak gibi fikirler kendileri için meçhul olan şeylerdendir.. Hatta ameleden biri '80 kuruş mukabilinde hamallık etmek, buna mukabil sesimizi çıkarmamak, burjuvazinin her emrine körükörüne itaat etmek doğru değildir' tarzında söylendiğinden, patronun kulağına giden bu sözler kendisini fena halde korkutmuş olacak ki, derhal bu zavallı arkadaşımızı komünistlikle itham ederek tardına teşebbüs etmiş... Hergün biraz daha ezilen bu yoksul amele arkadaşlarımıza derhal bir (birlik - sendika) yapmalarını tavsiye ederiz... Zira kendilerini kurtaracak, onları patronların zulmünden halâs edecek yine kendi yapacakları (amele sendikası)dır.

Bütün cihanın yoksul ve bîkes amelesi bu tarzda hareket etmekle, fırka ve sendika teşkil etmekle patronların zulmünden kısmen kurtulabilmiştir...

Yine tekrar ederiz: bu kardeşlerimiz sendika teşkili ve kendilerine bunları öğretecek, onları halâs ve kurtuluşa eriştirecek komünizmi bir an evvel öğrensinler...»

Yine bu sayıda, «İstanbul'da Bir Mayıs» anlatılıyor:

«İstanbul'da Bir Mayıs Bayramı bu sene geçen senekine nisbetle daha şuurlu ve işçi sınıfının varlığını şiddetle hissettirir bir surette kutlulamıştır. Eskiden işçi ve inkılâp hareketi ve sosyalizm ne demek olduğundan habersiz bulunan Türkiye payitahtı, bu seneki Bir Mayısta asırlardan beri ezilip soyulmakta, muharebe yerlerinde kırılıp mahvolmakta olan Türkiye işçisinin şuurlanıp kendisini duyduğu vakit, ne derece müthiş bir kuvvet olduğuna şahit olmuştur.

İstanbul burjuva gazetelerine göre, İstanbul işçilerinin bir kısmı işçi bayramını İşçi Teşkilâtları Heyet-i Müttehidesinin idaresi altında ve Mürettibîn Cemiyeti binasında, diğer bir kısmı da Amele Birliği merkez-i umumîsinde kutlulamışlardır. Yapılan içtimâ ve mitinglerde iş saatlerinin sekize indirilmesi, işçileri himaye edecek kanunlar kabulü, gündelik ve aylıkların pahalılığın derecesine göre yükseltilmesi; iş-

çiler için kelâm ve matbuat serbestliği ve daha birkaç şeyler istenilmiştir. Ankara ve Türkiye'nin diğer yerlerinden gelen haberler, Bir Mayıs işçi bayramının bütün Türkiye'de bu sene canlı ve parlak bir surette kutlulandığını göstermektedirler.»

*
**

III/28'inci sayının (16 Mayıs 1923) «Kısm-ı Haricî»si yine «Lozan'da» ile başlıyor. Aynı sayıda «Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi» Beyannamesi de özetlenmektedir (Bu belge için, benim *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925* adlı kitabıma bakınız, s. 325). Ayrıca, *Yeni Hayat*'ın eski bir sayısından «Sana Söylüyoruz Genç Komünist» başlıklı bir yazı, *Aydınlık*'ın Mayıs nüshasından da Leman Sadrettin(Antel)'in «Kadının Sesi» makalesi ve Yaşar Nezihe (Bükülmez)'in «1 Mayıs İçin» şiiri aktarılmaktadır. «Sendika Yaşayışı» köşesinde de şu «İstanbul Haberi» yer almaktadır:

«Tramvay İşçileri

Tramvay amelesinin en büyük dertlerinden biri de anket meselesidir. En ufak bahanelerle ankete verilen zavallı tramvay amelesi buradan binbir belâ ile kurtulabilmekte ve ekseriya haksız yere mahkûm olmaktadır. Burada bulunan amele düşmanı İsmail Hakkı, Âdil ve Zühtü isminde üç alçak, maddî menfaatler mukabilinde her türlü edepsizliği irtikâp etmektedirler..

Bunun için yapılacak en iyi tedbir, kontrakete intihap edilecek arkadaşların bizzat amele içinden şuurlularından olmasını temin etmek ve boş bir takım düşünceler peşinde burjuvazinin köleliğini eden yabancı rehberlerden kurtularak kuvvetli ve müttehit, bütün tramvay amelesini ihtiva eden bir (sendika) teşkil etmektir... Amele için Şakir, Numan gibi isimler ve bunların teşkil ettiği partiler mevzuubahs olamaz.. Amele için herşeyin fevkinde (bir sendika) olmalıdır...»

*
**

III/29'uncu sayının (23 Mayıs 1923) «Kısm-i Haricî»sinde yine «Lozan Konferansı» haberleriyle başlanıyor. «Edebî Sütunlar»da ise «İstanbul: Uzdemir» imzalı, allegorik bir dene-

me yer almakta: «Karanlıklar!... Işıklar!...» Yine aynı sayıda, *Aydınlık*'tan (1 Mayıs sayısından) aktarılan, «Saadet»in «Kadınlık İçin...» başlıklı bir yazısı var.

III/30'uncu sayıda (1 Haziran 1923) yine *Aydınlık*'tan aktarılmış bir yazı görülüyor: «Küçük Çamlıca: Şevket Aziz» imzalı, «Yeni Ruh'a Dair.»[7]

III/31'inci sayıda (8 Haziran 1923), üç bölüm halinde yayımlanacak olan bir yazı başlamıştır: «Ankara ve Komünizm — Kaş Yapayım Derken Göz Çıkarmak Siyaseti» (ikinci bölümü 33, üçüncü bölümü ise 34'üncü sayılarda çıkmıştır):

«Ankara ve Komünizm
Kaş Yapalım Derken Göz Çıkarmak Siyaseti

— 1 —

Büyük muharebenin sonunda meydana getirilen emperyalist sulh mukavelelerinden biri olan (Sevr) muahedesi Türkiye'yi birçok parçalara ayırıyor ve emekçi Türk halkını Avrupa kapitalistlerinin eline hiçbir hak sahibi olmayan âciz bir köle olarak teslim ediyordu. Şurası ibrete şayan ki, o vakitler, Türk milletinin hayatla ölüm arasında çırpınmakta olduğu o kuvvetsiz dakikalarda, İstanbul'da—İslâm âleminin iş bu mukaddes kasabasında ve hilâfet merkezinde— Türk milletinin ebedî surette boyunduruğa sokulmasına ve Türkiye işçi ve köylülerinin Garp sermayedarlığı tarafından bilâ vade soyulmasına rıza gösterecek alçak bir halife ile «Sevr Muahedesi» denilen işbu esirlik ve soygunculuk vesikasına imzasını vurmaktan utanmayacak bir paşalar hükûmeti bu-

7) Bu yazı, Em. Örd. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu'nun, Cumhuriyet'in ilânından önce, **Aydınlık**'ta çıkmış denemelerinden biridir. Kansu'nun **Aydınlık** yazılarından şunları saptayabildim:

«İnsaniyete Doğru,» Sayı 5 (1 Teşrinisânî 1921)
«Mübeşşirler,» Sayı 7 (20 Temmuz 1922)
«Büyük Mefkûre,» Sayı 8 (20 Ağustos 1922)
«Tolstoy,» Sayı 9 (20 Eylül 1922)
«Beşerin İsteği — Lem'i Nihat'ın Ruhuna İthaf,» Sayı 10 (1 Teşrinisânî 1922)
«Yeni Ruh'a Dair,» Sayı 14 (Nisan 1923)
«Gencin Ümidi,» Sayı 15 (Mayıs 1923)
«Yaşamak Arzusu,» Sayı 19 (Teşrinisânî 1923)

Kerim Sadi'nin **Aydınlık**'ta çıkan ilk yazılarından biri («İdeal Memleketi,» Sayı 20 — Şubat 1924), «Kardeşim Dr. Şevket Aziz'e» ithaflıdır.

lundu. Fakat Avrupa ve bütün cihan soyguncularının ve onların İstanbul'daki İslâm adı taşıyan maşalarının Türkiye'yi haritadan silip Türk milletini, Türk işçi, köylü ve orta hallilerini boyunduruğa sokmaya muvaffak olduklarına dair olan zan ve tahminleri yanlış çıktı. Evdeki hesap çarşıya uymadı. Türk milleti Anadolu işçisi ve Anadolunun fakir ve orta halli ezgin halkı, bıçağın artık kemiğe dayandığını anlayarak «Ya hürriyet ya ölüm!» kararıyla kan içici yabancı soyguncular, Garp emperyalistlerine ve onlara maşa hizmetini görmekte olan Yunan çorbacılarına karşı şiddetli ve kanlı bir ölüm-kalım savaşı açtı.

Türk halkı iyi biliyordu ki, soyguncu, gaddar ve merhametsiz İngiliz, Fransız veya Yunan sermayedarlarının gaddar boyunduruğu altında yaşamaktansa namusuyla ölmek daha ehvendir. Türk milleti kendi serbestliğini, kendi yaşayışını ve canını tehlikede görmeseydi, hiç bir vakit bir kitle halinde, ittifak-ı âlâ ile zulme, haksızlığa, soygunculuk ve köleliğe karşı ayaklanmazdı. Bazı kimselerin millî hareketin ve Türk halkının mücadele sayesinde elde ettiği kazançların şerefini Aliye Veliye yükletmeye çalışmaları pek yanlış bir hareket ve pek büyük bir hak tanımazlıktır. Böyle bir hareket Anadolu'nun geniş ovalarını ve sarp dağ yamaçlarını temiz kanıyla sulayan binlerle, yüz binlerle, adsız, sansız kahramanlara karşı yalnız âdî bir nankörlük değil, aynı zamanda onların pâk-i nâsıyyesini tahkîr mânasını hâizdir.

Türk Milleti, Anadolu işçi ve köylüsü verdiği hadsız hesapsız kurbanlar, çektiği cehennem çileleri ve gösterdiği hârikulâde kahramanlıklar sayesinde, her türlü esirlik ve boyunduruktan âzâde, serbest ve müstakil olarak yaşamaya lâyık olduğunu bütün delilleriyle isbat etti. Fakat ortada beynelmilel bir mahiyeti hâiz olan ikinci bir kuvvet, harici bir âmil daha olmasaydı bütün bu fedâkârlık ve kahramanlıklar Anadolu'yu, bu bahtsız ve kara talihli memleketi dört taraftan ateş çenber[i] içerisine almış olan soyguncu Avrupa devletlerinin kanlı tırnaklarından kurtarmak için kâfî gelmezdi. Garptan Yunanın, Boğazlar tarafından İngiliz ve Fransız emperyalistlerinin, Cenuptan İtalyan ve Fransızların, Şark-ı Şimâlîden İngilizlerin ve Şarktan onlara maşa hizmetini görmekte olan Ermeni ve Gürcistan Menşeviklerinin yağdıracağı ateş ve demir yağmuru altında en büyük kahramanlık ve fedakârlıkların bile Türk milletini tamamiyle esir olmaktan

kurtaramayacağı her sağlam düşünce sahibi insan için pek açık bir hakikattir.

Türk milletini, Anadolu işçi köylüsünü açık bir ölüm ve kölelikten kurtaran işbu ikinci kuvvet, haricî âmil kimdir? Bu kuvvetin şanlı Rus Bolşeviklerinin büyük Sovyet Cumhuriyeti olduğunu artık bilmeyen kaldı mı? Bunu artık mektep çocukları bile öğrendi, Sovyet Rusyasıdır ki İngiliz maşalarını Kafkastan temizleyerek Anadolunun şarkını emin bir hale getirdi, Sovyet Rusyasıdır ki bedbaht Türk milletine en kara günlerinde elini uzattı, bütün Çar Rusyası zamanından kalma Türk milletini esir etmekte olan muahedeleri yırttı ve Türkiye'deki bütün imtiyazlarından ve kapitülasyonlardan, mukabilinde bir şey istememek şartıyla vaz geçti. Fazla olarak yine Sovyet Rusyasıdır ki, en sıkıntılı ve buhranlı dakikalarında Türkiye halkının elinden gelebilen bütün manevî ve maddî yardımını esirgemedi ve Türk milletinin yabancıların boyunduruğundan kurtularak bir millet gibi serbest ve müstakil olarak yaşamasını samîmâne bir surette istediğini bilfiil isbat etti. Komünist Enternasyonali ve onun idaresindeki inkılâpçı işçi fırkalarının fedâkârâne faaliyeti sayesinde değilmidir ki, Garp emperyalistleri Anadolu'ya karşı kendi ordularını yollamaya cesaret edemeyerek Yunan çorbacıları gibi âdî bir maşadan istifadeye mecbur kaldılar. Evvelce yalnız bir nota ile Türkiye'yi alt üst etmekte ve hükûmetler indirip bindirmekte olan Garp devletleri nasıl oldu da bir avuç «Anadolu âsîsi»nin hakkından gelemediler ve en nihayet işbu «âsî ve haydutlar»la bir masaya oturup müzakerelerde bulunmaya mecbur oldular. Mucizeler devrinde olsaydık, bunu «âhir zaman mucizesi» olarak kabul edebilirdik. Fakat, zamanımızda saçmalarla meşgul olmanın mânâsı olmadığından, bazılarının hoşuna gitmese de, biz hakikati bütün parlaklığı ile görmeye ve göstermeye borçluyuz:

Türk milleti varlığını cihan soyguncularına tanıtmak uğrunda bugüne kadar elde ettiği muvaffakiyetleri dahilen kendi fedakârlık ve kahramanlığına, hâricen de başta Bolşevik Rusya olmak üzere, bütün cihanın inkılâpçı işçiliğine borçludur.

— 2 —

Biz Türk milletinin kurtuluş savaşında Bolşevik Rusya'nın oynadığı faydalı rolü halkın gözü önünde olduğu gibi

canlandırabilmek için havâî deliller getirmekten sakındık. Tarihi bir hakikati, herkesin bildiği hakiki vak'alarla isbat edeceğiz. Rusya'da yüzlerle senelerden beri saltanat sürmüş olan zâlim ve müstebit çar ve ona avanelik etmekte olan generaller ve saraylılar idaresi, Türkiye'ye karşı sık sık açtığı yakıcı ve yıkıcı muharebelerle Türk milletini imansızcasına ezerek kansız ve kuvvetsiz ve cılız bir hale getirmiş ve bütün emperyalist Avrupa devletleriyle ortak olarak tuttuğu Şark siyasetiyle, Türkiye'nin ilerleyip yükselmesine, Türkiye halkının zamana ve asra yenileşmesine bir dakikacık bile meydan vermemişti. Rus çarları ve onların ortağı olan Avrupa soyguncuları, Türkiye'de sefir ve konsolosları vasıtasıyla Türk milletini kendi toprağında köle derecesine indirmişler ve kapitülasyon denilen uğursuz zincirler sayesinde, Türk halkının iğneden ipliğe kadar bütün içeriki işlerine karışarak, en ufak bir yükselme ve ilerleme hareketini bile daha doğarken öldürmeye muvaffak olmuşlardı. İşte Türk milletinin ve onunla beraber daha birçok İslâm milletlerinin asırlarla kanını içmiş bulunan ve umumen kabul olunduğu üzere Avrupa ve hatta cihan burjuva irticâ ve istibdadının temel kirişini meydana getirmekte olan çarlar Rusyasını, işbu asırlarla yaşamış kanlı kavağı, «Bolşevik» adı altında anılan şanlı Rus komünistleri devirdi. Rus komünistlerinin, o «fena» Bolşeviklerin sayesindedir ki, başta Türkiye olmak üzere, Asyânın İslâm ve diğer milletleri Moskof çarlarının asırdide kanlı istibdadından kurtularak bir millet gibi kendi kendilerini düşünmeye meydan bulduiar.

Rus komünistlerinin (Bolşeviklerin), 170 milyonluk büyük Rusya'nın idaresini ele alıp içeriki işleri biraz yoluna koyduktan sonra, dışarıki siyaset sahasında ilk işi Rus çarlarının zayıf milletlerden, bilhassa İslâm milletlerinden süngü ve top kuvvetiyle koparttığı çeşit imtiyazlardan, hadsiz hesapsız alacaklardan vaz geçmek oldu. Bu sayededir ki, Türk ve diğer İslâm milletleri kendileri için pek tehlikeli bir can düşmanı olan Moskof çarlarının zulmünden kurtularak serbest soluk alabildiler. Türkiye halkı ve Şark milletleri için, Rus komünistlerinin büyük Rusya'nın idaresini ellerine aldıkları Teşrinisânî 1917 tarihi yeni bir devrim başlangıcı, mes'ut ve hayırlı bir tarih büklümüdür. İşte «fena» Bolşeviklerin Türk ve İslâm âlemine birinci hizmeti!

İkinci olarak, komünistlerin Rusya'da hükümeti ellerine

alması, o tarihe kadar bütün milletlerin burjuvazyaları tarafından işçi, fakir ve orta halli köylülerin kafasına zorla yerleştirilmiş olan uğursuz bir zihniyeti toza dumana karıştırdı: Eskiden sosyalizmin ve onun en mükemmel ve asrî bir şekli olan komünizmin yalnız sosyalist ileri gelirlerinin kafasında yaşamakta olan kuru bir «hülya»dan başka bir şey olmadığını ve sosyalizm fikrine dökülenlerin daha birçok asırlarla bekleyeceklerini söyleyen burjuvaların büyük bir ustalıkla yaptıkları bu yalanlara inanmakta bulunan saf halk kitleleri, Rusya gibi geniş bir ülkede işçi ve köylülerin hükûmeti ellerine almasını gördükten sonra, düşünme tarzını değiştirdi. Dünyanın bugünkü bozuk ve soygunculuğa dayanan tertibinden memnun olmayan işçi ve köylü kitleleri artık anladı ve gördü ki, eğer halk isterse pek küçük bir azlık teşkil eden burjuvaları hükûmetten uğratıp kendi idaresini kendi eline alabilir. Rus komünistleri bütün cihan işçi sınıfına verdikleri büyük ve tarihî dersle, beynelmilel inkılâp cereyanına büyük bir kuvvet verdiler. Cihan işçileri Rus Bolşevik inkılâbından sonra kendi kurtuluş hareketlerine dört elle sarılarak savaş yolunda sert ve katî adımlarla yürümeye başladılar. İşçi hareketinin bu son safhaya girmesinden «Üçüncü Komünist Enternasyonali» doğdu. Geniş sosyalistlerin «ıslahatçıların» ikinci enternasyonali yalnız beyaz derili milletleri millet olarak tanıyıp yalnız Avrupa milletlerinin haklarını korumakta, daha doğrusu korumakta olduğunu iddia etmekte idi. İkinci Enternasyonal Asya Afrika [ve] diğer kıtalarda yaşamakta olan yüz milyonlarla İslâm halkının sarı,kırmızı ve kara derili milletlerin de insan olduğunu bilmek bile istemiyor ve Avrupa emperyalist ve soyguncuları bu milletleri yabanîcesine soyup soğana çevirir ve bu miletlerin en uyanık kısmını sokaklarda barbarcasına tepelerken seyirci kalıyor, hatta emperyalistlere yardım bile ediyordu. Buna mukabil Üçüncü Komünist Enternasyonali ise, dünyanın beş kıtasında yaşayan beyaz, siyah, sarı ve kırmızı derili bütün milletlerin ve müstemlekeler halkının müsâvî hak sahibi olduğunu ve her milletin başlı başına yaşamakta serbest bulunduğunu ilân ile bütün milletleri ve bilhassa Şark milletlerini Avrupa emperyalistlerinin boyunduruğunu kırıp kendi idarelerini kendi ellerine almaya davet etti. Komünist Enternasyonali Şarkta ve müstemlekelerde yaşamakta olan büyük işçi ve köylü kitlelerinin varlığından ve onların yabancı emperyalistlerden

çekmekte olduğu cehennem çilelerinden umum cihanı haberdar ederek, bütün dünyanın işçi halkından bu zavallılara yardım etmelerini istedi. Komünist işçilerin muayyen bir plâna göre ve her türlü fedakârlıkları göze alarak gösterdikleri faaliyet sayesindedir ki, bugün cihan kapitalistleri dünyayı yeni bir salhaneye sevkine cesaret edememekte bulunuyorlar. Komünistler sayesinde değil midir ki, Türkiye Avrupa emperyalistlerinin doğrudan doğruya hücumundan kurtularak Yunan çorbacılarıyla baş başa kalabildi. Yine aynı komünistler değil midir ki Türk milletinin Anadolu'daki savaşın haklı ve doğru bir kurtuluş savaşı olduğunu kabul ve tasdik ederek Yunan ordusunda yaptıkları faaliyet sayesinde bu orduyu eritmeye muvaffak oldular. Eğer böyle olmasaydı koca bir orduyu —ne kadar da kıymetsiz de olsa— Anadolu'dan yalnız bir iki çarpışma ile ve iki hafta kadar az bir zaman içinde temizlemek mümkün müydü!

Bütün bunlara mukabil, Avrupa'nın soyguncu emperyalistleri Türk milletine karşı nasıl davrandılar? Türkiye'nin Avrupalılara teslim olması demek olan Mondoros Mütarekesinden sonra Fransız kapitalistleri değil miydi ki, gazetelerinde, Türk milletinin barbarlığından, «medeniyete hıyanetinden» bahs ile bu halkın yer yüzünden kaldırılmasını istiyordular. Daha sonra aynı Fransız sermayedarları değil mi idi ki, (Ankara İtilâfıyla) Anadolu hükûmetini sulh konferansında Türkiye tarafını tutacağız, diye aldatarak Türk milletinden birçok imtiyazlar, kelepirler ve arazi koparttılar. Fakat, asıl yardım zamanı gelince, sözlerinden âdî bir fâhişe gibi dönerek, hatta soygunculuktan başka bir şey olmayan fazla isteklerde de bulunarak, birinci Lozan Konferansının dağılmasına sebep oldular.

Beynelmilel burjuva irticâına direklik etmekte olan İngiliz burjuvaları değil mi ki, Irak ve Arabistan'da Arapları, İstanbul'da halifeyi ve İstanbul hükûmetini — her günkü usulleri mûcibince — satın alarak Türk milletini yine Türk ve İslâmlara ezdirmeye çalışmıştılar. Fakat asıl mühimi, aynı İngiltere değil mi ki, Yunan palikaryasına hem cesaret, hem para ve muharebe âlâtı vererek onu İzmir'e çıkardı ve oradan da Türk milletinin canevine hücum ettirdi. Aynı İngiltere değilmi ki, bugün de Balkanlarda yeni bir ittifak hazırlayarak Türkiye ve Rusya üzerine saldırmaya çalışmaktadır. Sonra, o hadsiz hesapsız konferanslarda Türk milletinin

düşmanları kim idi? Türk ve İslâm milletlerine yeni zincirler hazırlamak üzere toplanan o meşhur Cenova Konferansına Türkiye'nin de çağırılmasını Bolşevik Rusya teklif ettiği vakit, bu teklifi kabul etmeyip reddedenler İngiltere, Fransız ve diğer İtilâf hükûmetleri değil miydi? Sonra birinci Lozan Konferansındaki iki cepheyi kimler meydana getirmekte idi? Bu cephelerin birinde, İngiliz, Fransız ve İtalyan emperyalistleri başta olmak üzere, bütün İtilâf hükûmetleri ve onların irili ufaklı çömezleri, diğerinde ise sanki kabahat işlemiş bir cânî vaziyetine sokulmaya çalışılan Türkiye ve onun biricik kara gün dostu Rusya bulunmuyor muydu?

Biz, herkesin henüz unutmadığı bütün bu hakikatleri şu bir kaç satırla okuyucularımızın yalnız hatırına getirdikten sonra, Türk milletine kimin dost ve kimlerin düşman olduğunun bütün Türk ve İslâm işçi ve köylüleri tarafından iyi bilinmesini ve düşmanların şaşırtmalarına kapılmamasını istiyoruz.

— 3 —

Büyük muharebe sonundan beri pek yakından görmekte olduğumuz bütün bu tarihî hakikatleri göz önüne olarak biz soruyoruz: Türk burjuvazyası Türkiye komünistlerini ne için kovalıyor?

Bu suale bazı kimseler belki şu cevabı vereceklerdir: «Türk burjuvazyası Türkiye komünistlerini isteyerek, kendi arzusuyla kovalamıyor. Burada maksat yalnız — Türkiye'ye artık tamamiyle bolşevikleşmiş, komünist olmuş gözüyle bakmaya başlayan Avrupalıların gözünü boyamak ve bu suretle sulh pazarlıklarında Türk milletine daha fazla faydalar kopartmaktır». Türkiye komünistlerinin kovalanmasını haklı göstermek için söylenecek olan bu özür bundan bir veya iki sene evvel ileri sürülmüş olsaydı, belki —hadiselerin yürüyüşünü beklemek şartıyla— bir kaç vakit için makûl bir sebep olarak kabul olunabilirdi. Fakat, bugün birinci Lozan ve artık uykuya dalmış olan ikinci Lozan Konferansları gözümüzün önünde dururken, böyle saçma bahaneleri özür diye kabul etmek en aşağı büyük bir safderûnluktur. Fazla kandırışa ne hacet? Tarihî hakikatler meydanda: Türk çorbacıları bundan iki buçuk sene evvel Suphi arkadaş başta olmak üzere 16 - 17 komünisti Trabzon karşısında kayık içerisinde pek

barbarcasına ve pek acıklı ve tüyler ürpetecek bir surette satırdan geçirdiler. Bütün Türkiye'de en faal işçi teşkilâtlarını dağıtıp en çalışkan arkadaşları zindanlara tıktılar ve işçilere siyasetle uğraşmayı yasak ettiler. Fakat bütün bunlara mukâbil, biz soruyoruz, Türkiye boğazları, yani evinin kapısını İngiliz soyguncularının elinden kurtarabildi mi? Hayır! Yunanlıları iyilikle yani silâh kullanmadan Anadolu ve İzmir'den çıkarmaya muvaffak olabildi mi? Hayır! Bin kere hayır... Türk burjuvazyası İstanbul'un mülkî idaresini eline aldıktan sonra orada da aynı işçi düşmanlığı siyasetine devam etti. İstanbul'un yüz binlerle emekçi halkı eski İngiliz ve Fransız hafiyeleriyle şimdiki kara kalpaklı hafiyelerin zulmü arasında, bütün parlak bekleyişlerinin tam aksine olarak esaslı bir fark göremedi. Belki zulmün şiddetlendiğine şahit oldu. Malûm olduğu üzere bu seneki Bir Mayıs münasebetiyle zulüm ve kovalama siyasetine İstanbul hafiyeleri şiddet verdiler. Fakat, bütün bu çalışıp uğraşmalara ve takibâta karşılık olmak üzere, Türkiye Avrupalılara olan borçlarından kurtuldu mu? Hayır! Yalnız hayır olsa, bir şey değil. Fakat, soyguncu Avrupa bankerleri istikraz kuponlarının kâğıt para ile ödenmesine bile razı olmayarak altın para istediler. İstanbul komünistleri divanı- harplere, mahkemelere teslim edildi. Fakat, Avrupa sermayedarları Türk «hükûmet-i milliyye»sinin işbu hareketinden fevkalâde memnun ve beşûş olarak «bütün iktisadî imtiyazlardan, ecnebi şirketlerin eski haklarından vaz geçtik» dediler mi? Hayır! Yine hayır! Evet, soyguncular ve emperyalistler Türkiye komünist değilmiş diyerek hiçbir şeyden vaz geçmediler. Türkiye burjuvazyası haydut ve soyguncu sermayedarlara yaranmak için komünistlere karşı ters surat durmakla hiçbir şey kazanmadıktan başka, birçok zararlar da yaptı.

Buradan anlaşılıyor ki, Türk burjuvazyasının komünistleri kovalamak meselesinde arkasını verdiği özür pek çürük ve tenkit taşımaz bir özürdür. O halde takiplerin hakikî sebebini başka yerde aramak lâzım gelir. Fakat onu uzun derin aramaya ne hâcet? Her yerde ve her vakit kendini gösteren bu sebep, bu âmil herkesin malûmudur:

«Türk burjuvazyasının burjuvazya olması, Türk proletaryasının da proletarya olması, işbu iki sınıfın arasında doldurulması mümkün olmayan derin bir uçurum ve hadsiz zıdlıklar bulunması»dır ki Türk burjuvazyasını komünistler üze-

rine saldırmaya mecbur etmektedir. Türk burjuvazyazı elindeki iktisadî ve siyasî hakimiyeti kaçırmak korkusuyladır ki, komünistlere karşı bütün zehirini döküp vaziyetini sağlamlaştırmaya çalışmaktadır. Hakikaten, işçi ve köylü sınıfını teşkilâta bağlayarak onu kendi sınıf menfaatlerini bugünkü cemiyetin dairesi içerisinde korumak üzere hareket ve faaliyete sevk eden komünist ve sosyalistlerin yalnız meydana çıkması Türk burjuvazyasını telâşa sevk etti ve heryerden haykırmaya başladılar: Türkiye'de sermayedar yok, burjuvazya yok! Pek âlâ, Türkiye'de sermayedar yok, burjuvazya yok. O halde olmayan bir şeyin düşmanı olan komünistleri ne için kovalıyorsunuz? Millet Meclisi Reisi paşa «Türkiye'de sınıf yoktur» diyor. Pek iyi ya... O halde sınıf mücadelesi için meydana çıkan hakikî sosyalistleri — komünistleri niçin kovalıyorsun? Bırak, rüzgârla oynasınlar. Bu sözleri söyleyenler de biliyorlar ki, hakikat onların söylediğinden bütün bütün başkadır.

Fakat Türk burjuvazyası niçin Türk Komünist Partisini hemen hükûmeti eline alacak zannederek telâşa varıyor? Bu da pek saçma bir şey. Komünist Partisi prensiplerini halka anlatıp halkın gözünü açmadan hiçbir vakit hükûmet idare etmeye kalkışamaz. Bunu Türk burjuvazyası başka memleketlere bakarak görebilir. Fazla olarak, Türk komünistleri, bütün Komünist Enternasyonali ve umum cihanın inkılâpçı işçileriyle birlikte, Türk milletinin ecnebi sermayedarlarına karşı bugünkü isyan hareketine tamamiyle tarafdardırlar. Bunu isbat edecek delillerimiz az değildir. Biz şuracıkta komünist Enternasyonali ile Türkiye Komünist Fırkası tarafından yapılan resmî beyanatın yalnız bazı mühim noktalarını kıyasla iktifâ edeceğiz.

Komünist Enternasyonali Türk komünistlerini müdafaa uğrunda çıkardığı 7 Mart tarihli beyannamesinde [*] şöyle deniyor:

«Enternasyonal bütün dünya ve bilhassa Rus işçilerinin dikkat gözünü Türk işçi ve köylülerinin inkılâp savaşı üzerine daima çekmiş ve onları bu savaşa yardım etmeye mütemadiyen davet etmiştir. Bütün memleketlerdeki inkılâpçı işçilerin iyi teveccüh ve sevgisi olmasaydı, Türkiye çoktan ezilip gidecekti...»

[*] İşbu beyanname «Ziya»nın 18'inci sayısındadır.

Komünistlerin Ankara millî hükûmetine yardım etmelerini icap ettiren sebepleri Komünist Enternasyonali şöyle izâh ediyor:

«Millî Ankara hükûmetinin savaşı, işçilere yalnız, millî kurtuluş ihtimallerini göstermekle kalmayıp, aynı zamanda, iş işleyen Türk halkının tam kurtuluşu için umumî - objektif bir hazırlık yolunu dahi temin etmektedir.»

Daha sonra Türkiye Komünist Fırkası umumî kongresini çağırmazdan evvel Ankara Millet Meclisine verdiği beyannamesinde şöyle diyor:

(Türkiye halkının ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin kabul ettiği «Misak-ı Millî» bizim tarafımızdan da kabul olunmuştur...

Haricî politikamız, memleketi Avrupa emperyalistlerinin kanlı hücumlarına karşı koyup memleketin istiklâlini ve halkın masuniyetini bu emperyalistlerin saldırışlarından muhafaza ettiği müddetçe, hükûmete yardım etmeyi ve siyasetine arka dayak olmayı, Türkiye köylü ve işçilerinin haklarını korumak için uğraşan fırkamız kendisine bir vazife bilir...

Fırkamızın bugünkü siyaseti millî inkılâbı ilerletip derinleştirerek Şarkın bütün kurtarıcı kuvvetlerini bir yere toplamaktır...

...Halk kitleleri ve çeşit[li] gruplar Ankara'nın kurtuluş hareketine yardım etmelidirler...)

Türk Komünistleri Türkiye harici siyasetine şu istikametin verilmesini istemektedirler:

(Harici politikamız bize kardeş olan ve daima bizim hayırımızı isteyen Irak, Suriye, Hicaz, Mısır vesaire Şark memleketlerine yardım politikası olmalıdır. Garp emperyalistlerine ve onların maşalarına karşı yaptıkları çarpışmada, serbestlik ve istiklâl için çırpman bu dert arkadaşlarına her türlü yardımda bulunmalıyız...

Biz cihan emperyalizmine karşı bütün şarkın birleşmesi siyaseti tutmak fikrindeyiz.)

Türkiye ve umum cihan komünistleriyle inkılâpçı işçilerin Türk milletinin kurtuluş savaşı hakkındaki işbu açık nokta-i nazarını Türkiye'de komünistlere karşı yapılmakta olan zulüm ve takibatla yanyana getirecek olursak, Türkiye hükûmet adamlarının nasıl yanlış ve dikenli bir yol tutmuş olduklarını açık olarak görürüz. Ankaralılar iyi bilmeliler ki, Türk milletinin kurtuluş mücadelesi daha bitmemiştir. Yu-

nan Anadolu'dan uğratıldıysa da, onun akıl hocaları tepeden tırnağa kadar silâhlı olarak fırsat gözetlemektedirler. İstikbalin karanlık ufkundan her türlü fenalıklar ve tehlikeler doğmak ihtimali her dakika mevcuttur. Bunun için Ankara ileri gelirleri işçi ve köylülerin serbestlik ve haklarını küçültüp kısaltırken uzun ve derin düşünmeye borçludurlar. Çünkü onların bu hususdaki yanlış bir hareketinden emperyalist sermayedarlar büyük bir ustalıkla faydalanacak ve Türk milletini ebedî bir esirliğe atmağa çalışacaklardır. Bu takdirde mesuliyet tamamıyla bugünkü hükûmet adamlarına ait olacaktır.Bununla beraber Türkiye işçi ve köylülerince iyi bilinmesi lâzım olan bir şey varsa, o da kendi talihleri kendi ellerinde olduğu hakikatidir. Türkiye halkını işbu talihî hakkını istimalden hiçbir kuvvet men' edemez ve edemeyecektir.»

Aynı sayının «Edebî Sütunlar»ında Türkiyeli konuklar var: Memduh Necdet, «Genç Proleter» ve İstanbul: İbrahim, «Hapishane Nerede?» Bir de şu yazı dikkati çekmekte:

«Türkiye Komünistlerinin Muhakemesi

İnkılâpçı sosyalistler ve komünistler, burjuvazya'ya, hangi millet ve ırktan olursa olsun aynı gözle bakarlar ve çeşit milletlere mensup sermayedarların «emekçi sınıfını soymak» etrafında dönen gayeleri müşterek ve birbirinin aynı olduğunu bilirler. İşbu hadsiz hesapsız misallerle takarrür etmiş umumî kaideden —tabiî— Türk burjuvazyası da istisna teşkil etmemektedir.

Türk burjuvazyası bundan iki sene evvel Suphi ve arkadaşlarının pek alçak ve barbarcasına deniz ortasında kayık içerisinde öldürülmesiyle başlayan işçi düşmanlığı hareketine, İstanbul'da ve bütün Türkiye'de işçilerin teşkilâtlanmasına engel olmak ve mevcut işçi teşkilâtlarını dağıtmak suretiyle devam etmiş ve bu seneki Bir Mayıs bayramı münasebetiyle zulüm ve tazyik siyasetine, her namuslu insanın vicdanını isyana sevk edecek bir surette, şiddet vermiştir.

Bir Mayıs bayramı hazırlığında bulunurken haps olunan Vanlı Kâzım ve İstavridis adında iki işçinin arkasından, daha birçok işçiler ve işçi reisleri İstanbul polisi tarafından

tevkif olunarak muhakeme altına alınmıştır. Komünistlerin tevkifi bazı İstanbul gazetelerini mahbus işçiler hakkında pek nezaketsizcesine ve pek behimâne yazılar yazmaya mecbur etti.

«Tevhid-i Efkâr» ve «Vatan» gibi her hükûmete geçer zorbaya kandilli temennâlar çekip en câniyane ve rezilâne icraata sahifeler dolusu methiyeler yazmaktan utanmayan pohpohcu bir takım renksiz levanten gazeteleri, bütün bir asrın zâdesi olan hakikî ve ilmî sosyalizmi — komünizmi insanlık âlemi bugünkü riyakâr ve kanlı içtimaî nizamdan kurtaracak yüksek bir gaye, bir ideal olarak kabul etmiş yüksek ruhlu ve namuslu kimselere «komünist taslakları», «serseriler» gibi sıfatlar takmaktan utanmadılar. Biz eminiz ki kendilerini bir lokma mukabilinde satarak gelene geçene havlamaya alışmış olan işbu yâd kârlar, yarın veya öbür gün Türkiye'de şûrâlar idaresi kurulup, Türkiye işçileri ve köylülerinin sosyalist hükûmeti iktidar mevkiine geldiği vakit de, yeni sosyalist hükûmeti medh ü senâya koyulacaklar ve bugün gölgesine sığındıkları «millîciler»i yerin dibine batıracaklardır. Biz buna şüphe etmiyoruz. Onların işbu âdice hareketleri ne kadar iğrençtir.

İstanbul gazetelerinin verdiği malûmata göre, şimdiye kadar haps olunup muhakeme altına alınan işçiler ve işçi reisleri şunlardır:

Türkiye'nin burjuva âleminde parlak takdirlere uğrayan kıymetli «Aydınlık» risalesinin muktedir muharrirlerinden Doktor Şefik Hüsnü, aynı risale muharrirlerinden Cevdet, Vanlı Kâzım, Kondüktör Karabet, Ecza Mektebi talebesinden Hüseyin Vâsıf, Sanayi-i Nefîse Mektebinden Sâmih, eczacı çırağı Galip, Yakup, Hâşim, Agop, Karabet, Bedros, Hüsnü İbrahim, Tıbbiye-i Askeriyye talebesinden Hasan Âli, tüccardan Ahmet Celâl (Ahmet Celâl Bey kendisi polise teslim olmuştur).

«Aydınlık» risalesinin muktedir muharrirlerinden Sadreddin Celâl, Ressam Namık İsmail, Komisyoncu Cevat, Sarâfim, Ginzberg ile Nezir Kaptan henüz tevkif ve hapsedilmemiş olup polis tarafından aranılmaktadırlar. Vanlı Kâzım ile Kondüktör Karabet «dahili emniyeti ihlâl ettiklerinden dolayı» Divân-ı Harbe, diğerleri bidâyet mahkemesine berâyı muhakeme teslim edilmişlerdir.

Dünyanın bugünkü pis tertibini beğenmemekten başka bir kabahati olmayan zavallı maznunlar hapishaneden mahkemeye elleri kelepçeli ve zincirlerle sarılı olduğu halde getirilmişler ve dönüşte —belki mahkeme reisinin eser-i merhameti olarak— zincirleri alınmıştır.

Maznunların müdafaa vekilliğini (avukatlığını) şu zatlar üzerine almışlardır: Şefik Hüsnü'nün vekili Abdurrahman Münip ve Hüsnü Selim Beyler, Ahmet Celâl'in vekili Muslihiddin Âdil ve Mehmet Ziyaeddin Beyler, Sâmih'in vekili İbrahim Bey, Vasıf, Yakup, Mehmet Hâşim, Hasan Âli ve Hüsnü İbrahim Beylerin vekili İrfan Emin Bey; Karabet, Bedros ve Agob'un vekili Ahmet Mağmûmî Bey.

Biz Türkiye'nin bugünkü vaziyetinde pek zararlı bir hareket olan işbu kuru gürültüden ibaret mânâsız takipleri ve bu takiplerden birkaç defa daha mânâsız ve gülünç olan muhakemeyi güderek okuyucularımızı sırasıyla meselenin cereyanından haberdar etmeye çalışacağız.»

*
**

III/32'nci sayı (15 Haziran 1923), «Kısm-ı Haricî»sinde «Lozan Konferansı»ndan haberler dışında, geçen sayıda eleştirilmeye başlanılan İstanbul tutuklamasıyla ilgilenme sürdürülüyor:

«Türkiye Burjuvazyası Yelkenleri İndirdi İstanbul Komünistlerinin Muhakemesi

Geçen sayımız yazıdığımız veçhile, İstanbul'da komünist teşkilatı meydana getirerek, hakikî, ilmî sosyalizm ve komünizmin kurtarıcı prensiplerini işçi kitleleri arasında neşr ve tamim etmek «kabahatıyla» tevkif olunup muhakeme altına alınan yüksek düşünceli ve idealist gençlerin pek mânâsız ve lüzumsuz olan muhakemesi 6 Haziranda apansızın nihayete ermiştir. Başlamasıyla bitmesi bir olan işbu «büyük» ve gürültülü «hıyanet-i vataniyye» davasının, temiz vicdanlı ve yüksek bir mefkûre sahibi gençlerin kabahatsiz olduklarını tanımak suretiyle sona varması, İstanbul'un dalkavuk yaratılışlı ve efendisine yaranmak için etrafında dolaşıp hiç durmadan kuyruk sallayan ve lüzumlu lüzumsuz her rastgeldiğine havlayıp cavlayan amud-fikarisiz bir takım gazeteci tas-

laklarının ağzını açık bırakmıştır. Bu zavallılar eğer muhakeme bu suretle bitmemiş olsaydı işçi ve köylü halkın kurtuluş hareketini sosyalizm ve komünizmi lekelemek için acaba daha kimbilir ne kadar uydurmalar ve hayvancasına iftira ve tahkirlerde bulunacaktılar.

Komünistliği, insanlık âlemi bugün yuvarlanmakta bulunduğu maddî ve manevî sukut uçurumundan kurtaracak biricik bir yol gibi kabul ederek dünyanın bugünkü bozuk ve cebre dayanan tertibine karşı savaş yapmak cesaretini gösteren arkadaşları muhakeme edecek olan mahkemenin ilk celseleri «maznunların» hüviyetlerini —adlarını, yaşlarını, nereli olduklarını ve ne işle uğraşmakta bulunduklarını tahkikle geçmiştir. Bundan sonra asıl muhakemeye geçilerek İstanbul Bidayet Müddeiumumisi İsmail Beyin iddianamesi okunmuştur.

İddianamede Sadreddin Celâl, Sefik Hüsnü, Cevat, Kâzım, Hasan, Âli, Sâmih, Yakup, Ginzberg, Sarafim, Vasili Kopulos, Kondüktör Karabet (veyahut Hayrebet), Nâmık İsmail, Nezir Kaptan, Agop, Karabet, Bedros, Cevdet, Ahmet Celâl, Hüseyin Vâsıf, Hâşim, Eczacı Galip, Hasan İbrahim Bey ve Efendilerin 1919 senesinden beri Türkiye'de komünizmi neşr ve tamim etmeye çalışıp bu maksatla (Türkiye Komünist Partisi) ve (Türkiye Komünist Gençler Birliği) adlarıyla gizli cemiyetler meydana getirdikleri, bu seneki Bir Mayıs İşçi Bayramı münasebetiyle sahte adreslerle binlerce beyannameler çıkarıp bu beyannamelerde işçi saltanatından açıktan açığa bahsettikleri, komünist ileri gelirlerini zindanlara atan Türk burjuvazyasına karşı işçileri savaşa çağırdıkları ve en nihayet bugünkü hükûmetin şeklini değiştirerek yerine bir komünist hükûmeti getirilmesine çalıştıkları zikr olunduktan sonra, hiyanet-i Vataniyye Kanununun 1, 2 ve 3 üncü maddelerine göre muhakeme edilerek lâzım gelen ceza ile cezalandırılmaları istenilmektedir. Müddeiumuminin işbu iddianamesi zabıt kâtibi tarafından okunduktan sonra, müddeiumumî muavini Refet Bey söz alarak iddianâme hakkında bazı izahat vermiştir. Refet Bey izahatında: Maznun arkadaşların «bugünkü içtimaî teşkilât ve nizamı bozmak için çalışan Garptaki bazı cemiyet ve kongrelere gittiklerinden ve onlarla bağlantıları olduğundan, bugünkü kanunların aksine birçok esasları hâvî bulunan komünistlik mesleğini memlekette neşr ve tamîme alıştıklarından, Bulgaristan ve Rusya'-

dan getirttikleri birçok eserleri ve gazeteleri ahali arasında dağıtmakta olduklarından bahsetmiş ve işbu «kabahatlerden» dolayı muhakeme edilmelerini istemiştir. Müddeiumumî muavini kabahatlilerin kabahatlerini sayarken, Tüccardan Ahmet Celâl Efendinin sahip olduğu motorlu kayık vasıtasıyla Rusya'dan çeşit gazete ve kitaplar taşımakta olduğunu ve motoru idare eden bir kaptanın aynı maksada hizmet etmiş bulunduğunu, matbaasında komünistlerin beyannamesini basıp altına 'Sofya'da basılmıştır' işaretini koyan Matbaacı Agop ile bu işte aracılık yapan Hayrebet ve Bedros'un da kabahatli bulunduklarını söylemiştir.

Bundan sonra, *Aydınlık* risalesinin yazıcılarından Cevdet Beyin vekili ve mahkemenin sabık reisi avukat Cemil Bey söz alarak, müvekkili Cevdet Beyin ve arkadaşlarının kabahat teşkil edecek hiç bir hareketleri olmadığını ve binaenaleyh mahkeme neticesinde tamamiyle berat kazanacaklarından emin bulunduğunu söyledikten sonra, hıyanet-i vataniyye kanununun, 12'nci maddesi İstanbul'da tatbik edilmediği için, İstanbul için kuvvette olamıyacağını ileri sürmüş ve mahkemenin işbu kanuna istinad etmemesini istemiştir. Bahsi geçen 12'nci madde, Hiyanet-i Vataniyye Kanununun, usulü vechile gazetelerle ilânından başka ayrıca mahalle ve köy hey'et-i ihtiyariyyelerinin nahiye, kaza, sancak ve vilâyet merkezlerine çağırılarak kendilerine tebliğini ve bu tebliğin icrâ olunduğuna dair protokol tutulmasını emretmektedir.

Cemil Bey Kırk Kilise ve Edirne'de de böyle 12 dava açıldığını, fakat mesele Meclis-i âliye gittiği zaman, Hıyanet-i Vataniyye kanununun, işgal altındaki yerlerde 12 inci madde mucibince ilân ve ahaliye tebliğ edilmediği için, kuvvette olamıyacağı hususunda karar kılındığını söylemiş ve maznunların işbu kanuna istinaden mahbus tutulmaları gayrı kanûnî olduğunu ileri sürmüştür.

Cemil Beyden sonra, Ahmet Celâl Beyin avukatı Muslihiddin Adil Bey ayağa kalkarak şöyle demiştir:

Arkadaşımın fikirlerine iştirak ederim. İşbu kanunu yapanlar, onun, halkın hukuk-i umumiyyesine dokunduğunu düşünerek birer birer herkese bildirilmesi usulünü kabul etmişlerdir. Efrâdın hukukuna dokunan resmiyetler yapılmamış ve bu hususta lâzım gelen protokoller tutulmamış veya muhafaza olunmamışsa, o halde bu kanun burada kuvvette

olmayan bir kanundur. Bizi kanunsuz muhakeme edemezsiniz! Bundan sonra müddeiumumî muavini 12 inci madde ahkâmının İstanbul'da icrâ olunup olunmadığının İstanbul valiliğinden acele ile sorulmasını teklif etmiş ve teklifi mahkeme tarafından kabul olunarak, vilâyetten cevabın Salı günü verileceği telefonla bildirilmesi üzerine, muhakeme 6 Haziran Çarşamba gününe bırakılmıştır.

İstanbul'da «Vatana Hıyanet Kanunu» Kuvvette Değildir

Komünistler Serbesttir.

6 Haziran Çarşamba günü mahkemenin sâmi'lere mahsus kısmı birçok erkek ve kadın sesleyiciler, anneler, kardeşler ve dostlarla hınca hınç dolmuştu. Herkes vilâyetten gelen cevabı ve mahkemenin alacağı kararı büyük bir sabırsızlıkla beklemekte idi.

Mahkeme Arapzade Behçet Beyin reisliği altında işine başlamıştır. Zabıt kâtibi vilâyetten gelen tezkerede '12'inci maddede zikr olunan tebliğin yapıldığına dair vilâyette bir kayda rast gelinmediği ve kanunun yalnız vilâyet gazetesinin 28 Kânunuevvel ve bir numaralı nüshasında neşr olunduğu' bildirilmektedir. Bunun üzerine müddeiumumî muavini Refet Bey gazete ile ilânın kâfi olduğunu iddia ve mahkemeye başlanmasını istemişse de, Hasan Âli ve diğer dört arkadaşının vekili İrfan Emin Bey söz alarak 12'nci maddenin çok açık olduğu ve 14'üncü maddenin ise, kanunun ahaliye «ilân ve tebliğden» 48 saat sonra kuvvette olabileceği hususlarını ileri sürmüştür.

Onun arkasından Muslihiddin Âdil Bey söz alarak, vilâyetten gelen cevabın geçen defaki iddialarını tamamiyle teyîd ve tasdik ettiğini ve binaenaleyh vatana hıyanet kanununun İstanbul için kuvvette olamıyacağını ve kuvvette olmayan bir kanunla maznunların muhakeme olunamıyacağını söylemiş ve nihayette maznunlar hakkında mahkemece verilen mevkufiyet (hapis) kararının geri alınıp mahbusların derhal serbest bırakılmasını istemiştir.

Muslihiddin Âdil Bey'den sonra Ahmet Mağmûmî Bey de aynı meâlde müdafaada bulunmuş ve badehu mahkeme heyeti müzakere odasına geçmiştir.

Mahkeme âzâsının içeriki odada müzakerede bulunduğu esnada, salonu dolduran kalaba halk büyük bir sabırsızlık ve heyecanlı intizar dakikaları geçirmekte bulunmuştur.

Mahkeme heyeti en nihayet kararını alarak salona çıkmış ve şu mealdeki kararını okumuştur:

'Hıyanet-i vataniyye kanununun 12'nci maddesi ahkâmı İstanbul'da tatbik olunmadığı ve 14'üncü madde ise işbu ahkâm tatbik olunmadıkça kanunun kuvvete giremiyeceğini emrettiği cihetle işbu kanunun İstanbul'da mer'îyül-icrâ olunamıyacağına, «vatana hıyanet» kabahatiyle müddeiumumilikten gönderilen maznunların mahkememizce muhakemelerine kanunca cevâz bulunmadığına, aynı kanunun beşinci maddesi mucibince tarafımızdan verilmiş olan tevkif (hapis) tezkerelerinin hükmü olmadığına ve evrakın müddeiumumiliğe çevrilmesine vicâhen ve müttefiken karar verildi.'

Mahkemenin işbu kararı okunur okunmaz salon, uzun bir merak ve intizarla sinirleri gerilmiş olan halkın şiddetli alkışları ile çınlamıştır.

Celse nihayetinde mahkemece yazılan tahliye (serbest bırakılma) tezkereleri tevkifhane müdürüne gönderilmiş ve bütün maznunlar aynı gün tamamiyle serbest bırakılmışlardır.

Muhakeme evrakı İstanbul Birinci Müstantiki Şevket Beye gönderilerek maznunların Ceza Kanunu mucibince muhakemelerini icap ettirecek bir kabahatleri olup olmadığı tahkik ve tetkik olunacakmış. Türkiye burjuvazyasının Türk komünistlerini kovalamak meselesinde bu kadar çabuk bir surette soldan geri ederek yelkenleri aşağı indirmesi, onun daha başlangıçta ne kadar haksız olarak ve kanuna istinad etmeksizin işe başladığını isbat etmektedir. 'Vatana hıyanet kanununun İstanbul'da kuvvette olmadığı' meselesinin, komünistlerin salınmasını icap ettiren hakiki sebeplere kapak vurmaktan başka bir mânâsı olmadığına bizim şüphemiz yoktur.

Biz bu hususiaki düşüncelerimizi gelecek nüshamızdaki «Ankara ve Komünizm» makalesinin iki kısmında izah edeceğiz.»

*
**

III/33'üncü sayıda (22 Haziran 1923), N(âzım). H(ikmet).' in «Yeni Sanat» şiiri aktarılmaktadır.

III/34'üncü sayı 29 Haziran 1923 tarihini taşımakla birlikte, gazetenin bir köşesine sıkıştırılan bir nottan, Sansür'de bekletilerek ancak 11 Temmuz'da yayımlandığı anlaşılmaktadır. İlk sayfanın yarıya yakınını kapsayan bir yazı tümüyle çıkartılmış ve yeri boş bırakılmıştır. Aynı sayıda R(agıp?). imzalı «Gençlere Hitap» diye bir yazı ve «Lozan Konferansı»nın «artık kabak tadı vermeğe başladı»ğından yakınan bir haber vardır.

III/35'inci sayıda (20 Temmuz 1923) «Sovyet Rusyası ve İslâm Âlemi» başlığı altında, komünist-olmayan bir örgütün, «Avrupa Rusyası ve Sibirya Müslümanlarının Merkezî Şer'iye İdaresi»nin reisi Ziyaeddin Fahrettin ve ulemâdan üç âzâ imzalı, «Dünyanın Bütün Memleketlerinde Yaşamakta Olan Müslüman Kardeşlere Umumî Beyanname»si verilmektedir. Bu bildiride, 400 milyon Müslümana Türkiye'nin zaferinin «sebeplerinden birisi Sovyet Rusyasının Türkiye'ye arka çıkması» olduğu hatırlatılmakta ve teşekkür borçları vurgulanmaktadır. Aynı sayının «Kısm-ı Haricî»sinde yine «Lozan Konferansı» haberleri yer almaktadır. Ayrıca, barış sağlanamazsa Türk milletinin «tekrar silâha sarılmak mecburiyetinde kalabileceği»ni belirten «Mustafa Kemal Paşanın Beyannamesi» özetlenmektedir.

III/36'ncı sayı (27 Temmuz 1923), İstanbul'daki sol çevreler üstündeki baskının bir örneğini veriyor:

«Türkiye'de Masuniyet-i Şahsiye

Vakit gazetesinde yazıldığına göre, Bir Mayıs hazırlıkları münasebetiyle tevkif ve Divan-ı Harbe sevk olunduktan sonra serbest bırakılan Komünist Kâzım Yoldaş birkaç gün evvel Samsun'a doğru yola çıkmak üzere iken polis tarafından yoldan çevrilmiştir.»

Aynı sayıda, imtiyazı Alman bankalarının elinde bulunan Anadolu (Bağdat) Demiryolunun bir İngiliz-Alman Konsorsiyumunun eline geçtiği bildiriliyor. Daha sonra, şu havadis yer almakta:

«Türkiye'de Bir Mayıs

Adapazarı'nda Bir Mayıs, İmalât-ı Harbiye işçi arkadaşlarımızın gayretiyle hakiki bir surette tesit edilmiştir. Nüma-

yişten sonra toplanan işçi ve halk kitlesi müteaddit arkadaşlarımızın âteşin nutuklarını dinlemiş, bilhassa 'İşçi' namındaki bir piyesi alkışlar arasında seyretmişlerdir. Bu senenin en şayan-ı dikkat vak'asını bu piyes ve Adapazarı'ndaki bu hareket teşkil etmiştir.

'İşçi' piyesi mevzu itibarıyla sekiz saat iş ve intihabatta amelenin vaziyetini müdafaa ediyor. Bu ufak tiyatro kemal-i muvaffakiyetle ve pek çok yerleri alkışlarla kesilerek devam etti. Seyircileri teşkil eden azîm kitle: İmalât-ı Harbiye işçileri, tren işçileri, köylüler, ahali ve heyet-i askeriye idi. «Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz» cümlesini hâvi bir büyük bayrak bütün bu kalabalığın üstünde dalgalanıyordu.

Evvelâ bütün hâzirun muzikanın (İstiklâl Marşı)nı kâimen dinlediler. Biraz sonra sahnede serapa kızıllar giyinmiş bir küçük yavru göründü. *Aydınlık*'ın 1 Mayıs nüshasında intişar eden Yaşar Nezihe Yoldaşın «Bir Mayıs İçin» unvanlı şiirini bütün işçi ve halk kitlelerine karşı bağırarak okudu.

Şimdi sahnenin perdesi kalkmıştı. İşçi ve çiftçi ittihadının timsali çekiç ve orak kızıl güneşin ateşin şuaları arasında parlıyordu. Bir grup genç işçi sahnede göründü. Bu esnada muzika 'Enternasyonal Marşı'nı çalmağa başlamıştı. Bütün hâzirun ayağa kalktılar. Bir alkış tufanı işçi saflarından erkân-ı askeriye grubuna kadar uzadı. Marş nihayete kadar büyük bir vecd ve iştiyakla dinlendi.

Tiyatro epey sürmüştü. Son perde gayet heyecanlı bitti. Örsünün başında bir demirciyi temsil eden genç sanatkâr bağırıyordu:

'— Biz reyimizi bize vereceğiz. İşçi ve köylünün menafiini müdafaa edenlere vereceğiz.'

Şimdi artık bütün arkadaşlar besteledikleri 'Karl Marks' türküsünü söylüyorlar:

Senin çizdiğin izde
Geliyoruz arkandan

teraneleriyle büyük insanın namını tebcil ve gittikleri yolu işaret ediyorlardı.»

Elimizdeki koleksiyonun (ve muhtemelen, gerçekte de *Ziya*'nın) son sayısı (III/37: 3 Ağustos 1923), «Lozan Sulhü»nü haber vermekle başlıyor. Ayrıca, Rusya'nın «Boğazlar Mu-

kavelesini ileride değiştirilmesini istemek hakkı bâki kalmak şartıyla» imzalayacağı belirtiliyor. Bu sayı, «Türkiye'de Sulh Şenliği»ni de anlatmaktadır: 23 Temmuz Hürriyet Bayramının ertesi günü hem Kurban Bayramı hem de barış kutlanmıştır. Ayrıca, Ankara'daki yeni Rus mümessili Suriç Yoldaşın Lozan sulhü hakkındaki beyanatıyla yine yeni Azerbaycan (Kafkas Hükûmetleri) Sefiri Mahmut Yoldaşın Haziran ortalarında Paris'teyken *Echo de l'Orient* gazetesine verdiği demeç aktarılmaktadır.

VII. TKP'NİN YURTDIŞINDAKİ BAŞKA ETKİNLİKLERİ

İlk bölümlerde, Mustafa Suphi'den sonra Türk solcularının 1921-22 yıllarında Sovyetler Birliği'ndeki etkinlikleriyle ilgili birtakım belgeler görmüştük. Burada da, aynı çevrenin gençlik, işçi örgütleri ve eğitim kuruluşlarıyla ilgili 1923-24 yıllarına kadar uzanan çalışmalarının bazı izlerini sunacağız.

KUTV (Doğu Emekçilerinin Komünist Üniversitesi), başlıbaşına irdelenmek gerekir. Bu kurum ve Türkiye'den gidip orada eğitilenler hakkındaki bilgilerimiz, hâlâ hayli eksik. Yine de bu konuyu ayrı bir yazıda işlemeyi umuyorum.

1. TÜRKİYE KOMÜNİST GENÇLER BİRLİĞİ

TSA 1908-1925 adlı kitabımda, TKGB ile ilgili pek az bilgi vardır.

Bunların ilki, (merhum Kerim Sadi'den) Şark Halkları Kurultayı sırasında Baku'da bir de «Şark Gençlerinin Kongresi» toplandığı ve bundan sonra, herhalde TKP 1. Kongresince seçilen «TKGB Teşkilât Bürosu»nun, 1920 Kasımında Baku'da Gençler Dünyası diye bir dergi çıkardığıdır (s. 217/dn. 208). İkincisi, (S. Velikov'dan) Dr. Şefik Hüsnü Değmer (Mazhar takma adıyla) 1922'de Bulgaristan KP Kongresinde kardeş parti temsilcisi olarak Sofya'ya giderken, onun yanısıra TKGB temsilcisi «İsmail Hakkı»nın da BKGB toplantısına katıldığıdır, (s. 330/dn. 44).

Üçüncüsü, Komintern'in 4. Kongresinde, THİF adına TBMM Hükûmetine karşı yayımlanan protesto bildirisinin altındaki imzalardan birinin de, «Türkiye Komünist Gençler İttifakı İhzarî Bürosu'ndan Nedim» (?) olduğudur (s. 272/dn. 256).

Dördüncüsü, (F. Tevetoğlu'dan) İstanbul Valiliğinin Dahiliye Vekâletine 26 Mayıs 1923 tarihli yazısına göre: TKGB Askerî Tıbbiye ve Sanayi talebeleriyle aydın işçiler arasında örgütlenmiştir. Örgütün genel sekreteri [Ali] Cevdet, [yönetim kurulu] üyeleri Hasan Âli, Galip, Vasıf ve Sâmih beylerdir (s. 328/dn. 43).

TKGB için ayrıca Şişmanov raporuna bakınız: Türkiye basımı, s. 122-23. Bu kaynakta örgütün kuruluş tarihi 4 Eylül 1921 olarak veriliyor.

Anlaşılan, bütün KP'ler gibi, TKP tarafından da bir yan örgüt olarak Gençler Birliği kurulmuştur. Moskova'daki Merkezî Devrim Müzesi'nde TKGB ile ilgili beş belge bulunmaktadır. Bunlar, Türkiye'ye gönderilmek üzere, Moskova'da Ali Cevdet ve (akrabası) Hasan Âli (Ediz)'ce hazırlanmış olmalıdır.

1. Önü-arkası elyazısıyla, teksir edilmiş, tek yapraktan ibaret *Tahkikat Varakası*, yani Rusların «anket» dedikleri, bildirim formüleri. Bunlardan 30220/8 numarada (a) ve (b) diye kayıtlı (birbirinden küçük farkları olan) iki tane vardır.

Formüllerin birer yanı (kesilmek içinmiş gibi) nokta nokta ayrılmıştır. Burada :

« ... Teşkilâtı
Seri ——
Sıra No ——
Tarih:
Tarih-i vürudu: » yazmaktadır.

Başka bir dilden çevrilmişe benzeyen bildirimin soruları aynen şöyledir:

«1 — İsim ve Şöhretiniz Milliyetiniz
2 — Yaşınız Erkek veya kız mısınız
3 — Hangi işle meşgulsünüz (rençber, işçi, memur, talebe)?
4 — Sanatınız nedir?
5 — Ne zamandan beri çalışıyorsunuz?
6 — Ne kadar maaş alıyorsunuz?
7 — Adresiniz, nerede ikamet ediyorsunuz?
8 — Çalıştığınız yerin adresi?
9 — Geceleri çalışıyor musunuz?
Kaç saat çalışıyorsunuz?
10 — Bunun için fazla ücret alıyor musunuz?
11 — Okumak yazmak bilir misiniz?

(sayfa 2)

12 — Tahsil dereceniz?
13 — Nerede ve ne kadar okudunuz?
14 — Daha okumak ister misiniz?
15 — Amele birliklerinde âzâ mısınız?
Ne vakit girdiniz?
16 — Hangi birliktesiniz [ötekinde: Hangi birlikte çalışıyorsunuz]?
17 — Fabrika, imalâthane veya kumpanyalarda âzâ mısınız?
Ne vakit girdiniz?
18 — Fırkaya dahil misiniz?
19 — Komünist Gençler Birliği'nde âzâ mısınız?
20 — Boş zamanlarınızı neyle geçiriyorsunuz?
21 — Askerlikle alâkanız var mıdır?

22 — Malûl müsünüz?
23 — Gençler Birliği'nde ne iş görebilirsiniz?
Tarih ..... İmza .....
Mülâhazat .....»

2. Süreli yayın organı *Zincirbend Gençlik*'in bir buçuk sayısı. 30220/10 numarada kayıtlı, 40 x 25 cm. boyunda, 8 sayfalık bir dergi:

Sene 1, Sayı 5, 15 Ağustos 1922. Arap harfli elyazısıyla teksir edilmiş.

Başlık ve mottoların yanlarında Fransızcaları var: *La Jeunesses en chainée* gibi.

Resim ve karikatürler de var. Örneğin ilk sayfada bir kitap açılmış, sol sayfada 19. Asır: Burjuva Hayatının Ölümü; sağ sayfada 20. Asır: İşçi Hayatının Doğuşu yazılı. İkinci sayfada TKGB'ne Komünist Gençler Beynelmileli Kâtib-i Umumisi Giglere ve Şark Şubesi Müdürü Jebirof'un imzalarını taşıyan bir mektup. TKGB Mensuplarına Gençlik Haftası için Faaliyet Programı, 2. sayfada başlayıp, 3. sayfada devam ediyor. s. 5-6'da Özdemir imzalı edebî bir deneme:
«Karanlıklar... Işıklar!...» Son sayfada bir şiir: «Kızıl Ordu» *(Armée Rouge)*

30220/6 numarada kayıtlı, aynı derginin 7. sayısının içi.
s. 3 : Balkan KGB Nizamnamesi, s. 5 : Propaganda Merkezi.

s. 6 : «Kızıl Fırça» imzalı «Kapitalizm» diye bir karikatür ve KG Enternasyonali'nin «Üçüncü Kongremiz» başlıklı yazısı.

3. Elyazısıyla teksir edilmiş, küçük boyda iki çeviri kitap. 30220/7 numarada kayıtlı *Komünist Gençliği ve Vazifesi.* 22 sayfa.
İç kapakta: Muharriri Rus Federatif Sosyalist Şûrâlar Hükûmeti Reisi Ulyanof Lenin; İkinci Tab'ı 1922 yazılı. Kırmızı renkli dış kapakta «Kızıl Kitaplar» ibaresi var. Rusya'da hazırlandığının bir kanıtı da, çift başlı kartal filigranlı kâğıda basılmış olması.
5224 numarada kayıtlı *21 Madde.* 7 sayfa. «Komünist Enternasyonalnaya duhül için Komünist Fırkaları ve âzâları

tarafından kabul edilmesi icap eden mevad.» «Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz. K. Marks» ve aynı sözlerin Fransızcası yazılı. Kapakta «Kızıl Kitaplardan — 1923 Şubat — TKGB Bürosu» ibareleri var.

*
**

2. «OSMANLICA» KIZIL ŞARK

Kızıl Şark dergisini, çağdaş Türk okuyucusuna ilk kez Fethi Tevetoğlu tanıtmıştı: «(Kızıl Şark) Mecmuası'nın Yayınları ve Vâlâ Nureddin — Ahmet Cevad» *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faâliyetler: 1910-1960,* s. 363-77. Tevetoğlu, (eski Başkırdistan cumhurbaşkanı) merhum profesör Zeki Velidî Togan'ın özel kütüphanesinde ilk sayısını bulduğu bu 84 sayfalık dergi için, «Yazarlarının kadrosundan, yazılarından ve kullanılan belgelerden anlaşıldığına göre, ... bu baskısı, bilhassa Türkiye ve Azerbaycan Türkleri için hazırlanmıştır» diyordu. Söz konusu kaynağın bizim için en önemli yanı, «TBMM Hükûmetine karşı THİF'nın Protestosu»na yer verişiydi. Yalnız bu bildirinin altındaki imzalarda, ısrarla «Komünist Enternasyonalinin 3. Kongresi» denilmesi dikkatimi çekmişti. Kitabımda, bunun «3. değil, 4. kongre» olduğunu belirtmiştim: s. 274/dn. 256.

Moskova'daki Lenin Kütüphanesi'nde ise, ZV 15-J/18 numaraya kayıtlı, 48 sayfalık bir Türkçe *Kızıl Şark* ile sayısına rastlayınca, hayli şaşırdım. Sonra Baku'daki KP Arşivi'nin kütüphanesinde, başka bir Türkçe (Azerbaycan dilinde?) 1. sayısıyla 2-3. ortak sayısını gördüm ve anladım ki, Tevetoğlu'nun yararlandığı, bu Azerbaycan dilinde *Kızıl Şark*'tır. Demek, *Kızıl Şark,* bugünkü *Barış ve Sosyalizm Problemleri* gibi çeşitli dillerde birtakım farklarla ayrı versiyonları olan bir yayın organıdır.

«Osmanlı» dilindeki *Kızıl Şark*'ın ilk sayıdan sonra çıktığını sanmıyorum; Azerbaycan dilinde 2-3. ortak sayısının dışında, başka lehçelerde (örneğin, Tatar dilinde) birkaç sayı daha devam etmiş olabilir.

Gördüğüm her iki 1. sayıda da, Tevetoğlu'nun yanlış olarak «4»ü «3» okuduğunu saptadım. Kullanılan hurufatta «4» rakamı (bazı eski saatlerde olduğu gibi) Arapça «3»e benziyor; ama yazar, öteki «3»lere dikkat etseydi, bu hatayı dü-

mezdi. Onun kitabındaki Bakû *Kızıl Şark*'ıyla karşılaştırılması için, Moskova *Kızıl Şark*'ının kapağını ve içindekileri veriyorum:

(ön-dış kapak) Bütün Dünya Emekçileri Birleşiniz.

KIZIL ŞARK
(Osmanlı Dilinde)
İçtimaî-İktisadî Türkçe Mecmuadır
Sayı 1, Ayda Bir Çıkar
RSFSR Millî İşler Halk Komiserliği Şark Neşriyatı
Moskova 1922 (Teşrinisâni)

(ön-iç kapak) «Bu Sayıda» (içindekiler)
(arka-iç kapak) ön-dış kapağın aynen Rusça çevirisi: *Krasnıy Vostok*...
(arka-dış kapak) Fiyatı 2 Milyon Ruble
[Sovyetler enflasyon yüzünden, 1922 sonlarında paralarından iki sıfır, 1923'teyse dört sıfır daha atmışlar.]

(s. 1) «Enternasyonal Marşı»
(s. 2—3) Heyet-i Tahririye, Moskova 25 Teşrinisâni, 1922 sene.
(s. 3—7) Lenin, Türkçeleştiren — Ay Demir Şevket, «Rusya'da Teşrinievvel İnkılâbı»
(s. 7—8) Stalin, Tercüme eden — İdris, «Teşrinievvel İnkılâbı ve Rus Komünistlerinin Milliyetler Siyaseti»
(s. 9—11) Mihail Pavloviç'ten tercüme, «Üçüncü Enternasyonal ve Şark»
(s. 12—13) Z. Nuşirvanov, «Komünist Enternasyonal'in Dördüncü Kongresi»
(s. 13—21) J. Zinovyev, «Komünist Enternasyonal ve Beynelmilel Sendika Teşkilâtı (Amsterdam Sarı Enternasyonaline Karşı Mücadele)»
(s 21—24) Halit Rıfkı, «Sultanlık Etrafında»
(s. 24—29) Ziynetullah Nuşirvan, «Türkiye'de Hilâfet ve Şekl-i Hükûmet Meselesinin Son Tekâmül Safhaları» Moskova, Luks [Oteli], 30 Eylül 1922
(s. 29—31) Şerif Manatov, «Sultanlık Nihayet Yıkıldı» Moskova, 10.11.1922

(s. 31—33) M. Pokrovski (iktibasen Türkçeleştiren Az-İl), «İstanbul Etrafında»
(s. 33—35) Karl Marks ve Hayatı
(s. 35—37) Ş.M., «Yakın Şark Etrafında»
(s. 37—38) Hayırhah, «Kör Siyaset»
(s. 38—39) «TBMM Hükûmetine Karşı THİF'nin Protestosu»
(s. 39—45) «Komünist Hükûmette Aile» (A. Kollontay Yoldaştan tercüme edilmiştir, — Cemile Nuşirvan), «Aile ve Kadınların Ücretli Mesaisi»
(s. 46—47) «Kitabiyat»

Kızıl Şark gibi, Profintern'in Türkçe yayınlarının hazırlanmasında da önemli bir rol oynayan Ziynetullah Nuşirvan, eşi Cemile Hanım ve çocuklarıyla.

3. PROFİNTERN'İN TÜRKÇE İKİ YAYINI

Moskova'daki Lenin Kütüphanesi'nde Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin (Profintern) Türkçe iki yayını bulunmaktadır:

ZB 15-5/89 numarada kayıtlı: *Kırmızı Meslekdaş Birliği Enternasyonali'nin Faaliyet Programı,* Yazan: A. Lozovski, Türkçeleştiren: Z.N. [Ziynetullah Nuşirvanov]'un taht-ı idaresinde L.S. [Lâtif Safa]
«Kırmızı Meslekdaş Birlikleri Enternasyonali Türkçe Kütüphanesinden: 1»
24 cm. boyunda olan bu kitap 160 sayfadır.

ZV 15-8/344 numarada kayıtlı: *İnkılâpçı Meslekdaş Birliği Enternasyonali'nin İkinci Beynelmilel Kongresinin Kararları* (iç kapakta: Evamir ve Mukarreratı) *19 Teşrinisâni — 2 Kânunuevvel 1922.*
«Z.N. taht-ı idaresinde Türkçeleştiren (iç kapakta: Rusçadan mütercimi) : Lâtif Safa.
«K.M.B.E. Türkçe Kütüphanesi —2—»
Bu kitap da aynı boyda olup 88 sayfadır.
Her iki kitap da 1923 yılında Moskova'daki «Kızıl Şark» (Krasnıy Vostok) Matbaasında basılmıştır. İkinci kitapta tiraj 300 olarak belirtilmiştir.

İlk kitabın arka kapağında, ikincisinde de yinelenen şu ilân yer almaktadır: «K.M.B.E.'nin (Profintern'in) Türkçe Kütüphanesi:
1 — Bu kitap
2 — İnkılâpçı Meslekdaş Birliği Enternasyonali İkinci Beynelmilel Kongresinin Kararları (19 Teşrinisâni — Kânunuevvel 1922)
3 — «Z.N.»m taht-ı idaresinde hazırlanmaktadır.
Diğer Faydalı Eserler:
1 — Türkçe aylık «Kızıl Şark» mecmuası (Z.N.'ın taht-ı idaresinde)
2 — 28-29 Kânunusâni 1921-1922: M. Suphi ve Yoldaşlarının İkinci Yıldönümü (Hey'et-i Tahririye)
3 — «Yeni Hayat» mecmuası: THİF neşriyatından
4 — Komünist Enternasyonalin 21 Şartı: THİF neşriyatından
5 — «Aydınlık» mecmuası. Faydalı ilmî bir mecmua.

İkinci kitabın s. 88'inde Z.N. imzalı bir «İtizar ve Tashih» vardır. Konuştuğu şive (Tatarca?) Osmanlı Türkçesiyle uyuşmayan çevirmenin elinden çıktığı haliyle, kendisi düzeltmeden basılan ilk formalar için özür dilemektedir. Daha ilginci, ilk kitapta (s. 153 vd.) yine Ziynetullah Nuşirvanov tarafından hazırlanmışa benzeyen, «Profintern'in Faaliyet Programı kitabına küçük bir ilâve: Istılahat Lûgatçesi»dir. Bu sözlükte: Profintern, Komünist Enternasyonal, Amsterdam Enternasyonali, Reformizm, Oportünizm, Anarşizm, Diktatura ve Sendika» terimleri açıklanıyor. «Komünist Enternasyonal» maddesinde de şöyle bir not vardır (s. 154):

«Komintern'in Türkiye'deki 'müfreze'si 'Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'dır.

THİF kendisinin teşkil tarihi olan 1920 senesi 14 Haziranından beri Komünist Enternasyonali Kongrelerine murahhasları vasıtasıyla iştirak etmektedir. Komünist Enternasyonal'in Nizamnamesi, THİF tarafından 'Komünist Enternasyonalinin 21 Şartnamesi' ünvanıyla çıkarılan risalede gösterilmektedir. Bu Enternasyonal hakkında daha çok malûmat almak isteyenler 'THİF nın Beyanname, Program ve Nizamnamesi'ni ve mezkûr fırka tarafından neşredilerek 1922 senesinin sonlarında Ankara hükûmeti tarafmdan kapatılan 'Yeni Hayat" mecmua koleksiyonundaki tezlerini okumalıdırlar.»

*
**

4. SOFYADAN (?) 1 MAYIS SESLENİŞİ

Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası *(Aydınlık* çevresi), Ankara hükûmetinden ilk darbeyi, 1 Mayıs 1923'te dağıtılan bir beyanname dolayısıyla yemiştir (bak. TSA 1908-1925, s. 325 vd.). Aslî ve fer'î fâil olarak 20 kişi hakkında Hiyanet-i Vataniye Kanunu uyarınca dâvâ açılmasına yol açan bu bildirinin bir nüshasını, Moskova'daki Merkezî Devrim Müzesi'nde buldum (kayıt no. 1338/17). Çevrimyazısını sunuyorum.

Hiyanet-i Vataniye Kanunu, İstanbul'da 12. maddesinde öngörülen özel törenle ilan edilerek yürürlüğe konulmamış olduğu için, sanıkların beraatıyla sonuçlanan bu dâvânın iddianamesinde, Savcı hiyanet-i vataniye cürmüne fer'an zi-

methal olanlar arasındaki Matbaacı Agop Efendi hakkında, «isyanı tazammun eden beyannameyi matbaasında tab' ve zirine mahall-i tab'ını Sofya göstermek suretiyle» suça yardım ettiğini ileri sürmekteydi (Tevetoğlu, s. 96). Öte yandan, Savcının sanısı doğru olmayıp, bu bildirinin gerçekten Sofya'da basılarak motorla Türkiye'ye getirilmiş olması da mümkündür.

İşçi Yoldaş!

Bütün dünya işçi cemiyetleri ve işçileri otuzdördüncü (1 Mayıs) günü için hazırlanıyorlar, çünkü Bir Mayıs bütün dünya işçilerinin seferberlik günüdür.

Bir Mayısta, dünyanın bütün memleketlerinde şimendüferler, tramvaylar, vapurlar, posta ve telgraflar ve sair bütün vesait-i nakliye duracak. Fabrikalar, imalâthaneler, maden ocakları, hasılı hiçbir müessese işlemeyecek. İşçiler, işçi kuvvetinin ne büyük bir kuvvet olduğunu her sene olduğu gibi bu sene de bütün sermayedarlık âlemine gösterecektir. Evet, kol ve dimağ kuvvetiyle sermayedar hesabına çalışan herşey duracak, hatta küçük memurlar, muallimler işlerini bırakacaklar. Bu muazzam işçi orduları kızıl bayraklarla nümayişlerde bulunacaklardır. Bu suretle kendilerinin büyüklüğünü ve bütün dünya işçileri arasındaki kardeşlik ve tesanüt duygularını şiddetle hissedecekler... Hak, adalet ve insanlık düşmanı olan hazır yiyici ve kan emici burjuva hükûmetleri ve yardakçıları anlayacaklardır.

Türkiyeli İşçi Yoldaş!

Senin vaziyetin bütün diğer memleket işçilerinden daha fena, daha fecidir. En kötü şerait içinde, bir lokma ekmek parçası mukabilinde her gün on, oniki saat çalışmıyor musun?...

Patronların, kumpanyaların tahkirlerine ve keyfî muamelelerine maruz kalan, en ufak bir hakkını istemek için sesini çıkardığın zaman kapı dışarı edilen, hastalandığın, sakatlandığın zaman işten çıkarılan, ilâçsız, tedavisiz kalan her yerde pis amele... diye alay edilen, devlet islerine karıştırılmayan, haram yiyici bey, paşa ve ağaların cepleri için yaptıkları harplerde en ileri saflarda merhametsizce kurban edilen sen değil misin?

Öyle ise ayaklar altında çiğnenen haklarımızı almak, kan-

lı burjuvazya zulüm ve soygunculuğuna nihayet vermek için (Bir Mayıs) gününde herşeye rağmen işleri bırakarak, çocuklarımızla, kadınlarımızla muazzam kütleler halinde toplanacağız, nümayiş ve tezahürlerde bulunacağız. Zengin sermayedarlara ve onların mümessili oldukları hükûmetin kulağına bağıracağız.

1 — Sekiz saatlik işgününün kanunen tanınması,
2 — Ücret ve yevmiyelerin asgarî maişet fiyatına tekabülü,
3 — İşsiz işçilere ve küçük memurlara yardım,
4 — Bilhassa işçi ve çiftçi sınıfı ve bütün fakir ve orta halli halkı ezen ağır vergilerin kaldırılması ve bunların yerine sermaye ve varidat üzerine müterakki ve mütezayit bir tek vergi vaz'ı,
5 — İşçiye patron ve kumpanyalar tarafından insanca muamele edilmesi ve işçileri himaye edecek kanunlar vaz'ı,
6 — İntihabatın bir derece[li] olarak icrası ve kadınların da iştiraki,
7 — Bütün dünya işçi sınıfının ve emperyalist devletlerin boyunduruğu altında inleyen şarkın mazlum ve esir milletlerinin yegane müdafaacısı olan Sovyet Rusyası ile hakiki ve devamlı iktisadî ve siyasî ittifak akdi,
8 — İşçilerin çıkarını ve menfaatlerini müdafaa ettikleri için bugün halk hükûmeti (!) zindanlarında çürüyen Komünist arkadaşlarımızın derhal tahliyesi ve Komünist Fırkasının resmen tanınması,
9 — Bir Mayıs gününün İşçi Bayramı olarak resmen tanınması,
10 — Fabrikalardan uzak yerlerde yaşayan işçiler için kolaylık, işçi ve evleri, köyleri, işçi hastahaneleri inşası,
11 — Siyasî ve içtimaî, iktisadî işçi gazetelerinin intişar etmesine mümanaat değil, bilâkis yardım edilmesini, isteyeceğiz.

Cehalet ve sefalet içinde kalmış birçok zavallı arkadaşları tenvir ve himaye etmek ve bu beynelmilel tezahür ve nümayişe büyük kütleler halinde iştirak etmenin lüzumunu anlatmak her şuurlu işçinin vazifesidir. Ta ki; gaddarlık ve zulüm cihetiyle Avrupa burjuvalarından geri kalmayan ve birçok hususlarda onlara taş çıkartan Türkiye'nin haris ve zâlim derebeyleri, ağaları, beyleri ve paşaları, zengin sermayedarları ve onların mümessili olan hükûmet, işçi kuvveti, iş-

çi ittihadı, işçi tesanüdü, işçi kardeşliği, işçi azmi karşısında boyunlarını eğmeye, zulüm ve tegallüplerine nihayet vermeye, işçi hukukunu tanımaya mecbur kalsınlar.

Arkadaşlar!

Kan emici, zengin burjuvalara hakkımızı tanıtmak, onların keyf'î ve zâlimane hareketlerine mâni olmak için kullanacağımız silâhlar, teşkilât, birlik ve mücadeledir. Ancak bu suretledir ki, işçi ve çiftçi sınıfı, sermayedar zulmünden ve esaret boyunduruğundan kurtulabilir ve kurtulacaktır.

Arkadaşlar!

İstanbul'da, Zonguldak'ta, Ankara'da ve diğer şehirlerde işçi rehberi maskesi altında birtakım serseri vicdansızlar vardır ki, bunlar burjuvaların işçi sınıfı içinde casuslarıdır. Onlar burjuvalardan aldıkları paralarla işçileri kandırmak ve burjuvalar hesabına hareket ettirmek için çalışmaktadırlar. Bilhassa son günlerde «Millet Meclisi İntihabı» münasebetiyle sözde Amele Birliği namına gazetelerde beyanatta bulunan Şakir Rasim efendi amelenin siyasetle meşgul olmayacağını, sosyalizm ve komünizm esaslarının memleketimizde kâbil-i tatbik olmadığını ve Gazi Paşa(!)nın ve onun fırkasının amele için istinatgâh olduğunu söylemek cüretinde bulunmuştur. Maktul Hilmi zamanında ve ondan sonra Sosyalist Fırkası'nın başında bulunarak birçok suistimalleri meydana çıkaran ve kuva-yı işgaliye kumandanlarından aldığı emirlerle hareket eden bu hain işçi düşmanı bugün müşterek düşman karşısında birleşmek lüzumunu hisseden işçileri ayırmaya çalışıyor.

Arkadaşlar!

Son senelerin acı tecrübeleri, işçi sınıfının gözünü açmış ve ona hakiki dost ve düşmanlarının kim olduğunu göstermiştir. Bunun için bu hainler, caniyane maksatlarına muvaffak olamayacaklardır.

Bu seneki 1 Mayıs Millet Meclisi için intihap yapıldığı zamana tesadüf ediyor. Bu cihetten Türkiye işçileri için gayet büyük bir ehemmiyeti haizdir. Bütün işçiler artık kendi sınıf benliklerini, sınıf menfaatlerini anlamalı ve bu fırsattan istifade ederek sırf işçi menafiini müdafaa edecek yoldaşları meb'us çıkartmak için mümkün olan herşeyi yapmalıdırlar. Şu hakikat iyice anlaşılmalıdır ki: Bütün diğer burjuva fırka-

ları, Halk Fırkası adını taşıyanlar, hep zenginlerin, beylerin, paşaların ve ağaların menfatlerini müdafa eden ve işçilerin daima sefalet ve esaret altında yaşamalarını isteyen fırkalardır.

İşçi Yoldaş!

Şunu iyi bil ki, bugün senin boynundaki esaret zincirini kırmak senin elindedir. Fakat bunun için herşeyden evvel, başkalarından sana fayda gelmeyeceğini ve yalnız kendi sınıf arkadaşların ile kendini kurtarabileceğini anlayarak, teşkilât yapmak, birleşmek ve gaddar sermayedarlara karşı mücadele etmek lâzımdır.

İşçi Arkadaş!

1 Mayıs günü yaklaşıyor. Hain ve zâlim burjuvalar işçi kuvveti karşısında daha şimdiden titremeye başladılar. Sen de kabiliyetini göster, hiçbir dakika bile kaybetmeden hemen 1 Mayıs yapmaya giden işçi yoldaşlarına iltihak et! İşçi haklarının tanınması ve işçi kurtuluşu 1 Mayısta bütün işçilerin muazzam kütleler halinde nümayiş yapmalarıyla kâbil olacaktır. Hak ve adaletin muzafferiyeti, bütün işçilerin birliğini, ittihadını temin edecektir. İşçi saltanatının kurulması, sınıf mücadelesi sayesinde kâbil olacaktır.

İşçi Arkadaş!

Eğer sen istersen, bu seneki 1 Mayıs bütün Türkiye proletaryası yani işçi sınıfı için yeni ve mesut bir devir açacaktır.

Sen istersen bu seneki 1 Mayıs, Türkiye işçileri ve çiftçilerinin, bütün fakir ve orta halli halkın hukukunun tanındığı bir gün olacaktır.

İşçi Arkadaş! 1 Mayısta hepimiz işlerimizi bırakacağız. Elimizde kızıl bayraklar, kalbimizde kızıl imân, gözümüzde kızıl güneş olduğu halde, büyük kitleler halinde çoluğumuzla, çocuğumuzla, körümüz, topalımızla nümayiş mahallelerine akın akın koşacağız. En gür sesimizle bağıracağız:

Kahrolsun Türkiye'yi ve bütün mazlum milletleri esaret altında bırakmak isteyen garp emperyalistleri! Kahrolsun işçi ve çiftçi sınıfını ezen, komünist rehberlerini zindanlara atan Türkiye burjuvazisi!...

Kahrolsun burjuvalara satılmış hain işçi rehberleri!

Yaşasın işçi teşkilâtları ittihadı ve işçi meb'uslar!...

Yaşasın bütün dünya inkılâbı ve onu hazırlayan 3. Komünist Enternasyonali...

1923
Türkiye Komünistleri

Sofya, «Ziya» Matbaası

*
**

5. KUTV'UN İLK TÜRKÇE YAYINLARINDAN BİRİNDE NÂZIM HİKMET'İN TÜMÜ BİLİNMEYEN BİR ŞİİRİ

Leningrad'daki Saltıkov Şçedrin adına Devlet Halk Hütüphanesi'nde A-Tur/3-271 numarayla kayıtlı, Arap harfleriyle elyazısından teksir edilmiş küçük bir çeviri kitap var. *K. Marks'ın Kıymet Nazariyeleri.* Muharriri: Borhard, Mütercimi: Te-King (?) Küçük boy. 57 sayfa. Yayın yılı 1924, ama yayın yeri belirtilmemiş. Metin, basıncıların «karnıyarık» dedikleri, iki sütun halinde düzenlenmiş. İç sayfalarla aynı tür kâğıttan yapılmış olan kapakta, «Bütün Dünya Proletaryası Birleşiniz!» sözünün altında yürüyen dört-beş işçi resmi çizilmiş.

İşte bu kitapçığın sonunda, şu şiir yer alıyor:

— İlim —

Mukaddime
Hayat — harekettir
Hareket — tezat!
Cemiyet tabiatla gırtlaklaşıyor
Sınıflar güleşiyor sınıflarla...
İşte bu bizim sırtımızda dönen
Bizim oynadığımız sinema şeridinin
Zihnimizin perdesinde ilim denen
Düstur (bir kelime okuyamadım) var
İlim kavgadan doğar
Kavga içindir ilim
—Sınıf Mücadelesi ve İlim—
Sınıflı cemiyetin matbaalarında her gün
Tonlarla basılan kitap:
Felsefe, iktisat, doktorluk, hendese, hesap
ve ilâhir...
Hâkim sınıfın emirber neferleridir.
Hâkim sınıfın mühendisleri
Mahkûm sınıfları yerinden kımıldatmamak için

—Proletaryaya Niçin İlim Lâzımdır?—

Kapitalist cemiyette
İki büyük kuvvet döğüşüyor
1— Sây
2 — Sermaye
Ya alt edecek sâyin kolu sermayeyi
Yahut
Taşlığa düşen bir gaz şişesi gibi tuz buz olacak
Asırlarca asırların omuzunda gelen medeniyet
İşte bunun için bugün
Amele sınıfının boynundaki yük
Asırlarca asırların işinden daha büyük.
Fakat
Çıkacağız bu yükün altından
Elimizde
Asırlarca asırların kavgasından doğan bir ilim var
O bizimdir
Bizim sınıfımızın ilmi
Bizimdir bizim
Marksizm

Nun Ha

Nâzım Hikmet, bu şiirinin ilk bölümünü, *Aydınlık*'ta çıkan «Diyalektik Materyalizme Küçük Bir Methal» başlıklı makalesinin (Sayı 26, Teşrinievvel 1924, s. 681-82) sonuna, bazı değişiklikler yaparak eklemiştir:

Yine Bu Bahse Dair: İlim

Hayat — harekettir!...
Hareket — tezat!...
Cemiyet tabiatın yapışmış gırtlağına
Sınıflar sınıflara çekmiş bıçak!.
İşte bak!
Bu bizim dışımızda dönen
Bizim oynadığımız sinema şeridinin
Beynimizin perdesinde «İlim» denen
Çizgileşmiş resmi var!.
«İlim» kavgadan doğar
Kavga içindir «İlim».

N. H.

Tıpkıbasım ve çevrimyazısını karş. (hazırlayan) Metin İlkin, *Aydınlıkçı Şair — Aydınlıkçı Yazar: Nâzım Hikmet.*

VIII. DAHA ESKİ SOL ÜSTÜNE NOTLAR

Burada aktardığım bilgilerden kimileri, benim daha önce görmüş olmam gereken, ama görmediğim kitaplarla ilgili. Bu durumda, yakaladığı Yahudi'ye «Siz İsa'yı öldürmüşsünüz» diye girişen Subaşı'nın, bu olayın iki bin yıl önce geçtiği itirazına karşılık, «Olsun, ben yeni duydum»undan başka söyleyecek sözüm yok.

1. SOSYALİZMİN OSMANLI TOPLUMUYLA İLGİSİZLİĞİ

Peyami Safa, *Türk İnkılâbına Bakışlar* adlı yapıtında (İstanbul: Kanaat K., 1938), Meşrutiyet döneminde üç önemli akım olan Türkçülerin, İslâmcıların ve Garpçıların anlaştıkları ender noktalardan birinin, sosyalizmin bizim toplumumuz için yabancılığı olduğu görüşünü savunuyor ve bu görüşünü desteklemek için Rıza Tevfik'in bir yazısından uzunca bir alıntı veriyor (s. 38-39):

«Avrupa'da sosyalizm bir mesele-i hakikiyedir. Bizde ismi var; bahsi var; fakat hakikati yok!... Çünkü hayat-ı içtimaiyemizde böyle bir âmilin bilfiil tesiratını hissetmiyoruz. Memleketimiz mükemmel teşkilât-ı sınaiyeye malik ve mazhar bir yer olsaydı, büyük büyük fabrikalarımız bulunup, herbirinde —işine göre— 5.000, 6.000, 38.000 kişilik taburlar teşkil eden muntazam ve mürettep bir amele ordusu çalışsaydı, o vakit bu sınıf-ı mahsusun her türlü hukukunu mevzuubahs ve müdafaa eden sosyalizm, bizim hayat-ı içtimaiyemizde de bir mühim âmil olarak tesirat-ı fiiliye gösterebilirdi ve binaenaleyh, bu, mucib-i endişe bir mesele-i hakikiye olmak üzere telâkki edilebilirdi. Böyle bir işçi ordusunun muntazam çalışması cemaatin deveran-ı hayatına hâdim olduğu gibi, tatil-i eşgal etmesi de o deveranı âni bir sekteye maruz bırakacağı için (hayat memat meselesi) telâkki edilmek lâzım gelirdi. Binaenaleyh azîm ve merkezî birtakım teşkilât-ı sınaiye olmadıkça bir memlekette sosyalizm meselesi olamaz. İhdas edilse de korkmam. O hakiki bir mesele-i içtimaiye değildir. Gazete, yani mübahese meselesi demektir.»
İçtihat, Sayı 92 (6 Şubat 1329/1913).

2. *Mütareke İstanbulu'ndan Bilmediğimiz Sosyalist Adları*

Hilmi Ziya Ülken'in *Posta Yolu* (İstanbul: Şirket-i Mürettebiye M., 1941), edebiyat açısından ne denli zayıf kalsa da, bilgi ve yapı olarak zengin bir romandır. Rahmetli ho-

ca, bunu «İnsan Meddüceziri» adını verdiği büyük bir yapıtın III. Bölümü olarak yayımlamış, öncesini-sonrasını ise bastırmamıştır. Bütün yaşamı boyunca bir arayış içinde olan (ve sonunda bir çeşit İslâm yorumunda karar kılan) Ord. Prof. Ülken bu romanı çıkardığı sıralar marksizme en yakın noktasındaydı. Önceki-sonraki ciltleri yayımlamaması, sonradan görüş değiştirmesiyle ilgili olabilir. Romanın genel kuruluşundan, yapıntı kahramanların dışında, toplumdan söz açılınca sahici adlar kullanıldığı izlenimi alınmaktadır. Dolayısıyla, aşağıdaki parçada anılanların gerçek kişiler olduklarını sanıyor, ama hiçbirini tanımıyorum (s. 37-38) :

«Sirkeci'de bir gün bir sosyalist grub ile tanıştı: Demir, Arif, Azmi ve daha başkaları... Cemiyetleri, mecmuaları vardı. Bir zaman onlara sokuldu. 'Anadolu kımıldanıyor. Bu gençleri memlekete sevk edebilirim' diye düşündü. Meşrutiyetin bütün hareketlerinden ayrı, asıl köke inmek isteyen bu cereyan ona sıcak geldi. Eski komitacı, her çamurdan desti yapılamayacağını pek iyi bildiği halde, bunlar üstünde çok durdu. 'Cahillerden canım yandı. Artık kafalı adam istiyorum' diyordu.» Sonra? Sonra, Hacı Toran adlı bir madrabaz bu gençleri satın almış. Romanın kahramanı, bu olay karşısında, «Herşeyin üstünde yalnız kuvvet var!» yargısını veriyor.

3. *Önemli Bir Doktora Çalışması*

Venezuelalı araştırıcı Demetrio Boersner'in *The Bolsheviks and the National and Colonial Question (1917-1928)* adlı kitabına göndermeler yapıldığını görmüş, ama bu çalışmayı Türkiye'de bulamamıştım. Oniki yıl boyunca Bolşevikler ile Ulusal ve Sömürge Sorunu konusunu işleyen yapıtın bir nüshası Hoover Kurumu'nun Kitaplığında, HX 314 Z7B67 numarada vardır. Cenevre Üniversitesine doktora tezi olarak sunulduktan sonra (No. 106), 1957 yılında Librarie E. Droz tarafından yayımlanan, XV+285 sayfalık bu kitap sekiz bölümden oluşuyor:

I. Ulusal Kurtuluş Hareketleri Sorunu üstüne Marx ve Engels
II. İkinci Enternasyonalde Ulusal ve Sömürge Sorunları
III. 1917'den 1920'ye Bolşeviklik ve Devrimci Ulusçuluk
IV. İkinci ve Dördüncü Kongreler Arasında (1920 22) Komintern ve Ulusal-Sömürge Sorunu

V. Dördüncü ve Beşinci Kongreler Arasında (1922-24) Komintern ve Ulusal - Sömürge Sorunu
VI. 1924'ten 1926'ya Komintern ve Ulusal-Sömürge Sorunu
VII. Komintern ve Çin
VIII. Komintern'in Altıncı Kongresi

Rusça okumayan, ama Sovyetlerce Batı dillerinde yayımlanmış resmî kaynaklardan yararlanan yazarın, bizi ilgilendiren kimi önemli yorumları dikkati çekiyor. Örneğin, ona göre, (s. 98) Bakû Kongresi sırasında, hâlâ, Batı'da hemen devrim olacağı, Doğu'nun da onun izinden ve kapitalist aşamadan geçmeksizin Sovyetleşeceği fikri egemendi. Sonra, Kızılordu'nun Varşova'dan yenilgiyle dönmesinin ardından, Komintern Doğu'ya yavaş yavaş ulusal devrimci gelişmesini tamamlayacak bir alan diye bakmaya ve burjuva milliyetçilerle uzlaşmaya başladı. Boersner, bir başka bağlamda da, Komintern'in Beşinci Kongresindeki Manuilski — Faruk tartışmasına değinmektedir (karş. TSA, s. 349-54 çerçeve: bu takmaad Ali Cevdet'e ait iken, kitabımda yanlış olarak Dr. Şefik Hüsnü Değmer'in diye yazılmıştır). Onca (s. 173), Faruk'un Manuilski'nin eleştirilerine cevabı cevap değildir. Çünkü, Türkiye'de Komünistlerin genç burjuvaziye anti-emperyalist tutumlarında yardım edip kapitalist yapıcılık işlerinde yardım etmemeleri olanaksız bir politika demektir. Örneğin, himayeci ekonomi konusunda çelişkili bir durum kaçınılmaz olacaktır.

4. Solcu Soysallıoğlu'nun Görüşleri

Birinci TBMM'nde Burdur milletvekili olan İsmail Suphi [Soysallıoğlu] Resmî T.K.F. üyelerindendi ve Moskova Büyükelçiliğine atanan Ali Fuat [Cebesoy] Paşa ile birlikte, bu parti adına Rusya'ya gönderilen inceleme kuruluna katılmıştı (bak. TSA, s. 174/dn. 132). Daha önce, yeni yayımlanan *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'ndan okuduğumuza göre (cilt 1, s. 61-62), 3 Temmuz 1920 tarihli bir gizli oturumda, şöyle bir öneri yapmıştır: «...bugün Azerbaycan'da 13 milyon lira mevcuttur ve orada da Bolşeviklik ilân edilmiştir; akça geçmez; bu parayı hükûmetiniz suhuletle elde edebilir... dediler.» Bu zatın, Komünistlik edişinden çeyrek yüzyıl sonra, *Dünya Milletleri ve Bolşevik Rus Politikası* (İstanbul: Ülkü Kitap Yurdu, 1946) diye bir kitap yayınladığını biliyor ve neler söylediğini

merak ediyordum. Türkiye'de her nedense bulamadığım bu kitabı Hoover Kurumu Kitaplığında gördüm (Tur. DK 266 S731). Bolşeviklerin «ahmak ve gâfil Kerenski hükûmetini devirerek yerine geçtikleri zaman zayıf olduklarından ve çözülen Garp Cephesinden geri dönen yüzbinlerce Türk-İslâm askerleri Yeşil Ordu adı ile büyük bir kuvvet teşkil ettiklerinden bunları birer vesile ve suretle dağıtıncaya kadar» Türk ulusal gruplarını, çeşitli haklar tanıyacakları vaadleriyle oyaladıklarını ileri süren bir cümlesi dikkatimi çekti (s. 33).

5. Lem'i Nihat [1896-1918] ve Hüseyin Ragıp [Baydur, 1890-1955]

Genç yaşta ölümünden bir yıl sonra, Berlin *Kurtuluş*'unda «Hortlak» adlı bir öyküsü yayımlanan Lem'i Nihat hakkında (bak. TSA, s. 297/dn. 5), *Yeni Kültür*'ün —Sanat ve İlim Gazetesi— 1.12.1932 tarihli 3'üncü sayısında genis bilgi vardır. Sahibi ve Umumi Neşriyat Müdürü İhsan (?) Bey olan bu dergi, Lem'i Nihat'ı «şimdiye kadar meçhul kalmış dâhi sanatkâr» diye selâmlamakta, resmini basıp hakkında yazılar ve eserlerinden parçalar sunmaktadır. Ayrıca, gelecek sayılarda Sabiha Zekeriya [Sertel] Hanımın da Lem'i'ye ait yazılar yazacağı bildirilmektedir; fakat bu derginin başka sayılarını göremedim.

«Hortlak»ın kendisine ithaf edildiği Hüseyin Ragıp Beyin,* (bak. *TSA*, s. 308/dn. 20 ve s. 256/dn. 239) Hoover Kurumu Kitaplığındaki Dağdeviren Koleksiyonu içinde, Türk Ulusal Hareketi ve Mustafa Kemal Paşa diye, 1922'de Paris'te basılmış, küçük bir Fransızca kitabı vardır (DR477 B357):
Hüseyin Raghıp (Ancient directeur général de la presse a Angora),

Le Mouvement national turc et Mustapha Kemal Pasha (Imp. d'Etudes sociales et politiques, 26. rue du Prot, Boulogne-sur-Seine), 63 s.

(*) H.R. Baydur, bir zaman Darülhilâfetül Aliyye Tâli Kısm-ı Evvelinde Türkçe okutmuş (bak. Naşit Hakkı Uluğ, **Üç Büyük Devrim**, s. 65), daha sonra talebe müfettişi olarak Avusturya'ya gönderilmiştir. 1919 Nisanında bir öğrenci grubuyla birlikte yurda dönmesinden kısa bir süre sonra. 19 Mayıs 1919'da Fatih mitinginde ateşli bir konuşma yapmıştır. (bak. Kemal Arıburnu, **Millî Mücadelede İstanbul Mitingleri**, s. 15).

Bu kitapçığın bölümleri şunlardır:
— Önsöz
— İstanbul'un Askerî İşgali
— Ankara BMM'nin Açılması
— Mustafa Kemal Paşa
— Ankara Hükûmeti
— Azınlık Hakları
— Pontus Sorunu
— Türk Ortodoks Kilisesi,

6. Mustafa Kemal Paşanın Yasaklatmak İstediği «Kahkaha» (1924)

Yazar Fahrettin Kırzıoğlu *50. Yıl Armağanı — Arzurum ve Çevresi* adlı kitabın (cilt I), «Gazinin Kuzeydoğu Gezileri» bölümünde bir belge aktarıyor:

«Dahiliye Vekâletine, Rize, 17 Eylül 1340 Şifre — Mahremdir

Trabzon'da kahkaha namında bir mizah gazetesi çıkaranlar bolşeviktir. Orada kimseye bir şey demedim. Fakat idare edenlerin gafleti... Uyku halindeler.

Alâkadar olunuz, tahkikat yapınız. Bu gazeteyi çıkaranları anlamakla beraber gazetenin çıkmamasını temin ediniz.

Reisicumhur Gazi M. Kemal»

Kahkaha'nın Millî Kütüphane'de (1962 SC 220), bir tek 7 Teşrinievvel 1340 tarihli 152. sayısı vardır. Mes'ul Müdürü: Nazmi Nafi; «Trabzon'da haftada iki defa eşref saatte çıkar.» Gazetenin görebildiğimiz bu tek sayısında herhangi bir solculuk izine rastlayamadık. Çeşitli başlıklar şöyledir:

s. 1 Maarifin Baltacısına
Tehlikeli Bir İhmal
Vali Azledildi.
s. 2 Küfran-ı Nimet
Üç Mebusla Mülâkat
s. 3 Buyurun Cenaze Namazına
Erzurum'da Ne Var, Ne Yok
Vay Numarasız Hergeleler, Vay
s. 4 Kısa Muhavereler
ayrıca çeşitli reklâm ve ilânlar.

Kahkaha, Takrir-i Sükûn Kanunu'nun ilk uygulamalarından biri olarak, 9 Mart 1925'te hükûmetçe kapatılmıştır (A.E. Yalman'ın anıları, c. III, s. 64).

Âhenin : demir gibi
ahrarane : özgürce
amâl : emeller
anasır : unsurlar
ankarip : yakında
ashab-ı tımarî : tımar sahipleri
asude : rahat, dinç
.ti · gelecek
atiye : armağan, bahşiş
âteşin: parlak.
ağuş : kucak.
âsâr-ı harabiye: harab olmuş yüzyıllar.
âhar: başka, diğer.
akim: sonuçsuz çıkmak, verimsiz.
alelumum: genel olarak.
adem-i müsavat: eşitsizlik.
amud-ı fıkarî: omurilik.
Bâdehu : ondan sonra
bağteten : birdenbire, ansızın
balâ · yukarı, yüksek
baliğ : erişmiş, toplam
bâni : kurucu
bedihi : besbelli
beliye : felâket, tasa
bera : için, amacıyla
bervech: olduğu gibi
beyiye : satış
bezl : bol bol verme, saçma
bidayet : başlangıç
bühtan : yalan, iftira
bervech-i âti: aşağıda olduğu gibi.
bilâistisna: ayrıcalıksız.
bigünah: günahsız
bikes: kimsesiz.
bigâne: kayıtsız, ilgisiz.
berâyi muhakeme: yargılama için.
behimâne: hayvancasına, hayvan gibi.
câ-be-câ : yer yer
cerihadâr : yaralanmış
cesim : büyük
cenah: yan, kol.
celb: yazılı olarak çağırma.
cemahir-i müttehide-i Amerika: Amerika Birleşik Devletleri
cidâli: mücadeleci.
Çığış : saklama (?)
Dâin : borç veren
cerakap : hemencecik
duçar : uğramış
dürbin - (dûrbin): uzağı gören kimse, akıllı.
diyâr-ı adem: insanlar diyarı.
divan-ı harbi örfi: sıkıyönetim mahkemesi.
dârat: büyük gösteriş.
dûn: alçak, aşağılık (kimse)
Ecir : ücretle çalışan
edvar : devirler
ef'al : fiiller, işler
Ehli Salip: Haçlılar
ekalliyet : azınlık
ekseriyet : çoğunluk
elyövm - elyevm : bugün
emraz-ı intaniye : mikrobik hastalıklar
emval-i metruke : terk edilmiş mallar-mülkler
esbab-ı taayyüş : geçinme araçları
eşhas : kişiler
evahir : sonlar
ezmine-i mutahhara : temiz zamanlar

ezvak : zevkler
Fart : aşırı
fehle : işçi
füyuzat : bolluklar, ilerlemeler
Gâsıp : gaspeden, zorla el koyan
Hafî : gizli
halâs : kurtuluş
harr-i aguş : kucak sıcaklığı
hars : kültür
hasse : duygu
hayırhah : iyicil
hazfetmek : çıkarmak, silmek
hemkâr : işçi
hempa : ayakdaş
hevilnâk : korkunç
hidemât-ı şâkka : ağır hizmetler
hitam : son
hulûl : girme, yanaşma
huruf: harfler
hatve: adım.
hodbîn: bencil, kibirli, gururlu.
hükûmet-i mutlaka: mutlakiyet hükumeti.
hal-i tabiiye: doğal durum.
hadd-i kifaye: yeterlik derecesi.
heyet-i ruhban: dinadamları kurulu.
helâk: ölme, geberme, harcanma.
Iskaat : sulama
ıskat : düşürme
ıtrat : çıkarma, (yiyip içip) sıçma
izdırar : zorunluluk
İcbar : zorlama
İdbâr : bahtsızlık, düşkünlük
İddihar : biriktirme
İfrağ : boşaltma, kalıplama
ihata : kuşatma, sarma
ihsas-ı rey : oyunu sezdirme
ihtikâr : vurgunculuk
ihtilât : karışma, katışma
ihtimar : mayalandırma
ihtiram : saygı
ihzarî : hazırlık
ıktıza : gereklik
ilâhir : (ve) başkaları
imale : bir yana yatırma, meylettirme
imrar : geçir(il)me
infikak : ayrılma, çözülme
ınkıta : kesinti
inikat : toplanma, kararlaştırma
inşiab : şubelenme, kol salma
inşikâk : yarılma, çatlama
intaç : sonuçlandırma
ıntaş : doğma
intihap : seçme, seçim
intişar : yayılma
inzimam : eklenme, katılma
irtica : gerilik
ırtikâp : (cürüm) işleme, yiyicilik
is'ad : yükseltme
istical : acele etme
istihlâk : tüketim
ıstihsâl : üretim
ıstilzam : gerekli kılma
istinatgâh : dayanak
ittihaz : edinme, kabul etme
iz'an : anlayış
izhar-ı şadümânî : sevinç belirtme
izmihlâl : kaybolma, dağılma
inkılâp mehakimi: devrim mahkemeleri.

inhisar: tekel
içtimaî inkılâp: sosyal devrim
istimal: kullanma.
izale: giderme, yok etme.
istinat: dayanma, dayanak.
ikrar: saklamayıp, açıkça söyleme.
ittihat: birleşme, uzlaşma.
ittifak-ı âra: oybirliği
istinkâf: çekimser kalma, kabul etmeme.
ita: verme.
ihzarat: hazırlanmalar, hazırlıklar.
iftirak: ayrılma, dağılma, perişan olma.
itisâfat: yolsuzluklar.
itizar: özür dileme.
irae: gösterme, göstererek öğretme.

Kâffe : hep, bütün
kahhar : kahredici
kaht : kıtlık
kaimen : yerine
karip : yakın
kavaid : kurallar
kavanin : yasalar
kemiyet : nicelik
kesb : kazanma, edinme
keyfiyet : nitelik
kıyam : ayaklanma
kirâm : kerimler, kerem sahipleri
kiyâset : akıllılık
kurun-u vusta : orta çağlar
kuyut : kayıtlar
küşad : açılış
kâhir: üstün gelen, ezici.
kaviyen: kesin olarak, kuvvetle,
kısm-ı harici: dış bölüm.
kâbil-i taksim: bölünebilir.
kabil-i tatbik: uygulanabilir.
kâşane-i hayat: hayat yuvası.
kavanin-i hazıra: mevcut yasalar.
kemal-i şiddet: şiddetin değeri, pahası.
kısm-i azam: çoğunluğun parçaları.
kânunuevvel: Aralık (ayı).
kânunusânî: Ocak (ayı).

lâhik : eklenen yeni gelen
lâhutî : tanrısallıkla ilgili
lâyenazil : azledilemez
lâyezal : bitimsiz
lâhiya : önerge
lâyüsel : sorumsuz
Lâyüsel ve amma yef'al : yaptığından dolayı sorguya uğrayan [Tanrı]

Madun : ast
mâfevk : üst
mahmaemkân : olanaklar elverdiğince
mahfi : gizli
mahreç : çıkacak yer
mâkes : yansıma
makhur : bozulmuş, bozguna uğratılmış
manzume-i muaşeret : görgü dizgesi
martir : (Fransızca) şehit
mebadi : başlangıçlar, ilkeler
mebde : başlangıç
mebni : —den dolayı
meccanen : bedava, parasız olarak
meczetmek : bileştirmek
medyun : borçlu

med'uv : adanmış, söz verilmiş
me'lûf : alışmış
menafi : yararlar
menafi-i mütekabile : karşılıklı yararlar
menatik : mıntıkalar
menfez : girecek yer
meratip : dereceler
merbut : bağlı
merdut : reddolunmuş, geri çevrilmiş
merfa : kaldırılmış, yükseltilmiş
metalip : istemler
mevadd-ı iptidaiye : ham maddeler
mevce : dalga
mevkep : yıldız
mezkûr : anılan
mikyas : ölçü, ölçek
muakkip : izleyen
muavenet : yardım
mubit : uzaklaştıran
mugayir : aykırı
muğfil : kandırıcı
muhasım : hasım olan
muhavere : karşılıklı konuşma
muhayyir-il ukûl : akıllara hayret veren
muhil : ihlâl eden, bozan
muhtasar : özet
mukaddime : başlangıç
mukarrerat : kararlar
muktezi : gereken
munsif : insaflı
murahhas : delege
mutantan : tantanalı, gösterişli
mutavassıt : aracı
muvacehe : karşı
muzaaf : ikili, iki kat
mübareze : savaşım
müçtemian : toplu olarak, birarada
müeyyit : doğrulayan
müfsit : bozucu
mükedder : kederli, üzgün
mülevves : kirli
mümeyyiz : ayırt eden
münaferet : nefretleşme
münazaa : çekişme
münkalip : dönmüş, çevrilmiş
münkasim : bölünmüş
mürteci : gerici
müsellâh : silâhlı
müselsel : zincirleme
müskirat : içkiler
müstahsil : üretici
müstehlik : tüketici
müşabih : benzer
müşrik : Tanrıya ortak koşan
müteaddit : çok sayıda
müteayyin : belirlenen
müteazzi : organlaşmış
mütebaki : geriye kalan
mütefekkir : dağınık, ayrı ayrı
mütegallip : zorba
mütemerkiz : yoğunlaşmış
mütemmim : tamamlayıcı
müteneffiz : sözünü geçiren
mütenevvi : çeşitli
müzaheret : yardım
müzayaka : sıkıntı, darlık, yokluk
müziç : rahatsız edici, sıkıcı

menafi-i umumiye: genel çıkarlar.

mukarreret: kararlaştırılmış, karar verilen şeyler.

müdahane: koltuklama, dalkavukluk.
mevsuk: inanılır, emin, sağlam.
mesaib: musibetler.
mekasıd: maksatlar.
müntehap: seçilmiş.
malumat-ı muktesebe: kazanılmış, edinilmiş bilgiler.
masuniyet-i şahsiye: kişi dokunulmazlığı.
mahlût: karışık, başka bir şey karıştırılmış.
münhezim: hezimete uğramış, yenilmiş.
mer'iyül-icrâ: uygulanan, uygulamadaki.

Nassiyye : doğmalar
nema : büyüme, çoğalma
nısf : yarı
nikâb : yüz örtüsü
niza : kavga, çekişme
nümayende : delege
neş-i efkâr: fikirlerin herkese duyurulması.
numune-i imtisal: örneğe uyma, örneğe bağlılık.
nüve-i iptidai: ilk çekirdek.

Pişva : önder
pâk-i nâsiyye: doğmatikliğin katıksızlığı.

Rasime : âdet; töre gereği
ref' : kaldırma
res'ikâr : işbaşı, devlet yönetme yeri
ribka : ilmek
rical : büyükler
riyaset : başkanlık
rücu : cayma, geri dönme
ruzname : gündem
rüesa: reisler, liderler.
rey-i âm: genel oy.

Sanadit : başlar
satvet : hücum, atılma
sây : çalışma, emek
sehim : korku, dehşet
selâbet : doğruluk
siklet : ağırlık
sinizm : şüphecilik
sirkat : hırsızlık
siyanet : koruma
suhulet : kolaylık
suitefehhüm : kötü (yanlış) anlaşılma
sunuf : sınıflar
sülüsam : üçte iki
safıta: sıfatlar.
saniyen: ikinci olarak,
Şaki : haydut
şecaat : yiğitlik
şedit : şiddetli
şerik : ortak
şıtab : (Almanca staff, Rusça Ştab) kurmay
şuabat : şubeler
şark-ı karip: Yakın-doğu.
şua: ışın.

Taammüm : genleşme, yayılma
taayyüş : geçinme, yaşama
taazzi — taazzuv : örgütlenme
tegallüp : zorbalık
tahaddüs : olma, ortaya çıkma
tahaffuz : koruma
tahavvül : değişme, dönüşme
tahtelhıfz : koruma altında
tahtezzemin : yeraltında
taklip : değiştirme
tamm : eksiksiz
tanassur : Hıristiyan olma

tarîk : yol
tathir : temizleme, paklama
tavzih : açıklığa kavuşturma
tebeddül : değişme
teaddüt : sayıca artma
teavün : yardımlaşma
tecemmu : toplanma
tedenni : alçalma, gerileme
tefellüs : iflâs etme
tehalüf : uyuşmazlık, aykırılık
tehvin : kolaylaştırma
tehzip : düzeltme, temizleme
temadi : sürme
temevvücat : dalgalanmalar
tenevvü : çeşitlenme
tenevvür : aydınlanma
tenkis : azaltma
tenmiye : nemalandırma
tenvir : aydınlatma
tenzil : indirme
tereddi : yozlaşma
terviç : saygınlığını arttırma, destekleme
terzil : rezil etme
tesanüt : dayanışma
tesettür : örtünme
tesri : kolaylaştırma, hızlandırma
teşrî : yaşama
teşmil : yayma
tevaggul : uğraşma, çalışma
tetebbu : derin inceleme
tevakkuf : duraklama
tevlit : doğurma
tev'em : eş, benzer
tevessu : genişleme
tevessül : başvurma, girişme
tevcih : yöneltme, doğrultma
tezayüt : artma
tezyit : arttırma
tezepzüp : karmakarışıklık
tuvana : genç, gösterişli
tebeddülat: değişiklikler.
tasaddi: bir işe girişme.
taallukat: akraba, hısımlar.
tevafuk: uyma, uygun gelme.
tabasbus: dalkavukluk, el-e-tek öpmek.
Uhde : söz verme, üstüne alma
ulüvvücenab : âlicenaplık, kerem
umde : ilke
Üsera : esirler, tutsaklar
Vabeste : bağlı
vâesefâ : yazıklar olsun ki
vazıh : açık
vekayi : olaylar
velev : isterse, bile, ise de
vesait : araçlar
vesait-i maişet : geçim araçları
vesait-i neşriye : yayın araçları
vezaif : görevler
vusûl : ulaşma
vesait-i istihsaliye: üretim araçları.
vikaye: kayırma, koruma.
Yevmî — yövmî : günlük
yövmün cedit rızkün cedit: yeni güne yeni yiyecek (ancak günü gününe geçinme)
Zadegân: soylular
zavod : (Rusça) fabrika
zem' : ayıplama, yerme
zer' : ekim
zeyl : ek
zir : alt, aşağı

eski sol üzerine yeni bilgiler

Doç. Dr. Mete Tunçay'ın günışığına çıkardığı belgeler, yakın tarihimizin yazımına yapılmış önemli bir katkı niteliğinde. Elinizdeki belgeler derlemesi, daha önce hakkında yalnızca soylenti ve efsane türü bilgiler olan bir dönemin gerçek metinlerini sunmakta. Yakın geçmişin siyasal tarihine ilgilerin yoğunlaştığı ve nesnel araştırmaların sayısının arttığı şu günlerde, cumhuriyetimizin doğuş yıllarına ilişkin yeni belgeleri araştırmacıların hizmetine sunduğumuz için kıvançlıyız.

Doç. Dr. Mete Tunçay

belge yayınları

350 TL.